

Digitales Brandenburg

hosted by Universitätsbibliothek Potsdam

Sefer ha-Milu'im

Schönhack, Joseph

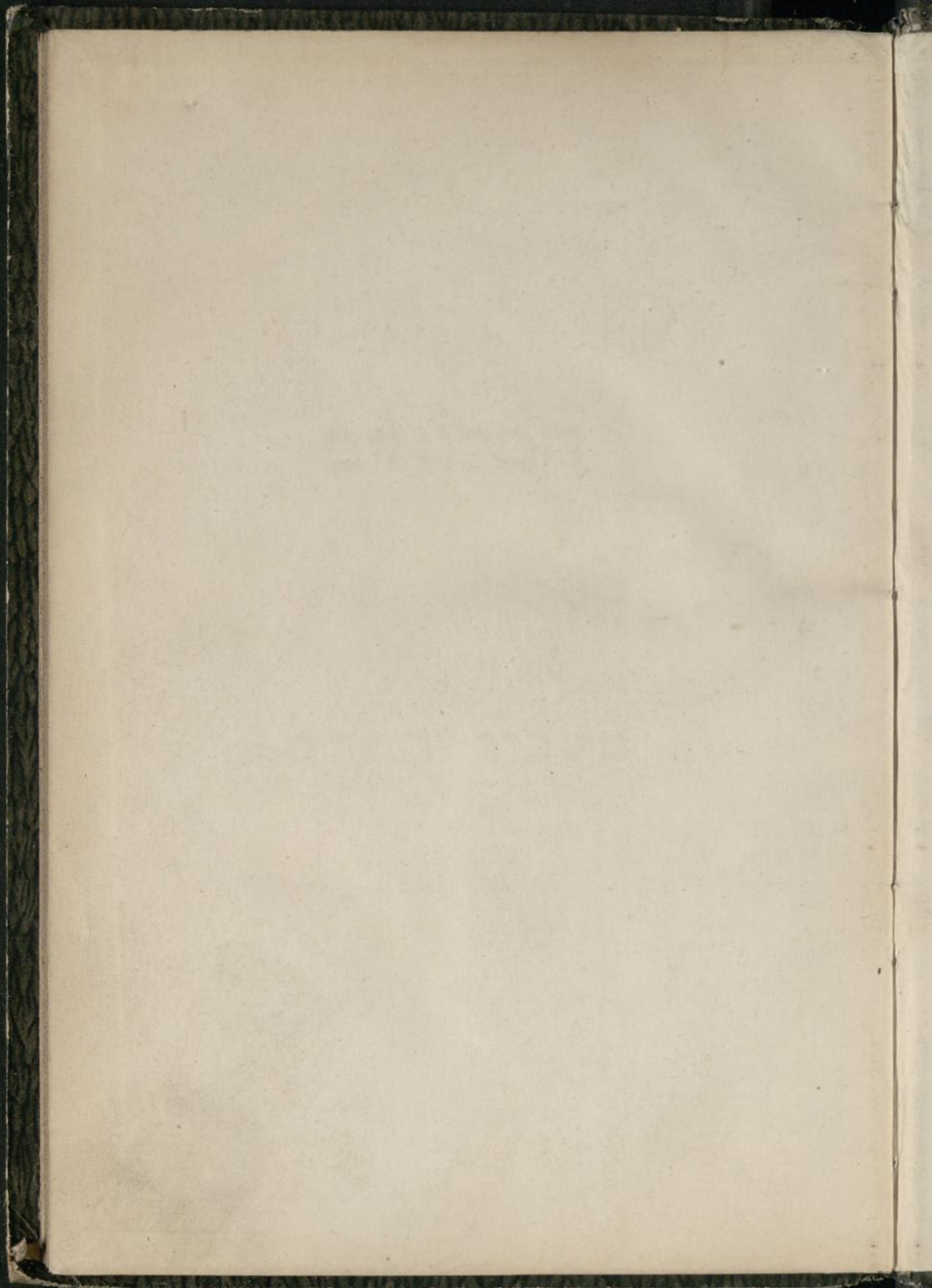
קאהנייט, יוסף

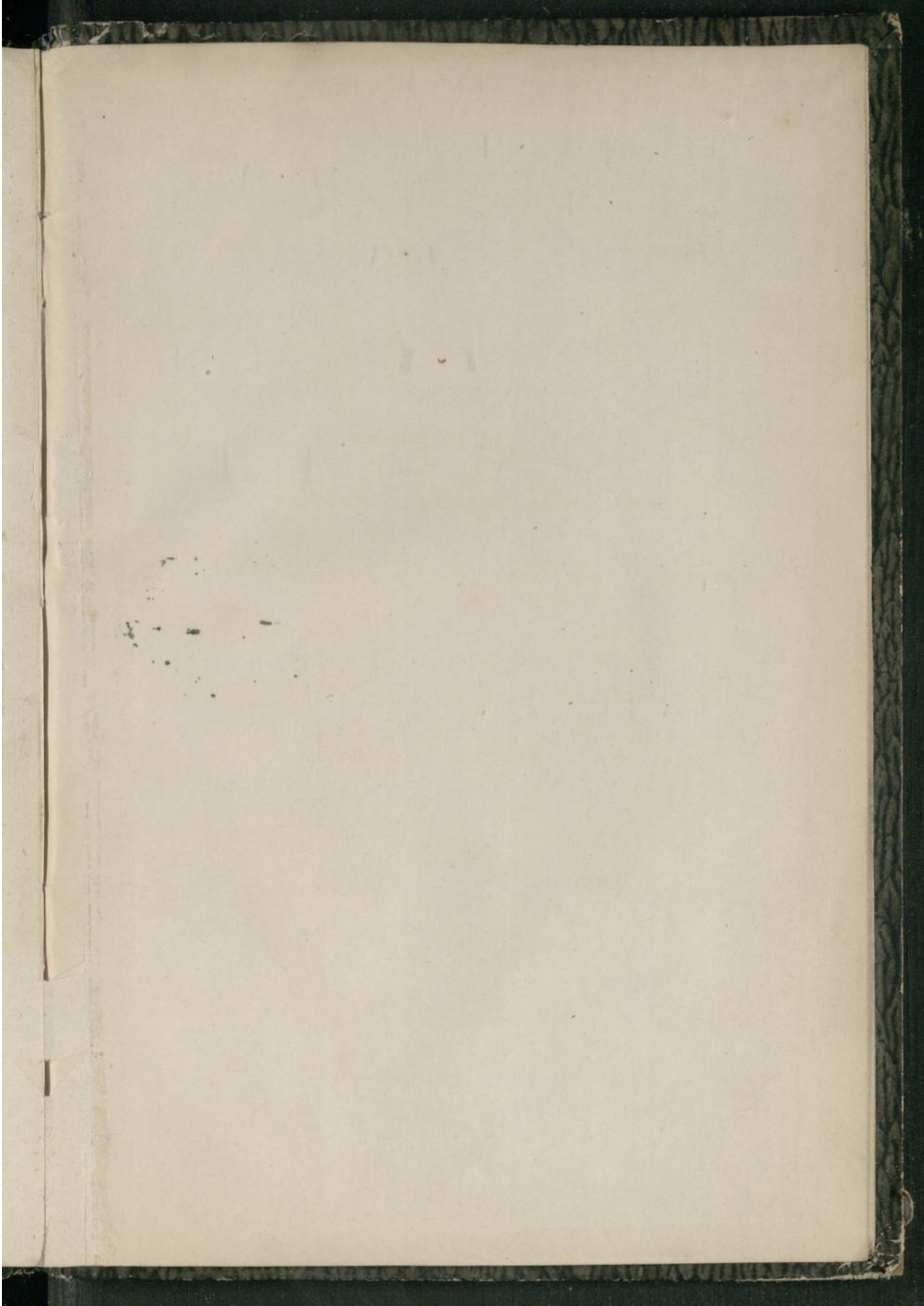
Varsha, 629 = 1869

urn:nbn:de:kobv:517-vlib-9688

253

HAMILTON

MASBIR HACHADASH

המלואים

משביר החדש

I. B. Schönbarck

WARSCHAU

Gedrukt bei J. Goldmann.

1860

HAMILUIM

ODER

MASBIR HACHADASZ

aramäisch-rabinisch-deutsches

WÖRTERBUCH

Ergenzung zu dem

HAMASBIR oder ARUCH

VON

I. B. Schönhak.

WARSCHAU

Gedruckt bei J. Goldman.

1869.

ספר

המלואים

או

משביר החדש

בו אספתי ומלאתי אוצר מלים הנמצאים בדברי רבותינו ז"ל, מפוזרים בתרגומי תנ"ך, בת"י על התורה. בש"ס בבלי וירושלמי. במדרש רבה וילמרנו, במדרש תהלים [הנקרא "שחר טוב"], במדרש שמואל, פסיקתא, ואגדת בראשית. בחוספתא, ספרי ומכילתא כו'. אשר רובם לא באו עוד בספרים הקודמים, כהערוך, המוספי, המעריך ודומיהם. עם באורים חדשים והערות רבות לבאר מאמרים אשר היו עד הנה סתומים וחתומים, מחסרון ידיעת מקור המלה ופירושה, או מנסיבת השגיאות שנפלו בהם מהמעתיקים, אשר יגעתי לבוא עד תכונתם, ולפרשם בטוב טעם.

הכינותי בעזרת מחונן הדעת

יוסף במו"ה בנימין דוב ז"ל שיינהאק

בשנת הנה זה המשביר לפ"ק

ווארשא

בדפוס ר' יצחק גאלדמאן נ"י

Дозволено Цензурою.
Варшава, 16 Мая 1869 г.

UNIVERSITÄT POTSDAM
Universitätsbibliothek

1724

הסכמות

גאוני וחבמי זמננו אשר נתנו עדיהן , על
ערך ספרי המשביר והמלואים, ורב תועלתם

הסכמת הרב הגאון כו' דפה ווהרשא , הנה היא כתובה בראש ספר המשביר .

כאשר נתחכסן בכל קורתי ה"ה הרב
החכם השלם המפורסם כש"ת מו"ה יוסף
שיינהאק נ"י מק"ק סובאלק , ועסקתי עמו
בכמה ענינים מן חבורו היקר המלואים או
משביר החדש , ראיתי שראויים דבריו
היקרים להיוחס בדפוס , כי יאירו לכמה
ענינים בעז"ה להבין דברי חז"ל וחידושים ,
ע"כ הנני לנקט בעבורו , וגם הנני לקבל
בל"ג ספר אחד כשילא מן הדפוס , ולמען
כבוד החורה באתי עה"ה יוס' ו' ו' כסליו
תרכ"ט קאוונא .

יצחק אלחנן בהרב מו"ה ישראל איסר
ז"ל חופ"ק הנ"ל .

הן אור יפעת יקרת הרב החכם המפורסם
מו"ה יוסף שיינהאק , כבר ילא על פני
ככל חבורו היקר תולדות הארץ ונתפרסם
לשם ולתפארת , וגם עתה חזר עוד ספר
המשביר על דרך הערוך , ראיתי הערות
יקרות בהמה , לבאר דברי חז"ל בש"ס בבלי
וירושלמי לאמתתם . זכן הנני לקבל ספרו
ולהודיע סבעו כי ספריו יקרים מאד ,
ומועילים להבין דברי חז"ל וחידושים , ויישר
חילו בזה . דברי המדבר לכבוד שוחרי החורה ,
בעה"ה יוס' ז' ט"ו למז"י תרכ"ד לפ"ק ,
קארלין , שמואל אביגדור תוספאה
האנד"ק הנ"ל .

הן הקריב לפני הרב המופלג חכם ושלם מו"ה יוסף שיינהאק נ"י חבוריו השנים
אשר הוציא לאור עולם , וראיתי כי החורה והחכמה למודים כמו , כי גם בספר תולדות
הארץ נמנלו הערות יקרות ומועילות , בדברי חז"ל . ומהראוי כי נוזר תאכה יאכל פריה .
דברי אלה כתובים פה בריסק יוס' א' ט' שצט תרכ"ה לפ"ק .

צבי הירש אורינשטיין

כבר נודע בשערי בעלי חכמה ומדע מעשה ידי הרב מו"ה יוסף שיינהאק
בחבוריו שהוציא לאור עולם , ומאז לא רפתה ידו מלהתאמן בתוספת ידיעה וחכמה ,
והוציא עוד לאור ספר המשביר או ערוך החדש , ורוב תועלותיו יראה כל שיש לו עינים
לראות , ובדאי ימשכהו אל ביתו , ואנכי לא נמנעתי מלקחת אותו , כי יתגלו בו כמה
תעלומות בדברי חכמינו בעלי התלמוד והמדרש .

דברי החוחס פה קאניגסבורג ה' אלול תרי"ה לינירה

יעקב צבי מעקלענבורג

(*)

הרב המופלג צתורה ונחמה השלם
 המפואר כש"ת מוהר"ר יוסף שיינהאק נ"י
 מפ"ק, הראה לי את ספרו משביר החדש,
 גם דברתי עמו ארוכות וקצרות, וראיתי
 מוליח לאור כמה דברים נפלאים ורחויים
 למי שאמרם עפ"י השלמתו הגדולה, לבד
 ידיעתו העלומה צתוה"ק, ורוב דבריו ישרים
 לישרי דעת, וכבר הסכימו עליו גאוני זמננו
 ואינו לריך לדידי, אך לאוסופי גברא צעה"ה
 להודיע טיב ספרו זה לכל. ומלבד זה כבר
 יצא להמחבר הלז מוניטין בספריו הנדפסים
 מכבר.

הנני החוטם יוס' א' י"ג טבת תרכ"ט לפ"ק
 פה סיבאלק.

נאום אליעזר שמחה צאדמו"ר הרב
 הגאון מוהר"מ מענדיל ראבינאוויץ זלה"ה
 חופק"ק הג"ל.

נאום שמואל בהרב מוהרי"ל מאהלייעווער, האנ"ד דק"ק ראדאם.

גם אנכי ראיתי ספר הנחמד המשביר, צו הראה המחבר הרב נ"י גודל יגיעתו
 לבוא לעמק כל הדברים הנמלאים בש"ס ומדרשים, ולקחתי את הספר במחיר אשר שח עליו
 הרב המהבר, ולראי' מהימנא צאתי עה"ח פה ברעסלא יוס' ה' ד' אדר שני תכ"ך לפ"ק.

נאום גדלי' בהגאון מוהר"ו מיקמין אנד"ק הג"ל.

גם לי היה שעשויים עם החכם המפואר מו"ה יוסף שיינהאק, ומלאחי צו את
 שאהבה נפשי, תורה עם חכמה יחדיו נלמדות, כאשר יפידו עליו ספריו הנחמדים המשביר
 או ערוך החדש, וס' תולדות הארץ, והבאתי הספרים אלה במחיר מלא לאור הספרים
 של הזעמינארי, צ"ה פה ברעסלא יוס' א' א' דר"ח אדר ב' תרכ"ב.

הק' זכרי' פראנקעל

מדי צואי לפה ווארשא חיקלע לפני ידידי
 הרב החכם המפורסם, שלם צתורה ומדעים
 מו"ה יוסף שיינהאק נ"י מק"ק סובאלק,
 העיר אשר הייתי בה כחשע שנה לרב אנ"ד,
 וידעתי היטב, כי הוא איש יקר ונעלה,
 מלא רוח חכמה, ונחמתו הרבה עושה
 לינים ופרחים לתוה"ק בשני השלמודים צבלי
 וירושלמי, וכעת הראה לפני את ספרו
 משביר החדש אשר הוא בדפוס, ומלאחי
 צו הרבה הערות יקרות ונחמדות. והנה הרב
 החכם הג"ל א"ל להסכמה, כי כבר אחמתי
 גברא ואחמתי קמיע בספריו אשר הדפים,
 והסכימו עליו גאוני הדור. אמנם יען כי
 רצוני של אדם זהו כבודו, והוא רצה בזאת,
 ע"כ אמרתי להיות מסכים על הדפסת ספרו
 היקר ורוב התועלת. וגם אנכי אקבל ממנו
 ספר אחד במחיר אשר יוסת עליו, ולראיה
 צעה"ח יוס' ד' ז' תמוז תרכ"ט פה ווארשא.

הנני החוטם יוס' א' י"ג טבת תרכ"ט לפ"ק
 פה סיבאלק.

נאום אליעזר שמחה צאדמו"ר הרב
 הגאון מוהר"מ מענדיל ראבינאוויץ זלה"ה
 חופק"ק הג"ל.

נאום שמואל בהרב מוהרי"ל מאהלייעווער,
 האנ"ד דק"ק ראדאם.

גם אנכי ראיתי ספר הנחמד המשביר, צו הראה המחבר הרב נ"י גודל יגיעתו
 לבוא לעמק כל הדברים הנמלאים בש"ס ומדרשים, ולקחתי את הספר במחיר אשר שח עליו
 הרב המהבר, ולראי' מהימנא צאתי עה"ח פה ברעסלא יוס' ה' ד' אדר שני תכ"ך לפ"ק.

נאום גדלי' בהגאון מוהר"ו מיקמין אנד"ק הג"ל.

מכתבי תהלה

אחי בני עמי! איש בשורה אנכי היום, וארים זכח קולי ואקרא, שמשו שמוע, שמשו וחחי רוחכם כמוני היום, שאו עיניכם וראו, כי ספר נתן לנו, ילד יולד, על זרבי יוסף המשיח, האיש הרם והמעולה, הרב החכם ובקי בספרי שתי החבורות, משכיל על דבר אמת ועושה נדק, דורש אלהים באמונה, סופר מהיר ודובר נחות, כבוד מחותני איש לבני מו"ה יוסף שיינהאק נ"י, אשר כבר נודע בישראל שמו לתהלה ולתפארת ע"י ספריו הטובים והמועילים אשר הוליד לאור, ועתה יוסף אומץ ידו, לגלות פני הלום הלום, על שדמת נחלת אבותינו, זה ימים כבירים זמנים ועדנים. והיה כל מקום אשר יבא יוסף, והניף את ידו אל המקום ההוא, יאיר באור שבעתים, כענש השמים ביום זרות שמש מרפא. ואם אתה אחי כהך חדש עמך, לך אחריו, והוא יביאך בחדרי משכיות ה' ה' ה' ה' ה' פנימה בלי מעלור, הוא יוליך בטח הגה ושמה בשדמות ה' ה' ה' ה' זריות עדן ממיטב פרחיו ושושניו, הוא ירד אתך ברוכסי המכילתא, יראך הדב מקבת לורי עולמים, והמנהרות אשר בהררי עד, ואז תראינה עיניך אור אבנים יקרות, וזוהר אבני קפאון הטמונים ספונים שמה בחיק מעבה האדמה, ותשוב תתפלל לברק בציבי המראות והלצעים השונים למיניהם, והוא יעלך גם עלה לתאות גבעות הספרי, וינחך אל מחוז חפץך, אין עיף ואין כושל בך. ואף אתה אל תירא כי לא תיגע, ולא תשסע כי לא תיעף, כי סתר פנים ישים, והעלם יעלים ממך את הרכסים אשר שם לבקעה, וזורי מכשול אשר פורר בידו הגדולה והחזקה לא תראה, כי את כל אשר שנה יוסף, הוא יערוך לפניך על שולחנו הסגור לחם נקי ומהודר מבלי הראותך איך שדד עמקים, איך חרש וזרע נכש והשקה, קצר ונשא דש וזרה, ברר וטחן, לש ואפה; אבל אתה משכים ומונח את כל אלה מוכנים לפניך, כנלוסקא יפיפיה, מבלי כל עמל ומבלי כל טורח, כי לו הואיל להראותך כמעט את הדרך הרב אשר הלך, ושני סלעים מולקים אשר סגרו בעדו את הדרך, בערם הפינו אור חדש על כל זיון וזיון מספרו היקר, כי אז השתוממת לאמר: אוי מי יוכל לכבוש את כל ההרים הגבוהים הרמים אלה. ולו רצה לערוך קרבות לעיניך, את אשר נפתולי אלהים נפתל עם חוקרי ומבארי מלים שקדמוהו, כי אז רעדו כל מיסריך, ומתניך מלאו חלחלה, אבל יוסף בחכמתו ובהמלתו הוא גאלך, אתה ישנת ושנתך ערבה לך, והוא עבד אז בעבורך את כל העבודה הקשה והגוראה, הפך והפך אלפי גליונות צם חפש חפש מחופש עד אשר פנה דרך לפניך צמדבר זיה, ויסל לך מסלה בערבה, עדי אשר שבה והיתה לכרמל ושרון, והיה אם היתה המלה בודדת, רק היא יחידה, אז שם דבריו נר לרגליך, ואם גואלים לה, ואם רעיוותיה רבות, ובעלת משפחה היא, יהיו דבריו אור לנתיבותיך, בלכתך לא יצרו נעדיך, חלך לבטח ולא תירא רע, וחכך יטעם אוכל, באשר חזק מלין תבחן. וביען ויען כי יותר שיוסף חכם, עוד הוא יוסף איש מכאוב, כי בעוונת ועולר רעה ויגון, הרה נדק ויולד אור, לכן שלם גם אתה אחי תודות לו, ומהר להביא את הצרכה אשר הכין לפניך אל תוך ביתך, ועיניך לא תחום על מסת הכסף אשר נתן בעדו, כי כל כספך לא ישו בכלי חמדה הזאת, והמתנה היקרה, אשר יותן לך בעד מלצר שכרך.

אחרי הדברים דברי אמת אלה, הנני נותן תודה לבי להרב המחבר יחיה ויאריך ימים, ואומר באזני כל קהל עדת ישראל יחיו, כי טובה גדולה עשה לנו המחבר נ"י בספרו היקר הזה, ומצבת עולם הציב לו צו, יבואו ימים וידע ישראל לאמר: אונר חמדה נתן לנו רבינו יוסף שיינהאק, כן יודעת נפשי מאד. ואנכי אחלי, הטיבו גם אתה אחי את יתר שנותיו, למען יוכל לחיות כראוי לאיש כמוהו, הלא כי אחיכם הוא, אלה דברי אחיכם הכותב וחותם פה ווארשא י"ו, יוס' ו' עש"ק כ"ו חייר מ"א למז"י תרכ"ט.

פשה אהרן בן זאב ז"ל צילקאוו

מכתבי תהלה

הרב החכם השלם מו"ה יוסף שיינהאק נ"י, בעל המחבר המפורסם בספר תולדות הארץ, בה אלינו פה ווילנא, ובידו ס' המשביר או ערוך החדש, אשר הו"א לאור זה זמן לא כביר. והנה ספריו מהוללים ברוב התשבות, כי תועלתם גלויה וגדול שמש, ואין מהצורך להללם ולפארם, ובהגלות נגלות ס' המשביר, ישברו חכמים ולומדים למאס, יען בו ימצאו כל המלות שבהערוך והמוסף, עם הערות רבות יקרות מהרוב המחבר, ויוסף הוא המשביר, ואקראהו "לפנת פענח", כי לפנות מופיע בדעת, וכל המוסף ספר המשביר לחוך ביחו, כאלו מאסף את הערוך הישן וכו'. כי ישיג ממנו בנקלה כל התועלויות שייגיג מס' הערוך, ולכן קייתי את הספר מיד המחבר בשמחה ובקוב לבב במחירו הקלוב, בהצונגני כי למחיה שלחו אלהים ללומדי תורה ולשוקדי חכמה ותוסיה. ע"כ הגני מבקש ומחלה את פני הגבירים הלומדים והמשכילים מבני חושי עירנו יע"א לקנות מאתו את ספריו, כי המה שקוי לנפש ומרפא לעלם. ובפה מלא אגיד שאכני למדתי את ספריו, עד שהועילו לי בענינים רבים, ומלאתי בהם מועילות וחדשות, ומאד מלאתי שמחה וגיל בראותי כי לא אלמן ישראל ממחברים מבקרים כאלה, אשר התורה והחכמה קנו בו יחדיו, ועל כולם יראת ה' תעטרהו וכבוד והדר יסובבהו.

כ"ד הכותב והחותם לכבוד התורה והחכמה שמלאתים בו חוננו אשה אל אחותה, יוס' ה' תמוז תרי"ח פה ווילנא יע"א.

צבי הירש קאצינעלינבויגען [זלה"ה]

זה כבר התענגתי על דברי הספר הנעים תולדות הארץ להרב המופלג השמון חכם ושלם מו"ה יוסף שיינהאק מסובאלק, ועל הערותיו הנכבדות והיקרות, ועתה הוספתי שמחה וגיל לראות את פני המחבר החכם היקר הזה, ואת ספרו החדש המשביר ראיתי את כל דבריו, קראתי את כל הערותיו בספרו החדש הזה, התצונגני על כל החדשות אשר בו, והנה כולם טובים ונכוחים, כל השערותיו השערות ישרות, ומאירים כספירים בדברי חז"ל, עד אשר כל אהב האמת והטוב והמועיל לא יחשה לא יתאפק מלחת תודה וזכרה להרב המחבר החכם הזה, על כל הטוב אשר עשה בספרו היקר המשביר. הגני עלו ושמחה לראות חכם כמוהו בישראל, הולך מישרים ומישר את הרכסים בדברי חז"ל אשר היו עד כה חתומים. בכסף מלא קייתי את ספרו היקר, ובלב מלא רגש אהבה אברך את כבוד הרב המחבר החכם השלם הזה. האל הטוב יאמנהו ויאזרהו חיל להו"א לאור יתר חבוריו הנכבדים אשר המה אתו בכחובים, המלאים חכמה ודעת, ומפיקים תועלת, לשמחת לב כל דורש אמת, ולשמחת לבי גם אני.

אוהב וריע להמחבר החכם הזה, ומכבדו כערבו הרב והרם,

יהודה אידל שערשעווסקי [זלה"ה]

מכתבי תהלה

לפי שכלו יהולל איש

זה שנות אלפים נגוזו ועברו מאז נפתח ספר חלשים, אשר בין שורותיו ילחירו הדג
גאון מפעלי הטבע, לפני האדם מבחר יגוריו. וינו ה' חלשים את האדם לאמר: קרא נא
זה, כי אז הבין ואז השכיל לדעת את גדלי ואת ידי החזקה, לכך יהנה חימה ברואתך
המון יגורי, ונפשו תאחו חרדה קדש בהתבונן על מעללי; או אז הדע וזכונת לזכור בדרכ
החיים, כי זכונת הארץ תאלפך בינה, ומעוף השמים תלמוד דעת, לעוב לך כל הימים—
כה דבר חלשים אל יגור כפיו ויניחהו בנן עדן לעבדה ולשמרה, ומאז ועד עתה יש אשר עליהם
חנה הרוח, ישמו מעינם, ויבינו בו מפורש ושום שכל, את נפלאות רב מחולל כל—ולאח
התאונן רע באזני ה' געים זמירות ישראל, עת הלך מדחי אל דחי, ולא מלא מרגוע לנפשו,
אשר כמה וגם כלתה להתלונן בל הטבע, ולהתבונן על פלאי יגוריו, לאמר: זכרתי ימים
מקדם [עת רועה בלאן הייתי, ואתהלך ברחבה מהר אל גבעה, כל עשבות הרים חוכו
לרגלי, וכל עני ה' הזילו בשמיהם, התבוננתי על כל זיו שדה, ואל כל חיתו יער נחתי את לבי,
השמים כספר לפני, והשמש כחומס שדי עליהם, אז—] הגיתי בכל פעליך וגו', ועתה,
גרשוני מהסתפה בנחלת ה', מורדף בלי חשך אתעה כפרה למוד מדבר, אביע אל פועל ידך
ולא אכירם, ואת נפלאות יגוריך אראה ולא אבין למו. — וגם בנו החכם מכל אדם העמיק
לחקור בסתרי הטבע מכל אשר לפניו, כאמור: וידבר על העצים מן הארץ אשר
בלבגון ועד האזוב אשר בקיר (באטאניק) וידבר על הבהמה ועל העוף וגו' (צאטאלאגיא)
וכן רבותינו בעלי התלמוד הגו הרבה בה, כאשר נמלא דבריהם מפוזרים על פני כל עמו
התלמודים והמדרשים, וכנדע לכל שוחרי דעת— ואולם דורותינו חלה רבים מאשר אחנו
יעלימו עיניהם מחכמה זאת, ולא ידרשוה, באמרם מה יסכון ומה יועיל לנו כי נלמדנה,
ועליהם חזה בן אמוץ: ואת פועל ה' לא יביטו וגו'. ואם גשים לבנו לדבר אמת מה זה
היה לזרע יעקב כי השליכו אחר גיוס חקר שדי, אף אנתנו נשיבה דבר, כי חסרון הספרים
המעטים את ההוגים בה, ומהי לנו חזות הכל, כדברי ספר החתום, כי מי יכול המסלה
בין המון יגורי חלשים, ומי יביאנו עד תכונתם? על כן, מה יקרו לנו החכמים אשר
יפקחו עינינו לראות אור צהיר היא בשחקים, בספריהם המלאים מכל טוב הטבע, ובראשם
הרב החכם המפורסר משכיל דורש חלשים מו"ה יוסף שיינהאק הי"ו, אחד מהשרידים אשר
ה' קורא, כי הוא כתב בספר "תולדות הארץ" וידבר בו בלבון נח, על כל החי על
כל נח, ועל כל דומם. ויותר אשר הגדיל לעשות בתולדות הטבע, וכתב לנו שלשים
(צאטאלאגיא, באטאניק, מינעראלאגיא) במוענות ודעת, עוד השכיל מאד לפרש את
דברי חז"ל היקרים לנו מכל כלי חמדה, ולהאיר עינינו בהערותיו, במקומות אשר אמרתיהם
נעלמו מאחנו, ונמשש בהם כעור קיר, כל יקר ראחה עינינו בדבריו הנרופים כלרוף את
הכסף ומזוקקות שבעתים כבחון הכחם הטוב. ואם לפני המשכילים ינא כאור נוגה להאיר
לפניהם הדרכ אשר ילכו בה ולא יכשלו צהליכתם. מה רב טובו וחסדו אשר עשה עם
ההוגים בתורת ה', תורה שבע"פ בספרו המשביר או ערוך החדש, אשר כשלחן
ערוך מכל, ערך בספרו היקר הזה את כל הערכין הנערכים מידי גאון עוזינו הרב רבינו
נתן בספרו הערוך, ויוסף הוא המשביר עוד שם עליהם נוספות, וגם הראה את
מקור כל מלה ומלה, אס יסודתה צהררי קדש, היא שפתנו הקדושה, או בת החיותיה
הלעירות ממנה ארמית ערבית וסורית, או גם מבנות השפות יוגית ורומית הנה, אשר
אספוס חז"ל להטעים ולצרר בהן את דבריהם כי יוצנו, גם פה הראה מהרי"ש את ידו
החזקה להשוף חדשות ונצורות באמרותיהם הנרופים, אשר מלפנים לא ידענום, או הלכנו
בהם תועה, ואחנו לנה משונתינו, עוד זכור אזכור [וגם אתה תעידיני, קורא המורים האלה]

מכתבי תהלה

כי מחסרון ידיעה הוראות המלות וגדריהן, שקר נחלנו מלמדינו, ואת הישרה עקבו צפרשם לפעמים מאמרי חז"ל ככל העולה על רוחם, מבלי דעת מובן האמת של אחד המלות, וזאת התעם בהו לא דרך, ועוד התעו גם את לאן ידם, ויש אשר בנו חין וטחו חפל ויבנו כמו רמים דרשותיהם אשר באפס יסודתם, ולא דברו נכונה מחסרון פחרון מלה אחת כי נעלמה מהם— ועתה צמה נקדם את פני האיש היקר מאד נעלה הזה? אם לא באשר נתן לו את תודתנו הנוצעות ממעמקי לבותנו צפועל כפים, קומו נא כל תופשי תורה, דורשי תושיה! הביאו צרכה אל צחיכס הספרים היקרים האלה המסולאים צכתס אופיר, לא הרבו צמחירס אם גם כסף תועפות צעדס חתנו [טעמו נא ורחו אם לא תפקחנה עיניכס אם לא תחזינה מה טובס ומה יפיס. אז יתענג לבכס על אמרות ה'— תבינו את אשר תדברו—] מצרכת פיקס וממשאת כפיכס חצרכו את האיש הדגול מצבנה הזה, כאשר תצרכו נפשי גם אני. ואתה איש חמודות, אוהבי היושב צכסר לבני, לשמע און שמעתך, ועתה צעיני ראייתך, הגדלת והוספת חכמה על כל אשר שלחת חולה, רבים אשר אתך מאשר נתת פור צהוך קהל ועדה. גם ישרת לך כי טוב אתה עם אלהים ואנשים, צחנו עיני, ואחמוד את יפה חכמתך ואת תוס דרכך לבני, והיה כל עוד נפשי צי, זכור אזכרך יקר באדם, סמוך לצי צטוח, כי גם זכרוני לא ימוש מלבך, ועבותות אהבתנו לא ינתקו כל עוד נשמת שדי תחיינו. יוסיף לך ה' ימים על ימך, וחיל על כחך, מעינותיך יפולו חולה, וחכמתך תרוה השקה את גפן יעקב כנפשך שבעך, ואז ישמח לצי גם אני אוהבך ומוקירך מקרב ולב עמוק.

טוב חשון

אבי"ב

[The following text is extremely faint and largely illegible, appearing to be a continuation of the letter or a separate page of text. It contains several lines of Hebrew script, but the characters are too light to transcribe accurately. It appears to be a continuation of the letter from the previous page.]

האנשים אשר קדמו לתת לי ד"ק, יהי זכרונם ברוך—

ר' אברהם בר"ש קראקאווסקי	ר' יוסף בר"ש ראזענאוויג	ר' משה בר"ב בראמזאהן
ר' אברהם מאקעווער	ר' יוסף זינעלמאן	ר' משה מרדכי פרידלאנד
ר' איסר צער וואלף	ר' יוסף בר"ש ווייערזאלאווסקי	ר' משה רובינשטיין
ר' אליהו עפראן	ה' י' בערינשטיין	ר' מתתיהו בר"ש שטראשון
ר' אליעזר צבי"ל ראזענטהאל	ר' יחזקאל קאספער ליכטענשטיין	ר' נחמן טיקאלינער
ר' אליעזר דוד ראזענטהאל	ר' יחיאל מיכל קאקאסקי	ר' נטע פרענקעל
ר' אשר יחזקאל יפה	ר' יצחק קראקאווסקי	ר' ניסן האלענדערסקי
ר' אשר רובינשטיין	ה' י' טיקאלינער	ר' עקיבא זאב ראטהעראזען
ר' צימין גאטליעב מקאוונע	ר' ליוזר קלינקאווסטיין	ר' פסח מושקאט
ר' בן ליון פאחולקי	ר' מאיר רייגראדלסקי	האחים ראם מוילנא
ר' ברוך בראמזאהן	ר' מאיר יוסף צרוין	ר' שאול בר"מ ראזענטהאל
ר' גרשון אלייניק	ר' מאנש בלאך	ר' שאול פרידלאנד
ר' דוב בעריל אויזנבערג	ר' מיכעלע בר"ח זאלודאווסקי	ר' שבתי ראזענאוויג
ר' דוד בר"י זיבענבערגער	ר' מיכל קליינערמאן	ר' שלמה בר"ש קראקאווסקי
ר' דוד בר"ש קראקאווסקי	ר' מענדל בר"מ ראזענטהאל	ר' שלמה זבי בר"מ ראזענטהאל
ר' דוד סלוצקי	ר' מענדל בלומענפעלד	ה' ש' ז' זעליגמאן
ה' הלל נוסבוים	ר' מענדל בר"ב בראמזאהן	ר' שמואל יצחק יעבן
ר' זאב וואלף פרומקין	ר' מרדכי בר"א ראזענטהאל	ר' שמואל לייפונער
ר' זאב וואלף בלומענפעלד	ה' מ' בראדהענדלער	ר' שמואל בראמזאהן
ר' חיים טיקאלינער	ר' מרדכי אליעזר אלטשולער	ר' בני ר' שמואל שיינהאק
ר' יונה קאפלאוויץ	ר' משה בר"ז כהן	ר' שמעון בר"א ראזענטהאל
ר' יוסף בר"מ ראזענטהאל	ר' משה עליאשאוו	ר' שמעון ווייערזאלאווסקי

ראשי התיבות הבאים בספר

אג"ב אגדת בראשית. אי"ר איכה רבה. אס"ר אסתר רבה. ב"ר בראשית רבה. במ"ר במדבר רבה. דב"א דברי בעלי אסופות. דב"ר דברים רבה. וי"ר ויקרא רבה. י"ג יש גורמים. ירו' ירושלמי. ל' לשון. ל"א לשון אשכנז, לשון אחר. לא"ד לשון ארמי. לב"ע לבן עצמו. ל"י לשון יוני. ליו"ר לשון יוני ורומי. ל"ם לשון מקרא. לס"ו לשון סוריא. ל"ע לשון ערבי. ל"צ לשון צרפת, ל"ד לשון רומי, מ"ב מתנות כהונה. מצאתי כתוב. נו"א נוס"א נוסח אחר. ס"י ספרים ישנים. ע' ער' ערך, ערכי. ע"ד על דרך. עי"ע ע"ע עיין ערך. פ"מ פני משה. פע"ר פעמים רבות. קה"ר קהלת רבה. ק"ע קרבן עדה. רא"ב ר' אלי' בחור. רו"ר רות רבה. רי"ב ר' ישעי' ברלין. שה"ר שיר השירים רבה. שמו"ר שמות רבה. ת' תר' תרגום. תוס' תוספתא. ת"י תרגום יונתן, תרגום ירושלמי. תר"ש תרגום שני.

מבוא הספר

פתח דברי! אברך את ה' אשר יעלני, עזרני, ויגמור בעדי להוציא לאור חפני, אשר גרסה נפשי אליו זה ימים רבים, והוא: להמציא ספר מלים יכלול כל מלות הארמיים והזרים המפוזרים בתרגומי חנ"ך וספרי חכמינו ז"ל, על דרך ספרי המלים אשר ללשוננו הקדושה—לבקש מקור מוצאותיהם מאין יבואו אלינו— ולהעתיק כל מלה בלשונם ללשון חיה אשר ידובר בה. למען ידע כל הלומד, ישכיל ויבין את אשר דבר פיו— ולא יהיו עוד אמרות חכמינו ז"ל כספר החתום אשר יקרא יפנף הקורא צם מבלי אשר יבין לפתור מוצא שפתיו, כי נעלמו ממנו, נסתרה דרכם, ואין מגיד לו. — והנה כבר דברתי בספרי המשביר בהקדמתי, כי הראשון אשר נוכל לחשבו לפותר מלים כאלה היה מאור עינינו רבינו נתן ברבינו יחיאל ז"ל אשר היה בסוף המאה השמינית לאלף החמישי, [כאשר נראה מדבריו בערך "עד זומס"]. התלמודי הגדול והמורס הזה, לו היה לב מבין לקבץ מספרי חכמינו ז"ל המון אלפי מלים, להציגם בערכיהם על הסדר, ולחוות פתרונם וכוונתם ז"ל בהם. מלאכה רבה ורחבה היתה זאת, מלאכה הדורשת דעת לשונות העמים אשר ישבו תחתם, ומתהלכות בימים ההם לדבר צם חיש לרעהו. כי חכמינו ז"ל הראשונים, באשר לא השפיקו להם מעט המלים אשר נותרו להם פליטה קודם משפתנו הקדושה, לדבר בהם ולגלות רעיוני לבם, ואף כי בשמות עתיים ומלאכותיים דרושים לעיניהם, לא נמצא להם ולא היו דים למלאכתם מלאכת הקודש בהפריהם, קבלו וקיימו לאסוף בהם מאשר יבחרו מלות מוצבות מלשונות אחרות חיות המתהלכות ביניהם, ואשר בהם יבין די באר כל קורא, לדעת ולהבין פשר מעמקי כוונתם ז"ל [ובכל זאת, באשר לא היו המלים האלה מורגלים להם, כי לא היו מהלשון המדובר ביניהם, כי אם ככלים זרים שאולים רק ללרכם, קרה על כן אשר הבאים אחריהם לא הכירו את מלות מוריהם בעלי המשנה לדעת פתרונם, ולא הוי ידעי רבין האחרונים מה היה כוונת הראשונים בהם, ורובי פעמים שאלו "מאי זאת"?— לפעמים נחלקו ביניהם על דבר הפתרון, ולפעמים אמרו לא ידענו. כאשר מלאו לחביי שאמר לרב דימי (ע"ז יד:): תן נקלם ולא ידעין מה היא, ואת אמרת קורייטי ולא ידעין, מאי אהנית לן, והדברים עתיקים] ואולם בלעדי אשר גם בהמלות המוצאים בספרו השמים פתרונם ולא חקרום כמות, כאשר כתבתי מזה שם בהקדמתי, וכאשר האריך לדבר מזה הר"ח בחור בהקדמת ספרו החשבי, עוד החסיר ויגרע עינו מהמון אלפי מלים המפוזרים בדברי בעלי אסופות חכמינו ז"ל, אשר נשארו כיתומים באין אוסף ואין פותר אותם.

גם גדולי החכמים הבאים אחריו אשר שאבו ממעינות ספרו, ומלאו ידיהם לעשות במלאכה זאת כהחכם ר' בנימין מוססיה ודומיו, אשר פתרו הרבה מהמלים שבאו בו והם סתומים, גם הם רק מעט העתיקו מלים להוסיף על ערכי רבינו ז"ל, כי ראו אשר המלאכה כבדה מאד, דורשת יגיעה רבה לחפש בנרות ולעבור על כל דפי שני התלמודים והמדרשים כו'. וגם לזאת פקחו עיניהם ויכירו כי מלים לאין מספר נמצאים בהם ילדי חור, נולדו משיגאות המעתיקים והמתקנים. אשר על כן לא יתכן למוצא אור ממנו חולצו, להבין ולדעת מה המה.

גם חנכי חס כי בספרי המשביר הוספתי להביא כשלש מאות מלים חדשים אשר נקרו

לפני

לפני ויחתי לחומס בלמדי דבריהם ז"ל, לא עזבתם ואספתי גם אותם (בכוכב נצב על נדס לחמר כי ילאו מני חשך ויאר אורם ובאורם) לא קויתי בכל זאת לחחוז משוט ללכת לעבור בימי התלמוד והמדרשים הגדולים והרחבים במעמקי אלפי דפיהם, ולקבץ את כל הנמלא מסוזר בהמה — לשבור ולפתור אותם באשר יתכן — על דרך האמת. כי ידעתי מה כבדה המלאכה הזאת, מלאכה לעיפה, ואנכי לבדי באין מנהל ומחזיק בידי — ואם אומר להתמך על דברי מפרשיהם ז"ל בהמדרש וכדומה, הן המה באשר לא ידעו מקור המלים, כי לא חקרום, לא קלעו על כן פעמים רבות להאמת, ומחסרון דעת מלה אחת בפירושה, נטו להם מן הישרה בבאור עיני שלם להוסיף לגרוע ולגרום כפי אשר דמו להם — ועוד יותר עפ"י רובי המוסחאות והטעויות הגמלאים כתובים גם לענין אחד במקומות שונים בנוסח מלים שונים, והם לא ידעו גם להיישיר את המלים להיות כתובים על דרך אחד, מבלי אשר נחשב זאת להם להטאה, כי לא ידעו איזו מהם יבשר אם זה או זה, ואם אין גם אחד מהם, או כולם כאחד טובים, כמוזן.

בבל זאת היה הדבר כאשר עלור בעלמותי, נלאיתי כלכל, ומה לא יכולתי, בדראותי כי אין מתעורר לגשת למלאכת הקדש הזאת, כי העשינה ידיו תושיה לחסוף העלמות היבשות, ולא נכרו מזוקן, ולהפיה גם רוח חיים, כי תרחינה אור בהיר בבאור פתרונם באמת, חומס אלהים, על פי מקורם. אמרתי: הנה אלהים יעזר לי, והוא יתן לי כח וחיל גם למלאכה מרובה מנשוא הזאת, כאשר עזרני ויאר עיני עד הנה על דרך תרומות ועוז, ואקרב אל המלאכה — משך שנה וחצי עבדתי בשדה הזה בכל כחי בלי מנוח ושקט, בעמל רוח ונפש, ויגיעה גו ובשר, ונחצק עם תלאות הזמן הנורא, אשר רק בהשגחת אלהי מעוזי הרבה, וישועת אור ישעי, זכיתי לבוא עד הלום — תודתי לה'.

בבררה היא המלאכה לבקש למנוח פתרון כל מלה על פי מקורה, ולהעתיקה לשפה חיה, אשר על ידה תובן המלה בכל מקום שהיא; אבל עוד כבד ממנה הרבה להיעזר ולחקן המלות המוטעות, ולסקל השגיאות הרבות הנמלאות. ויותר מהמה במדרש תהלים, בהפסיקתא והספרי ודומיהם, למנוח דבר אמת נוסח המלה מה הוא? — מה מקורה? — ומה פירושה? — איננה ממלאכת מעשה הכמת השעור, אשר נוכל לברר אם אמת הדבר ואם לא על פי מוסחים חותכים, עוזרים מן האבות והמוחשות אל התולדות, אבל מלאכתנו זאת נחונה היא רק לשכל ה' שר, לעין חודרת על קו נדק, ולעזר מחונן הדעת והזכרון, להקיש היעב מלה למלה ודבר לדבר, ולהכיר את הישרה על פי משפט הגיון לב סלול, כי רק על ידי זה העלומה תלא אור.

למען אהדק בדברי כי נמלאו טעותי מלים ועיניי שלמים לרוב, ע"י המעתיקים וכדומה בספרי הראשונים ז"ל, אשר יוכרח להודות בזה גם לב עקש מתעלם על דעתו, נוכל לברר זה על פי דרכים שנים. — האחד: מהנוסחאות אשר נמלא בספר הערוך במלים ועיניי, משונים הרבה מאשר נמלא בספריהם ז"ל לפנינו, והם הרבה מאד. וכן יעידון על זה דברי רבותינו ז"ל נוחי עדן הר"ג והר"ח, רש"י ובעלי התוספת, באשר נמלא כתוב פעמים רבות על דף אחד בלשון "הכי גרסינן", והבאים אחריהם הרש"ל הרש"א והב"ח ודומיהם, ובזמננו הגאונים מהרי"ב והגר"א ז"ל, אשר הרבו להטיב ולישר את הגרסאות בכל הספרים, וכן ספר "אות אמת" על המדרש הביא מלים ועיניי למאות כתובים בטעות מהמעתיקים הגעורים. — והשני, המעיד עוד יותר, הוא: כי נמלא גם עד היום ענין אחד כתוב בשנים או שלשה מקומות, ובכל מקום כתוב בלשון אחר ובמלים אחרים רחוקים זה מזה במוצאם, ולפעמים הרעיון והמשפט הפוכים אחד מאחד, ומשמעט אשר הביא לפניך לדמיון, חשפט ותדע.

(ירו' מגילה ד) והתני אם היה דש כו' א"ר
 מונח רגליה הוו סגין שלא יהיו חומרים ראיו
 (ירו' טענית ד) והתני אם היה דש כו' א"ר
 מונח רגליה הוות בגין שלא יהו אומרים ראיו
 כו'.

בארוכה, על דרך חכמי הפלפול, רק אבקש ואצטר חמיד את הקלרה, כהישרה; אני מאמין באמונה תמימה, כי יקרה בפירוני רבים חכמים ותורניים אשר קדמוני לפתור כמוני, אם עוד בשנים מלפנים, ומה גם עתה אשר רבים המנשאים את נפשם להסיר את זורי המכשול והטעויות מעל ספרי חז"ל, ואנכי לא ידעתי, או כי קטן הדבר ולא יסוה להביא ולהזכיר שם כותבו עליו, ידעתי כי בעליהם ישרי רוח יסלחו לי לזה, ואולי עוד ישמחו אם ימצאו דברי ישר ומחוקן כדבריהם, כאשר אסלה גם אני ואשמח בראותי כי רבים אשר ישאבו ממעיני ספרי, ומהקו להם. יש אשר הזכירו את שמי עליהם, ועיני ראו, והם גדולים חקרי לב, כהגאון מוהר"ד לוריא ז"ל מציחאוו שהביא דברי שהדסתי בענין השסועה, בהקדמת פירושו לפרקי דר"א, וכן הביא את דברי אלה בשמי הרב הג' וכו' מוהר"ס ז"ל מעקלענבורג בספרו השלום הכתב והקבלה פ' ראה, ובפרשת שמיני באורי בענין ארנבת. וכן זכיתי שהביא את זה הענין עלמו הגאון הגדול והחכם כו' מוהרמ"ל מלבי"ם בפירושו לת"כ (ספרת שמיני סימן עג) בזה"ל "ודע כי חכמי הטבע הזכירו בע"ה אחד בין משפחת החזיר נקרא טאייאס"ו משכנו עדרים באמעריקא החמה הדרומית והוא מפרים פרסה ולו ד' קיבות כמקרה כל מעלי גרה והוא דומה בחוארו לחזיר היער וגדלו כחזיר הבית שערו קשה ושחור ועל זוארו כענק [כעמק"ה הוא שם ט"ס] ממראה לבן ובאמצע גבו ממעל הוא שסוע כעובי האצבע, ושם כים קטן מלא מיץ מריח כביזאס, ולא נפלאה היא מ"ש רב חנן בר רבא (חולין ס:) השסועה צריה היא שיש לה ב' גבין וב' שדראות, וכי משה רבינו קיגי ובליםפרי היה, מכאן תשובה לאומר אין תורה מן השמים, וזאת סגולת החי הזה השוכן באמעריקא אשר נעלמה אז מעין כל, רק צורח כל לקנות הארץ יביט, וזה כשמואל שפי' בנדה (דף כד) דבריה בעלמא איתא וכפירש"י שם ולא כר"ת כו' ע"כ. אשר כל הדברים האלה כתובים ככתבו בספרי חוה"א ח"ר נד"ב ובהערה פ"ה שם במלותיו, ואם כי נמנח מחכמינו ז"ל שהקפידו על זה, ואמרו (הוריות יד.) מי הם האנשים שמימיהם אנו שותים ושמותם אין אנו מזכירין, וכן אמרו (כתובות כה:) שמעת מילין דבר נפחה ולא אמרת לן משמיה, גם קפיד ר"י על ר"א דלא אמר משמיה (יבמות לו:), אנכי עוד אשמח בו, ותברכני נפשי כי זכני אשר דברי יהיו נזכרים על ספר גדולי חכמינו ז"ל כהספרא— האומנס ראיתי, כי יש כותב בספר, או בכתבי העתים, ומלאכתו גם הוא בשדה זו, שלקח מבאורי ושם בכליו, ואם הנמנח כבר בספרי המשביר כתב לחדשה עתה למחה, ואין קורח בשמי; ואם אומר אולי אין ספרי אתו, ועיניו לא ראוהו, אבל למרות רוח כבודו, מלאחי בדבריו במקום אחר כתוב "ולא כהמשביר" ולפעמים גם בשני מקומות, המעידים כשני עדים כי ראה ספרי וחקרו, ויהי לו למורה להפיץ אור על פני דרכו—ברוך יהיה גם הוא— והיה זה שכרו, כי גם אנכי לא אזכיר שמו—

תעודת ספרי זה היא: האחת, לקבץ באשר יתכן את כל יתר המון מלים בספרי חכמינו הראשונים ז"ל, שלא הוצאו בהערוך המוספי והמשביר, להכלית זה עברתי לפי כחי בכל חרגומי תנ"ך, ובתרגום הנקרא יב"ע, בשני התלמודים בבלי וירושלמי, במדרשי רבה ילמדנו ושחר טוב [או מדרש תהלים] ושמואל ובאגדת בראשית כו', בת"כ ספרי תוספתא ומכילתא כו'. ובאשר מחומר קורנתי גם אני, לא אהפאך לאמר כי לא עזבתי מלים, ואחמין כי גם עתה נשמטו ונעסקו ממני מלים בשגנה, או מנסבות אחרות, אשר כל גבון רוח לא יחשוב זאת לי לחטאה, בידעו מה כבדה וקשטה המלאכה, ואם תמצא עוד ידי וחפץ ה' ילחיני, חלקסם ואקבצם עוד לימים יבואו, או כי יעשו זאת הבאים אחרי, כי תושע ימינס להם, וגם אני אודם.— השנית, אחפש כל מלה מאין תולאתה בלשונות זרים יונית רומית ערבית וסורית כו', במלות הדומות לה, באופן שתכון ותיטיב באור הענין וההמשך ממנה, על ידי זה, ואם לפעמים רחוקות תחסר אות אחת, או תחלף, או תהיה מסורסת עם אות

מבוא

אות אחרת, אל תשא לנך לדבר, כי ידע לנך גם הוא שחז"ל לא שמרו לכחוב המלה כאשר היא כתובה מזוקקה בלשונות אחרות, רק כתובה כאשר נדברו בה, שלפעמים תשמע או תחלף אות אחת, ולפעמים תדובר בנפוח ומחזים שונים במצבים שונים, כגודע, או אולי בזמניהם, בשנים קדמוניות דברו ככה. השלישית, בהעתק המלים למלות לשון אשכנזית החיה, התאמתה כאשר יכולתי, כי ישפיקו מלים ההם לנאר לעובר את המלה שדדברי חכמינו ז"ל בכל מקום המלה, לבל תשאר עוד נעלמה כמקדם ומלפנים, חידה סתומה.

בדבר הטעיות הרבות שגאו בספרים, הן הגם היו מסבות שונות, אשר ראשיתן שלש, והן: (א) מדמיון הכתב, כמו ב ו כ. פ מ ו נ ו או כו. ג ו ו. ד ו ר כו'.

(ב) מדמיון מצבאם, או שהם ממואל אחד, כמו ג ו ק. ד ט ו ת. ס ע ו ו, וכדומה. (ג) ע"י סרוס אותיות המלה להקדים השני לפני הראשון, וכדומה.

וגם כי כבר הוריתי הרבה מהחלופים בספרי המשביר בראש כל אות ואות, אשריה ואשובה פה עליהם שנית, בהרבה נוספות, בקצרה, כי יש אשר אין להם רק ספר הערוך, והחועלת רב מזה.

א בא: א) במקום ה' בהוראת ההפעיל, או לסימן המשקל, בהוראת ה"א הידיעה [שיבא תחתיה בסוף המלה] וגם במלים רבים כמו "איך והיך, אן והנן כו',

ב) במקום ח' בערכי הקרא, או שלא כו'. (ג) במקום י' בע' איינום, אסורין, אמפליא, אמפרטור כו'. (ד) במקום ע' בערך אבל, אר, ארצ, ארע, סיהא כו'.

ה) יבא לרוב נוסף בראש המלות שחולחלם מלשונות זרים, ויותר במקום שמתחילות בשתי אותיות תכופות אל אות ההברה שאחריהם, מבלי נח זיניהם, כבמלות אסטלא, אסתומא, אמלתרא כו'.

ו) נשמט פעמים רבות באמצע או גם בראש המלה, ויותר בירושלמי, קו כו במקום אן אנו, דמר במקום דאמר, וכל במקום ואכל. ז) יבא בראש המלות שחולחלם מלשון יוני להורות השלילה (אֶהֱנֶה, נִיבֵּט) כבמלות אלעיקו, אסימון, אסתיהא כו'. (ח) לפעמים יחסר אל"ף אחד בראש המלה, אם משפטה להכתב בשני אלפין, והוא משגיאת המעתיק

שחשב כי אל"ף אחד נכתב ליותר, ולא ידע כי ע"ז יהפוך לפעמים את פירוש המלה. ט) יבא להוראת מלת "על" כבמלות אמסתחא, אקרפטא. י) וכן להוראת מלות "עד, בעוד, תחת" כמו אדאלז אודבן, אדחלי אכרעך כו'. יא) לפעמים נמלא אותיות

אם נוספים בראש המלה, כער' אספניקא, אספרמקי, אספסתא, אסקריא כו'.

ב בא: א) במקום ו במלות בלן, ברס, בספיה, בקתא, ואז יקרא הבי"ת רפה. ב) במקום ב בערך אבכא, בבא, בכוליאר, בסיה כו'. ג) במקום פ בערך בטל, בלר, בפס, ברך, גבסין כו'. ד) יבא לפעמים במקום נ בערך זי ארדשיר, ברקוס, כלבס, ובמקום ר במלות אסקבטירי, ארכבא. ה) יבואו אותיות בו במקום

ט בערך בוקלט. ו) יבא במלות זרות במקום אותיות ההברה (זעלבסטלוטער) a e o u i ei ia io בערכי אבגיונם, בת ראש, זבלגן, לכן, מברכא כו' ובחרו להחליף בו [או באותיות ו או פ] לבעבור קלות מולאם, שהם מהשפטים, אבל נרגשים יותר לאוזן שומע מאות ההברה. ז) ישמש ליהם הכלי הזמן והמקום כמו במקרא.

ח) כשיבא כפול בראש המלה השמיטו לפעמים ב אחד, ע"ע לבסיס, ע"י" אות ד ז).

ג בא: א) במקום ד במלות אנגא, גחך, גונבא, גור, גנר [והחלוף הזה יובן לפי קריאת הערבבים את אות הנימ"ל כקול נשמע בהגרת "דש". ב) במקום כ במלות

גיף, גותחי כו'. ג) במקום נ בערך אבליגה, ברנס, גטור, דוגור כו'. ד) במקום ק בערכי גדר, גרמקון, גנברא, סגרון כו'.

ד בא: א) בלשון ארמי במקום מלת "אשר" או שמוש השי"ן שבל"מ. ב) במק' ב כמו זרב וזרד, חלד וחלנ, רבב ורבד. ג) במקום ה במלות דיוקן, דייקניסין.

ד) יבא פע"ר במקום ז שבל"מ בערך אדרע, דבוב, דך, דר, סרדתקי כו'. ה) במקום

מבוא

אות ט' צע' דדנין, דמוע, פרוזדגמא, קרדס כו'. (ו) במקום צ' במלת אדבע כו'.
(ז) במקום ר' בערכי אברהם, אגד, אידן, דגמן, דהון כו'. (ח) במקום ת' צע' חלדות,
כלכיד, וש"ע עדק.

ה' בא: א) בלשון ארמי במקום ו' שב"מ כמו רהט ורוץ, בהת ובוט כו'. (ב) יבא במקום ח'
מדמיון הכחב, או מלד שבשונות המזרחיים אין הבדל מורגש הרבה בין ה"א לחי"ת,
כאמרס ז"ל (ירו' שבת ז') לא מתמעין רבין דרשין בין ה"א לחי"ת. (ג) במקום ו' במלות
הדיוט, הנדיבי, הנדואה, הסת כו'. (ד) יבא פע"ר נוסף במלות ארמיות, האן, האך,
הדא, הכן כו'.

ו' בא: א) במקום ב' בערך אוורטי, פרוור. (ב) במקום ג' בערך גלודק, גרודא
כו'. (ג) במקום ד' במלות זיי, פרומא. (ד) במקום פ' בער' אוושר,
טווא, סיו. (ה) יבא במקום ר' מדמיון לורחס בכחב הראשונים, כמו גומא (ת"י שמו'
כו) במקום גרמא". בגדי פשתן הבאים מאוכל (מד' שמואל ז') במקום "מארבל" וע"ע כפותא.
(ו) יבא במקום אות ההברה (זעלבסטלויטער) במלות זריס, בערך אויר, טווס, וסת, ושט,
וורני כו'. (ז) יבואו ב' ווי"ן במקום כו' במלת פרוואס.

ז' בא: א) במקום ג' צע' זוא, ובמקום ו' צע' אשן. (ב) במקום ד' זכורא, זיקו כו'.
(ג) במקום ס' או צ' בערכי חלוא, זיידן, גזוטר, זפא ב'.

ח' בא: א) במקום ה' במלות חגיגא, חלחא, חומטין, חפאטיקון. (ב) במקום ע' בערכי
חגל, לדח. (ג) במקום ק' במלות חלפסדרא, חפיסא, חלינא. (ד) מכובד
הברחו נשמט לפעמים בל' ארמי, כמו מסותא ומסחותא, שזות במקום שחוזת, לוצא.

ט' בא: א) במקום כו' במלות אסטליסטיקון, טבוסה. (ב) במקום כו' במלות אמתין,
אופומטאטא, גטשא, קרעיות כו'. (ג) יבא במקום נו' בערכי אווניטס,
אמנס, סטרטן, פרמחא. (ד) במקום ס' בערכי אלטיס, טופא. (ה) במקום פ' בערכי
סגנא, טלנס, טרטר. (ו) במקום צ' בערכי ציטא, בטבע, טף ג' וד', טרב.
(ז) במקום ק' בערכי טפויין, טפיפיות, מטיף.

י' בא: א) במקום א' צע' יליל, יסור, שיל, שייר כו'. (ב) במקום ג' בערך טריון,
פרוזדימא, ובמקום ז' בערכי יוסטא, משיג, קטליין כו'. (ג) במקום ר' בערכי
אפייס, גופן, הגדיוסין, חסיין, קלמין כו'. (ד) יבוא לעי"ן הפעל לרוב בגזרת נחי ע"ו
כמו בין ביר צייס כו'.

כ' בא: א) במקום ב' בערכי אדרכולין, אכולא, אנטוכין, ארכלים, כלנס כו'. (ב) במקום
ג' במלות אשלק, כנחא, כס כו'. (ג) במקום ק' במלות כליל, כלמי, כנן,
כפש כו'.

ל' בא: א) במקום נ' בערכי לדן, לולניות, ללמא כו'. (ב) במקום ר' במלות חקלין,
בלקטיקין, גלוסא, ספל, פלג, פלכיד, קלמין כו'. (ג) נשמט לפעמים כבוא
לפניו עוד למ"ד ליחס שאליו במלות לברנטיא, לטריס, לפס כו'.

מ' בא: א) במקום ח' בערכי חסימן, מלוצא, מללה, משנס. (ב) במקום ט' במלות
מאנין, ממלא, פרטומין, קוטמא כו'. (ג) במקום אותיות כו' במלת
מימרס. (ד) במקום נ' במלות אספמיא, גרממיא, פמוט, פמייס.

(ה) במקום נו' במלות אפומטא, בולמס, מודיגא, מלומא. (ו) במקום ס' בערך
אפרכמון, בסס, דלס טרמס, מרוס כו'. (ז) בא נוסף פע"ר כמו אמגוא, מבגאי,
מטרפסא, טמפון, פרומביא כו'. (ח) יחסר לפעמים במלות הברא, ספסרא.

נ' בא: א) במקום ב' בערכי כנס, נסילו, נניחא. (ב) במקום ג' בערכי טרן א, נבז.
(ג) במקום ד' כמו גומניא, טפן, טרפוניטא. (ד) במקום כ' במלות
לולניות, נחי. (ד) במקום ל' במלות מרגניחא, נקוטא, נוקניקא, סונק, קנסות.
עס

מבוא

ה) עם י לפיו יבא במקום ם שבסוף מלות ליו"ר, כבמות ממסריקין, אליוסמין, וכדומה רבים. (ו) יבא כנוסף במלות אחרונגה, כדגה כו'.

בא : א) במקום ן במלות סבדן, סגנין. (ב) במקום כו בערכי סוליקום, סרבלין. (ג) במקום ם בערכי אלגוסין, בלעם, דסטורין. (ד) במקום

צ במלות אסתלא, אסטיב, אלסרין, פסיס. (ה) במקום ק בערכי ספלוטין, סחדר. (ו) יבא להורחת התואר או היחס כבלשון רומי.

ע בא : א) במקום א בערכי עריסה, ערם, ערע כו'. (ב) במקום ח כמו עבון וחנין, עייבא וחייבא, עחירתא חסירתא. (ג) במקום צ במלות ארעא,

בעבע, עקא, רבע, רעה. (ד) לבעבור שהוא מהגרון נשמט לפעמים במלות בקתא, מדני, פקא, קסא כו'.

פ בא : א) במקום ב במלות אפוס, נקף, או במקום כ במלת אספליא. (ב) במקום חות ההברה במלת אסתא, (עיין אות ז ו) לעיל. (ג) יחסר לפעמים במלות

זרים כבואו אחר מ"ס, כמו שומשוק, קומטרא. צ בא : א) במקום ן במלות להב, להר. (ב) במקום יב במלות בויין [בע' סמבין]

חללא, עפיץ. (ג) במקום ם בערך ברין, לפן, למר. (ד) במקום ס במלות ארנבמיטא, כולורה, קלרא. (ה) במקום קם במלת אטייחא.

ק בא : א) במקום ג בערכי אווקי, אלעיקי, אמיקנטרין, פרקמטיא כו'. (ב) במקום ח במלות קלקנתוס, קרטס, קרקס. (ג) במקום כ במלות קוז, קרסס.

ד) נוסף בסוף המלה בערכי גושפקי, בורסקי. (ה) בא במקום ט במלות אסקולוסקיכא, קפויין.

ך בא : א) במקום ד במלת אנטריקוס, צדק, גדר א. (ב) במקום ן במלות ארפוף נגרבל. (ג) במקום ל בער' גדראגא, ערמס, כרכוס ג, מלטר ז.

ד) נוסף פע"ר באמצע המלה בערכי גרמיד, כורסא, כשרתא, פרניד, קרטבל, שרביט. (ה) יבא לפעמים בסוף להפך את השם לחואר במלות עברי, תרמוסר. (ו) נשמט

לפעמים מכובד הברתו בערכי קטע ז, שט ו. ז בא : א) נוסף בראש מלות שכלל, שלהב, שלהי, שעבוד. (ב) במקום ם בערכי

כבשא, שא, שר א, שגן, ונקראים בסי"ן. ח בא : א) לרוב בראש המלה ובסופה לסימן המשקל והמין. (ב) יבא פע"ר במקום

ש שבל"מ, ברוס, יתב, תבר, חלב, תלת.

המלות שנסרסו ונהפכו סדר אותיותיהם מאשר הם בלשון אחר הם רבים, כערכי אסטרין, אספניא, אספקא, בלוספין, גרש, גשמא, ערח, קלר, וכדומה עוד רבים.

למען יוכל כל איש לקרוא את כתב היוני, [וגם כי הוא כתוב במבוא לספרי המשביר, הלא יש אשר אין אחס רק שער הערוך] אכתוב פה שנית להורותם האלפ"א בית"א היוני שהם

כסדר הזה: א α „אלפא. ב β „ביתא. ג γ „גאממא. ד δ „דלחא. ε ε „אפסילון. ז ζ „זעטא. ח η „ארוך (בערעהנמע א) „חיתא. ט θ „טיטא. י ι „יאטא. כ κ „קאפא.

ל λ „למדה. מ μ „מי, או מא. נ ν „ני. ס σ „קס „קסי. ס ς „מיקראן [א קטן]. פ π „פי. ק ρ „רא. ס ς „סיגמא. ט ς „אות סמ"ך לסוף המלות. ט ς „טוי.

ש א „איפסילאן. פ ϕ „פ"י [ס"א רפה]. א χ „כ"י [כ"ף רפה]. ψ ψ „פס „פסי. ω ω „אמעגא [א גדול]—אותיות σσ נקראים כמו אות u שבל"ר. ואות γ הכתוב לפני אותיות

γ ע א נקרא כמו אות נו"ן כמו αγγαγία נקרא „אנגריא. αναγαγη נקרא „אנגקי. מראה המקומות לש"ס בבלי ליינתי את הדף והעמוד [בסימן נקודה אחת]. לעמוד א,

וב' נקודות: לעמוד ז, כאשר עשה הגאון מהרי"ב ז"ל. בתנ"ך רשמתי את הפרשה והפסוק במשנה וירושלמי את הפרק, ובספרי המדרש את הפרשה כו'. — בכל מקום אשר כתבתי „עיי"ע

כוונתי לספרי המשביר (או להערוך), אם לא במקום אשר כתבתי מלות "לעיל" או "לקמן" שאז כוונתי לערכי משביר החדש הזה. ויתר הדברים הנוגעים למלאכתי זאת, הלא הם כתובים בהקדמה והמבוא לספרי המשביר, ולזכרם פה שנית אך למותר.

ואחרי השלימי דברי אלה, אשלמה תודה לה' אל רועי, עזרי וישעי, אשר חמך בידי עד הלום, כן יעזרני להוציא לאור יתר פרי מחשבותי, ויהיה עמי, לטובתי ולטובת בני עמי. על טוב זכר לעד שם רעיית בני צותי וצניהם, אלהים יאריך ימיהם, ויוסיף על שנותיהם, ישא פניו אליהם, וישם להם כבוד עושר והצלחה, כחפצם, ועוד חלף פעמים ככה. כן יצרך אותם, החפץ לראות בשמחתם, כי ימלאו משאלותם. **המחבר**

גם ייטיב ה' לטובים השנים, אשר הגדילו לעשות אחי טובה בפועל כפים, ויחמכוני בהלואת כספם אשר חננס אלהי שמים, למען אוכל להדפיס ספרי זה, להחל ראשיתו — ועתה כהתמי אותו, אתן להם בזה תודתי וברכתתי [ולא אקראם בשמם, באשר זה חפצם, מענות לבם, כחומם —] ואני זאת תפלת, כי תהל אור הצלחתם, ותזרח כשמש צהיר בשחקים, יגדל קרנם בכבוד, ויפרח זכרם להפארה, כהצללת ושושנת העמקים — ישגו יתברכו בכל פעליהם, ומשלח ידיהם, ויהי נועם וחסד ה' עליהם, כחפצם וכחפץ אוהבם ומוקירם בערכם הנעלה, **הנ"ל**

אחרית אמרי פי, אערכה עוד דברים מעטים.

למאהבי היקר! האנרך המופלא, הולך תמים ופועל נדקה באשר יוכל, למבקשי פונטו, כ"ש מו"ה דוב בער הלוי ארזינבערג נ"י.

ידידי! האומנם עוד לא שמך אלהים לעשיר רב חולרות, כאחד מגבירי הארץ, להיות על כן אוהבך רבים — ואנכי עמהם; אבל אהבתי אליך כי רבה, היא מאשר מלאהך אוהב פהר לב, כנפש זכה, ורוח נכונה בכל פה לעשות טובה למבקשי טובתך ברה, לנחותם בענה, לעזרם בפעל כפים, ולהסיק רגונך להם בכל אשר השיג ידך. מדות יקרות מכל חמודות חנוך אלהים בזה, מדות אשר רק לשרירים, בחירי ה' המה. עוד לזאת חכם לך לקחת מזה רבה וגדולה, ממות ה' ברה, היא הנהגת בית תלמוד תורה, ללמד לנערי העניים — אשר הם בעירנו סובאלק כארבע מאות ויותר במספר — תורת אל חי, מקרא משנה ונמרה; לבקש תחבולות למצוא די צורך כסף הרב הנדרש לזה, עד חלף ות"קרו"כ לשנה, שבר בעד מעון בית תלמודם ולמלמדיהם; לבד מאשר תפקח על נרכי הנערים בעצמם, לדאוג בעד לחמם, או גם לבקש בגד לכסות מערומיהם, וגם לבוא לכסות בחם וידיעתם מדי שנת בחדריהם. — את כל הסבל הזה נשאת אתה לבדך — במעט עוזר חותך — זה כחמש שנים, סבל אשר באמת תשא ותסבול על ידו הרבה, כי תעלים עין מעסקך, ותרפה מסחר ידיך, ועיני רואות, וגם כי את כל אלה תעשה באמונה, ותקריב רובי עתך על מזבח נדקה הזאת, לא יגבה לך, ולא תפארה בגדולות תעשה, אשר על כן אין בעירנו מגיד תודה לך, או מספר תהלתך בקהל בכתבי העתים, כמשפט המבשרים בימינו אלה — גם אחי אני אוהבך ואוהבך לא אחת ושמים עשית טובה, ואף עתה תמכת בידי להדפסת ספרי זה בהלואת כסף מעט ורב הוא אלי — ומה פרי גמולי להשיבך על כל זאת — קבל נא על כן תודתי לכל פעליך, ידיד יקר! וארצה בגדנת פי ברכתי זאת הנובעת מקרב לבי — יברכך ה' צננים, פרי בטן, אשר מנע ממך, ישמך מכל רע, ומכל יגון ישמר את גפנך, ישגיף פעלך, ירצה חילך, ויגדל שמך, כי תהיה ברכה, למופת לרבים על השארת דרכך, בנדקה יכוון ביתך, והיית בריא אולם אתה ורעייתך כחפץ וחפץ ידיך ומכנדך, אוהבך הנאמן. **המחבר**

ווארשא יוס' ח' מנחם אב, שנת בן ג"ה שנים אני היום.

המשביר החדש

אות א

אב (א) (מוספתה מעשר' ח') וכל האובין אדומים (פֶּרוֹכֶט, גרין) פירות מע' אב ב' ;

אב (ב) (כ"ק פה.) מן אובו של אילן ; כמו "עובו" (דיכטע) פי' מן הצד, מקום שהענפים מתרחבים ומתפשטים. — בלס"ז עו"ב (דינע צווייגע) עיי"ע עב ד .

אביבא (ירושלמי מעשר' ה') אביבא דפילא ; מין צמח ופרי מרובע .

אבד (תרגום ירושלמי במדבר לדו) אבידוי ופרכידוי ; אולי צ"ל "אברזוי" עיי"ע אבור ; פי' השייך לו .

אבדרה (ירוש' פסח' י) אבדרה קודם ; כע' הבדלה לקמן .

אבדתא (ע"ז כט.) וצתרי ואבדתא ; צ"ל "אברתא" *abrotanum* (שטאב ווארץ) מין צמח של רפואה . עיי"ע .

איבה (ע"ז ו:) היא לי איבה ; ל"מ (בראשית ג טז) ואיבה אשית (פֶּיינרשאַפֶּט) .

אבטו (ירו' יצ"מ ד) זיטא אבטו זיטא אבטו ; צ"ל "זיטא אפטו איטא אוכטו" וכן בכמה מקומות במדרש , ומבוארים בערכיהם .

אבטניות (ירו' מגילה ח') ב' אבטניות ; כע' אבטילאות (אבטיי , געביטה) מחו , עיי"ע .

אביונות (תוס' כלים ז) צ"ל "חביונות" כמו במשנה שם .

אביית (ת"י במד' כה כ) אביית ישימון [ובהנוס' השני] בית ישימון" (הויז) והאל"ף נוסף .

אבכא (משלי ל לא) בקצת נוסחאות ; כע' אככא לקמן .

אבילין (רוס רבה וימותו) והלכו כל [משביר החדש] א 1

האבילין ; ל"מ (טריפטען) שדות מרעה .

אבליגה (פסיקתא לז) האלמונים אבליגה ; נראה שצ"ל "אבליגה" *βαλανος* (אייכען בוים) עץ חזק, עיי"ע מבליגה .

אבן סכותא (מ"ח ח ט) עם אבן סכותא (ווארטע שטיין) אבן שסוכים וצופים עליו , מע' סך ה .

אבנא (משלי כג כח) וצאיד אבנא שברי (זאָהן) בן ; פי' שצודה בנים סכלים , וי"ג וצאיד .

אובנתא (ע"ז כח:) שוריינא דעינא באובנתא דליבא תלו (צימסער) כע' אוון ; פי' חוטי וגידוי העין תלויים בחדרי הלב, עיי"ע שוריינא לקמן .

אבסקתא (ירוש' ברכות ט) מה אמר אבסקתא ; צ"ל אבסקנטייה כבירושלמי (ע"ז ח) *αβασκαντος* (זאָנע בעהעקסונג דעס ניידעס) בלא עין הרע , כדרך שאומרים על אדם נאה , עיי"ע .

אבר (סנהדרין קט:) שאבר עצמו (זוך מאַכטיגען) מל"מ , אבירים" פי' התחזק .

אבריאה (שס"ג יונתי) פסחא בביתא והלילא מתברא אבריאה ; בש"ס (פסחים פה:) כזיתא פסחא והלילא פקע איגרא ; וכצ"ל גם כאן , פסחא כזיתא והלילא מתברא אבריאה .

אברק (ירוש' שבת טז) ושני אבריקין *braccae* (ביין-קליידער) מכנסיים .

אברוקלין (ירוש' ז"מ ד) אברוקלין באמברוקלין ; עיי"ע אמברוקלין לקמן .

איבריתא (ירו' ר"ה ז, שס יומא ג) איבריתא דזיהרא ; יש לגרום

לגרום "איבריתא" *eudios* (הייטער, העלל) זוהר הלבנה [א].
אגבין, בע' אגטין לקמן.

אגד (צמ"ר ד) אבל ישראל צדיקים הם כולם חמים אגודיהם; צ"ל "חמים אגורים" מלאים ועכים, עיי"ע אגד ב.
אגחותא (חיוב לח כג) אגחותא דמצראי (קאמפפֿען) מלחמה.

אגטין (ירוש' כלאים ט) הכלך-אגטין קסרייא. (סס שנת רפ"ב) הגיר' אגבין" (פלארעט זיידע) מין משי מסובך ולא נקי; [ואולי צ"ל "אמיניטין"].

אגל (צ"ב ח.) לאגלי גפא (שליעסען) לסגור שערים, מע' גל ב.
אגלוגין, עיי"ע אולוגלוגין, ופתרונו כערך שאח"ז.

אגלין, בע' אלוגין *elogium* (אויפֿ-שריפֿט, צייגניס) ספר זכרון מעשים.

אגלווקי (שנת קנד :) בחבר אגלווקי (שנאללע) בעין קרם לסגור בו חגורה.

אגלפותא (ת"י שמוח לא ה) ובאגלפות מרגליתא (איינגראווירען) ענ' חקיקה.

אגם (צ"ק מא.) וערק לאגמא (ווייעזע)

אחו. (מנחות עא.) ולעולם אגם (גראו-ארטיג) קצר ועודו עשב.

אגמון (ירושלמי סוטה ט) מסרו לבעל האגמון וחבשו *agemon* (געביעטער, אגפֿיהרער) פקיד ושר. (א) **אגן** (צמ"ר יב) מחסי אגנתי (שוטין) מל"ט.

(ב) **אגן** (צ"ר נו) ששמר את אגיני והקפיץ גם בנו עמו; פי' שקפיץ אגם ומקוה מים, עיי"ע אגן ג', או הוא כע' הגן א' (יונגער קאממעל), וצ"ל "ששור" (איבער שפרינגען) את אגיני [גמל שלו, שכולת המים] והקפיץ גם בנו עמו, עיי"ע שהושיבו עליו.

(ג) **אגן** (ילמד' אמור) מי שהוא יוצא ובידו אגין הוו יודעין שהוא נוצח. עיי"ע ביין, שכן הגיר' בוי"ד (סס); ואולי צ"ל "אגבין" עיי"ע לקמן, שענינו "כף תומר" (פאלם-צווייגע), אות הנצחון, עיי"ע הגדיוסין בהערה.

אגנטיין (ירו' סוף פאה) ; צ"ל "ארגנטיין" עיי"ע (זילבער-געשירר).

אגף (חולין פס.) ושעל אגפיים (פליע-געל) הושאל לגרות בית השחיטה מע' אגף ב.

אגר (ירו' מע"ס ד) מן האגרו על השמתית *agros* (פייכט) מין חמים

[א] איבריתא (ירו' יומא ג) אמר עד אחד נולד חיש פלוני בשבת מלין אותו על פיו, השיכה מולאי שבת מטלטלון אותו על פיו. ר' חמי מטלטל על פומא דמלייתא; פי' הקרבן עדה "עפ"י הנשים המלוים את היולדת וההולכים עמה, ח"י עפ"י אור הנרחה בראשי ההרים כמו מליח בנח"ל. ולדעתי פירושו "ע"י הנשים ההולכות למלאות ולשאוב מים צמחיים על שבת, שאז יכולות מטלטל" ר' מחנייה מטלטל על איבריתא דזיהרא [פי' הק"ע "נילוות של אור השמש שהוא ודאי לילה? ושכי למלטל, ר' חמי מטלטל על פוס נשיא דאמרין שמשא הויית על סוסייתא; פי' הק"ע "מקום גבוה, ואפי' לא הגידו חלף הנשים סומכים עליהם, מלחתי, ול"י דסוסייתא היינו שהשמש עגולה שזהו סימן שהוא לילה? כמו מן הסיסין שפירושו פקועות של שתי, ח"י שהשמש מזהיר ודמייה לסאסאה דשכולתא, ע"כ. כל הפירוש אינו מובן; ולדעתי פירוש "מטלטל על איבריתא דזיהרא; שטלטל צמול"ש ע"י הוי כר אור הלבנה [ול"ל "אבדייתא" בדל"ח *eudios* (העלל, היטער) עיי"ע זכר א' לקמן] שהוא סימן שכבר שקעה החמה. — ר' חמי מטלטל; ו"ל מל (וכן הוא בירוש' ר"ה ב) פי' שכל בשבת עפ"י הנשים שאמרו ששעה שנולד נראה עוד השמש לפני שקיעתה נגד העיר סוסייתא (הקרובה לפבריא ומובאה בכמה מקומות בדחו"ל) ולא שקעה עוד.

[שנת קנד :]

חטים, עיי"ע אנרו.
אגרא (עזרא ד ה) כתבו אנרא הדא
(ברועף) אגרת.

אגרטר (עזרא ח ט) אנרטלי זהב
(בעקען, בעכער) אנן.

אגרוניסוס (ירושלמי ע"ז ד); צ"ל
"אגרונומוס" *agronomus*
(מארקט מייסטער) ממונה על כל מוכרי
מאכל ומשקה, עיי"ע.

אגרים, תר' באמצו שחקים (משלי ח
כה) וכר אגרים עננא; הוא
לדעתי מע' קרם ב *crasse* (פֶּעסַט,
הארט) והגימ"ל במקום קו"ף [עי' ריש
אות ג] כבאור שורש "אמץ" וי"ג
אגרום במ"ם.

אגרסטים (וי"ר ט) מביא אגרסטים;
צ"ל "אגרסטים" (נאָרד-
וועסט ווינד) עיי"ע.

אד (מנח' כה.) דקאי מורח ומערב ואדי
(שפרענגען) פי' מזה.

אדבעא (ויקרא טז יט) באדבעי
ימינא (פֶּינגער) אצבע.

אדיותא (במדבר יט יג) מי אדיותא
(שפרענגע-וואסער). (ירו'
שבעות ח) על מסחי יהב צלוחיתא
לוסימא אודייתא; פי' למשרת המזלף
מים במרחץ.

אידך (צ"מ ד.) חניא אידך, ואידך
(אנדערער, אנדערסוואַ) אחר.
אדכרתא ת' אזכרה (ויקרא ז ז)
אדכרתא (געדעכטנים
אַפפֿער).

אדל (פוס' שבע' ה) לולבי האלה כו'
והאדל; מין צמח בצלי נקרא
במשנה "עדל" עיי"ע.

אדמה (שנס פ.) אדמה כחותם
המצרופין; שם פרטי למין
אדמה ממראה אדום (טהאָן). (שס קנג):
מהו לאכל אדמה? ונקרא גם "גרגשתא"
עיי"ע.

אדן (שנס כ:) בפתילת האידן; בה"ב
מספרי תוה"א (הערה יח) הוכחתי

שצ"ל "אידן" ברי"ש *ερεα* (וויזענע-
וואַל) כמו שיבארו (שס) אחונא, מל'
אחו.

אדיצותא ת' שמחה (תהלים נא י)
אדיצותא (פֶּרידע) מל"ם.

אדר (מנח' סג:) דאדר ליה למאריה
במעניה. (ירו' מע"ד) אדרא
דרא דתבנא (טרעגער, לאַסט) ענ' נושא
ומשא, מע' דר ג.

אדר (סוכה לה.) בלשון יוני קורן
למים אדור *υδωρ* (וואססער)
כע' הדר ג.

אדריאנטין (דנ"ר ח) מהו נציבים
כו' ? אדריאנטין
[אנדריאנטין] *ανδριαντος* (שמאמוע)
נציב מתבנית המושל.

אדריכולין (צ"ר כג) כנור אדריכולין;
[אדרבולין] *υδραυλος*
(וואסער אָרגעל), עיי"ע ארדבלס.

אידית (קדושין יב:) איכא סהדי
באידית *edessa* עיר גדולה
רחוקה רוכלת עמים.

אהני (צ"ק ו:) אהני גו"ש (עם נוטצעט)
ענ' תועלת.

אווגיטם (ריש טה"ר) בן אווגיטוס;
צ"ל "אווגיטוס" *ευγενης*
(ערלע-געבורט) עיי"ע אבגיטוס.

אוויים [בקצת נוסח'] הוא ע' איים ב
(הייליג).

אוונא (שנס קנז:) אוונא דמיא *wanna*
בל' פולאניא (וואַננע) אמבטי.

אוריטי (ירו' זכור' ח) כע' אבריטי
(איינע פֶּעטטע אַליפֿען ארט)
ווי"ג אוריס'.

אוושא (נדל' ז:) משום דאוושי ליה
(פֶּיעל) רבים; מע' אווש
(שרייען) כמלת "המון" בל"מ המשותפת
לשתי הוראות אלה.

אוושר (ת"י זכר' יח ז) כמו "אפשר"
(איזט מעגליך).

אורר (צ"ז סז.) אוררא של חצר (ד'
רוים) רווחא וחלל.

אוריא

אוריא ת' אבוס (ישעי' ח ג) אוריא (שטאללונג, קריספע) ל"מ (דכ"ג ט כה).

אזהרה, (פסחיס מז.) הרי אלו באזהרה, מל"מ (שמוס יח כ) והזהרת (ווארנען).

אזיין (זמ"ל יח) שדה ושדות דהוו אזיין בהון; מע' אוא (הייטצען) פי' שהם היו מחממים ומבעירים את המרחצאות.

אזל (איוז יד יח) אזלו מוי מן ימא. (זש"ס), מיזל, ניזל (געהן, פליע-סען, וועקגעהן, אויפהערן) ענ' הליכה; והפסק.

אזלית (עירובין כח:) כמלא אוזילתא דאיכרי (בינדעל) אגודת האכרים.

אזמורד (סה"ט יג), בל"ע זמר"ד, שם נקצר מן "אזמירגד" *smaragdus* עיי"ע, שם אבן יקר ממראה ירוק ככרתי.

אוזפות (ת"י דנכיס טו ז) למתבוע אוזפותיה (לייהען, באָרגען) הלואה.

אזתוורי (ת"י שמו' כה יב) על ארבע אזתווריה (פֿיססע) כע' אסתורא.

אחד ת"י לא תעוננו (ויקרא יט כו) לא אחורי [אחודין] סנהדרין עיינין; המפרש האריך לפתור זה; אבל באמת מלת "סנהדרין" היתה רשומה מן הצד, לאמר שהוא במס' סנהדרין (סה:) לא תעוננו זה האיחו את העינים, ונאספה

אח"כ בפנים.

אחה (מ"ק כז:) ומאחה לאחר ל'. ת' עת לתפור (קבלת ג ז) לאתאה (נעהען, פֿעראייניגען) ענ' תפירה וחבור, אחוי.

אחה, ת' מהרי (זכ"ל יז ו) אחוי (איילע, שנעלל) עיי"ע יחה. **אחוייה** (דניאל ס יב) אחויות אחידן (ער-קלערונג, לעהרע) ענ' פתרון למוד ובאור.

אחוונא (שבת כ.) אחוונא ואשתכח ערבתא (וויידע) עץ ערבה. **אחו** ל"מ, ענ' תפיסה סגירה והחוקה (פֿאַססען, ערגרייפֿען, שליעסען). שדה אחוזה (בעויצשהום).

אחסנא (זמנכ כז ז) אחידת אחסנא (ערבען, בעויצשהום) מע' חסן ג.

אחר (ירמיה ס ח) אחרין הוו; לדעתי צ"ל "אחדין" בדל"ת (וואהל-לובטיג) ענ' שמחה וחדוה [ב].

אחרית (תענית כט:) אחרית ותקוה (ירמיה כט יח) אמר ר"י כו' אלו דקלים וכלי פשתן; פי' שדורש "אחרית" ל' חריות של דקל, ותקוה תקות חוט לאריגה.

איטה (ירו' סנהדרין ח) איטה עבדתני מבזה רבנן *ita* (דער גער שטאלט, אלזא) באופן זה.

אטייר (ת"י זכאסית ל' כט) אטיירית קוסמן, מל"י *τεραα* (ד' קינפֿטיגע, געהיימע-ערקונדען), עיין ערד טייר.

אמלולא

[ב] אחר, תר' סוסים מזוינים משכים היו (ירמיה ס ח) סוסון אנוכייסין אחרין הוו, ולדעתי צ"ל אחרין בדל"ת (וואהל-לובטיג) כמו תר' כסוס עגור כן אלפסוף (ישעיה לה יד) כסוסיה דאחיד ומנף, פי' כסוס שהוא שמת בשבשו ומנהל ומנף (וויהרעט) [הוא שם קול הסוס, ובש"ס "סוס של כף, עיי"ע] כידוע דרכו. ורש"י ז"ל פי' שם "כסוס" כסים שהוא שם עוף כו' כעוף זה שהוא תופשו בזכרונו והוא מלפסף, וכן ת"י כסוסיה דאחיד ומנף, ע"כ; אבל אין ראיותו ראיה, כי בפירוש נראה שכוונת התרגום להעתיק פה [שכתוב בסוס בוי"ו ומלת עגור חסר וי"ו העמוף] למין הסוס, ואולם זכרמיה (ח ז) שכתוב סיס [ביו"ד] ועגור, תרגם "כרוכיה וסנויטח" למיני עוף.

אטלולא (עירוזין סח:) כחוכא ואטלולא (א' שפיעל) מע' מלל א.

אטלים (ילמד' מסעי) העמיד להם אטלסיות מכוונות לערי

מקלט; צ"ל, אטליות *σπηλαια* (א' זיילע מיט איינען אינשריפט) עמוד שכותבים עליו מרחק ונטיית הדרך.

אוטמים (צ"ק ק) ואנא קאים אוטמים; צ"ל "אוטמים" *ετοιμος*

(בערייט) מוכן ומזומן עיי"ע אטימוס.

אטן (תוס' כלאים ג) האטן והגמיות *ατν* (א' ארט ערד-שוואמס) כלאים

בכרם, שנחשב למין ירק?

אטרג (ירו' ע"ז ז) ולמיצע סכינא גו אטרוגא (צעראט, פאראדיז-אפפּעל) אתרוג.

אטרוטירן (ירוש' שביע' ז) אטרוטירן אסור; גירס' המיספי

אידרווסטון *υδρορροσάτων* (ראָזענ-וואסער) משקה נעשה מרובש ורד

ומים.

אטרפוי ת' עלהו (תהלים ח ג) אטרפוי (בלעטטער) ל"מ.

אי ל"מ (נכח' עז ח) אי מזה באת (וועלכער, וואָ) אידין. אי

מדין.

אי (ר"ה יט.) אי שמים! לא אחיכם כו' (אָ! וועה!) מלת הקריאה

לצער.

אידא ת' ואניות תרשיש (ישעי' ס ט) ימא אידא (נעבען) פי' הים שעל

ידו וקרוב לו, עיי"ע ידא.

איבליה (ירו' צ"צ ז) ואיבליה תאנין (בריינגטע) הביא לו.

איירא (ירו' פסחים ז) איירא אמר דא (וואָ) היכן?

איידה, כמו "על ידי" עיי"ע כמר א לקמן.

איירי (ירוש' צ"ק ה) איירי ליקומיך (ווערפּען) פי' הרי מושלכת

לפניך, מל"מ "ידו גורל".

איינו (ספ"ר, חכו) איינו בריך (איזט

דעווער, ד' יעניגע?) האם זה?

אינמכלינית (תוס' כלאים ה) צ"ל "אספניית" כגירסת

הגר"א *σπληνιμος* (פּפּלאַסטער).

אינק (ירוש' כלאים ח) ביזא דהדין אינק (זייגלינג) יונק.

איירא (ירוש' מ"ק ח) איירא דציפורן אתפחת בסוערא (גראבען,

קאנאל) אמת המים כע' אריתא.

אירי (צ"ק ל:) מדקא אירינן גלל; מלשון ירה ורמה (אויפריכ-

טען, גענענשטעללען) עיי"ע רס ג.

אוישר (ירו' שביע' ד) אמר איישר (העלפ-נאָטט) ישר כוחך;

שאומרים לעושה בשדה.

אוישר (ירו' צ"מ ח) איישר הדיינין (בעשטעטיגונג) אשרתא

וקיום.

אירתי (נחמיה ד ד) אייתי אף הוא (געבראַכט, בריוונגען) בע' אתא.

אילא (משלי ז כג) והיך אילא (שליי-דער) כע' אלא לקמן.

אין (תנינא טו.) מאין ולאין בן זומא; בל"ע אין (וואָ, וואָהין).

איקר (תהלים כט ח) איקר ועושנא (עהרע, פראַכט) מל"מ.

איר, עיי"ע, שם חודש השני *εαρ* (פריהלינג) חודש של אביב.

אכורנק (עירו' כס:) אכורנקי דהוו ליה לריש גלותא; בל"ע

כורנ"ק (א' ארט לויבע צו שפייזען אונד זיך אונטערהאלטען) מין סוכה לאכול ולהתענג בה, וי"ג אברנקי, עיי"ע.

אכוזו, בע' עכוזו (נכוזות מ.) מושיבו על עכוזו; בל"ע עג"ז (ד' הינטערטהייל) פי' אחורו.

אכבא ת' זרזיר (משלי ל לא) אכבא [דמודרבל בינת חרנגולין] *coq*

בל' צרפת, ובל' פילאניא *kogut* (האהן).

אוככלין (מד' תהלים צג) מה התמרה אינה חסירה מג' אוכלין;

צ"ל "אונבנין" עיי"ע לקמן וע' אלבנין.

אכל

אכל (צרכות נא :) [בקצת נוס'] עד שיתאכל (פֵּעֶרְדוּיֵעַן, פֵּעֶרְצֵעֶהְרוּן, פֵּעֶרוּעוּעוּעוּן) ענ' עכיל.

אכולא ת"י חומה'ד (דברים כח נב) אכוליכון ; צ"ל "אבוליכון" עי"ע (ערד-אויפֿוואורף, מויער).

אכלווא (צ"כ ח.) אבל נפקי באכלווא, כע' אכלס *oxglos* (טענגע, פֵּאַלקס הויפֿע).

אכין (ירו' גימין ח) ואתם אומרים אכין (זא) הכי.

אכסיום (צ"ר מו) אל שדי כו' אכסיום ואנקום, צ"ל אכמוס *ακαμπος* (אונערמירליך) אינו נלאה.

אכסלית (תוס' כלאים ה) האכסלית והאכסמה, מין בגד קשה, ואיננו כלאים.

אכפיא (ריש חס"ר) בני אוכפיא כו' שהיו מרוצצין בארכוף, עי"ע ארכוף לקמן.

אכפל (צ"מ מו.) אכפל תנא לאשמעינן גברא ערמילאי (אבווייכען, קריממען) ענ' עקשות ונטייה מהדרך, מע' כפל ב'.

אכרוק (ירו' שבת ג) מצטמק ויפה לו כגון אכרוק ואפונים ובשר שרוף ; אולי צ"ל "אכרוע" שהוא מין תבלין לקדירה.

אכשרותא (קסלה י י) אכשרות חוכמתהון (שיקליכקייט, פֵּעֶהיגקייט) הכנה ותקון.

אלא (פס"ט ח ה) דרמי גבר אבנא

באלא (שליידער) מרגמה. **אלאון** (צ"ר נ) אלאון כו' כו' נלאה מואב (ערמידען).

אלבינה (ירו' מגילה ב) איתת אלבינה (בעוען) מטאטא [ג].

אלגווא (ת"י צמד' לד ו) ספינתיה ואלגוואתיה ; אין פותר למלה זאת ; ואולי צ"ל "אלכרונתיה", כע' לברוניא (א' שיפֿפֿ-ארט) והאלף נוסף כדרכו.

אלגוסין (תוס' מעש' ג) אלו הן גריסין הקלקלין אלגוסין המרובעין ; אולי צ"ל "אלגוסין" *legumen* (הילוענ-פֿרוכט) מין קטניות.

אולד (תוס' קומאה וטהרה ז) האולד ; צ"ל "האולר" (טעססער) סכין קטן, עי"ע.

אלהן ת' בלתי (שמות כב יע) אלהן (גור) בע' אלא א.

אלו (מזר לד :) אלו הן החרצנים (וועלכע) איזו.

אלווי (ירו' שביע' ד) ומקימין את האלווי בראש הגג ; שם מין צמח יגדלוהו על הגנות.

אלמים (צ"ר לד) אילמים דשבריה ; צ"ל "אלמים" *ελευστις* (אנקויפֿט, איינגאנג.) מבוא העיר, עי"ע ובהערה שם.

אלולאפון (ת"י דברים לב כז) אלולא פון רונזא (ווען ניכט עשווא) לולא, אם לא.

אלולגין (תוס' כלים ב) אלולגין פרוסה מהורה

[ג] אלבינה (ירו' מגילה ב) אחי"א מטאטא ואייתת אלבינה, הוא המטאטא (בעוען) שעושים שם ממסני וכפות תמרים הנקראים "אלבינין" [שערכו בין (צווייג) ומלת "אל" בראש, כדרך לשון ערבי] ומה, (שה"ר, אמרתי העלה בתמר) הלא תמרתא כו' לא פתיחא דלא עבדא מן ג' אילנין אלבינין [ומלת "אילנין" נוספה, וכן מוכן לקמן] באחרון צוחין לאלבנייה סנסנייה. והנה צמד' (צ"ר ג) כתוב "תמרה זו אינה עושה פחות מג' אלבנין כך אין ישראל חסרים מג' נדיקים, וכה"א העלה בתמר אוחזה בסנסניו [שדרשוהו בשה"ר על חגיגה מישאל ועזריה] מזה ראייה שגם אלבנין הוא כמו אלבנין, שם לסנסני וכפות התמרים אשר יקחום שם למטאטאות, ונקרא גם בכבוד, עי"ע.

טהורה; צ"ל "אנלגין" כבמשנה, עיי"ע.
אולם (יחזקאל מ ז) אולם השער
(זיילענגאנג, געוועלבטער),
אכסדרה וכפה.

אלם (נרכות לא:) לא קטן ולא אלם
(דיק) עב הגוף. (שנת קלד).
מאולמא לקוטנא; צד העב.

אילימא (צ"מ יב:) איליסא כשחייב
טודה, כמו "אי לימא"
(זאללען וויר זאנען?) עיי"ע ימא לקמן.

אלימא (נמ"ר יח) אלימא מי החוטם,
כמו "אלמלא" (ווען ניט). וכן
(סס) "אלימא" כמו אלמלי ביו"ד (ווען)
עיי"ע אלמלי.

אלונתין (ירו' שנת יד) כע' אלונתית א
ελαιουιντως (על-, וויינ-זאל-
בע) מין משקה לרפואה.

אלסים (קס"ר, בעצלותים) אית מינה
אלסים *ηλος* (פפלאַק, נאגעל)
יתד.

אלסרין (חוס' מעסר' ח) כע' אלצרין
holocyron (פעלדציפרעסע)
מין פרי אילן.

אלופון (ויקרא י יט) אלופון אכלית
(האָטטע, ווען עשווא) אס, לו.

אלפנטרין (רו"ר, ליני) ואלין אמרין
אלפנטרין, צ"ל "אלפא"
ביתין" שירים בסדר א' ב'.

אם (עירובין נו.) כאן בעלים כאן
באמהות, הם השרשים מלידי
העלין. (שנת כט.) אנב איטיהו, בשר
הפרי החשוב כנגד הגרעינין.

אומאה עיי"ע אומתא לקמן.

אמבטי (צ"ר סח) אמבטי התחתונה
שבשאול *εμβατευω* (היניינ-
געהן) סבוא וחדר.

אמברוקרין (ירו' צ"מ ד) המחליף
אברוקלין באמברוקלין
involuturum (היללע, פוטעראל) כריכות
וחבילות, ונחלפו אותיות רי"ש ולמ"ד

כדרכם. ומוה בש"ס (צ"ק קיד):

אנבקראות, עיי"ע ובהשמטות.
אומדנא (שנע' מז.) לענין אומדנא
(שאַטצונג, מופהכאסונג)
שעור.

אמז (כליס כח) הצמר שעל האמה,
בית יד ומושב של איזה דבר
(שטיעל, גריף) ובפרטו' שם לכלי שיגוללו
עליה צמר לשתי (שפינדעל).

אמשו (פסחים עג:) אמטו להכי ישרף,
כמו "אמשול הכי" פי' בשביל
זה, עיי"ע מטא.

אמטין (שמ"ר מז) בואו ולמדו תורה
דאמטין, עיין לקמן ע' איממא.

אוממות או עוממות תנן (פסחי' עה:)
כע' עמס א (דונקעל).

איממא (ירוש' נרכות ד) איממא הוא
הבא, פי' יום ויממא (שאג)
ואולי גם במדרש (שמו"ר מז) במקום

"תורה דאמטין" צ"ר "דאמטין", פי' של
יום, והראוני אח"כ שגם הג' רש"ש
בהנהותיו חשב לתקן כן.

אכין (דברים כז טו) וימר כל עמא אמין
(וואַחר, עם איזט, עם זייא, זא).
אומנתא (ירו' נרכות ד) בעי הדא

אומנתא טרקלין וקמון
omnes (אללע זאמטט) בגין שבו טרקלין
וגם קיטון.

אמנאטין (אגדת נראשית ספ"כ), כע'
אמיינטון (אמייאנט, אז-
בעסט) עיי"ע.

אימור ת"י ויאהל אברהם (נרא' יג
יח) ופרס אברהם למשכניה
תירין אימור, מלים אין מובן במ; אבל

באמת היו ב' מלים אלה [נוסח שני] ג"כ
לתרגם מלת אוהל, והיה כתוב "תינד
אירום *tentorium* (צעלט) כע' טנדס

לקמן, עיי"ע. דק באשר לא הבין המעתיק
מלה זאת, עשה כמנה ב' מלות מובנות
מעט "תירין אימור" כדרכו, עיי"ע ולדין
דקן, וע' תרתין טפוחין.

אמר (פסיק' כו) האמירה הזו
שהלבישו אותך (אין ארש
קליד

קלייד) מין בנד, ולכן דרשו בצע אמרתו
 "בוע פורפירא דיליה", ועל הרוב לא היה
 צבע הפורפירא רק על איסרא ושפת
 הבגד (פערבראמט, זויס) עיי"ע אמר ג.
 (ב) **אמר** (ירו' ז"ק ט) משום ישוב א"י
 אמר, האמירה, מל"מ (יסעי'
 גי) אמרו צדיק, ובל"ד *amor* (ליעבען)
 פי' חבב את הדבר.

אומתא (ת"י ויקרא ה'ד) למיתי באומתא
 (שוואור) אלה ושבועה.

אמתא (שמות כ"ג) או אמתא (פאגד)
 בל"מ אמה.

אמתני (דניאל ז' ז) דחילה ואמתני
 (שרעקליך, פורטבאר) כמיל
 אימה.

(א) **אין** (קדושין ד') אין כסף, כמו "אין"
 (אָהנע).

(ב) **אין** (קס"ר, ונתתי) אין אית ליה מאה
 בע' אין א *ecv* (אָב, ווען) אס.

אנא (משלי י"א כו) וברכתא תהוי לאנא
 דמובין (דען יעניגען) לאותו.

אונאה (ז"מ נה.) האונאה ד' כסף
 (בעמרוג, טיישינג, בעפאָר-
 טהיילען) (שס נח:) אונאת דברים (קרענ-
 קונג, נעקען).

איניבא (סעניס כג.) מתחזי איניבא
 (איין ארט ווארס) מין תולע,
 בע' יניבא.

אנבונין (זמ"ר ג) משלש אנבונין
 (פאלם-צווייגע) כפות תומר,
 עיי"ע אלבינה לעיל בהערה.

אנגריא, עיי"ע; היא המלאכה
 שהכריחו המושלים את
 נכנעיהם לעשות להם חנם, והושאל לכל

דבר הנעשה בהכרח (זמ"ר י"א) מברכים
 אותם באנגריא ובבהלות.

אניגרא (ז"מ קו:) ד' אמות דאניגרא
 (וואססער גראבען) אמת

המים נגרים מן הנהר להשקות השדות.
אנגרמוס (ירושלמי ז"ב ה) אנגרמוס

שאמרולמדו, בע' אנגרנימוס
 עיי"ע אנגרנימוס לעיל.

אנהרותא (שמות כ"ה) משחא
 לאנהרותא (בעלייבטען)
 מאור.

(א) **אנח** (ירוש' שביע' ז) עיקר האנח
 ועיקר האוג, מין צמח ושורש
 שצובעים בו.

(ב) **אנח** (איכס ח' ד) וכהניא אניחן
 (זויפצען) ל"מ.

אנחות (ת"י שמות טו יג) אנחות מלא
 (ניערדערהייגען, לאגע) הנחה.

אנטימיה (ירו' כלאים ט) בלגרי נשים
 כו' אנטימיה (איין ארט
 באדע קלייד) עיי"ע בלגר.

אנטוכין (ירו' כלאים ח) צ"ל "אנטוכין"
jntibus (ענדיפייען) מין
 צמח מר.

אנטוכנין (זמ"ר יוד) זה שמן אנטוכנין,
 צ"ל "אסטוכנין" *stacti*

(מירטען, צימט-עהל), עיי"ע סמכת.
אנטיכרוסיס (ירושלמי ז"מ ו) הרא

אנטיכרוסיס רבית היא
anti chrisomai (דאגעגען געפאָליג
 זיין) ענ' הכרת טיבה בפועל.

אנטרים (ירוש' גיטין ד) אנטרים שרי
antirius (געגענאיבער
 געלעגען) מקום שכמולו [ד].

אנטריקוס

[ד] אנטרים (ירוש' גיטין ד) ר"י דהסן (שס מקום) הוון ליה עבדי ערקין לבניהוון (כפרים,
 של ח"י) חסא שאל לר' חיימי ואורי ליה חוני חסור חנטרים שרי אפרכורים
 זריכא. פי' הק"ע חוני חסור "חס הקד כפרים שייכים לעיר ששמה חוני חסור להוילאן משס
 לח"ל דחוני מח"י היא כו', חנטרוס, חס שייכים לעיר ששמה חנטרים מותר להוילאן משס
 דחנטרים מערי ח"ל היא, אפרכורים, לעיר ששמה אפרכורים, ע"כ. והנה לח מלאנו
 ערים בשמות חנטרים ואפרכורים. ובחוספת נטה עוד יותר לפרשס למיני שמרות [באשר שס
 חוני

אנטריקום (ז"ר ק, דז"ר ה) נעשה אנטריקום להקב"ה, צ"ל

„אנטידיקום“ *antidixos* (געגענער פֿאַר געריכט) פ' מתנגדו.

אינד (כתובות קט.) אינד לא (זיא, אנדערע, אנדערסוואַ) הם, אחרי'.

אנד (ירו' ט"ז ז) אשתון קמיוא (מים מגולים) ולא מיתון, אנכון תנייני ומיתו; המפרש כתב ואנכון תניין „והורו“ ולדעתי הוא מע' אנך ב, מל"י (אַנגסטי-גען) פ' שהוקו ומתו.

אנון (דניאל ד יז) די אנון ארבע (זייא) הם.

אנן (ז"מ ג.) אנן סהדי (וויר) אנחנו.

אוננא (דז"ר ו) התחילה לערב אוננא של מלך; אולי צ"ל „ארננא“

εργον (בעשעפטיגונג, קריגעס ארבייט) סדריו ועניני מלחמתו.

אונקי (ז"ר יג) אונקי ע"י שהות היא מעלה חלודה *αναγκια* (נא-טירליך, נאַטהווענדיג) בהכרח, לפי הטבע.

אונם ת' און (יסעי' לכו) אונם (טיקקע, אונרעכט).

אנס (בראש' כה כה) דאנסו עבדו אבימלך (רויבען, פֿאַרטרייסען) ענ' גול ועושק.

אנפו (ח"י ויקרא ז ל) למנפא יתיה

אנפוי (בעוועגען, שווינגען) ענ' הרמה והנפה.

אנפרות (פנת פ:) וכי אדם עושה מעותיו אנפרות (פֿערלוסטיג)

להפסד, מל"י בע' אפירסן לקמן.

אנפריות (ילמ' שלח) לבעה"ב שהיה שוקל ארנוניות וכותב אנפריות, אבל במד' (סס) הגי' „אפכיות“

apocha (קוויטינג) עי"ע.

אנצויר (ז"מ ח.) ליתו לאנצויר (צאג-קען) מע' נצא ג.

אנקא (סגוס שני ח ז) ולקבליה אינקא די דהבא, שם עוף בל"ע,

וכנראה הוא הא"ל-ענק"א שבו תרגם רס"ג את העזניה.

אנקל (מוס' מע"ש ד) בין שהוא באונקלון מפריש עליו, מל"י

αγκιον (קאָרב, קאסטען) מקום יונח בו דברים שונים.

אנקלוסיא (מוס' ז"מ ח) אונקלוסיא בזמן שהלוח מודה, מל"י

εγκλησις (בעשולדיגונג, שולד) ענ' חוב; והתקשרות. (ירו' ז"מ ח) עד ימלא אנקלוסים דידיה, חיובו והתקשרותו.

אנקום לעיל ע' אכסיום; צ"ל „אקנום“ *ικανος* (טיכטיג, אים שטאַג-דע) עי"ע.

אנקקתא (מד' סהליס קד) כגון אריה ואנקקתא וכלבא, מין חיה

אוהבת

ח' ג' ה' הוא „שטר“ ויהיה אנטרים שטר שכתוב בו שמוכרו לפי שעה, ואפרכוכים שטר סתם— שמות חדשים שעתה נכראו. — ולדעתי כפי שמלחו שמות חוני ואפרכוכים נהוראחתיס, שמלח אוני ענינה מקום מנוחה ולינה *ευστη* (רוהע, קווארטיער, סטאצייאן), וכן בלס"ג, ובש"ס (גיטין ז.) מלוחי לחוני, הוא מרחק חיו פרסאות ממקום למקום לנוח צם הנוסעים, [כידוע מארנות הקדם] עי"ע, ופרכורים *περιχορος* (אומגעגענד, בעצירק) מרחק לא רב מהמקום והעיר, וחמלא ערכו בהשמטת המשביר — גם שם אנטרים הוא מלשון יוני *αντηρος* (געגען איבער געלעגען) מקום אשר הוא מקרוב וממול למקום השני; מזאת לחשבה למשפט כי הכא הכי פירושו: אם העיר של ח"ל רחוקה מהגבול כמרחק מקום מנוחה [חוני] (סטאצייאן) ידועה להם, אסור להוילוחו מל"י לח"ל, כדינו. ואם העיר אלל גבול ח"י קרוב לה וממולה [אנטרים] שכל רגע יוכל לצרוח לח"י להמלט מצעליו ולגרום לו הפסד, מותר להוילוחו משם. אלל אם ח"י היא רק אפרכוכים להעיר, לא רחוק כלמקום מנוחה, אלל גם לא קרוב מאד, צוה לריכא עיון.

אוהבת את הכלב, והאריה ירא ממנה.
אנקור (חולין נז:) צנא דאנקורי (ריש-
 צע, שפאלטע) בע' נקר א.
אניש (צ"ק 33.) דאמרי אינשי (מאנן,
 מענשען) מל' איש ואנוש שבמק'.
אנשי (שזועות כו.) הפצי אינשי (פער-
 געסען) לקסן בע' נש.
אנית (וי"ר לג) על חומת אנך, שורא
 דאוניתא (בעטרוג, קרענקונג)
 אונאה, ודרש אנך מע' אנך ב *αγχα*
 (אָנגסטיגען, קרענקען).
אסחר ת' לשכה (שמ"א ט כז) אסחרותא
 וכן ת' הבמה (סס כה) כי היה
 להם שם בית האוכל (שפיזע הויז).
אסטיב (ירו' צ"ג 3) מן אסטיב לאסטיב
 כמו "אצטבא" *stoa* (שוטצ-
 דאך) כעין אכסדרה למכור שם סחורה.
אסטרכין (ירו' צ"ק י) עבד ליה חדא
 אסטרכין, צ"ל "אסטכיון"
 מין בגד, עיי"ע.
אסטו (ירו' שביע' ד, סנהדרין פ"ג ה)
 האיסטו שרילכון *justus*

(ד' רעכט, ד' געזעמין) התורה
 והמשפט [ה].
אסטווא (ירו' מע"ש ד) אסטווא דההוא
 גברא אית ביה י"ב מרקועין
εσθρω (קלייד) בגד.
אסטמיה (פסיק' ל) לא עשה אסטמיה
 בכל א"י *statio* (פער-
 ווילען, אויפגענטהאלט) ענין חנייה
 והעכבה.
אסטיות (יפעי' כז ט) אסטיות חובוהי
 (וועגשאפפֿען, ווענטהון) ענ'
 הסרה.
אסטליסטקין (שמ"ר מג) כקתדרה
 של אסטליסטקין שלו,
 צ"ל "אסטליסטקין" *scholastico* (פראג-
 פֿעסאָר, געלעהרטער) מלוכד וחכם.
אסטומבריאה (ירו' שז' ו) בתי הנפש
 אסטומבריאה, גירס'
 הערוך "אסתמכיה" בע' אסתומכא א.
אסתנדרא (גיטין פ:) אסתנדרא
 דבשכר, בע' אסתנדרא
 [זהשמטו] מושל העי' (שטאדט געביעטער).
 אסטקמין

[ה] אסטו (ירוש' שביע' ד, סנהד' פ"ג ה) בראשונה כשהיו המלכות חונסת הורה ר' ינאי
 שיהו חורשין חרישה ראשונה (בשביעית) חד (גירס' הק"ע כד) משמד הוה (אני)
 היא מלה נוספת וגם בסנהדרין חונסת] עבר חמותון דמיין קובעתה אמר לון האיסטו שרי לכון
 מירדי שרי לכון דמיין קובעתיה; הק"ע מבלי שידע בצור מלת איסטו הגיה "איסור" וכתב: ה"פ
 כשעבר גזירת השמד ראה אותן שנדמה להן כאלו נעשה קבע לדבר והיתר לחרוש בשביעית
 אמר להן וכי איסור שריתי לכם בתחילה בשעה שהתחתי לכם לחרוש, לא שהתחתי לכם איסור
 חרישה מכל וכל אלא יסורים התחתי שלא תהיו מחוייבים לסבול יסורים ומרדות בשביל איסור
 חרישה אבל האיסור כדקאי קאי כו'. ואין פירושו מוזן, להגיה מבלי דעת מלת איסטו לאיסור,
 ולומר שלא התיר להם איסור, אשר כל עין רואה שהתיר להם, ומה זה יסורים התחתי לכם?—
 והפני משה בסנהדרין נטה עוד הרבה מן הפשט, וכתב: חמותון דמיין קבעתייהו, שכשראו
 אותו התחילו להשליך כלי המחרישה כו' שיאמרו אין להם ממה שיפרעו והוא ראה אותם עושין
 כן, קובע מלשון לנה מגן וקובע?? אמר לון האיסטו ל"מ הוא דכניאל ג כו' ואמר להון הלא
 ופירושו וכי כן הדבר ואמת הוא: שרה מרדה. התחילו אתם למרוד כו'. לא זכיתי להבין
 פירושו— אבל באמת כן בצורו "כד משמד הוה עבר [פי' שגזירת השמד והאונס עבר] חמותון
 דמיין קובעתיה [ראה אותם ר"י שחושבים לקבוע היתר החרישה בשביעית לקבע, לכן היטב
 לשאול אותם "האיסטו" *justus* (געזעמין) שרי לכון? פי' האם חוק התורה התירה אז
 לכם לחרוש, הלא מן התורה יסורים אתם, רק שהם ר"ה שרי לכון, פי' הרצועה ומרדות של
 המושל הכריחה אתכם לעשות כן, ועתה שאינכם מוכרחים הלא יסור התורה עומד במקומו,
 ואסורים אתם.

אסטקטון *stacta* (מירטען-עהל), כע' אסטקטון וכטכת.

אסטראות (ילמד' זרחשית) וכן "אסטריאות", צ"ל "מאטריאות" (מהעאטער) עיי"ע.

אסטריא (מס' שקלי' ז) אסטריאות של זהב, כע' אסטרא *stater* מין מטבע בל"ר, נקרא גם סלע.

אסטריא (מנחות קג:) נוחרין ערודיות לאריות

באסטריא של מלך; כמו "באסטריא" (קריגעס דיענסט) שהיו כוליכים עמם גם אריות.

אסטריגי (ז"ז קמג.) אאבולי ואסטריגי [אסטריגי] *στρατηγος* (בעפעהלס האבער) שרים.

אסטריגוס (מד' סהליס יז) חקיק על לבן של מלכים כמין

אסטריגוס, שם מורכב מן *αστη* אסטרי (שטערן) כוכב, ומן סטריגוס [בע' שלפני זה] מושל ושר, הוא כעין כוכב שנושאים פקדי ושרי המלך לאות על ערך ומדרגת פקודתם.

אסטריין (ירו' כלאים ט) הווי משיילין באסטריין, צ"ל "באסטריין" (געפלאסטערטע וועג) עיי"ע.

אסטריקין (מד' סהליס קד) אפרכין ואבסטריקין, צ"ל "אסטריגין" (בעפעהלס האבער) שרים, עיי"ע.

אסטמותא (ת"י זרחשית לא יד) באסטמותא דלאה (אי- בעראינשטיממונג) הסכמה.

אסטופיא (ירו' מנילה ח) תאגת שילה אסטופיא דשילה *scaevus* (אונגליק, טרויער) אסון וצער, מל"ם תאניה.

אסטורין (מוספ' שזיע' ו) אניגרון ואסטורין, צ"ל "אבסטורין" כבש"ם, עיי"ע.

אסיסנא (פסחיס ד.) אסיסנא ביראתא

פי' הסנאים (שמוידען) הם בברושים. **אספטידיה** (פסיק' טו) ת' שנה אפילו של אספטילא שלהם, צ"ל כמו במדרש (ז"ר מד) ת' שנה לאספטיא שלהם *spatium* (פריסט, דויער) עיי"ע.

אספניא (מנה' כח:) כדי ליתן אספניא, צ"ל "אספניא" (זאלד, פראג-ווייאנט) עיי"ע.

אספטרין עיי"ע אספטרון לקמן.

אספון (ירוש' כחזות ה) לא מסתברא דלא באספון (שיפפע) בעל ספינה.

אספקא (מוס' סוכה ג) כמו "אספקא" *scapha* (באט, קאהן) מין ספינה.

אספתרון (סה"ר, אחוזו לנו) שמגדלת אספתרון למלך, צ"ל "אספטרון" [ככתו' שם אח"ז] *ασπιστη* (שילד טרענער) נושאי צנה, ולזה בחרו תמיד גבוהי הקומה.

אספקיפסטי (קה"ר, הכל הבלים), כע' אספקסטי *σκαπας* (קומשע) עגלת צב.

אסקבטירי (ירו' כלאים ט) אסקבטירי דשלמה, עיי"ע אסקרטירי *secretarius* (זעקרעטער) או צ"ל "אסקריבטי" *scribatus* (זעקרעטער-דיענסט).

אסקולין (סה"ר, צוארד) אסקולין של פרעה *scholasticus* (שול-געהאריגע) מלומדים וחכמים.

אסקורוסקיכא (סה"ר, אמרתי אעלה) צ"ל דתבריא אסקלוסטיכא, עיי"ע שלפני זה.

אסקותא (ת"י זרחשית ח כט) לצרוך בנינא ולאסקותא והיישצונג, ברענען) מע' סק א.

אסור ת' כלא (ירמי' נב לג) אסור (געפענגניס). [א] **אסר** ת' לא חתלת (יחזקאל טז ד) לא

לא אחסר (וויקעלן).

אסר (ירו' ז"ז ד) המוכר את הברכו' את האיסורין; כמו "נסרים" (ברעטער) הדפים שעוצרים על ידם.

אסרא (פסמים קיח): אסרא דמוזני (ד' אָבערסט) פי' שר וממונה.

אסורין (מרגוס קהלת ז י) כמו יסורין (ציכטיגונג, ליידען).

אסתגר (ז"ק מ): אסתגר בקמייתא *στυγερος* (גראמליך, מרויעריג) נעצב ונכאב, עיי"ע אסתגר.

אסתלא ת"י שמלה (דנרים כד יג) אסתלא *stola* (א' לאנגעם קלייד) כע' אצטלא.

אסתן (קדושין יב.) עיריה בצד אסתן; עיי"ע אסתנא [ו].

אסתפניני (ירוש' חלה ד) הוא בל"י מין לפת, כע' אסטפניני.

אסתרטא (תוס' חניג' ז) כע' אסטרטא (שטרעססע).

אף על פי (כתובות נד): אף על גב (ת"י ברה' טו ה) כמו בל"מ (דנרי' לא כז) אף כי (ווען אויך, אָב גלייד).

אף, תר' פנים (בראש' לב לא) אפין (אָנשליץ, אָנגעזיכט).

איפה ל"מ (דנרים כה יד) שם מדה של ג' סאין, בערך ל' קווארט.

אפהא (ת"י בראשית כו לה) סרהבנין ואפחת רוח (קרענקונג) שברון לב.

אפוטנקריק הינטון (פסיקתא כה) ואמר לו ראה כבוד

שנתן לך אוהבך, נאה בבית האסורים

שאתה בתוכו אפוטנקריק הינטון שאני בתוכו; לדעתי צ"ל "אבורניק יקהינטון" עיי"ע, הוא שם סיכת תענוג ושעשועים צבועה ממראה יקהינטון *υαχιυθος* שהיה חביב להם (היאצינטעג-פֿאַרביגע לויב-היטטע), וצ"ל מאבורניק במ"ם.

אפיטיקוס (מכיל' בשלה ז) הגמון גוזר גזירה אפיטיקוס מבטל

υπατος υπατικος (קאָנזול) ראש ומנהיג מדינה.

אפיוה (ירו' נדרים ז) הנודר מן האפיוה אסור בקשואין כו' ובכל פירות האילן; צ"ל "אפריה" *απωρα* (אָבסט) פירות.

אפכא (ז"ק קיד.) אפכא מסתברא (פֿערקעהרט, געגענטהייל) האופן שהוא הפוך מזה.

אפול (תוס' דמאי י) מערבין שומשמן באפולים בערשים, אולי צ"ל "באפונים" (באָהנען).

אפולמטום (תוס' ז"ז י) שנעשה כו' אפולמטום, בש"ס (ז"ז קמד): פולמטום, עיי"ע.

אפוס (מד' סהלים עח) כה הצאן הזה אין מתקינין להן אפוסיהן, כמו אבוסיהן (קריפפע). ובמדרש (שמו"ר כד) הנוס' בזה "אפיטיקין" עיי"ע.

אפסיות (ירו' דמאי ז) ותמרין אפסיות, כמו "אספיות" (שפעטיגע) מאוחרים, ולא נתבשלו כל צרכם נקראים גם "סיפות" או "סיפי", עיי"ע סף ג.

אופסין (מכילתא פ' המון) אינו יורד (המון) אלא על האופסין, פי' עיי' זכות האבות שאפסו (הינגעשייערען) כבר

[ו] אסתן (קדושין יב.) עידיה בלד אסתן, פירש"י "בלפון" ומביא בתוס' שם רחיה מתרגום חיוב (לז כב) מלפון זהב יחסה "מלפונה חסהנה יחתי", אבל אין הוראת מלת אסתן ללע ולד לפון, כ"א לרוח הנוש ב מלפון, כדמשמע מהתרגום עלמו שהביאו, ולמה לא אמרו מפורש—כבכל מקום—"עידיה בלפון". גם לא חבין מה זה שכתבו ב ז ד אסתן, ובכל הש"ס מזכרים רוחות העולם רק עם אות היחס: (בל החכס) למזרח, בדרום (יחזיר פניו) ללפון—ובירושלמי (כתובות ז) עידיה בקבוסנין. הדבר נראה שהוא מלה אחת, וצ"ל "בלראסתן" [קראסתן] שם עיר מרכולת רחוקה כמו "אידיה". עיין תבואות הארץ בפרק גלילות זכ"ה.

כבר מהארץ, כדמסים, כביכול פשט הקב"ה את ידו ונטל תפלתם של אבותינו שהיו שכובים בעפר והוריד המן כו'. והוא דרש סמלת, מחוספס".

אפעיא ת' גיא הצבועים (שמ"ח יג יח) משר אפעיא (היענע) מין היה מזקת, עיי"ע אפא, ובתוה"א ח"א הערה סב, ובמשביר הערה עט [ז].

אפפוני (מד' תהלים יח) אפפוני כו' פניא אני מן עקיא, דרש אפפוני מל"י *επιπυονος* (מיהע, אנ- שטרענגונג), וזהו פניא אני *πυνεω* (זיך אנטערענגען, אבמיהען) מן עקיא, נלאיתי מרוב הצרות.

אפופי (יו' נדכיס יח) אפופי ישראל לא עללה לביתי *ω ποποι* (בייא ד' גאטטערן) ענ' שבועה.

אפוקי (ויקרא כו ה) לאפוקי בר זרעא (הערויס טראגען) ענ' הוצאה. ובש"ס לאפוקי (אויס-אב-ציהען) ענין גרוע וחסר.

אפקינון, שמן אפקינון, הוא ע' אנפקינון, עיי"ע.

אפקעתא (ז"מ לט:) אפקעתא דמלכא (לענ' שמיטה) מע' פקע ד וח' (אויפלעזען) פי' הקב"ה הוציא ה והתירה מרשותו.

אפרגל (מכילת' יתרו) לוקה באפרגל (גייסעל) בע' פרגל ב.

אפרגוס (פסיקתא לת) הלך בתיבה ופרקמטיא בידו והיתה אפרגוס *απραξια* (געשאפטסלאז) באין סוחר לקנות.

אפרדוכסים (זמ"ר י) בע' פרדכסוס,

(זאָנדרבאר, אונגעוועהנליך). **אפרכמון** (ז"ר מד) מאה אפרכמון [אפרכוסין] מל"י (שמאמ- האלטער) עיי"ע.

אפרכורים (יו' גימין ד) אפרכורים צריכא, בע' פרכורים *περιχορος* (אומגעגענד, בעצירק) עיי"ע. אנמרים לעיל בהערה.

אפירסן (יו' קדושין ג) סמכיה גבי לוי אפירסן לוי *απορος* (מיט- מעל לאז, ארעם) פי' נתדלדל.

אפורסת (תוס' זכרות ז) אפורסתו חגורה לו, צ"ל, אפקרסותו מל"י (אונטערהעמד) עיי"ע.

אפרשותא ת' תרומה (שמות כה ז) (העבע, גאבע) עיי"ע פרש ב לקמן.

אפרת (זינא ז.) אוכלא דאפרת (גע- טרענט) נפרש, בע' פרת ח.

אפתא (אי"ר, מעשה זדואג) כהדא אפתא דקרא *φτυως* (צייגענד, הערפארבריינגענד) הוא הנץ (בלטיה- אוינע) אשר בראש הפרי, שמקטן בכל אשר תגדל הפרי.

אפותא ת' מנחיריו (איוב מא יב) מאפותיה (נאו לאכער) אף וחוטם, וכן בלס"ו.

אפתי (איוב לו טז) אפתי דלא יתעק (ברייט, ווייט) רחב ומרווח, מע' פת ד.

אפתקא (סנה' לט.) מחא בי' באפתקא, כמו, באפקעתא" (פייטשע) מע' פקע ג.

אצבעי (זכרות מה:) שמא יצא מהם אצבעי

[ז] אפעיא, תוס' כתבו על הכדלס הנזכר שם (סנה' טו:) והפטר שהוא מין נחש, דהא מפרש זנמ' (ז"ק טז.) דכדלס היינו אפא ולצוע היינו אפא, ולצוע זהו אפעא, סקן על גי הצבועים (שמ"ח יג) מתרגמין, משר אפעיה, וכתוב (ישעי' ל) אפעא ושרף מעוסף כו' עיי"ש. וע"ז זכרתי והוכחתי בתוה"א הערה מ"ז שכוונתם ז"ל בשם "הלצוע" שחרגומו "אפעיה" למין חיה טורפת נקראת היענ"ע, שנקראת זל"ע "אלצבע", ואס כי זלה"ק יסמן שם אפעיה למין נחש, אין ענין מלשון זה לזה בדבר הנראה סותרו, עיי"ש, וראה לדבר כי על מלת אפעיה עלמה אשר בחג"ך (ישעי' ל, ונט) יתורגם "חורמנא" ולא אפעיה, עיי"ש.

אצבעי, קצר באצבע, וי"ג אצבתא.
אצותא (יחזקאל ז ד) נפקין באצותח
(געלארס) צוחה וקול.

אצטניסית (סוס' מכות ה) אצטניסית
היא זו; צ"ל כמו בש"ס
(מכות ה.) אסטניסית *στασις* (צאנקיש,
ווארטשמרייטיג) בעל' קטטה וערעור.
אצטרמיטא (מדות ד), הוא בע'
אסטרונומיא, עיי"ע.

אצלהותא (ת"י דנריס טו טו) חדיין
באצלהותא (גליקועליג-
קייט) הצלחה.

אצף תרגום עצב (משלי יד כג) אצף
(מיהע, קומסער).

אצר (גיטין סט:) איצרא דכרתי,
כמו "עצרי" (דאס אויס-
געפרעסמע).

אצר (בכורות כא:) אצר חיותא,
פי' נעצרה האם, עיי"ע חיותא
לקמן.

אצרות (יכו' שבת ט) אצרות רוח, הוא
מין האש לג' לנקות הכתמים.

אקהוא (עמוס ד ו) אקהיות שינין
(שטוכפפהייט) קחות.

אוקיי (טה"ר, זאת קומתך) כמין
אוקיי, צ"ל "אוקיי" *αυγη*
(א' העללעם ליכט) עיי"ע.

אוקיי (שמו"ר מג) אוקיי ממעשה
העגל, בל"ע אוקיי" כמו
"אונקיא" *αυγια* (א' אונצע) משקל
קמן.

אקלין (יכו' ט"ז ב) משלח ליה אקלין,
כמו "אקרין" מע' אקר לעיל,
כבודים ומתנות.

אקלפריין (מד' תהלים מה) אקלפריין
טעונין קנטברא *aquilifer*
(פאָהנדרין) נושא הדגל בראש הלגיונות
אשר עליו היה מצויר צורת נשר
aquila (אדלער).

אקמי (אגדת בראשית ה) אם יגדל ויעמוד
על אקמי שלו *acumen* (וויטץ,
פֿערשטאַנד) פי' על דעתו.

אקומונוס (יכו' ט"ז ד) אבל לא
האיקומונוס צ"ל "איקומונוס"
oeconomus (ווירטהשאַפֿטער).

אקניוהא (שם"א ח טז) מסגי אקניוהי
וארגוהי (עראייפֿערונג) ענ'
קנאה.

אקנייתהא (ז"מ יג.) שמרי אקנייתהא
(צו אייגענען) שמשעבד לו
בין ילוה בין לא.

אקפות (ישעי' ג כד) אקפות פתא
(קריווען) השוואת השיער,
והסלוסל.

אור (יכו' ע"ז ב) ואור דשערין, בע'
עור ב (שפרייא) מוץ וקליפה של
שעורים.

אוראה (יחזקאל ז כו) ואוראה תפסוק
(בעלעהרונג) התורה.

אראלים (כחזכו' קד.) אראלים ומצוקי'
(ענגעל) ל"ם (ישעי' לג ד).

ארב (שבת כ:) להנהו ארבתא, כמו
"ערבתא" (וויידענביימע).

ארביסר (ת"י ויקרא כג ה) בארביסר
לירחא (פֿירצענטען) ארבע
עשר.

אורבן (פרס יב) כוש של אורבן,
י"ג "רובן" עיי"ע.

ארגדון (יכו' פאה ח) עני העובר ממקום
למקום אין נזקין כו' ובלבד
דלא יפחות ליה מן ארגדון דידיה, לדעתי
צ"ל "ארדנון" *ordino* (פֿערֿאַרדנונג)
סדור; פי' שלא תהא קבוצתו פחות מן
הסדר שסדרו לו במשנה.

ארגוון ל"ם (דס"ב ב, דני' ה ז) מין
צבע לבגד (פורפור ראָטה).

ארד (יכו' סופס ב) מראה ארד' (ערד)
פי' מראה אדמה, וכן בל"ע,
וי"ג אר'ר ברו"ש, כמו דמסיים שם "ת"ל
ארר אי ארד יכול מראה דיו".

ארז (ת"י זמד' טו יט) *ορυσζα* (רייז) מין
תבואה.

ארז (יכו' שניע' ז) הפרח לבן והאורז
iris (שווערטליליע) מין צמח
בשמי

בשמי, בתוה"א ח"ב הערה מז. ארזא, כע' רו ב (געהיים, געהיימנים).

ארזילי (צ"צ עד:): התנינים הגדולים, הכי תרגמו ארזילי דימא (זע-אונגעהייער).

אריהון (שה"ר, עד שיפוח) שיתלו [שיטלו] המלכיות בתר אריהון orient פי' למזרח [ח].

ארזרייא (ירו' שבוט' ג) תפתר בארין גמריא ואורזרייא, צ"ל "ואורזרייא" (ראזינען) עיי"ע, כמו בירושלמי מע"ש ב.

ארה תר' בהריחו (שופטים עז ט) די ארה (ריב"ע) ל' רוח.

ארהא (בראשית מט יז) ישרי על ארהא (וועג) ל"מ.

ארטב (ירוש' כלאים צ) מן דחצד ארטבון (פערטראקענט) נמלה רטיבתן ונתיבשו.

אוריירא (דה"א כז כה) אוריירא די בחלקא (מאנאצינע) ממגורות ואוצרות בשרה.

ארכא (דניאל ד כד) ארכא לשלותך

(דויער, צייט) משך זמן. ארכבתה (ת"י ויק' ט יז) צריד ארכבתה, צ"ל "אדכרתא" אזכרה.

ארכי (אסתר ח ט) מקביעין בארכוהי אבני בורלא αρχη (אנפאנג) ראש וחוד.

ארכי ת' קרית ספר (שופטי' ח יח) קרית ארכי (שריפ"ט, ארכיווס) עיי"ע ארכוון.

ארכי קטן (צמ"ר ט) צ"ל "ארכיטקטון" archyctectus (בויא מייסמער).

ארכיאטים (שמו"ר מו) משל לבן ארכיאטים αρχητας (פירשט) שר. גי' המוספי "ארכיאטרים".

ארכלים (ילמד' תנוה) סאה ארכלים, מין חטים טובים, ובירושלמי (פאה ז, סוטה ט) הנוס' "ארכליה" והוא שם מקום, כמו "כלי פשתן הבאים מארבל".

ארכסא (מנחות מג.) חמירא ארכסא דשערי, כמו "ארכסא" areseo (איינשראקענען) יבש וקשה.

ארכף (אס"ר, ויהי בימי) שהיו מרוצצין בארכף

[ח] אריהון (שה"ר, עד שיפוח) עד שיפוח היום וגו' על הרי צחר, ר' יודן אמר כדי שיתלו המלכיות צחר אריהון, א"ר לוי צר חיתא כד חסב מלכותא צחר סולא, המ"כ כתב צחר אריהון כו' צחר סולא לא מלאתי פירושו כו' והגיד לי איש זקי בלשון ערבי ואמר שניהם הם אריהון וסולא הוא כפי שכר פעולתם? — אבל הנראה לאמת כפי שמלאתו שנס גדולי התנאים חשבו כל אחד את הקץ וביאת המשיח שיהיה בזמניהם, כאשר מלאתו את ר' עקיבא שבחר לזה את צר כוכבא ודרש עליו, ובאשר כן הדרך אשר כל השתנות ודבר חדש הנעשה בעולם יחשבו דורשי הקיימים לאות ביאת משיחנו כי קרב לבוא, והנה שתי אלה ר' יודן ור' לוי היו בזמן קוסטנטינוס הגדול אשר הסב ונשא את כס מלכות רומי לקוסטנטינא, כידוע, והוא צערך סוף מאה הראשונה לאלף החמישי בזמן ראשוני האמוראים, לזאת חשבו ההשתנות הגדולה הזאת, באשר נחרבה רומי מכסא מלכות, לאות ביאת המשיח, וא"ר יודן כדי שיתלו [פי' כאשר יטלו וינשא] כס המלכיות צחר אריהון orient פי' מן המערב ללד המזרח היא העיר קוסטנטינא שבמזרח, ודרש "הרי צחר" כמו "צחר אריהון" ור' לוי אמר זאת במלות אחרים, כד חסוב מלכותא [פי' כאשר חסוב כס המלכות] צחר סולא sub solanum לנגד המזרח [אולי דרש זאת מן ונסו ה' ל' ל' י' ס], ושניהם כוונו לדבר א' שמרמו הכתוב הזה לביאת משיחנו בימיהם, ועיין לבנון נומער ה' שנה זו מה שכתב בזה אהובי האברך המופלג בחורה ושלים במדעים מו"ה יוסף ראזענטהאל נ"י, הערה ע"א מהערותיו תחת שם "הערות שונות מאת ר' .

... קצת ארבעה עשרה ...

בארכוף, לדעתי יש לגרום, מרובצין באוכף (זאטטעל) [ט].

ארמא (ויקרא ז) לארמא יתיה ארמותא (שמוינגען, הינ-אינד הער בע-וועגען) ענ' הנפה.

ארני (עדות ז) ועל לפסין אירניות, ובגמרא (בילה לז.) הנוס' "חרניות" ואכרו שם שהוא כמו "עירניות" (קליינע שטאדטע) כו' צעי חקליותא, פי' קערות של כפרים שהם שטוחים ואין להם תוך, ועיין תוס' שם, אבל נמצא מלת ארני שהוא גם שם לכלי, כע' שאח"ז.

ארני (תוס' כליס ג) המביא ארניות ותנורים וספלים *urna* (מאָפּף, געשירר).

ארוסטי (ירו' שביע' ז), עיי"ע ארוסמו.

ארסקונום (ירו' זככות ה) עיילין קומיה ארסקונום. (ירו' סוסה ט, ינמות טו) ביומי דארסקינום מלכא, אבל לא נמצא בזמנא מלך בשם כזה, רק הכוונה על כושל א' שהי' בימיהם.

ארסתא (מ"ק כז:) הא באריסתא (פריה שטיק) סעודה, כע' ארסטוון. (וי"ר כח) למה לא תשבוק אריסויא למיגס (גאָסטע) האורחים המזומנים להסעודה.

ארע (דמחל ז לט) ארע מינד (ניערדיג, ערגער) שפל וגרוע.

ארצותא (סוסה ד.) כרי טומאתה וארצותה (איבער רעדען, פֿערפֿיהרען) ענ' פתוי ורצוי.

ארקבטא (ירוש' שביע' ח) ארקבטא וריש גלותא. (ירו' זככו' ז) אר קב סא, בע' אלקפטא.

ארורה (ז"ק יא.) יביא ארורה לב"ד, בע' אדרה.

אורהא (פסחים ז.) אור אורתא הוא בע' אור.

ארתך (ס"י זכאשית מו כט) וטקיס יוסף ארתיכוהי (וואַגען) כע' רתך ב.

אשד (ויקרא יז ד) דמא אשד (פֿערגיע-סען) כע' שר ד.

אשוותא תרגום כתלנו (שה"ש ז ט) אשוותנא (וואַנד).

אשות ת' ארבות ידיו (ישעיה כה יד) אשות ידוהי, אולי צ"ל "אשרת" עיי"ע (אכסע, גליעדער) זרועות.

אשוון (ת"י זכא' לה טז) אשוון עללתא דארעא, צ"ל "אשון" כבנוס' הב' שם, בע' אשן ב.

אשוהי (שנא קנז.) אשוהי וארוי, בל"ע שא"ח (טאָננע) מין אילן.

אשטיוון, כע' אשטיוון.

אושמות (דצרי' יז ז) בכל אושמות ירכון (ערוערב, בעשעפֿמינגונג) משלוח יד.

אושכי ובושכי [יש בו משום דרכי אמורי]

[ט] ארכוף (חס"ר, ויהי בימיו) בני חוכפיה (של נבוכדנצר) שהיו מרוללין בארכוף, המפרשים לא מלאו באור מלה זאת, ואין דמיונה בדחז"ל — גם מה ענין מנה אר כו פ לבאר זה "בני חוכפיה" מה הוא — אבל כפי שמלאנו במדרש (ז"ר סט) אשר אמרו לנפשך שחי ונעבורה מה היו עושים להם, היו מרביצים אותם בפלטרויות (פי' זרחובות) ומעבירים כרים עליהם (מלשון כר הגמל) פי' שהיו מניחים עליהם אוכף ורוכבים עליהם לעבור זרחובות צעת הגשמים וכדומה, כאשר יעשה הפרסי בארץ ישראל עד היום — וזה היה דרכם להרחות בזה גם אות גדלם והכנעת המנוחחים, לכן מלאנו נבוכדנצר עלמו שעשה כן לגדולי מדינתו (וי"ר יט) נטלו (את יהויקים) והחזירו בכל ערי יהודה וישב עליו כו'. לזאת נראה לאמת כי גם חלה בני חוכפיה היו מנערי גדולי המדינה, שבראותו היה מרביצים ומניח עליהם אוכף לרכוב עליהם — ול"ל "בני חוכפיה" שהיו מרובצין באוכף", כלשון המדרש (ז"ר סט, פי' שהיו נזכרים לרכוב עליהם.

(סנה' סג:) מאי ניהו ברחא קרחא; עו קרח בלא צמר.

אשמדאי (גיטין סח.) דלמא אשמדאי מלכא דשידי ידע; שם מלך השדים [י].

אשריות (יסעי' סו א) אשריות שכינתו (רוהען, וואהנען) כע' שר יב.

אשש (ירוש' ר"ה א) גראה באשש, ובש"ם (ר"ה כד.) בעששית (גלאז, שפיגעל).

אישות (קדושין ד:) קנינה לשום אישות (הייראמה, עהעשטאנד).

אשות (ירו' שביע' ד) אשות של קנים; כע' חשג, חושים של קנה (געשטרייך) גדול קנים ועצים שפלים.

אשיתא (ת"י דנריס כו יב) אשיתא שבטין (זעכס) ששה.

אשתדיות (יסעי' ז ב) ת' נוע (שוי-קעלן), בע' שדג.

אשתלאי (ביצה ד:) איכו השתא אשתלאי (פֿערגעסען) מע' של ד.

אשתלהוות (תהל' קמז ד) באשתלהוי' עלי רוח (ערמידען) כע' שלהי.

אשתמודע

(אמורי) (שנה סז:) מין לחש, ופירש"י יום ולילה [לא אדע מאיזו לשון הוא].

אשכור (סוטה מז:) אשכולות כו' איש שהכל בו (פֿאָלקאָממען אין לעהרע אונד זיטמען).

אושכף (חולין סה:) להביא את האושכף (א' היישרעקען ארט) מין חגב טהור.

אושלא (יומא עט.) שלא בקליפתה אושלא מיקרי; כמו "חושלא" (פערל גרויפע) בע' חשל א.

אשלא ת' אשל (שמ"ח כז ו) אשלא; מין אילן נקרא גם בל"ע את"ל (א' טאמעריסקען ארט) והושאל תואר לחכמים (ירוש' ז"מ ח) אשלי דיינים שבגלויות.

אשלך (סנה' מט:) כע' אשלג (זייפֿענ-קרויט) ובל"ע אסלינג"י.

א' אשלמותא ת' מלואים (שמו"ה כה ז) ואבני אשלמותא (אויס-פֿיללען, איינפֿאָססען).

ב' אשלמותא (ת"י ויקרא ח כח) קרבן אשלמותא (שלוס, פֿאָללענדונג) מלואים.

אשימא (מ"ב יז ב) עשו את אשימא

[י] אשמדאי (גיטין סח.) נקוט ליה (בניהו לאשמדאי) וחתי כו' חזא סמיא דהוה קא עעי באורחא אסקיה לאורחיה, חזא רויא דהוה קא עעי באורחיה אסקיה לאורחיה כו' עייליה לגבי דשלמה כו' ח"ל בניהו מ"ט כי חזיתיה להכוא סמיא דהוה קא עעי באורחיה אסיקתיה לאורחיה, ח"ל מכרזי עליה ברקיע דנדיק גמור הוא ומאן דעבד ליה נחא נפשיה זכי לעלמא דחתי, ומ"ט כי חזיתיה להכוא רויא דקא עעי באורחיה אסיקתיה לאורחיה, ח"ל מכרזי עליה ברקיע דרשע גמור הוא ועבדא ליה נחא נפשיה כי היכי דליכליה לעלמא כו'; אחד מן המדות והלמודים אשר נקבל מהספור המפליא הזה הוא: כי הורה ולמד הקטן והשפל בעולמות הרוחניים, לפני החכם מכל אדם, שאין לו לבן אגוש לשפוט מאומה למראה עיניו, מן המקרים והסבות אשר יעשה ה' לאיש איש על דרכיו ומעשיו, לאמר: לבעבור שזה איש מלליח בדרכו, בודאי הוא איש נדיק ונוטל שכרו, וזה, מכשולים על כל מעשיו, ומאבד את הכל, כי איש רשע הוא; והוא הורנו כי מעשה ופועל אחד נעשה להסמיא והרויא, לזה מפני שהוא נדיק גמור — ולזה מפני שהוא רשע גמור וישולם שכרו בעוה"ז להאבידו מן עוה"ב, [כאשר יעונה ויוסס גם הנדיק בעוה"ז למען הטיב אחריתו לעוה"ב] כי רק שם הוא עולם הגמול לתח לאיש כדרכיו, ובעוה"ז נראה על הרוב כי גם דרך רשעים ללכה, והשעה משחקת להם, ולאו בזכותא תליא מילתא.

א אשתמודע (ס"י שמוס כל לו); ענ' הכרה וידיעה (ער-
פאהרען, ערקונדען, קונד טהון).

ב אשתמודע (כוח ז' א) תר' מודע (פֿערוואַנדעטער, בע-
קאנטער) קרוב ומביר.

אשתין (י'וס' יבמות ד) הא אשתין (זעכציג) ששים.

אשתסר (דס"א ד כז); כמו "אשתא עס" (זעכצעהן).

אשתעות (ס"י ויקרא ז ו) באשתעות מליא (ערצעהלען, בייכ-
טען) ודוי והגדה.

א את; כמו "אנת" (דוא) לנוכחת נקבה.

ב את (כמד' כ'א ט) ושויה על את (שטאנגע, פֿאהנע, פאניער) גם ודגל.

ג את בערכי יאות וניאות (נוטצען, געכרויכען) עי"ע יאת.

אתדשא (ישעי' כ"ה) אתדשא וקטול (צערטרעטמען) ענ' רמיסה.

אתודאה (הוסע יד ג) פתגמין דאתודאה (בעקענגען, זינדענבעקענ-
מנים) ענ' ודוי.

אתחננותא (תהלים לא כג) באתחננותי לותך (בעטמען, פֿלעהען) מל"מ.

אתווי (כ"ק ו.) לאתווי הא דתניא (הינצוטהון, מעהרען) פ"י להביא ולהוסיף.

אתכותא (איוב לו י) ופלטיות מיא באתכותא (ערגוס) ענין יציקה.

איתימא; כמו "אית אימא"; יש אומרים.

אתמהא (כ"ר ג) ענ' תמיה שאלה והתכוננות (בעמערקע נורא).

אתמככותא (תהלים קלו כג) באתמככותא דכיר לנא (ערנידערונג) ענ' השפלה.

אתמר (נש"ס) כמו, אתאמר.

אתנא (כמד' כ"ג כג) וחסת אתנא (עזעלין) אתון.

אתונא (משלי כ"ג) אתונא דחשוכא (דונקעלהייט) אשן חושך.

אתנה (חולין כ"ז) אינגר ואיתנח (זייפ-
צע) מל"מ.

אתקוטלי (ע"ז כח.) שחין אתקוטלי; כע' אסקוטלי ב.

א אתרגושתא ת' שאון (ישעי' ה יד); כע' רגשב (געטימ-
מעל, גערייש).

ב אתרגושתא ת' בלחות (איוב יח י"א), וכן ת' והותי (איוב ו' ג) אתרגושתי (שרעקען).

אתרע (שבות' מז.) אתרע שמרא (שלעכט, פֿערדאָרבען) מע' רע לקמן.

אתרשרות (י'מ"י מז ג) מאתרשרות ידן (ערשלאפֿפֿונג) רפיון.

ב

בא ל"מ (קאָסמען). (כרכוס י"ז.) לא כעוה"ז העולם הבא (ר' קינפֿ-
טיגע לעכען). (פסחים ז:) להבא משמע (אים קינפֿטיגע) העתיד לבוא.

באוותא ת"י ספיחיה (ויקרא כ"ה י"א) באוותהא; צ"ל "באוותהא (נאכוואיכס) מע' בת ב.

באזי (כ"ז לו:) והוא דבאזי באזוני (צערטהיילט, פֿערשפרייט) ענ' הבדל ופוזר, כמו "בזעי".

ביאם (יר' נדרים י"א) ביאם שלי פתני (פֿיהע טרייבער) מנהיג הבהמו'.

באניא (תר"ס ו' י"ג) באניא דאסחי ית, עי"ע בניא לקמן.

באית (ישעי' נח ה) על שקא וקטמא באית (איבער נאכטען) ענין לינה, מע' בת ב.

בבא (מנחות נז.) בבא דאקלידא; צ"ל

"כבא" (צאהו) עיי"ע ככא א.

בוביה (ירו' ימות טז) בוביה של אדם;

כמו "בבואה" (שאטטענ-בילד) דמות וצל.

בביין (חסתר ז כה) ולאוקמא חד בבין

(פפארטנער) שומר השער

[מרדכי], מע' בבא, וי"ג, בכיין.

בובנה (ירו' שנת ח) דמשויג גו בובנה

(קאנאל צו שפּוהל וואַססער) כע' ביב.

בגו (צ"צ סח.) כע' באגי, מל"ר,

עיי"ע (געפילד, פעלד) בקעה משדו' הרבה.

בגני (סר"ט ד ח) ובבוגני ניגמי; בלס"ו

בג"ן (אנקלאגע, אנרוף) כתב המאשים, עיי"ע ניגמי.

בגר (כחונות סה.) בחבלי דמבגר לה;

כמו "מפגר" (שמערצען) ענ' צער והשחתה.

בד (ס"י צמד' כה כט) ספתון ובדתון;

כמו ואבדתון (אונטערגעהן).

בדד (ריש חי"ר) מלבישן בגדי בדדן;

פי' ארוג מחוטים בודדים, והוא היפך מעשה רקמה (קאפער געוועבע).

בדה (ירו' זככותו) לא בדה; פי' הק"ע

"לא שיער"; אבל באמת פירושו בכל מקום, לא בזה"שבוה הדבר אינו כן.

בדה (חולין לז.) לא הוי בדיחנא כו' (מוטהיג) עוז נפש.

בדכוי (ס"י צמד' לדו) בדכוי ומדינתיה;

יש לגרום "ברכוי" [ומשונתיה] *brachium* (אדם) זרוע יוצא כהים

[משונתיה, הוא לשון היס (בוזען) עיי"ע משונת לקמן].

בדולח (צ"ר טז) הבדולח כו' אבן טובה;

לפי העתק הרס"ג הוא הכרגלית (פערלע).

בדק (א) ערות הארץ (זכראשית מז ט)

בדקא דארעא (בלאָססע, שאאם; מאַנגעל).

בדק (קדושין סט.) קורין לשתוקי

בדוקי כו' שבדקין את אמו

(פּאַרשען; דורכ-איין-דרינגען). ענ' חפוש

חקירה וחלחול. (צמ"ר ז) והיה בודקו ויוצא מאפו.

בדר (צ"ר לה) שהיו עושים להם

בדריות קמנות; צ"ל "בדריות"

כע' בדרה (א' קליינע עהל פרעכסע) בד קאן.

בדותא (ליגען, ערדיכטעט) בע' בדאי.

בהיא ת"י בווהו (זכראשית ח ז) בהיא

(וויסט).

בהל ל"מ (שמות טו טו) אז נבהלו (ער-

שראָקען, פּערווירט; אונבעזאָננען).

בהירא (חיוז לו כה) שמיא בהירא

(לייכטענד) ענ' הארה, ל"מ.

בהת (סנה' קג:) סבי דבהתא (שאַנד-

ליכע, שלעכטע) רעים ומבישים, ומזה (כמו' סג.) דכלפי תכלא לא בהתא

(זיך קרענקען) לא ירע לבה.

בהתא (כרימות ט:) ניקום בביתא

דבהתא; נכון לגרום, דכהתא

שענינו אופל וחשכה (רונקעל), מע' כהה א.

ביזא ת"י כלשר השמן (צמד' יח ח)

כמעם ביזא דמסרבלא בשומנא;

(ברוסט, אייטער) כהוראת מלת, שד' בל"מ.

בזייה (ירו' צ"ז ד) שוריה בזייה [ובש"ס

(צ"צ סח:) בזלי] מע' באזי דלעיל

שענינו "חתוך ונבדל" כדמפרשינן פ ס קי באגי, עיי"ע שריה.

בזעתא ת' קרעים (משלי כג כה) בזעתא

(פּעטצען, שטיקקע) מע' בזע.

בזרי (חולין כה:) דעביד בזרי, מע' זר ב לקמן (בינדעלן) פי' שנקשרו

לאגודות ונעשו קשה עי"ז.

בחן (סכליס יד ח) מבחנן בני נשא

(פריפען) ל"מ.

בטבט (ילמד' משפט') עד שנתבטבט

(ארסהנחש). כמו "נתבצבץ" מע'

מע' בז' ב (הערפאָר קאָממען) ענין חלחול והתגלות.

ב) בטבט (י'ו' סוף ע"ז) ושל בטבוט, כמו "בצבוין" מע' בז' ה, מיני פשתה.

ביטא (י'ו' שנוע' ג) ביטה ומרגליתא (א"י) ביצה.

בטזי (שנוע' כא.) שבועת בטזי; מל"מ לבטא (רעדען, שוואטצען).

א) בטל (נדס יג.) שמוציא ש"ז לבטלה; בל"ע בט"ל (אונגיטציג, אומזאָנסט).

ב) בטל (י'ו' דמאי ח) למיכל עמיה צבחר בטל *petalos* (פֶּאַלל-אויסגעוואַכסענעס קאלב) בשר עגל מפוטם כע' פטליקון.

א) בי; כמו "בית" ומקום משכן ומושב איזה דבר (אַרט, אויפֿענטהאַלט).

ב) ביי (ח"י נמדנר כז כח) ביי ההיא שעתא; כמו "בההיא" (אין) ביחס הזמן.

בי בנאון (ח' קסלת ז ח) כע' ביי בניא (באדע) מרחץ.

בי גובא (ח"י שמות יז כט) ואינון ביי גובא (געפֿענגניס, גרובע) בית הכור.

בי דרי (ז"מ כא.) במכנשתא דבי דרי (שיינע) גורן, מע' דר ה.

בי זרי (ז"מ כא:) מקום שזורין ומנקן התבואה, כע' שלפ"ז.

בי כבשא (קדושין מנ:) שחת דבי כיבשא; פי' בית הבעל שגדלה ממטר, מע' ככש ד' כראמרינן: מטרא בעלה דארעא הוא.

בי כנשתא (מגילה כו:); הוא בית הכנסת (בעטהויוע) כע' כנס, בית הפלה.

בי כסי (שנת לו.) הובלילא ביי כסי (הויבע) שם חלק א' מאיכרים הפנימיים של בהמה, כע' בית הכוסות בהשמטות.

בי לועא, כע' בר לועא.

בי סדיא (שנת קיח.) כע' סד ג (פֶּאַלם-טער, קיססען).

ביונתא (משלי ח ז) ת' בינה (וויזוהייט, פֿערשטאַנד).

א) ביייה; כמו "בעי" (פֿערלאַנגען) ענין רצון, לקמן כע' כירס ב.

ב) ביייה (י'ו' חנינא ז) ומי ממנה על ביה שכולם הקב"ה *βια* (גע-וואלט טהאט) עושק ומרצה שעושה איש לרעהו.

בייד (רו"ר, באשר תמותי) ושמעון קלהין דברייטא בייכן (שרייען) ענ' המיה.

ביילן (חוס' ז"מ ט) הביילן והחפורית; צ"ל "ביילן" כמו בירוש' (ז"מ ט) "החופר והכייל והסנטר" (מאַססער) המודד, מע' כל ו, וע' כייל לקמן.

ביון (איוז ט יא) ולא אתביון ליה (בעמערקען).

בייש (שאנדע, שמאַהונג) כע' בוש בהשמטות. ביישן (לכות ז') (שיכטערנער).

בין השמשות (לכות ה) ע"ש בין השמשות (אבענד דאָמטערונג).

בית גבר (ח"י דברי' כה יז); מע' גבר ג כלי הולדה לזכר.

בית גדודין (ישעי' מ ד) כע' גר ד (אנהאָהע) מקום גבוה.

בית כפורי (מ"א ו יט); דביר (ד' אל-לער הייליגסטע אים טעמפעל).

בית מבתא (נח"א' מז כז) לחמריה בבית מבתא (הערבערגע) מלון.

בית מזנא (משלי כג ל) ומעקבי בית מוגא (מרינק-שענק-הויז).

בית המוקד (שנת יט:) שהיה מדורה של אש ניסק שם תמיד, שיתחממו בו הכהנים.

בית עגנא, ת' על מסגרי (ישעי' כד כז) בית עגנא (קערקער) ע"ע עגן.

בית עלמין (ח"י רבתי) ואחפטר לבית עלמין (גאַטטעס אקער)

ל"מ (קסלת יז ח) כי הווד האדם אל "בית עולמו

עולמו" ששם ינחו כל באי עולם.

בית עינא (יחזקאל ס ד) ת' מצחות (שמירנע).

בית פאני (ז"מ ט:) חמרא ובית פאניה (צוים, געכיס) כע' פג ה.

בית קטטא ת"י מבושיו (דנריס כה יח) בית קמטיה (שאמטהיילע).

בית השלחין (מ"ק ז.) כע' שלח ב, ובש"ס (גס) דרש ליה כמו "שלהין" (דורסטג) לישנא רצחותא.

בית שמש ת' על ראש שמחתי (סהל' קלו ו) חרות בית שמש (שלאפ-געמאך).

בית התורפה (נדס מ:) מע' תרף ג, כע' בית הבושת.

בכי (ירו' חגיגה ח) דהוה בכי בעינוי; אולי צ"ל "ככי" *coeco* (בלינד, דונקעל).

בכיא (ירוש' כלאים ח) אף הככיים, בל"מ בכאים (מוילבעערן) ובל' המשנה "חותים".

בכיון (סר' חסמר ז כח) ולאקמא חד בכיון (טריויערענד; עלענד) נבזה ושפל, ע"ע בכיון לעיל.

בוכין (סהל' יח) שדה בוכין; מקום שלפני הקברים ששם היו מספדין ובוכין על המת.

בבוליאר (יומא כה.) ועומדים כמין בבוליאר; צ"ל "ככליאד" *κοχλιωδης* (שנעקענפארטיג) בעגול.

בבן, ת' אז (שמות טו ח) בבן. תר' מאז (ישעי' טז יג) מבבן (פֿאָן דאָמאַלס, פֿאַרמאַלס). ת"י תהינא אלה

בינותינו בינינו ובינך (בלאשית כו כח) סוכתא דהות בינן ומבבון [פי' עוד מאז סלפנים] חהי בינן ובינך; כדפי' רש"י האלה אשר בינותינו מימי אביך, תהי גם עתה בינינו; והיונתן פירשו ללא אמת.

בוכרא (שמות כז כט); (ערשט-געבאָהרענער) היולד ראשון.

בכיר (דנריס יח יד) בכיר ולקיש (פֿריה רעגען) יורה (מסדרין יח:).

בכשא (ירו' מגילה ג) מהבון בכושא בגו ארונא, גירסת הרא"ש "מכושא" (האממער) קורנס לדפוק בו על הדלתות לקרוא לביהכ"נ, וכן הוא בירו' (גילה ה) ר"א מקושא דכנישתא חדתא (שול קלאפפער).

בל, ל"ב (דנריס כט ה) לא בלו (פֿער-דערבען, פֿערוועזען).

בלא (דניאל ז כה) ולקדושי עליונין יבלא (בעדדענגען, בעטריבען) ענין צער ודוחק.

בלאדין (ילמד' וילא) אם אין אתה שומע לי אני פוסקת בלאדין שלך. ואמר לה (יוסף) ה' נתן לחם

לרעכיס; אולי צ"ל "בלאדין" *επιτηδος* (לעבענס בעדירפֿנים, נאָהרונג). או יש לגרוס "סלאדין" (בעזאָלדונג) ע"ע.

בלג (דנריס ט) צרתו לפניו דעתו מבלגת (צערשמרייעט, גע-שמאָרט, ערווייטערט), ענין בלבול, מע' פלג ב.

בלדר (קס"ר, בכל עת) לאשתו של בולדרים כו' בעלי מלח הוא; אולי צ"ל "בוכדרים" *veetoris* (שיפ-פֿער, רייווענדער) מלח וספן.

בלו (עזרא ד יג) בלו והלך (האָנד ווערקס שטייער) בע' פרבגרון.

בלח (ירוש' ריש פסחים) אבוקה כו' מפני שאורה מבליח; כמו "מבריה" או "מפריח" (פֿליגענד) קופץ ופורה למעלה.

בלטזורא (סס"ר, אחוז) עיי"ע דיארטייה לקמן.

בלי (א) (ירו' נדריס פ"ג) קירי בלי ברקשון (פֿיעל) הרבה; בע' פלי.

בלי (ב) (פי' המשנה להר"מ פסחים פ"י) וכיוצא בו בלי שחוקים לענין

[לענין הרוסת] [יא] .

בליוסמים (ספרי האזינו) עומד וצוהב כנגד בליוסמוס ; כע' שאח"ז.

בליותוס (וי"ר יא) החרש והמסגר כו' אלו הבליותוס *βουλευτης* (סענאטארען) חכמי העצה .

בלם (א) (חולין קז:) בלם ליה אומצא *βλωμος* (א' ביססען) פי' השיכו לפיו חתיכה ואומצא .

בלם (ב) ת"י לא בלו (דברים כט ד) לא בלמו (פערועוען, אבנישצען) ע"ע כלסא לקמן .

בלן (ח"י זרחשית כה כה) בלן דשער *velum* (א' היללע), עי"ע בלן א .

בלנדא (ירו' שנתו) והרעלות בלנדייא; לדעתו צ"ל "בלנדייא" *χλαυδος* (א' ליישעס אבער קלייד ד' פרויען), ויש לתקן ג"כ ע' בלנר .

בלנס (כמ"ר כ) שנותן בלנס בפי הבהמה ; צ"ל "בלנס" *χαλενος* (צוים, געביס) ע"ע כלבס לקמן .

בלוספין, בע' בלופסין ; מיני דתאנה (א' פייגענ-ארט) .

בלע (א) (כמ"ר ה) לראות כבלע וגו' אם רואים בארון כבלע הוה הנופל מן העין ; לדעתי צ"ל "כבלעס" *βλεμμα* (בליקק) הרף ונדנד העין הנופל על איזה דבר . ודריש כבלע כמו "כבלעס" .

בלע (ב) (זרכות נו.) תרי קולפי בלעית. (ערכין כג:) קולפא שבא בלע ; בלס"ז בל"ע (שלאגע איינגעהמען) וזהו תרגום, כי יבין ואין מענה (משלי כט יט)

דידע גיר ולא בליע ; פי' כי הוא מבין ויודע , אבל אינו מתיישר ומתענה להיטיב דרכו מזה .

בלע (ג) (ירושלמי שנת יד) בלע שרי מפקתיה בשבת ; פי' שבלע איזה דבר וצריך להוציא כגורנו .

בלע (ד) (זרכות כד:) הא מילתא אבלעא לי . (ז"כ סב:) ולא אמרן אלא דסבלע . (חולין סז:) אבלע לי ואנא איכול . (סס) כבולעו (איינציהען) . איינגעבען , איינשליסען , איינרדינגען) .

בלעס (ירו' תרומ' ח) עבר חד ואמר ליה דאימר (של שה) הוא ואתבלעס ומית ; נראה שצ"ל "ואתבלעס" פי' שעמדה לו בבית הבליעה (ערווארגען) .

בלור (ע"ז יח:) בלורין סלגורין *bellare* (קאמפפען , שמרייטען) אנשים מתאבקים .

בלר (ריש סה"ד) אם מאבד סלע או בלרין ; כמו "פלרין" *φολλαριον* (א' ארט מינצע , פלארין) ועי"ע בלר ב .

במגנימין (ירושלמי ר"ה ח) כהדא במגנימין ; [אולי צ"ל "בחדא" *μυγνυμι* (פערמישונג) כדמסי' שם "המבין אל כל מעשיהם" .

בונא (עירוב' כט:) בונא דפומבדיתא ; הוא שם מדה , ויש שהוא שם למלוא היד (האנדרפאלל) כונא דכסונא (שנת קי:) עי"ע כן ג .

בנגיון (ירו' ערוכין י') ר"ש אלא גמי אבל בנגיון אסור *vinculum* (א' באנד , באנדל) .

בינה

[יא] בלי , הר"מ ז"ל צפי' המשנה פסחים פ"י על משנה הביאו לפניו כו' כתב והמרוסת הוא מערובת שיש בו קהוי ודמות חבן וזה זכר לטיס והנחנו עושים אותו כך שורין חאנים כו' ונותנים בו שכולת נרד או אזוב וכיוצא בו בלי שחוקים ; אם הכוונה ש לא ישחקס, היו לו לכתוב "ולא ישחקס" ומה לו למלה תליות "בלי", ופוד הלל אדרבה צריך לשחקס כדי שיראו דקים רמז לחבן , ואם הכוונה שלא ישחקס דק היה לו לפרש ; ולדעתי יש כאן ס"ס קטן , וז"ל שכולת נרד או אזוב וכיוצא בו תלית' שחוקים , פי' שאר תכלין, וכן הוא בספרו היד :

לוקחים חמרים או גרונרות כו' ומתכלין אותן בתכלין כו' .

לענין הרוסת] [יא] .
בליוסמים (ספרי האזינו) עומד וצוהב כנגד בליוסמוס ; כע' שאח"ז.
בליותוס (וי"ר יא) החרש והמסגר כו' אלו הבליותוס *βουλευτης* (סענאטארען) חכמי העצה .
בלם (א) (חולין קז:) בלם ליה אומצא *βλωμος* (א' ביססען) פי' השיכו לפיו חתיכה ואומצא .
בלם (ב) ת"י לא בלו (דברים כט ד) לא בלמו (פערועוען, אבנישצען) ע"ע כלסא לקמן .
בלן (ח"י זרחשית כה כה) בלן דשער *velum* (א' היללע), עי"ע בלן א .
בלנדא (ירו' שנתו) והרעלות בלנדייא; לדעתו צ"ל "בלנדייא" *χλαυδος* (א' ליישעס אבער קלייד ד' פרויען), ויש לתקן ג"כ ע' בלנר .
בלנס (כמ"ר כ) שנותן בלנס בפי הבהמה ; צ"ל "בלנס" *χαλεμος* (צוים, געביס) ע"ע כלבס לקמן .
בלוספין, בע' בלופסין ; מיני דתאנה (א' פייגענ-ארט) .
בלע (א) (כמ"ר ה) לראות כבלע וגו' אם רואים בארון כבלע הוה הנופל מן העין ; לדעתי צ"ל "כבלעס" *βλεμμα* (בליקק) הרף ונדנד העין הנופל על איזה דבר . ודריש כבלע כמו "כבלעס" .
בלע (ב) (זרכות נו.) תרי קולפי בלעית. (ערכין כג:) קולפא שבא בלע ; בלס"ז בל"ע (שלאגע איינגעהמען) וזהו תרגום, כי יבין ואין מענה (משלי כט יט)

בינה (עמוס ט ט) ולא נפל מיניה אבן
מבינה לארעא (קאָרנער) גרעינין,
מע' בין א.

בניא (ינו' מ"ק ח) כהדא רבני דסוכתא
(שם עיר) אתפתחת *ban* בל'
רוסיא, ובל' צרפת *bain* (באדע) כע'
בי בניא.

בניליאום (ילקוט יהושע לב) בניליאום
קיסר; צ"ל "בסיליאום"
basileus (פֿערואלמער) מושל המדינה.

בנן ת' בנים ובנות (נרא' ה ד) בנין
ובנן (מאָכטער).

בונתא (עירו' קד:) תרו בה בונתא;
מע' בינה לעיל (קאָרנער)

גרנרי תבואה; או צ"ל "כונתא" (דונקעל)
שם תבואה; או "כתנא" (פֿלאַכס).

בנות מלך (מוס' ז"ק ט) הכהו על
מוחו כו' ויצאו בנות מלך וסימו

את עיניו, עיי"ע בת מלך לקמן.
בנת (ינו' גיטין ד) ערקין לבניתהון
(דאָרפֿער) כפרים, ל"מ.

בנתי (מאָכטער) בל"מ בנות.

בנתיקה (ינו' מנהד' ז) הוה יהיב ליה
בנתיקה (א' פֿויסט שטאַם)

מכת אגרוף.

בסיא (ז'ק קט ז:) בבוסיא אין מעמיד
לו: וי"ג בבוסיא, וכצ"ל,

עיי"ע לקמן.

בסיריון (ינו' מנהד' ז) עיי"ע נמל
לקמן.

בסילקי עיי"ע סלקא לקמן.

בסם (רו"ר פ"ג) בית עבודת הבוץ זו
רחב הזונה שהטמינה הכרנגלים

בבוץ הה"ד והטמנם בפשתי העץ, אמר
ריב"ם בבוסמין היתה עסקה; צ"ל

בבוססין" *βυσσινος* (בוים-וואָללע)
פשתי העץ.

בסימא (ינו' פסח' ג) חומץ האדומי
בסימא דרומי (עסיג) כמו

"בסיסא".

בסם (פסיק' טו) ז' מחיצות של אש היו
בוסכות זו בזו, עיי"ע כסם ב

לקמן.

ביע, ת' רחב לב (משלי כח ד) ובעי
לבא; ענ' גאות, כמו בל' ערבי

מלת תפח"א (שמאָלץ, געשוואולסט)
ומלת נפ"ש (פראללערייא, אנשוועלען).

(א) **בע** (מר"ש ח ז) נמדין בעיין; קול
המיתת הנמר (שרייען).

(ב) **בע** (מענית כה:) אבע מימד
(הערפֿאָר קוועלען) ל"מ.

(א) **בעבע** (יוס' סוטה ג) ראה תינוק
מבעבע בנהר; כמו

"מבצבץ" (הערפֿאָרקאָממען, ערשיינען)
מתרוסס ומתגלה לרואים, עיין ריש ערך

עיי"ן. (מקוואות י) עד שיבעבעו.
(ב) **בעבע** (וי"ר כח) הוה מבעבע על

שום ונשמע קולו; צ"ל
"כעכע" עיי"ע.

בעי, ת' נגש והוא נענה (ישעי' נג ז)
בעי והוא כתתב (פֿערלאַנגען,

בעטטען) מבאר נגש ל' תפלה, ויבואר
בוה (ישעי' כט יג) כי נגש העם הוה

בפיו.

בעל אגרוף (מנהד' כח.) בעלי
אגרופין של דוד (מאפפֿערע,

העלדען) גבורים [יב].
בעל בכי (מעשרות ה) שום בעל בכי

baalbek שם מקום במסבות
ערי הלבנון בעמק.

בעל דין (חנות ד) הוא בעל דין
(ווידערזאָכער) מתנגד וטוען.
בעל

[יב] בעל אגרוף, הגאון מהרי"ב בספרו הפלאה שנערכין ע' אגרוף כתב על ערך צע"ל
אגרו פין "ודע שלא מלחתי אלה בפסחים (נג:) תודום כו' נכרה רבא
הוה או בעל אגרופין הוה" ונפלאחתי שלא חשב עוד ג' מקומות בש"ס המדברים מענין בני דהע"ה
(מנהד' כח.) שם מס., קדושין עו:) ואמרו עליהם שהיו בעלי אגרופין.—

בעל

זמורה (חוס' סוסה יד) בעל זמורה וחבטו (ליקטאר, שטאק בינדל טרעגער) נושא הזמורות לפני המושל, ומענש החייבים.

בעל

חוב (כ"מ ג.) אין אדם מעז פניו בפני בעל חובו (גלייביגער) מלוה ונושה.

בעל

טעם (עזרא ד ה); מע' טעם ג (בעפעהלסהאבער).

בעל

מחשבה (סנהדרין יט); בעלי מחשבות אחם (צערשמרייעט, פערטרחט).

בעל

הפול (חוס' כלים ה) מה תעשה שלא מצאך בעל הפול (וואַכטער) מל"י *φυλακῆς* שומר ומשגיח.

בער

בוער א (שמות ג ז) בעיר באישתא (לייכטען, ברענען) ענ' הארה ושריפה.

בעתא

; בלס"י (ביטטע) בקשה. (ווי"ר יא) בעא למיזבן בכל

ביעתא

(פערלאנגען, פאָרדערן) פי' בעד כל מה שיבקשו.

בצביץ

בע' ביץ ב.

בצל

(עירו' כט); דלא אבציל זירותא (וואַכסען) ענ' צמיחה. (קדושין סג); אגם לישנא דבוצלא שנאמר הלכוף כאגמון ראשו.

בוצנין

ת' בדי עורו (חיוז יח יג) בוצנין דחפין משכיה (גליע-דער) וע"ע בוצינא ובהערה שם.

בצע

(כו' חעניט ד) אין את מבצע לה קניא לא נסיה; כמו "ממצע" (אויסברייטען) ענ' שטיחה.

בצרצר

(מדרש תהלים ז) אהלות ובצרצרות אני צריך; ע"ע כצוצר.

בקלט

(ירו' שנה ז) אהן דשטח צלין צמוקין כטוסלה בוקלטה חייב משום מעטר; יש לגרום "מקלטה" (צו-זאממענגעהמען) מע' קלט א, פי' אם צבר אותם.

בקלן (שכ"ר, עד שהמלך) התחיל העמיד עליהם בקלאנין [כקלאמין?] *κακλομην* (ערמנומערן, רופען, הערבייא רופען) מעוררים וקוראים.

בקק (ת"י שמות יז יז) מעות פחרא מתעברין בקיקין (צערשפאלטען) בקועים ושבורים, והקו"ף במקום עי"ן.

בקר (א) חולים (קראנקען בעזוכען) מע' בקר א.

בקר (ב) (כחונות נט) אגרת בקורת (פעראַפּעננטליכען) הודעה. למען יבואו בנ"א לבקר אותה.

בקתא (זרכוס לד) מאן דמצלי בבקתא; כמו "בבקעתא" (טהאל) בקעה ושרה, ונשמט העי"ן.

בר (א) ל"מ (איכס די) היו לברות *βορα* (שפייען, נאָהרונג).

בר (ב) תר' יועטוהו (משלי כד כד) יברוניה; הנראה שצ"ל "יכרוניה" מע' כר ד (בעטריבען, צירנען).

בר אילא (ת"י נמדנר זי) צורת בר אילא (יונגער הירש).

בר אוריא (סוכה מג) בר אוריא תא אימא לך (געלעהרטער) בן תורה, ויש יפרשוהו, יליד המערב" [כע' אוריא] שהיה אביו מא"י.

בר אריון, ת' כפיר (יסעי' ה כט) בר אריון (יונגער לאָווע).

בר נצא (חיוז לט לו) יתאבר בר נצא (יונגער שפערבער).

בר קבלוי (וי"ר כה) אמרה לבעלה בר קבלוי (פֿינסטערער, דוממער מענש) כהוראת מלת *tenebr* בל"ר, מע' קבל ב.

ברא בר ביר, ת' בן (זאָהן).

ברא (ילמד' מקן) אמר ליה (רבי לאנטנינוס) קירי ברא *βραγος* (מאַכטיג, שטאַרק) תקיף וחזק.

ברא (נדס כ) מאי ברא, דאיבראי ממרה

שמעהר, פאָרנעזעצטער, ע"ע כרוילא
לקמן .

ברזונא (שנס קט:) ברזונא לזבורא ;

פירש"י, כוס קמן" ; אולי צ"ל

"כונא", ע"ע לקמן שענינו "כוס קמן"

כידוע מציאות התחלפות אותיות אלה .

ברח (שנס כח, קמס:) בריחי דמערבא ;

גי' הערוך, כריהי" (ליידענדע), בע'

כר ד וע' כרה .

בוריא, ת' על משענתו (שמות כח יט)

על בורייה (שטאב) וכן הוא

בירושלמי (כסובות ד) על משענתו על

בוריו. ובירושלמי (קדושין ח) כחויק בפלך

"בורייה". והק"ע פי' שומה והפכפך

בדבריו ואינו עומד בדעתו (?) .

(א) **ברייה** (ז"כ מט) חלילה לך ברייה

הוא לך. (ז"כ נו) ברייה

למיכס ית בריה (ווילדהייט, אונגעשטימ-

מע האַנדלונג) מע' בר ד וע' ברא לעיל .

(ב) **ברייה** (יוש' כלאיס ט) הבורסין

בורייה *βυρος* (א' ארט

אַבער קלייד) כע' ברס .

(ג) **ברייה** (סוטה טו.) נשתנו מבריותן

(בעשאפֿענהייט, נאַטיר-

ליכקייט) מע' בר ז .

בריות (פסיקתא לט) נתן בריות שיתתו

הפלקיות ; צ"ל "בריות"

αρευσσω (בעקאַנטמאַכונג, בעפֿעהלע)

קריאה וכרוז .

בריותא, ת' אפסי ארץ (משלי ל ד)

בריותא דארע' (אייסערטע

ענדען) מע' בר ד. (שנס יט:) בריותא

לא שמיע ליה ; החיצון והנוסף על פנים

המשנה .

(א) **ברך** (ינמות סג.) ב' ברכות טובו'

(שפראַססע) ענ' צמח וענף,

מע' ברך ב. ובכ"ק (לח:) הגירס' "ב'

פרידות טובות" (טייבלען) פי' גוזלות ;

ואולי גם ביבמות מלת בריכה ענינה

"יונים קטנים" מע' ברך ז .

(ב) **ברך** (ז"מ נט:) וברכוהו (לר'

אלעזר) ; פירש גרוהו

אים

ממרה (פֿערווילדעט) מע' בר ד .

(ד) **ברא** (שנס קלט:) ברא דתומי ; צלע

של שום, רש"י ; לדעתי

גכון לגרום "ברא" בר של שומים

(קנאַבלייכ-צעה) .

בוריא (סולח כ:) מסככין בבוריא ;

בל' פרס (מאטמע) מחצלת,

בנו"ג "בוריא" .

ביר (חולין קלט:) קירי בירי ; צ"ל "בירי"

(ריענער) מע' כר ו .

בירא, ת' באר (בראשית כט ז) בירא

(ברונען, ציסטערנע). ביר ון .

בראת, ת' ברוש (מסליס קד יז) בראת

(טאַנגע, פֿיכטע) כע'

ברת א .

ברבוי (וי"כ כה) ומתעביר ברבוי

(הויז גענאַססע) שי' בן בית,

עיי"ע בוי, לעיל .

בורבלין (ז"כ כג) ; צ"ל "בורבלין"

χοραυλης (פֿלאַטען בלאַ-

זער) כע' כרבל ב .

ברגס (מכילתא יתרו) הרי אתם מתקנים

את הבורגסין לערביים ; צ"ל

"הבורגסין" הוא מין בגד בלשון ערבי,

ישאוהו הערביים תמיד .

(א) **ברדא** (חולין סג:) ברדא אמירו ;

שם עוף טמא .

(ב) **ברדא** (שנס נ:) ברדא שרי ; ערוב

מיני בושם לרחוץ פניו,

כדמפרש שם .

בירה (שנס קג:) שכן בעה"ב שיש לו

נקב בבירתו וסותמו ; פירש"י

בירה נאה שהוא אוכל ושוכב מקפיד על

חור קמן שבה וסותמו בטיט ; אבל

לדעתי צ"ל "בכירתו" בכ"ף, כמו (גינה

כ:) שכירתך סתומה .

ברזג (ת"י דנריס לנד) ברזג בין גברא

לאיתא ; ענ' זוג (עהע פאארען)

וכן בלס' ברזג, או ברחו"ל "בת זוג",

וי"ג "מברזג" .

ברזיל (ת' טס"ס, איכה תרעה) על פום

ברזילהא *praesul* (פֿאַר-

(אים באנן נעטהון).

ג) ברך (תמיד ז) ונ' ברוכי מינייהו לא מחזיק להו גמלא *brachium*

(אעסמע; צוויגע) ענפים גדולים.

בורכייר (תוס' כלאים ג) החלבצין והבורכייר כו' והבלופסין;

אולי צ"ל „הבכרויאי“ (האזעל וואורץ) מל"י, שכן גם בשביעית (ז) הוא נחשב עם החלבצין.

ברכר (יכו' פאס ז) משיניח את הברבר כו' בר כרה; בר של כרעו;

עור שמניח על ברכיו בכרעו שלא יזוקו. **ברם** (כ"ר נח) לישנא דרומי הוא אבל

ברם *verum* בל"ר (ווירקליך, אין דער טהאט) באמת, כתרגומו „בקושטא“.

ברן (יכו' קדושין ח) ואת יואש עשה שפטים כו' שהעמיד עליו בריונות

קשים שלא הכירו אשה מימיהם, והיו מענים בו כדרך שמענים את האשה

balliwnis (ליעדערליכע, אויסשוויי-פענדע) שטופי זמה, והרי"ש במקום ל'.

ברסגן (סה"ר, כשושנה) אעפ"י שהן נגבין ארגוניות בורסגניות;

היא מלה מוטעת, וצ"ל כמו בוי"ר (כג) ארגוניות ואנגריות; ואם נבקש דמיון

למלה הכתובה פה, י"ל „פרבגניות“ שהוא מין מס, ע"ע פרבגן.

בריץ (תוס' טומאה וספס ד) הבורצים והברתצים; כמו „הבורסין

והברדסין“ ע"ע.

ברקא (דנכיס לכ מא) כחיו ברקא (בליטץ) ל"מ.

ברקום תר' אני חבצלת (סה"ש ז ח) מתילא לברקום רטוב מגינתא

דעדן; צ"ל „נרקום“ *varquissos* (נאר-ציסע) מין חבצלת יפה, ונעימה בריה.

ברקן או ברקא (שמות כח ז) ירקן וברקן; מין אבן יקר.

ברקם (כ"ר נח) אוסרי לגפן עירו כו' אוסרים לה ברקום; עי"ע

ברקום לקמן.

ברקוריאיני; ע"ע יבולני בהשמשו.

ברקשן (יכו' שנוטס ז); בקצת נוס' במקום מלת ברכסן (רעגען) עי"ע.

א) ברר (ס"י דנכיס ח ט) ברירן הי כפרזלא; צ"ל „כרידן“ *crudum* (הארט) קשה. (יכוס' סנהדרין י) בחרו להם ביררו הברול, צ"ל „ברור הברול“.

ע"ע לקמן.

ב) ברר (צניס כט.) מברורי המדות (שויס, גאשט) הרתיחות והקצף שעל היין שמבררין אותו מהן כששותים.

ג) ברר (צניס י.) יש ברייה (ערקלאן, בעשטיממונג). (גיטין פט:)

והעמידו הדבר על בוריו (אים קלארען).

ד) ברר (מעס' ז) בורר ואוכל (אויס-זאגדערן, וואהלען). (כ"מ כ.)

שטרי ברורין כו' זה בורר לו אחד.

ברושייתא (גיטין סט:); בע' ברושייתא.

ברותא (כריתות יד.) דרפרם ברותא היא, וי"ג „ברותא“ (ערדיכ-טעט, ליגען) בע' בדאי.

ברית (יכוס' פאס ז) הברית הן הן הדברים; ענין שבועה שנשבע

ב ברית ה' עם ישראל (איך שוועהרע).

א) ברתיא (יכו' פאס ז) סקפא ברתא דחרובתיה; צ"ל „ברתיא“ (שטאמס) גזע וקלח כנמצא בירי' (כלאי

ד) ע"ע לקמן, וע' כורת.

ב) ברתיא ת' בת (טאָכטער).

ברתן תר' כרפס (אסתר ח ו) ברתן *πρασον* (לויכגריין) צבע כרפס

וכרתי. עי' משביר הערה קכא.

ברתסין או ברתי צי'ס (תוס' ננע' ה); צ"ל „ברדסין“, כע' ברדס ב.

ביש (נמדנר יג לכ) שויס ביש (שלעכט) רע. (יכוס' פאס ז) אית דבעי מימר

מיטר ב' שני ממש .
ביתא, ת' בת (יחזקאל מה יא) ביתא ;
 שם מדת הלח , ג' סאין .
בת כנפא, ת' הדאה (דנריס יד יג)
 בת כנפא ; שם עוף טמא .
בת מלך (שנה קט :) פיך מעביר בת
 מלך ופוסק את הדמעה ; הוא כעין
 דוק (הייטכען) הנרל ומתפשט על העין
 ומסכא אותו [יג] .
בת עינא (מ"ק י) ; הוא הנקב שבאבן
 הריחיים לפול בו התבואה .
בתראה, ת' אחרון (נרא' לג ז) בתראה
 (ד' לעצמע, הינטערסטע) .
בתרי ל"מ (נראשית טו י) ויבתר (צער-
 טהיילען, שטיק) ענין חתיכות
 וחתיך .

ג

גאוז (אי"ר, חר מאתינס) חא ונעביד

גאוזין (לאָאזע) ע"ע נבו לקמן .
גב (א) ת' על גפי (משלי סג) על גב
 (אנהאָהע) .
גב (ב) (נדה סה :) דמנבי בה ; בע'
 גח א .
גב ; בערוך הביא עירת או שבור
 או יבלת או גרב, ת"י דסמי
 ודתביר או דנכיא או נסים, ואין זה כעת
 בתרגום, ע"ע גבן לקמן .
גובאי (נרכות מ :) ועל הגובאי (א'
 היישרעקען ארט) מין ארבה
 שחור, בל"מ "גובי" .
גבל (סנהדרין לו) והגבלן יאשם (גרענצ-
 היטמע) בחי הסשמר שעל גבולי
 המדינות [יד] .
גבלול (יוס' חלה ג) ח"ה כמין גבלול
 כו' משתערה גבלולים ; חתיכות
 עיסה קטנות נלושות .
גבן ת"י או גבן או דק (ויקרא כא כ) או
 דגביח או דגנים (הפך, שלאָנק)
 ענין

[יג] בת מלך כו', ערך זה נפלא ממני, כי לא אדע מה הוא מוס וחולי העין הזה, ואשר
 כתבו על אודותיו בלשון "וירדו צנות מלך וסימו את עינו" [עיי"ע צנות
 מלך], וגם מן השם "בת מלך" לא יכולתי לחקור לדעת מה היא המחלה, אחרי אשר לא
 מלאתי בספרי הרפואה דמיון הוראת שם זה לחיזו חולי העין בשאר לשונות, ואחרי הסבונתי
 במיני מומי העין ראה זה מלאתי לדעתי, כי המחלה הזאת המסמח את העין, ואשר יכון
 לאמר עליה לשון "וירדו" היא הנקראת בלשון יוני *περυσιον* המבוארת בלשון אשכנזי "זה" ;
 איין פעהלער דעם אויגעס ווען זיך אויס דעם קארונקעל אים אינגערין אויגען-ווינקער
 איין פֿעלל איבער דאָס אויגע ציהעט ; הוא כעין דוק היוצא מזוית הפנימי של העין
 ויורד ומתפשט מעט מעט על שפת העין לסמותה, וע"ז אמרו שהפוך מעביר את הדוק
 הזה— ויסקן כי הסבו את זה השם היוני, פתריגיאן לקראו בלה"ק בשם בת מלך לבעבור
 כי הוראת מלת "רענייא" *regius* היא ענין מלך ומלוכה בל"ר—

[יד] גבל (סנהדרין לו) דוד שכן דוד בא כו' והגליל יחרב והגבלן יאשם, ואנשי הגבול
 יסובבו מעיר לעיר ולא יחוננו, סי' רש"י והגבלן, מקום ששמו כך ישחומם : ואנשי
 הגבול. אנשי גבול ח"י— הפירוש הזה קשה להולמו, כי לא מלאנו בדבריהם עוד לאיזה
 מקום שם כזה (גם לא יכון משקל השם עם ה"א הידיעה לשם מקום פרטי) ומה זה ענין של
 אנשי גבול ח"י ; לאחת החשוב כי יסקן להיות שכוונתם במלת והגבלן לסדר משמרת הגבולים
 (גרענצ-הייטען אנשטאלט) והוא הבנים והשומרים של כל פחה על גבולי מדינתו, לבקר את
 כל העובר ולקחת מס מהסחורות, ולזה אמר שבעקבה דמשיחא יתבטל כל הסדר הזה בא"י,
 כי יבטלו גבולי הפחות שם, ויכוונו בזה לאמרם ז"ל (יזמא ס.) אין בן דוד בא עד שתפסוק
 מלכות כו' וא"כ יוסרו כל הגבולים ושומריהם, ולזה מסיים אנשי הגבול יסובבו מעיר לעיר
 [מתכוון מחיתם] ולא יחוננו .

ענין גבהות [מן].
גבמים (י'ו'ש' מ"ק ח) סיד או גבמים ; כע' גפם *gipsos* (גיבם) מן סיד מורכב .
גבור (ש"ר, זאת קומתך) עד שאמלך בגבורה ; בהקב"ה די חכמתא וגבורתא דיליה .
גבירה (סוף צמ"ר) מה הגבירה הזאת אדם מייקר (פירשטין) ל"מ [מן].
גבר ת' רפאים (משלי צ ח) גבריא (פֿערשטאַרבענע, שאַטטען) .
גבר תר' כי אערוץ (איוב לא לד) ארום אתגבר (בעמאַכטיגען) ענ' נצחון .
גדא (ס' אסתר ח טו) גדא דמחוזא (ר' אומריס) תבנית וציור .
גדגוד (ילמד' מסות) הרי נכנס הואב לגדגוד, וי"ג לגדגוד ; לדעתי צ"ל, לגלגוד *γαλαγγο* (קאַפּיג פֿיר ווילדע טהירע) .
גדר (דברים יד ח) לא תתגודרו (איני-שניטטע מאַכען) . (קדושין לה) ; גידה .
גדוד (י'ו'ש' דמאי ז) גדוד הוא ; אולי צ"ל "גוד" *crudum* (הארט) קשה, מע' גרד ב, וכן בש"ס (עירו' ק) ; בגודא, צ"ל, בגודא" בני' הערוך .
גדיא (בראשית לח ז) גדיא בר עיוז (א' ציעגע) גדי .

גדל (צ"צ ח) ב' שלישי גדיל ; מפה (סערווייעטע) מעשה ארג סמטות .
גדל (י'ו'ש' צ"מ ז) ועשוין גדלין (טהורם פֿאַרמיג) כמגדל . (י' פסחים ד) גדיל או מחיק ; פי' גרוש וצבור למעלה מהמדה כמגדל .
גדל (י'ו' כחזות יב) חד גדלי אתי כו' (באַרטענוויקער, טווקלער) מע' גדל א .
גדירא (צמד' כז כד) גדירא מכא . (חולין קי) בקעה מצא וגדר בה גדר (ציון, שראנקען) .
גדרר (אס"ר, גם ושתי) אנא מגדיר ית משתותיהון ; כמו, מקדיר *cadere* (דורכפֿאַלל) שלשול, ומלת משתות מל"מ, שתותיהם" (הינטערטהייל) פי' אשלשל בטנס ביציאתם .
גדראנא (אס"ר, בהראות) אנא יתבה גדראנא מן פורני ; כמו, גדלאנא" מע' גדל ב לעיל (שמראצען, הויפֿען) פי' הגודש של המדה אתן מכתובתי .
גדירה (י'ו'ש' מעשרות ח) שאינו נאכל כו' חרובי גדירה ; לד"ק שם מקום, ע"ע גרד לקמן .
גה ת' שביב אשו (איוב יח ה) גיה נוריה (פֿונקע ; גלאנץ) .
גהה (י'ו' טעמית ח) היה כותלו גוהה ; כמו

[מן] גבן, ת"י או גבן או דק (ויקרא כא כ) או דגבניו חפיון עינוי או דלית ליה שעור בגבניו או דגבניו או דגניס ; פירוש, הירושלמי כותב צ' פירושים שונים על גבן ודק ; האחד [כדעת רש"י והמפרשים] לחולי גבניו עינים, וזהו : דחפיון כו' או דלית ליה כו' ; והשני, לגובה הגוף, וגבניו הוא חכ' גבן שעניו "גבנה" (א' ריעוע) כמו "הרים גבנוים" וננס הוא חכ' דק (צווערג) כדעת הרמב"ן, ועד היום נקראים הננסים באפריקא בשם "דוק" כנמלא בספרי המסע .
 [מן] גבירה (סוף צמ"ר, וזילמדנו שם) בראשונה הגלה יהויקים ובשניה יהויכין, מה עשה קשר אותן בקורבין שלו מיוקר שנאמר כי הנני משלחך כנצירה מה הנצירה הזאת אדם מייקר כו' ; אין בכל התלך פסוק כזה [וכן רשם המגיה לדפוס שטעטין] אבל בלחמ הוא פ"ס ו"ל, יכניה המלך והנצירה" והוא מקרא צירמי' (כס ז), וזמלות "כי הנני משלחך כנצירה" תמלא כמעט כל האותיות "יכניה המלך והנצירה" . [והראוי חכם אחד שכבר הגיד כזה בג' רש"ש בהגהותיו] .

כמו „גוּחַה“ כּוּפָּף וּנוּסָה .
גהר (י'ו' עירו' ח) מנהר הוה עמיה
 (געשערצט) בדרך שחוק ; והנראה
 שצ"ל „מנחך" ע"ע , וכן מצאתי אח"כ
 בירושלמי יבמות ח .
גו (עירובין סא.) גוּו בהו טפי (פֿער-
 טיעפֿען) ענ' העמקה והכנסה .
גוא (ויקרא א יט) וגויה וכרעוהי (אייג-
 געוויידע) .
גון ת' ענין רע (קסלת א יג) גון ביש
 (ארט , געשעפֿט) .
גונא (צ"ק פו .) דבעיא מחווי גווי
 ארישא (פֿאַרשטעלונג) מראות
 ותנועות שונות שמראים הליצנים לרואיהם
 בשכר .
גיות תר' באבו (איוז ח יב) בגיותיה ;
 מל"ם „גוה" (שיידע) הוא הנרתק
 אשר לרוב הצמחים בראשית צמיחתם .
גז (י'ו' גיטין ה) ומה דאת גזי גזי ; פי'
 מה שאתה קוטף ולוקח קח לך .
גוזזין (יחזקאל כז כד) גוזזין דתכלא
 (שור , בינדעל) ע"ע גודיון .
גוזלא ת"י אפרוחים (דנכים כז ו) גוזלין
 (קעכליון , יונגע פֿאַגעל) .
גזע (צ"ר יב) גזע קומתו של אדה"ר ;
 פי' נגדעה ונגרעה . וכן שם (יט)
 הגיר' גרעה קומתו .
גזר (י'ו' סוכה ז) סליק לגזירא (בע-
 שניידען) ברית מילה (טס טנת יט)
 ר"י הגזור ; המוהל .
גזרה (אסל' ח) הוזין והגזריות
 (גאלערי , באַלקאַן) כערד
 גזוזר .
גזרה (צילס ג.) היא נופא גזירה
 (בערוזאַרגנים) סייג , ומורא
 מפני דבר אחר .
גזרין (דניאל ד ד) חרטומין גזרין (ווייז-
 זאַגער) .
גחירין (י'ו' צילס א) מסתמך על תרתין
 גוחיין [עיין השממות ע' גתם]
 משענות (שטאבע) לסמוך עליהם , וי"ג
 גותיין , כותיים" ע"ע לקמן .

(צרכות נח :) ראה כו' את הניחור,
 מסיק בברכות (מה :) גיחור סומקא
 (רצטהפֿאַרביג) .
גחר (אסל' ח) והסלעים והגחרים (גרצט-
 מע , א' ארם האהלע) סין מערה .
גמור (צ"ר יא) מראה לאלו מעין דונמא
 גמורין שלהם , ולא לו כו' ; צ"ל
 „גמורין" natura (געוואָנהייט) הנהגה
 והרגל .
גמשא ת"י מראתו בנוצתה (ויקרא א
 טז) קירקבניה בגמשא ; לדעתי
 צ"ל „בגמשא" γεμος (איינגעוויידע)
 מעיים .
גירא ת' גר (שמות כז כ) גירא
 (פֿרעמדלינג) .
גירא (משלי ל לא) ותישא דאול
 בית גירא ; מקום נקבותיו
 לרבעה אוחס , כמו דגייר אתתא , בע'
 גר ד , ת' נוּאָף אשה .
גייסא (צ"ר נח) גייסא אתי למינס
 יתהן (רייבער , באַנדיט) וכן
 בלס"ו .
גל (יחזקאל ד יב) גלי מפקת אינשא
 (עקסקרעמענט , קאַטה) צואה .
גלב ת' ושריין קשקשים (שמ"א יז ה)
 ושרין גלבים ; צ"ל „גלבים" ע"ע .
גלבונא (י'ו'ס' כלאים א) פורקן
 גלבונא ; סין קמניות נקרא
 גם בל' ערבי דזשלבא"ן (קוועקע) בערך
 גלב א .
גלג (וי"ר י) אלק אנן דאת מגלג
 עליהן . (טס כה) מן גלגוי דידך .
 (צ"ר לו) זיל גלוג לאמדך (זיך ריהמען) ענ'
 התפארות , מע' גלגל ב' לקמן .
א גלגל (י'ו' יצמות י) גר ותושב מגלגלין
 עמהם י"ב חודש . (י'ו' צ"מ ט)
 קוב"ה מגלגל עם רשעיא . (כתובות כ .)
 מתגלגל אדם עם בנו (זאַנפֿט-לייכט-
 האַנדלען , נאַכזיכטיג , אונשטרענג , זיך
 בענגניגען) ענין השתמשות באופני
 ההטבה .
גלגל (טה"ר , כשושנה) דין הוא
 דמתגלגלין

דמתגלגלין ביה (אס"ר, גם ושתי) כהדא צרצרא דמתגלגלא ברילה ובלא דילה (פרצהלען, זיך ריהמען) ענ' התפארות קשומ וחתנשאות, מל' ערבי גלא"ל (ווירדע, גראַסע). (ירו' פאס א) מה את בעי מן גלגלוי דדין [פי' מן ההתפארות של דוד שהוא התך את הכנף] בסירה הוערת.

ג) גלגל (ירו' מזיכ' ב) וזה נעשה גלגלין לזה (אבשטאַססער), ע"ע גנגלין.

גלדא (נרכוס מנ:) אבל בגילדא לית לן בה (לעדער) פי' עקב המנעל הנעשה מעור, ואפנתא (סס) pannus (דיקעס טוך) הוא בגד עב שהיו מחפים את המנעל על גב הרגל, ע"ע אפנתי. (ז"מ כד:) בשוקא דגלדאי (גערבער) מעברי עורות.

גלדק (צניס כס:) היה יוצא בגלדקי (פאלאַנקוי) כע' גלדק.

גלוואה (ס"י צרא' מו כא) דלא יתקרון גלוואה (אויסוואַנדערער) גולים.

גליון ל"מ (ישעי' ג כג); מין לבוש. (ז"ר יט) אסטכוין גליון סרינים.

א) גלל ת' נכמרו (צרא' מג ל) אתגוללו; וכן תר' המו מעי (ימיס לא כ) אתגוללו רחמי (רענע זיין, גליהעי).

ב) גלר; בל' ערבי גלא"ל (ווירדע, גראַסע) ענ' התנשאות, ולכן ת' להתגולל (נראשית מניס) לאתרברבא. גלירל ל"מ (יואל ד ד) גלילות פלשת (לאנד שטריך, קרייז).

גולם (אבות ה) ז' דברים בגולם רץ-הער מענש) בור ונעור.

גלם (ירו' מעשרות ב) אהן פנכא דגלוסא, וי"ג דגירסא, וכן הגוס' בירושלמי (שנח ג).

גלוסקא (שמו"ר ל) התחיל פותח הגלוסקאות; כע' גלוסקמא γλωσσοκομει (פוטעראל) פי' תכריכי הסחורות.

גלף (מל' אסתר, מכת חרב והרג) קטלית גולפין; כמו "קולפין" (קילע) ע"ע.

גלשוש (ס' סה"ס ד א) גלשושיתא; כמו "גבשושיתא" (עודהויפּען, היגעל) ערמת עפר.

גלתא תר' גולה (זכרי' ד ב) גולתא (א' לינוענפאַרמיגעס געפּעס) מין כלי.

גם (שמו"ר ט) קרא (פרעה) לאשתו ועשתה כך שנא' ויקרא גם פרעה מהו גם, שאף לאשתו קרא; γαμος (עהעפּרוויא) אשה שלו.

גמא (אס"ר, גם ושתי) מיני גמאים האכילה; מל"ד gumia (לעקער-מיל, שלעמער) מאכלים ערבים.

גמגם (סה"ר, שובי) אלולא כו' היה העולם מתגמגם. (ריס רו"ד) הגיר' מתמוגג" (זיך אויפּלעזען, פּער-געהן) מל"מ.

גחם (ז"ר מז) גחם גמחון; בל"ע גמ"ח (פפּייל, שיססען) ענ' ירייה. גיר' הילקוט "גמחון" ענין נגיחה ומלחמה (קאַמפּען, שטאַססען) והנו"ן חסר כמנהגו.

גמל (פאס א) וגמילות חסדי' (ערצייגען, וואַהלטהון) תשלום, ועשיית טובה.

גמם (חגיגה יט.) ג' גממיות בגחל (פּערטיעפּונג, גרובע) גומא ועומק.

גמנן (ירו' יומא ה) אורזנייא וגומנניא; צ"ל "גמוזניא" כמו בירו' מע"ש ב' מין תאנים בע' גמז ב.

א) גמר ת"י ואכל פרי (דברים כח נא) ויגמרון (פּערצעהן, פּער-ניכטען).

ב) גמר (ירו' שנת יד) אהן גומרתא סכנה; מע' גמר א (קאַהלע) מין מכה פנימית, וכן נקראה בלשון רומי carbunculus (א' בעזעס אינערלי-כּעס געשויר) מן carbo (קאַהלע).

ג) גמר (גיטין ט.) גמר להקנותו (זיך ענטשליעסען

ענטשליעסען) מע' גמר ב.
גמריא (יוס' שנוע' ג) הפתר באלין
 גמריה וארזיה; צ"ל, נמוזניא"
 וארזנייא" כמו בירו' מע"ש ב, ע"ע.
 גן ו, ע"ע; צ"ל *השטע* (פֿרויא) אשה.

גנבא (דיעב; שמעהלען). גנובתא
 (שמות כג ג) (דיעבשטאָהל).

גנד (סנה' כ: ח) ח"א מקלו וח"א גונדו;
 כמו כודו, כנדו וקדו" (קריגעל)
 כלי לשתות בו.

גנדר (מעניט סג) קא מגנדרא עלי;
 פי' מתגוללת עלי זיך גראָס
 האַלטען) כע' גדר א, וע' גלל ב לעיל.

גנזך (דס"ח כח יא) גנוכיו (שאַטצקאָס-
 מער) מע' גנו.

גנך ת' בשמיכה (סופטיס ד יח) בגונבא,
 וי"ג בגונבא (קאָטצע) ע"ע.

גנס (יוס' זרכות ו) אלין אינגן עיקר
 גניסתי; צ"ל, גניסתי" (קאָסט,
 עסע) כע' גנס.

גנת (ירו' סנהדרין ז) שלח גונתי; כמו
 „גונדין" מע' גנדא ב, ובירושלמי
 (סוכיות ד) הגי' „גותיין", ע"ע גות לקמן.

גם (שנת קס:) על הגם [ועל האמרא];
 הארוג הרבה (פֿיעל) מע' גם א.

גם (מולין מז.) דרוסת הגם (פֿאלקע)
 מין עוף דורס, בע' גז א.

גם (מולין יח:) ריש לקיש אכשר
 בחודא דכובעא, קרי עליה ר'
 יוחנן גיסא גיסא, פי' גיס' [שהיה בעל
 אחותו] הגיס והגביה גבול השחיטה,
 מע' גם ג ו'.

גם (יוס' סוטה ט) מקום גיסתה (של
 עגלה ערופה) ותפיסתה *χείρα*
 (ליעגען, אלס [ייכע] כקום שכבה
 [ותפיסתה, הוא מקום המקיף אותה סביב].

(פרס ד) שרפה חוץ מגחה.
 (קק"ר, שלח לחמד) ועול לבי געא;

געא צ"ל „גיא" *gaza* (שאַטץ) אוצר.

געגע (אי"ר, בלע ה') דהדא תרנגולתא
 מתגעגעה היא בקטמא (זיך

רייבען, שאררען). (סס"ר, נופת)
 מתגעגעין היו בעשב הבאר.

געל (יסעי' א ו) אהגעלו בחובין (פֿער-
 אבשייליכט, פֿערשמוצט) ענין
 מאוס. (ע"ז עו.) מנעילן בחמין (ענט-
 שמוטצען, רייניגען) להוציא המאוס.

געש (ריס דו"ר) שנחגעשו ישראל
 מעשות גמ"ח (וואַנקען) מל"ם;
 ענ' נטייה ורפיון עמידה.

גף ת' לא תנאף (שמות כיג) לא תגוף
 (עהע ברעכען). (סנה' כג:) גפתה
 לאמה, כע' גיף.

גופנין (מוס' כלאים א) השבת והגופנין
 כו' שהם דומים; מין ירק דומה
 לשבת (דילל).

גפיץ (מוס' ז"ז ד) היה שלוף מלא גיפצו
 נותנו לו; כמו „קופסו" (רייזע זאָק,
 פאָקעטע) מל"ר, ע"ע.

גפריהא (זכר' יט כ) גפריתא ואישתא
 (שוועפֿעל) מוצק ידוע.

גופת (ירו' סנהדרין ז) נופתא דצפורין
 (אומגעגענד) פי' סביבות עיר
 צפורין, מע' גף ב.

גפתן ת' גאון (שמות עו ז) גיפתנותא;
 כמו „גיותן" (גראָסע, האָהייט).

גצר (ירו' שנת דפ"ג) ממלא גצרו רמץ;
 כע' גסמרא א (געפֿעס) כלי; כי
 הצדי"ק הוא במקום אותיות גס" או קס",
 עיין ריש ע' צדי"ק.

גיר (ס"י שמות טו י) וכסו עליהון
 גירין דימא (שויס, וועלען) גלים,
 מע' גר ב.

גיר (משלי כט יט) דידע גיר ולא
 בליע *תע* (דענן, וואָהל) וכן
 בלס"ז: ע"ע בלע ב לעיל.

גירא (גיטין סט:) לגירא ליתי גירא
 דלילתא (שרעקען) מן חולי
 שיפחד ויגור תמיד.

גראיין (מוס' קדושין ה) הסריקות
 והגראיין (אומני נשים) כע'
 גרע ב (בארבייער) מקיז דם.

גרבן (ויקרא כא כ); מין צרעת
 קראַטצע

(קראמצע, רודע) וכן בל"ע.

גרג ת' לך התרפס ורהב (מסלי ו ג)
גרג וחביל חברך (בעזאנפטיגען,
ענטרייצען) וענ' 'וחביל' לתת לו ערבון,
ויעתיק מלת רהב כאלו היה כתוב
'ערב' (פפאנד) וכן בלס"ו, וי"ג והביל,
ע"ע רהב לקמן.

גרגותני (ז"ק פה :) העלה מכתו
גרגותני; כמו 'גרגותא'
καρχινος (קרעבעס) כאשר שאלו 'מאי
גרגותני' [כי לשם זה ח' הוראות שונות,
שם בעח"י שורץ, קבוצת כוכבים, מין
צבת כו', השיב לו 'נאתה כריכתא'
צ"ל 'נאמא כריכתא' *καρχινωμα*
(קרעבס געשוויר).

גרגריין (ת"ס ח ג) גרגריין דאע
(קארבע, איימער) כמו
גרגותנא, ע"ע.

גרד (ת"י זמד' טו לח) ולא מן
גרדיא (צאָטטען, פֿרענוז).
(זמ"ר יח) וח' גרודין; פי' הוסיים תלויים
כעין פֿרענ'ז' לגדילים.

גרד (ע"ז לג.) גרודים מותרים
crudum (אונבעארבייט,
ראָה) שאינם מזופפים עוד.

גרד (ז"ל עט) והיו אוכלין (רשב"י
ובנו) חרובין של גרודא; שם
אילן, או מקום, ע"ע גדירה לעיל.

גרד (מ"ק כג.) נפיק בגרדא
דסרבלא (אויפֿגעקראַצט)
מלבוש שהסורק מגרדו להאריך צמרו
ולגהצו שיהא נראה כחדש, מע' גרדא.

גרד (זמ"ר ט) קמי רפוקא גרודא
דיבלי; צ"ל, גרגדא *γαργατος*
(אויס וויידענ-געפֿלאַכטענער קאָרב) סר
[עם ירק].

גרד ע"ע גרד א לקמן.

גרדום (זו"ר סוף פ"ח) וילך איש גרדום
(אליין) בגפו בלא כלום, כע'
גרדא.

גרדני (כמוכות ס:) הוויק ליה בני

גורדני (קאהל קאפֿע) קרחי הראש
[הבאה מיבושת הליחות, ויהיה זה מע'
גרד ב] או יפורש 'בעלי גרב' (קראמצע)
מע' גרד א.

גרה ל"ם (דברים ז כד) והתגר בו (אג-
גרייפֿען, רייטצען, נעקען).

גרזם (וי"ר ט) הדא גרזמיתא באה
באחרונה *γαροζωμος* (א' ארט
פֿיש בריהע) מין מאכל מציר דגים
ומערבים בו מיני ירקות ופירות שונים
ובשמים, בא בסוף הסעודה (צו
דעסערט).

גרם (מכות ח.) דשדא פיסא ומחיא
לגרמא ואזיל גרמא ומחיה
לכבאסא; פי' רש"י לגרמא הוא עץ
החריות כו'; צ"ל 'לגרמא' הוא ענף עץ,
ע"ע. (גיטין לו.) גרמא דדקלא, וכן
בל"ע. וכן מצאתי אח"כ הנוס' בהערוך.

גרם תר' באמצו (מסלי ח כח) כד
אגרים, מע' גרם א, כבל"ם
עצם ועוצם, (שטארקען, בעפֿעסטיגען),
ע"ע אגרים לעיל.

גרמא (ירו' גיטין ה) קרקע דינר אנרמא
γραμμα (א' מינצע) מטבע
שלישית הדינר, ע"ע גרמס.

גורנא (ירו' מגילה ג) משזג ידיו ורגליו
מן גורנא; צ"ל 'גורנא' כמו
גרגותא (וואַססער גרוב) עיי"ע בובנה
לעיל.

גרים (כלים יז) כגרים הקלקי (באָה-
נע) פול נחלק.

גרים (מ"ק יג:) הגרוסות (גריטצענ-
מאָכער) מל"ם גרש.

גרע (גיטין ע.) גריע דכולהו (ד'
אָרגמסע) מל"ם.

גרע (סניע' ד) הגפנים משיגרעו
(קאָרניג זיין) פי' שיהיו לבוסר
וימצא בהם גרעינין.

גראפא (אס"ר, בהראותו) מלופחין
דטמשא או דגרפא; פי' דגרפא,
מבושלים בלא רוטב (דיכט) וגורפס ביד
ואוכלם, וטמשא הוא שרוטבו הרבה
וטומש

ומומש פתו בו.

גרפוס (ירו' ר"ה ט); עי"ע אנרפוס.

(א) **גרר** ת"י מעלה גרה (דנכיס יד ז) מסיק גררא, וי"ג גררא (געקויעטע).

(ב) **גרר** (ז"מ ד:) אנב גררא (מיש ציהען) במשיכה עם הדבר השני. (ע"ז כד.) גרים גרורים; פי' נגררים עמהם מעצמם.

(ג) **גרר** ת' יפטירו בשפה (תהליס כז ח) מתגררין בספותיהון; יתרגם יפטירו כמו בל' רומי *petere* (אנגריי-פֿען) מע' גרה.

(א) **גרש** (ת"י ויקרא ז יד) גרש פרוכין (צערמאלמעט) ל"מ.

(ב) **גרש** (ירוש' כתובות יב) ואין אמות אתון גרשין לי; צ"ל "שרגין" (גליטשען, שלעפפען) ענ' החלקה ומשיכה, עי"ע שרג א, ולקמן ע' שר ה.

גשגש (וי"ד ח) שהתחיל רוה"ק לגשגש בשמשון; כמו "לקשקש" [ולפעם] (קלאַפּפֿען, זיך ערוועקען) ענין התעוררות.

גשמא (עירובין קא.) דלת אלמנה דלית לה גשמא; לדעתי הוא כמו "גשמא" (ז"ר כו) הדלת הזה מי מעמידו שגמיו, עי"ע לקמן.

גשש (ז"ר כב) לב' אתליטין שהיו מתגוששין (שטאַססען, באַקסען) מע' גש ב.

גות (ירוש' סוטות ד) שלה גותין; כוחיים, עי"ע גנת לעיל.

ד

ד כמו בל"מ "אשר" או שו"ן השמוש (דענן, דאסס, וועלכער).

דאב (איוב מא יג) תרוץ דאבונא (שמערץ, קוסמער) ל"מ.

דאדין (שס"ר, אתי מלבנון) דאדין אדרם ואינם מאמינים; אולי

צ"ל "באדין אדרם", פי' בידי אחזיק אותם ואנהלם כאב לבנו בהשגחה נפלאה.

דאיך (נמד' יא ח) דאיך במדוכה (שטאַססען, שטאַמפּפֿען) כע' דך א.

דאנא (מנחות עז.) כי היכא דלא ליטמו ליה דיאנא *danno* בל' איטאלי' (פֿערלוסט, שאַרען) [ובל"ד *damno*] נוק והפסד, עי"ע זיונא לקמן.

דאוסינוס (ירו' סוף ע"ז) נחתון לחמת גרר כו' ושאלון כסף מן אלון דאוסינוס; נראה שצ"ל "דמוסינוס" מע' דמס ג' (באָדער) עו"ג בלנים בעלי מרחצאות.

דאיין (תהליס כח ז) ודאיין לב (פֿריי-ליך) כע' דין ג.

דאיר (ירוש' ז"מ ט) ביתא עם דיירא דאיר (דויערהאַפּט) פיר' מתקיים.

דיארטיה (שס"ר, אחוז) קניגין מכללה ודיארטיה עתידים מן בלטוורא דא דיתתו ויטורד זה שטיהם אחריהם בים; [משפט שלם הזה המדבר מענין צידה וקניגין, איננו מובן מפני רובי המעיות שבו, ומלים זרים, שלא נוכל לחקרו, אחרי שלא נדע רעיון וכוונת הדורש].

(א) **דבא** תר' תא הרצים (מ"ח יד כז) דובא דרהטיא; צ"ל "דוכא" (אַרט) מע' דך ג.

(ב) **דבא** (צכאשית לו ז) ית דבהון (גערוכט, איבעלע נאכ-רעדען).

דובא (איכה ג י) דובא מכמן הוא (באָר) מין חיה טורפת.

(א) **דבב** (ירוש' עירובין ז) דבובת לחברתה (געהאַסט, גע-פֿיינדעט) שנואה.

(ב) **דבב** (ירו' שקלים ז) כיון שמניח כו' מיד דובב, (בעוועגען, רעגע) ענין תנועה ורחישה של איזה דבר.

דבו (סה"ר, כמעט) כבין דבו לכלב (וואַלף) זאב.

דובנא (ויקרא עו ד) דישכב עלוהי דובנא (זאממען-שליימ-פלי-סינער) זב.

דבורא (ת"י שמוח לד כח) עשרתי דבוריא (אויסשפרוך, בע-פעהלע).

דובר, ע"ע בחובר.

דבר (ז"ר מה) (הנשים) אסטמיות ודברניות (שוואַמזערן, בע-רעדזאס).

דברי (יכוס' שנת ה) ודתורתא דברי (ביענע) דבירה. (דנריס א מד) כמא דמנתזין דברי תא.

דברון (ע"ז מז.) דברונא דמיא (לוי-טונג, שטראַמטונג) מע' דברג.

דבריקא (ז"ר לו) צבועים דבריקא; צ"ל "ברדיקא" *viridicus* (גרינליך) ע"ע.

דגזר (ינמות עט.) ודלמא דוגזר בעלמא; צ"ל "רנגר" (טאג-לאָהנער) ע"ע.

דגמסים (תל"ש ז ח) כתב בדגמסים [או "דנטאסים"] צ"ל "דימנסים" *diataxis* (פֿעראַרדנונג, בעפֿעהלע) צוויי ופקודה.

דגלת ת' חדקל (נרלשית ז יד); ובל"י *tygris* (טיגריס) שם נהר בארם נהרים.

דגמשרין (ילמד' סקודי); צ"ל "דוגמא נטורין" עיין השממות ולעיל בע' נטר.

דגמן (מד' סהלים קיח) שהוא (גוג) עתיד לפרוש דגמניות על כל המדינות; אולי צ"ל "דגמניות" *regimentis* (דירעקציאָן, רעגירונג) סדרי ממשלות.

דגש (יכוס' נרכות ז) ובלבד שידגוש ברל"ת (נאַכ־דריקליך זאָגען) בחוקה ובכרור.

דד (סה"ר, ברם) ידודן בהם ממדין

פסקין; פ"י משייכים גורל (לאַאָזען) מל"ם (יזאל דג) ירו גורל.

דדאן ת' יסרוני (סהלס פז ז) דדאן, ו"ג דדאן; אבל צ"ל "דדאן" (ציכטיגען) מע' רד ב.

דהיא או דחיא, ת"י איה (ויקרא יא יד) דהיא טרפיתא; שם עוף טורף.

די (יכו' סרומות ס) די לא כן; כמו "דאי" (רענן, אָב).

דיה (יכוס' סרומות ג) ענבים דיהות ונתקות את היין (שוואַך) רפ"ם ורכים מע' דיהא שאח"ז, ומע' דיה לקטן.

דיהא (יכוס' ז"כ ח) לית דיהא סוגין מיניה *dou* (צווייפֿעל; שוואַך) ענין ספק ורפיון הדבר, ומוזה בירושלמי (גיטין ג) בשמצאו חומץ דיהא (אונעכט, שוואַך).

דיהר ת"י (נרלשית כה לג) כיוס דיהי; כמו "דיכו" (רעזער) ע"ע דך ד.

דיהך בקצת תרגומים במקום "דחך" (שפאַמטען) ע"ע.

דיהון (יכוס' ע"ז ג) לדהון של מימי רגלים, כע' הרהון *urina* (צו אורין געהערענד). עביט וכלי השתן.

דווא (ת"י ויקרא כ יח) אתתא דוותא (בלוט-שליימ-פֿליסיגע) נדהחבה.

דוושא (נ"כ כב:) משום דוושא (טרעט-טען) דריכה ברגל מע' דשג.

דח (ינמות פ:) כל שש"ו דוחה, גיר' הערוך, דוהה", כע' דיהא לעיל (שוואַך) רפה כמים ואין חלקיו קשורים זה בזה.

דח (קה"ר, טיב שם) שמן הטוב נופל על המים ונרוח (איזט פֿליכטיג) פ"י כל השמנים המריחים אם לא יסגרו בכלי, הם נרחים ועפים מעט מעט לרום האויר.

דחיא (פסית' איכה נד) קריה עליוה, קרתא דחיתא (ל'סטין) מע' דחך ודחון.

דחלא

דחלא (שמות כ כ) דחלן דכסף כו' (גאטצען) אליל .

דחף ל"ם (חסמו ו יכ) והמן גרחה (שטאסען, דרינגען; איילען) .

דחש (ינו' ז"מ ט) הוו דחשין כו' כרין אנון דלילין (דיכט) כע' דחם .

דיובי (ינו' סוף עירוז') מעלין בדיובי (העבער) כע' דיופי .

דיודין (ינו' סנה' ח) נסבת דיודין ועברת שורו; אולי צ"ל "זודיין" (שפיזע, נאהרונגס-מיטטעל) מיני מזון למאכל .

עיי"ע זוד א .

דיומדין (ינו' שביע' ז) ; צ"ל "דימורין" *diamoron* (מזילבעער-זאפט) משקה עשויה ממין תותים .

עיי"ע דימדין .

דיוסטוסו (שמו"ר לא) לא' שלוחה מן דיוסטוסו; צ"ל "דנסטוסו" *δαιουστου* (וואוכערער, גלייביגער) מלוה .

דיוסקוס (שמו"ר טו) נתמלא דסקים של לבנה . (ז"ר יא) דיוסקים אחד טעון בי"ו מוטות *δισκος* (וואס שייבענפארטיג איזט) דבר שטחי ועגולי, גם שולחן מתבנית זה .

דיופמא (ספרי דברים) קובע דיופמין ומחלק (לאגנדעס-ראַטעהע) כע' דפטיא לקמן .

דיוקן (ז"ק קד:) אין משלחן מעות בדיוקני (ויגעל, וואפפען) חותם וצורה .

דיור (ס"י זכאש' מד יח) צדון מן דיור (איינוואַהנער) מע' דר ב . דיורין (וואַהנגג) .

דיוותא (וי"ר כ) וי על בריה דדיוותא; כמו "ודיוותא" כבתרגום (זכא' לה יח) בר דוי (שווערמוטהיגע, ליידענדע) .

דיוטי (ריש אס"ר) תלואים לך מנגד, זה שהוא נחון בדיטי של קסרין; אולי יש לגרום "בריטי" *rota* (ראַד) אָדער טאַרמור אַלס לייב-שטראַפֿע) :

דיוג (גדה לד:) דרייגי במצות (זיך בעקיסמערן) מל"מ דאג .

דייה ת"י זוב (ויקרא טו ג) דייה (פֿליעסען) .

דיוקי (שמו"ר יט) ועשיתי דיוקי שלהם *dixaiō* (רעכט, ביליג) הצדק והיושר .

דירושין (ז"ר סד) ; צ"ל "דייטרושין" עיי"ע .

דירתיכום (ספרי האזינו) בא דירתיכום שלו והרשת נהונה ביד

אחר; יש לגרום "דירתירום" *δευτερος* (נאַכשטעהנדער, ד' צווייטע נאך יעמאנדעס) השני הבא למלא מקומו .

דירתיקי (קס"ר, ועוד ראיתי) אמר הקב"ה דכמא (של זכריה) הא

ענתא דתיגבו דירתיקי דידך, לדעתי צ"ל "דיקית" *δικαιωσι* (רעכטמעסיגע פֿאַרדערונג, אנשפּרוך) תכיעה .

דוך (כמ"ר ז) נשיא נשיאי כו' דוך דוכנין (אַבער-גענעראל) מע' דכס .

דך (עזרא ד) קריתא דך (ריעוע) זאת .

דכן (דני' ז לא) צלמא דכן רב (ריעוער) בע' דך ד .

דכן (פסח' עז') משקה בית מטכחיא דכן (ריין) טהור, כע' דך ב' .

דכרן (ז"ר ע.) את סבר דאנן דכרין דכוותכון; זכרים; בויעלים וגואפים, כמלת *ανη* בל"י (מאנן; ביישראַפֿער) .

דכותא (ויקרא יז ד) יומי דכותא (רייניגונג) כע' דך ב' .

דל (ז"ז ח) דליוה לפלגא (אויפֿהעבען) ענ' בטיל וכחילה, מע' דל א .

דלג (שס"ג ז ה) מדלג על ההרים (היפֿפֿען, איבערשרינגען) ענ' קפיצה והעברת דבר .

דלדר (הערצאבהענגען) בע' דל ד; ויש שענינו (ערשאַפֿט . אַרם) בע' דל ה .

דלחת ולחשוף מים (יסע' ל יד) למדלח מין

סיין (שאפפֿען) לדלות, וי"ג למזלח : דלר (יכו' ז"מ ט') כדון אנון דלילין (דיון טיטער) בריוח ולא דחוק.

דלם (פסח' מ:ז) ואין בה דלם; צ"ל דלוס "dolos" (בעטרוג, ליסט) עי"ע.

דלמיא (יכו' כלא' ט) הברדסן דלמיא; מן בגד צמר לאנשי חיל בכובע (קאפצע) מחובר לו, בע' ברדס.

דלוף (צ"ר עג) דלוו ודלוף; כע' דלב א (קליידער-בוים, פלאטאנע) ערמון בל"ם.

דולפקום (ספרי תל"ה) או הדולפקום לגמלים (אינם כלאים?) צ"ל "לובדקום" מין חמור, עי"ע.

דלק' ת' תרדוף (איכה ג טו) תדלקינון (פערפֿאלגען, נאכלויפֿען); וי"ם כן (משלי כו כג) שפתים דולקים (געלייפֿיג).

דלקתא (דנריס כה כג) בקדחתא ובדלקתא (היטצפֿיבער) דלקת.

דלית בע' דל א.

דל"ם (הנק' ז יט) לאבן דומם (שטיל, שווייגענד); (ת"י שמו' טו טז) ידמטון כאבניא.

דמא (צרא' לו לה) ית כתונא ברמא (בלוט) דם.

דמדם (יכו' סרומ' ה) ואפי' מדומדס (פֿערווירט, פֿערוויסטעט) מל"ם (יכמיה ח יד) הדימנו; ענ' בלכול ומעות.

דמו (דנריס ד טו) לא חזיתון כל דמו (בילד, פֿיגור, עהגליכקייט) דמות ודמיון.

דמכא (תהל' קמט ה) על דמכהון (בעטט, לאגערשטאמטע) משכב.

דמין (אס"ר, מהר קח) דהוא גברא מיעביד דומין פנטין dominus (הערר) אדון ומושל [פנטין] παντοιος (מאניגפֿאלטיג) פ"י שר ומושל על דברים שונים.

א) דמום (מכילת', בחורש הג') נתנה תורה דמום פרהסיא במקום הפקר θεμος (אפפֿענטליך) בפרהסיא [ומלות, פרהסיא במקום הפקר" שאח"ז הם נוספות לבאר מלת דמוס].

ב) דמום (שמו"ר ז) ינתן בדמום θεμυσιος (שמאדט-וואכע) בית הכלא.

דמע (יכו' כלא' ה) מיני דשאים כו' הדמוע והאמד; הוא מין דשא וירק.

דמעא (איכה ז יח) ספקו בדמען (טהרענען, וויינען); ובהשאלה למשקים (פֿליססיגקייט) שנוטפים כרמעות.

דון (שנה טז) דונו דני (יש בו משים דרכי אמורי) פ"י רש"י "התחזקו חביותי" ואולי הוא מל"ד dano (געבען) יתנו חביותי. לחש כי תרבה המשקה.

דין (דנר' יז ח) בין דין (פֿאָרשריפֿט, אורטהייל, פראָצעס).

א) דנא (יכו' סנהד' י) דנא מיול; כמו "דנא" או "דאי אנא".

ב) דנא או דנן, ת' מלת זה, (דאס, דיעוער) בע' דין ב.

דנגר (צ"צ קכז) דנגר בעלמא (מאָגלאָהנער) עי"ע רנגר. דנטאסיס לעיל בע' דנטסיס,

דנרם (יכו' כמו' יז) אלבשוני דנרסי; צ"ל "ברנסאי" מין בגד, עי"ע בנרס.

דסיין (ת"י דנר' לג כה) דסיין עליהון טלא; צ"ל "רסיין" (בענעטצען, בעפֿייכטען) מע' רסס א.

דסימא (אי"ר, נחפשה) אית כרובא מרירין בסימא דסימא חמיע; צ"ל "כסימא" מל"י οξυς (זויער) פ"י יש מיני כרוב מרים מתוקים חמוצים וחמוצים מעט כמעט שאור.

דסנא (קדוש' כ) דשרי דיסנא ארישית כמו סדנא וסדין (היללע, שלייער)

דפרא (דמאי ה) חוץ משל דופרא; כמי "הו פרי" אילן נושא פרי ב' פעמים בשנה, עיי"ע דיופרא.

דצוצא (זכור' ח.) דצוצא דמת (קעכליין) אפרוח; נקרא כן על שם קולו שם צייץ (פיפעט) וכן בל' פולאניא *piskle* (קעכליין) מן *piskanie* (ד' פיפען), וי"ג רצוצא ע"ע.

דקיא (אי"כ, חר בר נש) דקיא בלשון יון קורות *δοχος* (באלקען) עיי"ע כפא.

דקל (א) דקל (קס"ר, עת ללדת) מה דיקליה ירבה ציבחר; פי' המ"כ "אבר המוליד" עיי' ב"ם (פד.).

דקל (ב) דקל (חולין נח.) תרבא דנפל בדקולא (קעסעל) קלחת (ע' תוספת שם).

דקקא (ינו' ר"ה ז) כהדא דקקא (קינד) פי' תינוק, מע' דקא.

דקוריון (ספרי סאזינו) שרץ דקוריון א' אחר בן ישראל בסוס להרגו *decurio* (א' אַפֿעציר דער רייטערייא).

דרא (א) דרא (ינו' סנה' י, אס"ר חור כרפס) אית אתר דצווחין למרגליתא דורא (פערלע).

דרא (ב) דרא (קדוש' ע:) דורא דנתינאי (דאָרף) כפר, מע' דרא.

דרא (ג) דרא (זמ"ז ז) לזרא שאהיה אותן [צ"ל עושן] דורא במעיהם; בל"ע דר"ן (ווירמע) תולעים.

דרא (ד) דרא (פסח' נו.) אסא דרא; רש"י פי' הדם לח; אולי הוא מל"י *δραω* (אבהויטען, שינדען) הדם מופשט מקליפתו.

דארבון או דרבון (תוס' שקלים ז) דריאבונות של זהב. (זכור' נח.)

דראתא שקלים לדרבונות; כמו, דרכונות' *drachma* שם מטבע. בע' דרכן א.

דראתא (שנס נח.) בדראתא (רייהע, ציילע) פי' בין השורות, מע' דרו.

דרבן (זכור' ח:) אשכח דרבאני מנוואי

דספק (חולין עט.) סעיילת לי כודנייתא בדיספק (קוטשע) כע' דספק. שלייער) וי"ג "ריסנא".

דסקנוס (ינו' מע"ש ה) מעות של דסקנוס, וי"ג "ארסקינוס" שם מושל, עיי"ע.

דסקניתא (סנהד' סז:) וקס גמלא דסקניתא; נעשה הגמלא דף של גשר; וכן בל' פולאניא *deska* (א' ברעט).

דסקום (אס"ר, אם על) ואני מכנים את האשה בדסקום (ברעט-פרעסע) כע' שלפ"ו, מין ענוי ויסורים.

דסקרין (ינו' סוטה ה) משער כהדא דסקרין *discus* (שייבע, שיסעל) והוא כמ"ד שם, כהדא לבנה" [והק"ע כתב, כמדת המרובע של סוחרי תבואה" ואינו טובן].

דסתק (ת"ט ו י) על מדינתא חדא או על דסתקא; בלס"ו דסת"ק (קלימא, געגענד) [ובש"ם (מגילה סו.) הנוס' "דסקרתא] ואולי צ"ל "דסתרקא" *district* (בעצירק, לאַנדשטריך) נוף ומחוז.

דעה (שנוע' לט.) על דעתנו (מיינונג, געדאנקע).

דעיין ע"ע רעיון לקמן.

דעדך (משלי טו יח) מדעדך חרתא (לעשען, שטיללען) ל"ם.

דפטיא (ת"י דזכ' ח ח) וקבעו בה דפטיא ופלגוהא; כמו, "הפטיא" (לאַנדעס-ראַטהע) עיי"ע.

דפיא (תה"ל ז ז) תשויו דפיא (פֿעהלער, אַנשטאַטיגעס) דופי.

דפסלכיון של אלכסנדרי (תוס' סוכה ד); צ"ל "דיופליסטון" כבש"ם (טס נח.) עיי"ע.

דפום (ת"י זכ"ל מט יא) מדמי לדפום ענבין (פרעססע) מכבש.

מגוואי; בל' פרס דרבא"ן (טהור-היטער) שימר הפתח.

דרג (חוס' שביע' ג) ולא ידחג (שיעפ-שניידען) ענ' חתך בשפוע כסולם וסדרגה.

דרגון (כמ"ר ד) שיהיו עושין דרגון לפניו *dragon* (לייכטע רייטער) חוכבים לפני המ'ך ושימרי ראשו. **דרד** תי' ורשנו (כמ"ר דיג) וידרוון (רייניגען פֿאַן אשע).

דרדר (סה"ל, גנת אגוז) את נוטל (אנוו) א' מן הכרי וכולם מדרדרים (קלאַפֿערן) מתגלגלים ומשמיעים קול.

דרדר (גיטין ע.) מאי דדרא; מוריקא דחוחי; מין כרכום גרוע, כחריע.

דרך (חס"ר, ויהי בימי) דורכואית עם דורגיות עתידות להיות מצויות למלך המשיח; צ"ל, הדיוכואות. **כ"ע** הרי"ה (פרעזענט) ע"ע הדיוך.

דרך (וי"ר כז) דרכת עד דחסיל. (ירו' מע"ש ד) ההוא גברא יתיב מדרך (רוהען; ווארטען) ענ' מנוחה; והמתנה.

דרכסון (ירו' כלא' ט) ומנעלות הפנון דרכסון; צ"ל, דרדסין" (צייג-שוה) ע"ע וע' פנון.

דרמינן (ירושלמי שביעית ז) דרמינן שרי; צ"ל, רודוסירון" *rhodo-myron* (ראָזען-זאַלבע) מין משחה עשויה מורדרים.

דרם (ירו' קדוש' ח) ג' דורסים מעה; ובש"ס (סס יב.) ב' דורסים למעה *darius* מין מטבע. ע"ע הדרם.

דרורין (חוס' ע"ז ס) ; צ"ל, דרדורין" (מאַנגע) כבש"ס (ע"ז לכ.) עי"ע.

דש (וי"ר כז) אלא שדשו בעקב (פֿאַרמ-שאַפֿטען; ניכט אכטען) ענ' ביון והרחקה, בלי שימת לב לדבר. (ירו' פסח ח) סבא אכול ואדיש.

דשר (ת' חסמר לו) ודשרין סנלגלין דכסף, וי"ג, כשרין" (באלקען) קורה, עי"ע.

דת (א) דת (דניאל וו) בדת אלהה (גע-זעטן; גלויבען, ארט אונד ווייזע) כהודאת מלת "משפט".

דת (ב) דת (ירוש' חגיגה ב) הן דת אמר (דוא) כמו "דאת".

ה

הא (דמאי ב) הא אם הקדים (אבער) אבל.

האיך (א) האיך (ב"ק ו:) האיך דקא משלם (דער, דיעזער) כע' הך ב.

האיך (ב) האיך (ת"י דנר' לז מט) לא כל האיך; צ"ל "היכ, עי"ע היכך לקמן.

האל (ת"י נר"א לז כה) מן האל לנחלה (פֿערנער, ווייטער) כמו "ה'אה".

האן (ירוש' קדושין ח) ההאן (דיעזער) אזל ברא וההין (יענער) אזיל ברא.

הובדא (חסמר ט ה) והובד נפשתא (אייסראָטטען).

הבדלה (ברכות נב:) בשמים והבדלה (אבשיעדס-זעגענשפורך).

הובריא (כ"ר מט) ; צ"ל "הווכריא" *eukaiρια* (רייכטהום) ע"ע.

הגה (א) הגה (מסדכין ל.) ההוגה את השם; בל"ע הג"א (בוכשאַכירען) לקראי ככתבו.

הגה (ב) הגה (אי"ר, כי לא יזנה) הגה את מכתן; מל' מוגג (צעררינען) ענין מסמס והשחתה.

הגזין (ירו' סומוס ח) שקץ בו' שבהגזין; מין שרץ ורומש.

הגיע (כ"מ קד.) אגע"י שאין בו אלא לתך הגיעו; ל"מ (חסמר ט כז) ומה הגיע אליהם (איזט געשעהן) פי' נגמר הדבר כאשר הוא.

הדא (ת"י נחלשיס ב כג) הדא זימנא; כמו

כמו "דא" (דיעוע) זאת .
הודאה, הודיה (נכוח כע) אומר
 בהודאה (דאנקאונג, בע-
 קענטנים) ברכת מודים, מל"מ .
הדחה (חולין קז) הדחה מי לא בעי
 (אבוואשען) ל"מ (דה"כ ד ו)
 ידיתו כס .
הדיוך (כ"ר י) הרבה להם בהדיוכן ;
 בל"ע הדי"ה (געשענק, פרע-
 זענט) מתנות .
הדם (א) בל"ע (צערשטערען, פֿער-
 ניכטען) ענין חורבן והשחתה,
 ע"ע הרמין .
הדם (ב) הדם (קדושין עג) משלמין הדמיה ;
 בלס"ו הר"ם (גליעד) וע"כ
 פירשו "שאיבריו מיושרין" .
הדף (לויז יח) יהדפוניה מנהורא
 לחשוכא (שטאָססען, טרייבען) .
הדק (כ"ק פה) דהדקיה באגדרונא,
 וגיר' רש"י "דהרוקיה" עיי"ש ;
 ולדעתי צ"ל דהרקיה *ερυκω* (צוריק-
 האַלטען) ענין עצירה, ע"ע .
הדר (כ"כ ג) הדרו הודרי
υδρορρηια (וואַססער-רינען)
 קורות ורהיטים הלולים מסכיב הגג
 לקבל בו הגשם, וע"ע הרדי .
הדר (כסובות לו) הדר זביני ; כע'
 חור א (צוריקקעהרען, בע-
 רייען) . (סס) הדרניתא .
הדראולים לא היה במקדש
υδραυλος (וואַססער
 אָרגעל) מין כל"ז .
הוא (משלי טז יט) סן הוא דמפליג ; כמו
 "הוא" (דער יעניגע) .
הוה (נכאשית ח ג) ווהו נהורא (עס
 וואַר) היה .
הוהרא שרי למעבדינא (יכו' מ"ק ז) ;
 כע' אוהרי (א' ארט נעטץ)
 מין רשת .
היואי (חולין נ) לשון הוואי ; הוא ע'
 הבאי (איבערטרבען) ענ' נוסא .
הזיה (מגילה כ) מל"מ מזה ויזה

(שפרענגען, שפריטצען) .
הזיות (כדכ"ח) מל"מ (יעי' נוי) הווים
 (טרייטערייא, אונזן) .
הזמנה (נכוח כג) הזמנה מילתא
 (בעשטיממען) הכנה בלי
 מעשה .
הי ; מלה נוספת לפני כ"ף הדמיון (ח"י
 ויקרא כה מ) הי כאגרא (וויא, זאָ
 וויא) , ודרך שאלה (ח"י דברים ה כג)
 ארום הי דין (ווער ? וועלכער ?) מי .
היזק (גיטין מא) היזק שאינו ניכר
 (שאדע) הפסד ונוק .
הייא (זכמים לה) כהנים זריון הם
 ועבדין הייא (שנעלל) במהירות .
היידא (יכו' פסמים ז) היידא אמר דא
 (וואַ) היכן, כע' איידא לעיל .
היילן (יכו' מגילה ח) היילן און ; כמו
 "אידון" (וועלכע) .
היכא או הי כן (כ"מ עז) היכא דלא
 כתוב (ווען, וואַ) בזמן או
 במקום .
הינא (נמדבר טו ד) ברבעות הינא ;
 שם מדה, י"ב לוגין .
היצד תאב (יכו' דמאי ד) ; באיזה צד
 ואופן שתרצה .
הוכחה מל"מ (משלי ט ח) הוכח לחכם
 (בעוויז, איבערצייגען) ענין
 ראיה .
הכן ת' כן (יעי' נא ו) הכן (זאָ) הכי .
הכירא (נכוח נח) דבעינן למיעבד
 הכירא (אונטערשיד, מערקען) .
הכרא (פסמים קיב) לא לייעול איניש
 בהכרא ; צ"ל "בהברא"
 (דונקעל, פֿינסטער) ע"ע הבר ב .
הלא תר' הלאה (נכאשית יט ט) הלא
 (פֿערנער, ווייטער) ביחס המקום
 והזמן .
הלם (יכו' תרומות ו) טהלומין היו ; מל"מ
 (סופמים ס כו) והלטה (צערקלאַפּט,
 צערשטיקעלט) .
הלמי (פסיקתא כג) אי כמית הלמי
 שלאָגע

(שלאַגע) מע' שלפ"ז (לענ' כבוד אב).
ובירו' (פאס ח) הגיר' "מילקי".

הלפים (אנדט זראשית יח) אמרו לו
חביריו (לאיוב) אכדת הליפוס
ελαπυς (האַפּנונג) תקוה ותוחלת.

המיינטון; (אמייאנט, אובעסט) מין
אבן נטוה לחושים, כע'
אמיינטון.

א) הימך (זמ"ר ד) לא הימך לומר;
כמו בש"ס "לא כל הימנו"
(טרוען, גלויבען) אמן.

ב) הימך: הימנו (זמ"ר ט) אני מעמיד
הימך; פי' ממך.

הימין (שמות יד לא) והימינו במיטרא
(טרוען). (שנת י: שרי למימר
הימנותא בביה"כ גלויבע, וואָהר-
האַפּטיג).

המון (ש"ר, כרם) המוניות דמלכותא;
ל"מ (ישעי' יג יד) המון (מענגע,
פֿערשיערענעס).

המום (ז"ר מד) הימום היא צריכא;
צ"ל "מיימום" (העכאממע)
ע"ע, או הוא כמו "מסו" (מעדיצין,
היילונג) כע' מס א.

המסם (חולין מז.); בע' מסס omasum
(פֿייסט-דארם) אהר מקרבי
הבהמית.

א) הן (דניאל ב ט) הן חלמא (אַב) אס.

ב) הן (ש"ר, משכני) מן הכא להן
כו' לכל הן (וואָ, וואָהין) להיכן.

הינא (פסחים לח.) יוצאין במצה הינא.
(מנחות עח:) במצה נא; שאינה
אפויה כל צרכה.

הנאה (ע"ז יז.) והנאני הרבר (אַנ-
גענעהם, פֿערגניגען) ענ' נעימה
ועונג.

הנגי (ע"ז מז:) בהומי והנגי; כמו "היגי"
(א' ארט דאַרן-געוועכס) עיי"ע.

הנחה (מגילה כז.) הנחה קאמרת
(ניעדערלעגען) ל"מ.

הנטון, בע' אפוטונקריק לעיל.

הני הנהו (זש"ס); בע' הן ר (ריעזע,
יענע).

הוניה (ירוש' קדושין ז) בעיא הוניה
(נישצען, פֿערגניגען) עונג
והנאה.

הנכתא (ס"י זמדבר לא כג) דלא מתעל
בנורא כהנכתא כסיא קתונא
קומקמסיא. כמו "אנכתא" ע"ע (געפֿעס-
ברעט) כלי להניח עליה כלים שונים.

הונום (ירו' שנת ו) הונום קטמין, בע'
אנקטמין.

היסח (סנהדרין לז.) ג' באים בהיסח
הדעת (ענטריקען; אונערוואַרטעט)
בע' נסח א.

הספידא (ליכה ח יח); (טרוער-
רעדע, בעטרויערן).

הערה; מל"מ התעורר (בעמערקונג,
נאַטיץ).

העראה בע' ער נ.

הפטורה; כע' אפטרה (אַבשיערס-
רעדע).

הפך (משלי ז יד) בהופכא (פֿערקעהרונג,
פֿערדערבען). (שס י לא) ולישנא
דהפיכו (פֿערוואַנדעלן, צערשטאַרען).

הפכפך: (מגילה כו:) מלך הפכפך היה
(פֿאַן אונשטאַנדהאַפּמען
געזינגען).

הפלאה (עירובין פג.) אין נזירות אלא
להפלאה (אויסצייכנען) שיהא
נדרו מפורש.

הפקר (ס"י דברים כה ה) הפקרא
בשוקא (פּרייז-פֿרייא-געבען)
מע' פּקרא א.

הפרה (גיטין לו.) הפרת נדרים (פֿער-
ניכטען, אויפֿלעזען) מל"מ
"והפר".

הפרך (סוף מל' חסמל) והפרכי ימא
επαρχια (פּראָווינץ) מחוז ופּלך.

הפרש (זילס ו:) ומה הפרש בין זה
לזה (אונטערשיעד) הברל,
מע' פרש ג.

כו' ; כפי הנראה הוא אותו חפץ הנקרא בש"ס, אנדוכתרי" (ניסין כ.). כתב שע"ג כיפה ואנדוכתרי ; ואולי נשתבשו ב' המלות, וצ"ל, הינדיק טראונים" היא מלת אנדוכתרי.

הרפתק ת' קנצי למילין (ליוני יח ז) הרפתקי ; לדעתי צ"ל "הרפתקי", עיי"ע *δρυφακτο* (א' שרצג-קען) גבול וקץ.

התם (ינו' זככות ח) רב חמא אכל בהתם *τητος* (זייהע-טוך) שטרך מין כמפחת על ידיו.

ן

(א) ון (שמוס לח י) ווי עמדיא (האקעו).

(ב) ון (ינו' סנכדריין י) וו א"ל אנא איזיל כחיה מתים ; כמו, "והוא" (אונד ער).

זכוח ; מל"ם "יכח" (רעכטען, דיספו-טירען).

ולד (זנח' יא ל) לית לה ולד (קינד) ל"ם.

ולדיין דקין ת"י עירים עשרה (זנח' לז טו) ולדין דקין ; צ"ל, לובדקין" שם למין חמורים זכרים חזקים וטובים שמוצאם מארץ לוב, ע"ע לברק.

זלם (מוס' ז"צ ג) וילסאות לא מבר (פאָרהאַנגע), כע' וילון, וילתא. **וויסיט** (מד' סהל' כז) ולשוני מודבק מלקיחי שנדבק לשוני לוויסיטי (שפיזי-רעהרע) הוושט שבקצה הלשון.

זת (ירושלמי) כמו, "ואת" (אונד דוא).

זתא ת' חסידה (סהל' קד יז) ותא (שטאַרד).

זתר (ניסין נא.) שניה ויתרה (פער-שווענדעט) כאלו אבדה בידים את העשור נכסים.

זבוגא

הזין (תמיד ד) א"נ בהוצא דדהבא. (יומא עח :) נפק בדהוצא (רייזער, דראטה) קוי עין או ברזל.

הוצאה יתירה על השכח (ז"מ טו.) מל"ם (מ"ז יז) ולכל אשר יצא על הכית (אויסגאַבע).

הצעה (דנריס סז.) כך היא הצעה של משנה (ד' לאגע).

הקדש (שבוט' מז :) אין אדם עושה קנוניא על הקדש (הייליגטהום, ווייהונג).

הקזה (כריהוט כ:) דם הקזה (אדער-לאס).

הקנאה (ז"מ יג.) בשטרי הקנאה (צו-איינגען) כע' אקנייטא לעיל.

הקפה (ז"ר מא) הלך לפרוע הקפותיו (שולד ; פאָרדערונג) מערך קף א.

הוראה (כריהוט יג :) לא סגי ליה בלא הוראה (לעהרע) מל"ם "תורה".

הרוגינא (ינו' כללס ח) אף הרוגינא ; לדעתי צ"ל "הרונגא"

orange (פאָמעראַנצען, צינדראַנען) שגם הם נחשבים למיני התפוח ואינם כלאים.

הרדס (זילס כד.) יוני הרדיסאות ; מכונים על שם המלך הורדוס, וי"ג "הרדיסאות" ויאמרו כי תוצאותם מארץ דאָרייע"ן אשר במלכות הגריכ"ן.

הרהר (סנהד' קי.) כל המהרהר אחרי רבו (נאָכדענקען) ענ' מחשבה ע"ד חשד. ובלס"ו הרה"ר (געדאַנקע, געזינגונג), ויותר לענין רע.

הרכינס (מוס' ניסין ו) כתב כו' לשם הרכינס ; כע' ארכינס (אַבער-הערר).

הרמיני תר' סמלכית אררט (ירמי' נא כז) הורמיני *armania* (ארמעניען) ארץ אררט.

הרנירק טיאונים (ינו' ניסין ד) היוצא בכיפה ובהרנירק טיאונים

ז

זבוגא (נדס נ) זבוגי דמחזא , וי"ג
"זבוגי" ; אולי צ"ל "זבוגי"
זבוגא (קראמע) .

זבירא (ס"י נכ"ל ל כ) זבירין טבין
סבנין (בעשענקונג) מתנית .

זביו (ינו' תרומ' ה) שקץ שבזיון
ובזביון ; מין רמש .

זבל (ע"ז יח:) שמוכלין שם זבול לע"ז .
(ינו' נכ"ל ט) הרואה מקום שמוכלין
כו' אומר זוכה לאלהים וגו' ; פי'
שמובחין , וקראו בל' גנאי .

זבורית (מקו' י) הטבילו כדרכו בלא
זבורית ; בלס"ו זבורית
(האגדהאב , גרף) , בית יד , ע"ע
ובהערה שם :

זג (שנת קיס) מזיגא רישא
(שמיטצען , לע:ען) ענ' הסערה
והנחת הגוף ; ובת"י (ויק' סו ט) יש לגרום
"וכל זוגא בגימ"ל" .

זג (כמו' סא:) ער רוג לה ; פי'
שנעשה גופה נפיה וצלול בוכיכות ,
מע' זג ז .

זוג (ע"ז כט) יאי קועיד לזוגא (שזערע ,
שניידע) ענ' חתיד , מע' זג ר .

זהיה ת' חנפי לב (איוב לו יג) והוהו
לבא ; כמו "זחיה" (שטאלצע)
גאים , ע"ע .

זהם (נכ"ל מז) אין מזהסין את הולד
(בעשמיטצען , פערצכמען) .

זהמא ליס מרון (סורי' יג:) ע"ע
זמלסאר , סל"י (שוימלאַפּעל) .

זהניא בע' זהניא .

זהר ת"י ואת הירח (דגריס ד יס)
ות זיהרא ; כמו "סהרא"
(מאנד) מע' זהר ב .

זהר (נכ"ל נא:) שמעה ילתא קמה
בויהרא (צאָרן) כעס , מע'
זהר ר .

זוזג (מיס נו"ל) וכאו העמלקים ונודונו .
ת"י ואשר לא צדה (סמו' כל יג) לא
אזווג . (ינו' סקלים ה) שזוג אותו היום
(טרעפּפּען , צופאססען ; אנגריפּע) .

זיר (דני' ד לג) הדרי וזוי יתוב (גלאַנץ ;
שאַנהייט) . ובש"ס (שנת קנו) יהו
גבר וזחן (שאָן) גאה והדר .

זיריד (מוס' נכ"ל ה) הזוויד והלוּפן ;
צ"ל "זיור" ע"ע .

זיז (שנת יס:) כרכי דווי . (עירו' לז) .
זוי זוי קתני ; כמו "זוג" (פאָצאר) .

זיז ת' הוד (איוב מ) זיזא ; ר"ס (יטעיה
סו יא) מזוי כבודה (פראַכט) .

זח (איוב ח יד) די תזח סכריה
(בעוועגען , פּערשיבען) ענ'
נרנור והוזה .

זחל ת' תולעת (סהל' כז ז) זחיל , וכן
ת' עש (איוב יג כח) זחילא (קרי-
כענדעס , ווארס) סל"ס .

זוטא (כמו' סו:) עסקא זוטא דיומר
רווחא (קליין , קירץ , וועניג)
וכן בלס"י .

זונא (שמות כל יד) זונה כמותה
(נאָהרינג) מחיה .

זיונא (כמו' סו:) עסקא רבא דנפיש
זונא ; כע' דיאנא לעיל
(שאַדע) נזק והפסד , וכן בל' פּרס .

זכאי (נכ"ל ז ט) גבר זכאי (אונשלדיג ,
נערעכט , ריין) .

זכה (חולין לא:) זכינהו ר"א לרבנן
(בעוועגען) ענ' נצחק .

זכוכית (איוב כס יג) בהחב זכוכיתא
(קריסטאל , גלאַז) .

זכור ת' אוב או ידעוני (ויקל' כ כז)
בידן או זכורו ; מין כשוף [ז] .
זכר :

[ז] זכורו , ת' אוב או ידעוני (ויקל' כ כז) צדיק או זכורו ; נא"כ יטיה זכורו מין כשוף

זכר (זכור' נה.) זכרותא דמא כבדא (ערצייגען) המו ליד ומכין .

זכות (אזות ז) שזכות אבותם מסייעתם (פֿערדינסט, טוגענד, געוויין, גערעכטיגקייט).

זרזל (כמו' ס:) הויין ליה בני זולני (פֿרעססער, שלעמסער) רעבתנים וזוללים .

זלח ת' ויחשוף יערות (מחל' כט ט) וסוליה חיות חרשא; כמו „ומזחיל“ (שרעקקען, ציטערנד מאכען). עיי"ע זלח לעיל .

זלף (ע"ז לו.) זליפתו של כלים (דורכ- שלאגען) פלישתן מהדפנות .

זם (א) ת' וענשו אותו (דנריס כז יט) ויזמון יתיה (בעשטראפֿען) .

זם (ב) זמ"ר ז) זום של בשר (זופפע) כע' זמת .

זמזום (ירו' חניגה ז) עד כדי זמזום (מיינונג, דענקען) הרהור וחשה, מל"מ .

זמיון ת' מחשבת (אס' ח ה) זמיונא (געדאנקע, טיקקע) מל"מ .

זמיון (וי"ר לה) הוית ידעית דאנן סודמיון *Zymia* (שאַרען, פֿערלוסט) ענ' הפסד ונזק [יסלות „מארטאן“ או „מארטאן“ (סס) צ"ל „מודמאן“ .

זמן ת' תשטמני (איוז ל כא) תנזמיני (פֿערפֿאלגען, ענטזעצען) . ת' השתעשעו ושועו (יסע' כט ט) אשתגישו אזדמיטו .

זמנא (א) זמנא (קהל' ג ח) זמנא ועדנא (צייט) ל"מ .

זמנא (ב) זמנא (כח' ז כג) הדא זמנא (מאל) זאת הפעם .

זמר (ז"ר לא) דברים שהן מוזרין בעולם (קלינגענד) חשובים ויש להם שם .

זמר (אס"ר, חור כרפס) אם תאמר דהו זמרין; צ"ל זעירין (קליין, קורץ) .

זנאי (שנת קנא.) עתיר זנאי; נואף אשה .

זנו זנות ל"מ (אונזוכט) וכן ת' „זמה“ .

זנום ת"י בשבועת האלה (נמד' ס כא) בקיומיה זנומחא כמי „זמונתא“ מע' זמיון לעיר (שאַדען; פֿלוך) נזק; וקללה .

זנק (פסיקחא מ) כשני זנוקים של מים (שטראהל, וואַססער-שטראהל) מל"מ. (שמו"ר עז) זנקתם את בני בבשר שהייתם אוכלים ולא הייתם נותנים; פי' שנבעו מי רוק מפייהם, כדרך הרואה מערנים ואינו אוכלם .

זנק (שנת עז:) בור זינקא בור זה נקי; פי' שאין בו מים .

זסטא (ירו' מגילה לו) זוסטא בו' ואת חשר ביה קבחא כמי שהוא נפה *Zwischen* (פֿאַרטוך) סינר ארוג ומלא נקבים ושמשו בו לפעמים לנפה . **זוסימא** (ירו' שביע' ח) יהב צלוחיתא לזוסימא (באָדעדיגער) משרת המרחץ .

זעמוטי בקצת נוס' במקום זאמוטי או זמיטי, עיי"ע .

זעקפי (ז"ר לח) ראשית אוני אלו זעקפי מלחמה; כע' זקף לקמן (העלדען) גבורים .

זער (ויקרא כה טו) ולפום זעירת שניא תזעיר (פֿערטינדערן, וועניג מאכען)

כסוף של ידעוטי, אזל בש"ס (סנהדרין סה:) אמריין על חוב שהוא המעלה בזכורו, וכן אמרו שם לפני זה: בעל חוב זה המדנר בין הפרקים (געלענקע) [מבין איבריו] והוא כהורחא מלת צידין [מלשון „צדי עורו“] וא"כ נלך לתרגם צידין וזכורו שניהם למלת חוב, ויפה תרגם הירושלמי „אל האזכות ואל הידעוטיס“ (ויקרא יט ו) שאלי בידין או מסקי זכורו [שניהם לתרגם מלת חובות, צחי"ו הרבים] „ותבשי גרס ידוע“ לתרגם מלת ידעוטיס, אזל פה תרגם הירושלמי למלת חוב „אזכא סמיח“ .

מאכען). ת"י ולכה זועמה (במדבר כג ז) זעיר לי.

זף ת' ונער (ישעי' יז יג) ויוזף; כע' נזף (אנשרייען) ועקרו מן "זעף".
זפא ת' זפת (ישעי' לד ט) זפא (פעך). (ע"ז לג.) ישנים ומוופסים (געפעכט).

זפא (ב) שמות לב ד) וצר יתיה בזיפא; כמו "בציפא" (מאטטע, טוך) ע"ע זף ג.

זק (ילמדנו ממות) זיקו שלכם; צ"ל "דיקו" *dixatio* (רעכט, גערעכטיגקייט) כמו במדרש (סס).

זקף (א) (סוסה מד.) מעמידן זקיפין (העלדען) בני אדם גבורים.

זקף (ב) (חסר זי) זקיפא די אתקין לנפשיה (גאלגען) צליבא.

זקק (א) (תהלים יב ז) זקוק ז' זימנין (געשמאלצען, גערייניגט).

זקק (ב) (יו"ט שנה ג) אהן זקוקא דיקלון (שלויע) נאדים מאוסים.

זקק (ג) (כדריס עז:) אודקיקו ליה רבנן לבריה (זיך געזעללען, בע-שעפטיגען) ענין התקרבות וקשור.

זר (א) (תהלים מט יט) לא זר (ווייכען) ענין נטייה; כמו "סר".

זר (ב) (שנה קסג.) לזירין; הם אגודות קש שאגודתם באמצע.

זרב (א) (יו"ט כלאים ט) מנעל של זרב; ובמשנה הגי' "זרד" (האגף) בע' זרד ג.

זרב (ב) (יומא עח.) כסא דכספא חסר נמי אסור משום דמזדריב (וואפארירן, דונסטען). פי' הבל המים מלחלה, מליים (ליוזבוי) בעת יזורבו; ורשי' פי' כחליק ונשמט ידו ונשפכו המים עליו.

זרבוב (פסיקתא לד) שנדמה (המלאך) כזרבובית קטנה של אש (שמראהל, פלאמכען).

זרביל (משלי ל לא) אככא דמזורביל בינת חרנגולין; צ"ל "דמזורביל"

בכ"ף שענינו בלס"ו (שמאלץ איינהער-טרעטען) כדרך הלוך התרנגול בין התרנגולת.

זרזא דקני (שנה ח: , ימות קא:) פי' אגודה וחבילה של קנים (בונד), מע' זרו ב.

זרזייא (יו"ט מע"ס ד) בחר בלני מסיק לזרזייא; הק"ע פי' "עוצר ענבים"; אולי צ"ל "לזרזייא" (ראזינען) כע' ארון ב.

זרוף (סס"ר, לריח) שמן כו' אינו מזרוף כשאר משקים. (יומא פז.) מטא זרזפי דמיא ארישא (שפריטצען) התות טיפות כהשפיכה.

זרמית (ישעי' ד ו) לאגנא מזרמית וממטרא (פלאמצרעגען) גשם שוטף.

זרוע ל"ם (ליוזב כג ח) ואיש זרוע (קרצפט, געוואלט). (נרכות יז:) והם נוזנין בזרוע, באלמות.

זריון (פסחים קז.) אשתי מי זריון; מין משקה, בע' מזריון.

זרע בל"ם (וואמע; קינדער). זרעית (שמות יב כא) תר' משפחה (פאמיליע).

זרעונין (ת"י ויקרא יא לו) על כל זרע זרעונין (פלאנצען; הילזענ-פריכטע).

זרר ת' עמישותיו (ליוזב מא ט) זרירוהי (ד' נייעסען) מל"ם.

זרת (ילמד' טלא) עד שהוא במעי אמו זרתיה מתוח לקבליה (פויסט) ידו ואגרופו להכות.

ח

חאיך (נראשית כו ח) יצחק מחאיך (שערצען) כע' חך א.

חאק תר' חתר (ליוזב כד כז) חאק (גרצען, הויען) ענין חפירה וחקיקה.

חב (א) (תוס' כלאים ג) הקנים והחבין שמוידען

(שמוידען, בוש) צמחי עץ שפלים.
ב) חב (כ"ק קיט:) ולא ישיל בו יותר
 כנ' חובין (נאמהע, שטיך)
 תחיבות ותפירות.
ג) חב (איכס א ג) מתחבאה בין תחומיא
 (פערבערגען, פערשטעקען) ענ'
 הטמנה והסתרה. (כ"ק קא:) שגבנן
 בחבא; פ' לחבוא ולטמון.
ד) חב (פמיס' איכס) ר"י דסכנין כו'
 מחבי חביים, ובו"ר (ז) הגיר'
 "סתווה תויים" (צייכען דייטען) לבקש
 אותות מן הנראה על העתיד.
חבה (לכות ג) חבה יתירה (ליעבע)
 בע' חבב.
א) חבט (כחונמ י.) מברכתא חביטין
 ליה. (סוכס כז.) אמרונן
 חבוט רמי (ניעדער-אונטער-ווערפען) ענ'
 השפלה ושימה לתחת.
ב) חבט (שנת פ:) אידי ואידי חבוט
 (פערמירשט) סיד נמוח במים;
 והוא מע' חבט א (שלאגען) כערכי טרף
 א וב. מח א וג. וע' טרף א וב. (סוכס
 ט:) בשחבטן.
א) חבל (כ"ק כ:) לחבלו ולא לחבטו;
 וי"ג "להבלו" (דונסט, דאמפף)
 ע"ע חבל א. (נדס לד:) חביל גופייהו
 וכסריח.
ב) חבל (ויקרא כא ה) לא יחבלון חבול
 (פערלעטצען).
חבלא (יונה ז ז) לאסקא מחבלא חיי
 (פערדערבען, טאָר) הוא
 תר' מלת "שחת" (גרופט דעס טאָדעס).
חבננא; בלס"י (טראַג, פֿויל) עי"ע
 חכן ב, תר' עצלה.
חבק (משלי ה כ) לא תחבק עובא
 דאחרייתא (אומארמען, אומ-
 פֿאַססען). (שנת ח:) חבקין שבצואריהן
 (האלו באַנד). (נדס נח.) מקום חבק
 (צוואַממענהעפֿטען) ענין דבוק.
א) חבר (ינו' פאכ ז) ואינו מחובר;
 כמו "מחור" מע' חור א.
ב) חבר (סוכיות יב.) בביתא דחברא;

צ"ל, דהברא" (דונקעל) כע' הבר ב.
חבריו (ינו' מ"ק ח) הדא חבריי גנב;
 כמו "חפרי" (גרוב, ציכטערנע)
 בור הפור.
חבת (ינו' שנת ו) לענין סנדל, כע'
 חבט ב (שלייפֿע).
חג (משלי ח כז) חג חוגתא (קריין,
 צירקעל) ל"מ.
חגבא (ויקרא יא כז) וית הגבא לזנוהי
 (היישרעקע) א' ממני הארבה.
חגיגה מעה כסף (חגיגה ז.) מל"מ
 (סהלס קיח כו) אסרו חג (פֿעסס
 אַפֿפֿער).
חוגה (חולין סז:) מין עוף ספק
 טמא.
חגייא (ינו' ר"ס ז) חמיין דקלייא דבבל
 כאלן חגייא; כמו "חגייא"
 (דאָרנען) קוצים.
חגל (ינו' סוכס ג) אלמנה שוכבית מי
 חגלה נסבת שום ביש; כמו "עגל"
 (אומקרייזען, אומלויפֿען) פ' כאשר
 תסכב בחוצות.
חגר (שמו"ר מג) התחיל חוגר בתפלה;
 ענ' התאמצות; ע"ד אור נא כנבר
 (אינז לח ג).
חדא (סהלס עח ז) אביע חרון (רעטה-
 זעל) חידה, חדתא.
חידא (ס' חסמך ח טו) חידא מדהא
 (מיטצע, טורבאן) מגבעה.
חדבריוה, (ס"י זרחשים יע יא); צ"ל
 "חורדיא", ע"ע (ליכטיגע
 שטאאר).
חדד ת"י כאשר תעשינה הדבורים
 (דנכיס א מד) דחדדן וחיישן
 אורעיתא; מע' חד ב (שטעלען)
 שעוקצות ומכאיבות הצרעות, מין
 דבורים.
א) חדוד בקצת גוס, "חדודי עיינין" צ"ל
 "חרורי" בע' חרר א.
ב) חדוד (סנהדרין סו:) מעשה חדודין;
 וי"ג "מעשה חורדום" (כ"ז ג:).
חדם (ס"י דנכיס כה ט) ויחדם ריגליה
 נייעדער

(פלאַמצליך וועגראַפֿע) ובל"ם (ליוז ס יב) ה: יחוק בתי"ו .

ב) חַיָּף (מל"ס ח ב) רובין חמפין כו בני נצא מחמפין (לאַרמען) ענ' צעקה .

המר (שנת סז.) בדועא דחמרא חמרתיה (שיצאנען, פייטשען) ענ' הכאה , מע' חמר ג .

היא (אס' ס כז) ולחיתא דפלכיא ; אספה (פֿערזאכטלונג פֿאַן מענשן-היזער ; דאַרפֿשאַפֿט) .

חיותא (זכור' כח:) אצר חיותא (געכאַרטימטער) האם , כע חיה , ע"ע אצר לעיל .

חייט (שנת יא:) ; מע' חט לעיל ; תופר ומחבר חתיכות לבגד ללבוש (שניידער) .

חייך (ז"מ נט:) קא חייך (ער לאַכט) מע' חך ב .

חייל (ל"ר , היו צריה) א"ל ומה חייליה ; ל"ם כח וחיל (קרפֿט) ; והישאל לראיה לדבר (בעוויין) , (ירו' שנת ג) חייליה דר' יונה ; פי' ראיהו .

חיים (ז"ק פח.) שאין לו חיים *χαιος* (עדל-געבורט-אבקונפֿט) כמו "יחס" .

חייך לזכרותיה (זכור' כט:) מע' חק ג (אויסגראבען , פֿערטייעפֿען) ענ' חקיקה והשפלה .

חויש , לעיל בע' חדר (פֿערלעטצען ; לידען) ענ' הכאה , מע' חש א .

א) היל (זמל' ד כג) לחילא חילא (הערר , דינס-פֿערייכטונג) .

ב) היל (ישע' כח א) חילא שמינא (טהאל) בקעה .

הכא (משלי ה ג) חיד (נויסען) .

הכה בע' כחכה לקמן .

חכך (ירו' מ"ק ג) חכך גדול נעשה באותו היום . ובש"ס (ז"מ נט:) .

אך גדול כו' (טרויער) עצב וצער . **חכם** (ל"ר , חלומות) את אמיה חכים ; פי' בא על אמו ; כמו בל"ם והאדם ידע .

חכמה (שנת קכח:) וקורין לה חכמה (דעכאַסמע) מילדת , בע' חיה .

חכם (מ"י זכר' כה ט) ויחכם ית רגליה באדעא ; צ"ל "ויתכס" כע' רחם , (דריקען , אנשטאַכסען) בים"ו , ובש"ס (ינמ' מז.) למדחסייה לכרעיה .

חכר ת' אפלה (משלי ד יט) חכירא (דונקעל , פֿינסטער) ע"ע הבר ב .

וכן ת' קודר (מל' לה יד) חכיר (שוואַרצליך , ברוין) .

חלא (מע"ש ד) פירות שהדקיבו ומעות שהחליאו ; כמו "שהחלירו" (פֿער-ראַסטעט) ע"ע חלד ב , או הוא מל"ם , חלאה" (שמוטץ ; ראַסט) .

חולא (ספרי עקב) סי' שלא קנה פ"שיאות וחולאות ברומי , כמו "הולאות" *αυλα* (האַף , וואַהנויטץ) .

חלב (שמו' גח) חלב ודבש (מילך) . (שנת לה.) החולב (מעלקען) .

חלבון (ירו' זכור' א) הענבים חלבונים (טרויעפֿען) זבים כחלב ומלחחים .

חלדות (מוס' ז"ק ו) הלעימה חלדות ; כמו , חלתי" ע"ע (אססא פֿעטידא , טייפֿערס קאַטה) מין נטף .

חלדת (ירו' יומא א , שס מגילא ד) חולדת המולים ; פי' הק"ע חפירות שבגבעות .

חולה (ירו' שנת יט) אייתין דרך חולה (קעטטע , ציילע) שורה של בני"א , מע' חלי .

חלז (מוס' כמו' ז) נפל חלזה בעיר ; כמו כרזה (גערוכט) קול דוברים .

א) חלחל (אס' ד ד) ותחלחל (ערשיטטערין) ענ' חרדה ונפילת הלב . (קס"ר , ומוצא אני) אדם קשה וצרה מחלחלתו .

חלחל

(ב) **חלתה** (ילמד' משפטים) החלחול (גיפֶט) היה נכנס בהם (מן הצרעה); הארס המחלחל מתפשט ויורד .

(ג) **חלחל** (לאָז, פֶּאָרען, דורכדרינג-גענד) בע' חל י .

חלחולת (מולין נ.) חלחולת שנקבה (מאכמ-דארם) כרכשא .

(א) **חלט** (ינו' מגילה ה) כחצי חליטה; פי' שורות עגולים מתבנית חליטה (הצלו-בא:ד) מע' חלט ג .

(ב) **חלט ת' לא** התערב (משלי כ י) תתחלט (מישען) מע' חלט א , וכן בלס"ו . ת' וכסיל מתעבר (משלי יד טז) סכלא מהחלט [כאלו היה כתוב מתערב"ל] .

(ג) **חלט** (ינו' סנה' י', ז"ר כח, קה"ה, ראה חיים) זרובתם חלטנית היתה (כרוהענד, הייס) מע' חלט ב .

חלטתא תר' הלטאה (ויקרא יא ל) חלטתא *κωλοτης* (א' איידעקסנארט) .

(א) **חלוי** (ספ"ר, מה יפו) חלאים כו' לחוליא של עטוד (ציערצטה) מין קשום וכותרת .

(ב) **חלוי**; עיי"ע יס"ח לי לקמן בהערה .

חלם (קדושין כה.) חלים שפתיה; מע' חלם ג (שליסען, ציאוצאממענ-העפֶטען), ומה (סגס לא:) מקום חלמה; הוא מקום התפירה .

חלמא (דני' ז ד) אמר חלמא (טרוים) .

חלוץ ל"מ (פֶּענסטער); והושאל למקום חלול שלא נסתם, כמו בדיני אינות הריאה .

חלסית ומצולה (ערכין לג.) פי' הר"ח שהוא קרקע של חול לעשות כמנה זכיכות .

(א) **חלף** (דיחל ד יג) וז' עדנין יחלפון (פֶּאָראיבערגעהן) ענין העברה .

(ב) **חלף** (עזרא א ט) מחלפים תשעה ועשרים (שלאַכטמטעסער) .

(ג) **חלף**; בל"ע (לאַזלצאסען); ואולי מזה (איזנ יא י) אם יחלוף ויסיגור וגו' .

(א) **חלק** ת' שדה (משלי כג י) חלקא; (ינו' ז"מ ז) זבן חדא-חלקא; כמו "חקלא" (פֶּעלד) .

(ב) **חלק** (ז"ר יא) להוציאך חלק אי אפשר (גלצט, אָהנע ער-קלערונג) בלי מענה .

חלקוסתא (ז"ק ל:) אפקר חלקוסתא; וי"ג "סלקיסתא" (ראטטעל-טרעסטער) פסולת תמרים .

חלש (ע"ז טז.) דחלשי ממנו כלי זיין; כמו "דחשלי" (האמטערן) מע' חשל ב .

חלת (פ' אסתר ה טו) בחולית דדהבא *κωλεος* (שיידע) נדן ונתק .

חמא (שמות ג ה) ענא דיתרו חמותי (שוויגערפֶּאָטער) . (דנריס כז כג) חמותיה (שוויגערמיטטער) [ובל"מ אין נקרא כן רק אבי הבעל] .

חמאתא (משלי ל לג) חמאה (בוטער) .

חומה (כמונח קיא.) שלא יעלו ישראל בחומה *χυμα* (שטראַם פֶּאָן איינער מענשען מאַססע) בחוקה ותקיפות מרוב אדם .

חמה חכאכית (ז"ר לד) *χαιμα*; (פֶּראַסט; קעלט), בע' אבבית בהערה .

חמו (פ"י שמוק ד יג) דחמי למשתלחא (פֶּעהיג, בעשטיממט) ראוי ומוכן, מע' חם ג .

חמם (ינו' ע"ז ז) אם היה נחמם אסור (ערהיטצט, ענטצונרען) ענין דליקה וכאיבה .

(א) **חמם** (גיטין נט.) סיבני וחומם (א' ארט צייג) .

(ב) **חמם** (ת"י זכאשית ז כא) ואתחממי כל בשרא (פֶּערשיער) . חמיע

חב
(א)
(ב)
(ג)
ומזה
(סוכ)
חב
חב
ומר
חי
חנ
חנ
[יח]
פס
מלת
לקרו
בעצ
האכ
חם
אליו
[וימש
ומנח
נדרף
לדיק

- חמיץ** ת' חמץ (שמות יז טו) חמיץ (געוויערטעם; עסיג).
- חמר** (א) חמר (חיוז ל כג) מעו חמרו (ברויזען, גאָהרען, אייג-שרומפּפּען).
- חמר** (ב) חמר (זכמים כא.) דמשקע ליה בחומרתא (שטיינע; לאַסט), מע' חמר יב.
- חמר** (ג) חמר (שנת קלח.) חומרי מתניתא; קשר חבור וכלל איזה דבר. ומוז (ע"ז ט.) ומשכה ליה לחומריה (סוממא, צללגעמיינע) פי' חשבון הכולל והסכום.
- חמירא** ת' שאור (ויקרא ז יב) חמירא (זויערטייג) וכן בל"ע.
- חמת** (יכו' עירובין ט) הכושת והחמות; כע' חמס, מין צמח בשמי ומריח, בע' חמס. (תוס' שנת טו) ומשך את החמיתה.
- חימתא** (משלי כז ד) נכזריותא היא חימתא (צאָרן, וואַטש). חמתנא.
- חן** ל"ם (ברא' לג טו) מצא חן (גונסט, גע-וואָגענהייט) אהבה ונשירת לב [יח].
- חנא** (ת"י צמד' יג כ) הבכרכין פציוחן חניין (רוהען, וואָהנען) ענין דירה.
- חנגא** (סהלס פז ז) ואמרין שירין על חנגיא; מין כל"ז.
- חנוני** (חנות ג) והחנוני מקיף (קראממ-הערד).
- חנך** (משלי כז ו) ל"ם (געוועהנען, איינוווייהען).
- חנוכה** (שנת כא:) מצות חנוכה (ווייהפּעסט) ימים אשר חנכו בו החשמונאים את ביהמ"ק אחרי אשר הושמא.
- חנונית** (סוטה מט.) תומרתא דחנוניתא; מין תמרים בעלי ריח טוב.
- חסחון** (מנחות עו:) מפני החסחון. (שס פו:) מפני החסכון (שאַנען) כע' חסך לקמן וכדמסיים שם בש"ס.
- חסחף** ת"י ירחף (דברים לג יא) יחסחף (שימצען, דעקען).
- חסך** (א) חסך (ת' יחזקאל פז מז); כע' חשך ב (קליין, וועניג).
- חסך** (ב) חסך (תוס' סוטה ו) חסך עליו המקום. (זכמים ו.) שחסך הכתוב (שאַנען) מל"ם בסי"ן.
- חטבא** (ז"מ ע.) חוטבא דנחשא (פּער-דערבען) ענין גרעון שנעשה גרוע ונשחת.
- חסל** (א) חסל ת' אלפים בת יביל (מ"א ז כו)

[יח] חן (משלי יז ה) חן חן השוחד צעני בעליו אל כל אשר יפנה יסביל; הוא אחד מהמקראות שלא נתבארנו היטב, כי לא פורש מה הוא "חן חן", ולדעתי הסוגיה פה לחן מאגנע"ט שצטבעו למשך חליו את הברזל, כאלו יאחזבו ומולא חנו בו, וכן מלת *aimant* בלשון נרפת שהוראתה "חן ומשיכת הלב לחבר" (געוואָגענהייט, גונסט) סורה לקרוא בה גם את החן מאגנע"ט מטעם זה, וזהו: חן חן השוחד וגו' [פי' השוחד הוא צטבעו כאבן המאגנע"ט, שמושך את לב מקבלו לנטות לראון נחשו, ועוד יגדל ממנו, כי הנה החן הזאת לא תמשוך רק את זה מחנגדו, ייר הצפוני מהאחד את ייר הדרומי מהשני; ואולם אם נכריחם להניח אותם ייר הצפוני מהאחד לקלה ייר הצפוני מהשני, אז מלבד שלא ימשכו חליו, עוד ידחנו ממנו הלחה, לא כן השוחד] אל כל אשר יפנה [בכל אופן נחונה] יסביל [וימשך חליו את הלב] כי הוראת מלת "שכל" הוא גם להיות נרדף למלת "חן" ככתוב (משלי ג ד) ומלא חן ושל כל טוב, וזהו גם באור המקרא (בראשית ג ו) ונחמד העץ להשכיל (אנציהען) נרדף עם "תאווה הוא לעינים". (תהלים מא ב) אשרי משכיל אל דל. (משלי כא יב) משכיל נדיק לבית רשע, וכן באור עוד מקראות כתובים בשם זה (הערה זו כתבתי בהכרמל לשנת תרכ"ח).

כו) מחסל (ענמהאלטען).
ב) **חסל** תר' ויגמל (זכאשית כח ח)
ואתחסל (ענטוועהנט) ענין
העתקה משדים. (ילקוט זכאשית פז) אי
ךך יכול חסיל.

ג) **חסל** ת' גמוליו (סהל'ס קג ז) חסוליו
(וואהלטהאטען, פֿערדגעלטונג).

ד) **חסל** ת"י על גזוליו (זכריס לז יא)
על חסיליו; נראה שצ"ל
"חסיליו" עיי"ע, מין הגזול.

חסים (כל'ס עז) והחסים שלו (מ'יל-
קארב) שחוסמין וסוגרים בו
את פיו.

חסן תר' נורא (שופטים יג ו) חסן
(פֿורכטבאר).

חסף תר"ש והמן נדחף (חסמרו יז)
אתחסף (איילען, שמירצען).

חספתא (ירו' ז"מ ז) חדא חלקה
וחספתה (קאָטה, טהאָן)
מקום אשפה ומיט.

חסק (מוס' ז"ז ד) ולא את חסיקה (של
חמור). אולי יש לגרום "חסימה"
(מ'יל-קארב) ע"ע לעיל.

חפיא ורישיה מגלי (ז"ר ק) ; בל"ע
חפ"א (בארפֿוס) יחף, וי"ג
"פחי".

א) **חפר** (ילמד' ראס) מן החפוריות ומן
הקטניות; מיני שרשים
יחפרום לאכלה.

ב) **חפר** (קה"ר, ראיתי עבדים) חפיר
טב מיניה; מת קבור
בחפירה (א' טאָדטער).

ג) **חפר** ל"מ (איוז לט) משם חפר
אוכל (שפאָהען). (ס' סהל' עג ז)
חפורת לבא; ענ' צפוי ותקוה, עיי"ע
חטב לעיל.

חפריזא (ירו' שניע' ג) חפריזא עיקר
טב למעי; מין שורש. אולי
הוא הרעהו"ם המנקה את המעיים.

א) **חפת** (ירו' כלא' ט) אלכשוני חורין
חפתין (געבלייכט, פאָלירט)
מגוהצים, מע' חף ה.

ב) **חפת** (סה"ר, נגילה) מקרטעא
כהדין חפיתא; בל"ע
חנפוס"י, ובש"ס חפושיתא (קאָפֿער,
שפרינגקאָפֿער)

א) **חץ** מל"מ (משלי ל כז) ויצא חוצץ;
נחלק למחלקותיו (געטהיילט.
געשויידעט) ומוה ל' חציצה
(שיידונג).

ב) **חץ** (מוס' שניע' ג) חצות הקנים;
כמו "חשות" בע' חש ג
(געשטרייד) גדול קנים הרבה.

ג) **חץ** (ירו' חגיגה ג) והן חצין אותה
(אויסהויען, רייניגען) ענ' נקוד
ונקוי, מע' חץ ד.

חויץ (מכ"י ג) בשביל שיחוצו (צוואמ-
מענציהען) שיתפחו ויקרבו זה לזה
להיות מחיצה מעצרת בעד המים.

חצא (כריס' ו) שפטמה לחצאין; מל"מ
חצי ומחצה (האלב, האַלפֿטע).

חצב (פסחים קיא) דלא חצב גרמידי;
פ' שאין להחצב מרת אמה.

חצבא (מ"ג ג ח) בחצבי תמוז; בל"ס'
חצב (וואַננע) אמבטי שעושים
להקר, מע' חצב ב.

חצד (ירו' ע"ז ח) כמו ע' חצב ה
(צוקערראָהר) קנה שממנו
יעצרו מיץ הצוקע"ר.

חרא (סוף ס"ק דיומא) אבוב לחראי
(פֿרייא, אדעל) שרים ובני
חורין.

חורבא (ערכ' יז) נפיק מיניה חורבא
(פֿערדערבען, שמרויכלען)
מע' חרב ב.

חרברי; ע"ע חוורר.

חרדא רדמא (וי"ר כד); וי"ג, חררא,
(וי"ר לא) חרדל של דם (טראָ-
פֿען) טפת דם כנקב המחמ

[מע' חרר ב] או כחרדל; ויש יפר שוהו
כע' חרדלית.
חרדה (נדס לס.) ל"מ (פֿורכט
שרעקען).

חרדל בע' חרדא לעיל .

חרדן (צ"ר פנ) הביא חכינא וזווג לה חרדן ; בלס"ו חרד"ן (קראקאדיל) מין הלטאה גדולה מזקת .

חורזור (צכו' לח:) והמים הקבועין בו ע"ע חוזר , ורש"י פי' טיפות לבנות בעין .

חרז ; בל"ע חר"ו (טאליסמאן) קמיע שנושאים שם לרוב על צואריהם לסגולות שונות , ויעשום כעין תכשיט ; ואולי מזה הוא (טס"ס ח' י) צוארד בחרוזים .

חרחלין (פסח' לט.) בתמכא ובחרחלין; מין ירק מר , ורש"י כתב "לא אתפרש שמו" .

חרטם ל"מ (צייכענדייטער , מאגיער) .

חרין ת' עברה (משלי כג ח) בלס"ו (צאָרן) .

חרלא מל"ם (משלי כד לח) חרולים (דאָרנען) .

חרם (צ"צ לח.) כשעת חרום דמי *χαρμη* (קריענער) מלחמה . (גד' כז:) גודרין לחרמין ; אנשי מלחמה שהיו תקיפים ועזים .

חרן (ציה' לז.) אלפסין חרניות , ע"ע ארני לעיל .

חרנא (ירו' צרכ' ד) וחורנא אמר (א' אנדערער) אחר . (ת"י ויקרא יט ו) וביומא חורן (אנדערן ; מאָרגען) . חרף ל"ם (ויק' יט כ) נחרפת לאיש (פרייזגעבען , הינגעבען) .

(קדוש' ו.) קורין לארוסה חרופה . חריר (ויקרא טו ג) חריר בשריה (שלייסען) ענ' ריר ונטיפה .

(א) חרש (ילמד' שמות) ותמלא כחרשים של קנים (געשמרידן) מע' חרש ב (וואַלד) ; ונראה שצ"ל "כחושין" כבש"ם (צ"צ קמג.) בע' חש ג .

(ב) חרש ת' יסובכו (איוב ת"ז) חרשין (פֿערפֿלעכטען, זיך שלינגען) מע' חרש ב .

חרות (ירו' גיטין ד) היוצא (לחירות) בכיפה כו' ובחרות של מלכים ; אולי צ"ל "מלכדם" *χαρται μολιβδινο* (דינע בלייא פלאטען) קלפים של עופרת חתוכים וחרותים לאותיות וקבועים בקציהם על איזה דבר , והמעתיק תקנו למלת "מלכים" המורגלת לו .

(א) חרת (יזמו' קיח:) בי חרתא (ארעל) בני חורין , ע"ע חרא לעיל .

(ב) חרת (צמ"ר כ) מהו פי החירות מקום קבוע לזנות היה *χαρις* (ליעבעגענום , ליעבערייטיגן) תאות הזנות [יט] .

(ג) חרת (ירו' צ"צ צ) כ"ד קריות מיני חרת בין פסח לעצרת *χαρτος* (לעבענסמיטטעל ; גרינצויג) מיני ירק ומאכל .

(ד) חרת (ת"י שמו' יד צ) פומא חרתא מרבעתא (פֿעלו , שטיין) אבן מרובע .

חוש (איוב כ צ) ובעבור חושי בי (זינגע, עמפֿינדונג) הם ה' חושים אשר לאדם .

חשחש

[יט] חרת (צמ"ר כ) מהו פי החירות , מקום קבוע לזנות היה ולפי שהניעו עממן ציזיחטן ממלכיס נקרא "פי החירות" ; פי' שדורש מלת "חרות" כצ"ל *χαρις* (ליעבע-גענום , ליעבע רייטיגן) תאות הזנות , ולכן דרש שמקום קבוע לזנות היה , ולפי שהניעו ח"ע כו' נקרא "פי החרות" ; מלת "פי" היא מלת התעוּב והרחוק בלשון יוני רומי לרפס אשכנז כו' *φύ ψι ψφύι* , וזהו : "פי החרות" שהרחיקו ומאסו מקום זנות הזה .— וזוה גבין מה שספרו ממעשה דר"ח בר אשי (קדושין פא ;) אמר לה מאן את , אמרה אנה חרותא , ופירש"י שם זונה נכרת צעיר ; אבל באמת הוא שם לחלילית האהבה , אשר ע"כ כו' להס צו שס' הזנות המפורסמות .

השחש ת"י האנכי הריתי (צמד' יא
 יב) עברית וחשחשות במעוי;
 מע' חש א (עמפפידען, ליידען). (כ"ר
 נ) תחש תחשן; עג' הכאבה .
חשך (משלי יז כז) החשך מלוי (צוריק-
 האלמען) עג' עצירה, כע' חסך .
חשיפא (תוס' כלאים ג) חשיפה והאיטן
 וחגמרי; צ"ל "חשיפה" כבש"ם
 (נדק סה:) של שיפה ושל גמי (באסט) .
השתא (סמחיס מ) טבע בחישתא
 (בינוען זומפף) אגם מיס .
 ע"ע חש ג .

חתל ת' חוח באהליהם (סוסע ט ו)
 חחולים בברניתהון; נראה שצ"ל
 "חרולים" שהוא מין חוח, או יעתיקו
 כאלו היה כתוב "אוח" מין חיה .
חתם (לויכ מא ז) אחיד בחותם (אונמער-
 שריפמ, זונגעל) ופן בל"ע,
חתנותא (דנר' לכ נ) בית חתנותא
 (האכצייט) .

ט

טאב (דני' ו כד) שניא טאב (ניטע)
 טובה .
טואונים, בע' הרנירק לעיל .

טאים ת' כנשר חש (חנק' א ח) כנשרא
 דטאים (פליגען, איילען) ,
טאדיקי או טאריקי (עמו"ר יא)
 אל יפול בטאדיקי זו שפלוני
 פטרונו עומד עליהם; צ"ל "בבטאדיקי"
 καταδικη (פעראורטהיילונג, שמראפע)
 משפט ועונש, כע' קטאדיקי .
טאיף (ת"י דנר' כא א) טאיף על אנפי
 מיא (שוויכמען) עג' שחייה .
טארין של נילום היה (ניש סס"ר)
 τρωγειν (צושוען) ענין

ראיה והבטה .
טב (סה"ר, כתפוח) כמה הוא טבא
 (ווערטא) שוה .
טובא (סגד' מא:) אמריתו בה טובא
 (פיעל) הרבה .
טבאות טיבו, ת' חסד (עמוח כו)
 טיבו (גיטע, גנאדע) . (ת"י
 דנר' יג טו) ותשיילון טבאות (זארגנפאלטיג),
 וכן בלס"ו .
טביא ת' צבי (דנר' יב טו) טביא
 (הירש) .

טבלרא ת' כאיש מגן (משלי כד לה)
 כנברא טבלרא *tabellarius*
 (בריעפבאטע, קוריער) שליח ורץ .

טבלרין (פסיק' כא) טבלרין שלו
 חקוקה על לבם *tabula*
 (פערצייכנים) רשום כבודו כו', ואותיות
 "רין" נוספים, כנהוג .
טבוסה (ירו' שנת ז) לא בככול טבוסה;
 לדעתי צ"ל "כומסה" והוא שם
 לכובע התחתון (קאפל, קאפכען), ע"ע
 דקמן [כ] .

טבע (מ"ש ו י) טבעי וטבעך אול
 בכל מדינתא (רוף, נאמע) .

טגן (ילמד' ויגש) אחת טגנת את אביך;
 באגרת בראשית (ס) טגנת מעין
 של אביך (בראמען) עג' הכאבה וצער .

טגנא (ע"ז כת) טגנא בדובשא, צ"ל
 "פגנא" *πηγανον* (רויטע) כגיר'
 הערוך, שם צמח .

טהירא, טהר ירי (ת"י צמד' ו כד)
 שדים של צהרים, מע'
 טהר ב .

טווא ת"י השפן (ויקל' יא ה) ית טווא,
 כע' טפוא (פפיייל שפרינגער)
 מין

[כ] טבוסה (ירו' שנת ז) לא בככול טבוסה, ונש"ס (שנת טו:) ככול זה אימי יודע מהסווא
 כו' כפה של אמר כו' שהוא למטה מן השנכה; ויהיה זה מכסה התחתון שעל
 הראש הנקרא גם בלשוננו ככול (קאפל, אונטעררויב) והוא מל"ר; ע"כ נראה לי לאמת
 שנמקום מלת טבוסה ל"ל כומסה, שהוא שם לכובע התחתון, עיי"ע לקמן .

מין היה קופצת בלכתה.

טוורד (ירו' יומ' ס) מהו כפצליף כמטוורד

אולי צ"ל "במטוורד" פליד

trudo (שטאָסען) ככותש איזה דבר

שמגביה ידו ומשפיל, כע' צלף א.

טוותא (שנס קל.) רישא דטוותא; כמו

"טווסא" *Taus* (פפויא) שם

עוף ידוע.

טחוו (צ"ר נג) ב' טחווים בקשת מיל

(שוסווייטע).

טטם (טוס' צ"מ ג) הסוס והמיטוס כו'

במלחמה; צ"ל "חמיטוס" כמו

בש"ס (צ"מ נח); מין תרים (א' ארט

שילד).

טויא (וי"ר כס) מי שת בטוחות בטויא;

צ"ל "בטויא" *tutas* (גלוק

הענע) ע"ע זכהערה שם.

טויל (ת"י צר' מה יז) וטוילו אובילו

(וואנדעלן; געהען).

טיוסא (ת"י צר' טו יא) וכד נחית

טיוסא; מין עוף פורף, ע"ע

טס ב.

טיוף ת' פלגי מים (תסליס קיט קלו)

טיופי מיא (שטראָמע) מע'

טף ד.

טיוף (צ"ק לנב) ועינוהי מטייפן

(לויערן, נאכזוכען) בע' טף ג.

טכס ת"י מן ואפדת, וחגרת,

ורכסו, יצנוף (בלבושי

הכהנים) "טכס" *ταξίς* (אינריכטען;

ציהרען).

טכס (שס"ר, הגה ממתו) עד שלא

חטאו ישראל רואין טוכסות זו

את זו ולא היו וסתיראין; חסר, וצ"ל

רואין ז' מחיצות של אש כוססות זו בזו

[וכן הוא בבמ"ד ז].

טול ת' ותצהלי (ימ' ג יא) ותטולין

(יך פרייען, ריהמען).

טלא או טלה (ת"י צר' לו צ) והוא

טלה; כמו "טליא" (קנאבע) בער.

טלטר ת' סלף (משלי יס) טלטר

(פערדררעהען, אבווענדען).

טלדי (ת"י דצר' זיד) עקרין מעמר וחלב

וטלוי (יונגע געבאָרען).

טליא (ת"י שמוס ט מו) טליא בר

אמרתא (לאמס).

טלמא ת' עושק (תסל' עז ח) טלומא

(געוואַלטטהאט, בערדיקונג).

טלנין (שס"ר ג ח) כמזיקיא וטלנין;

אולי הוא מל"י *τὴλνω* (געקען,

פערשפאָטען) הם מיני רוחות (גייסמער)

אשר יכנום בשם לצים, ואשר יאמרו

כי יתחרו ויתלוצצו בבנ"א ואינם מזיקים.

טלנס (שס"ר, זאת קומתך) נעשה להם

האור כמין טלנס; צ"ל "פלנס"

כע' פלנס ב.

טלנית (ת"י צר' מט ח) טלניתא דערן

(שאטטען) צל עצי ערן.

טלף (קדר' סו:י) תרי טלפי; כמו

"טלפחי" (לינזען).

טומי (ירו' סוטס ח) עביו עברו כנגד

טומיות כו'; צ"ל "טרמיות"

turma (עסקאדראָן) כמו במכילתא,

עיי"ע.

טירמי דרומי ציירה בגווה (ירו' ע"ז ג)

Teirus (ד' גאָטמין ד' גערעכטיג-

קייט) אחת מאליליהם.

טכויא (ת"י דצר' ידד) ולא עירובי טמיין

(געבורט, שטאמס) כלאי הגוף,

פל"י *Teua*.

טמן ל"מ (פערבערגען, פערשטעקען;

אינשטעקען). (שנס נד:י) טומנין

לה עוק בשבת.

טמס (אי"ר, בלע ה') ג' עיירות היה

טימס שלהם עולה לירושלים

[בעגלות, גיר' הירוש'] *tomus* (רעגים-

טער) הכוונה לספר רשום בו ילידי

העיר בשמותיהם [כא].

טמע

[כא] טמס (אי"ר, בלע ה') ג' עיירות היה טמוס שלהם עולה לירושלים [בעגלות] לפי

טמע ת' מטמונים (חיוב ג כ) מומעיא (פערבאָרגען; שאַטצע).

טמק (ריש חס"ר) הלוקה לו עבר מן הטומיקא כו' דפשמ ידיה בטומיקא *tomicus* (צום קיזערליכען פֿיסקום געהאָריג) חפץ או עבר מנכסי המלוכה, [ואולי גם מוצא ע' "טימיקון" מזה].
טמר (ת"י דבר' יט טו) על טומריא (פערבערגען) ענ' הסתרה [כב].

טמר ת' כנצר נתעב (ישע' יד יט) כחט טמיר; נראה שצ"ל "שמיא" (אבשייליך) מתועב. כאשר גם להיפך ת' מלת טמא "מסאב".

טנדס (ת"י ויקר' כה לח) כמנדסין דפריסין על חקלא *tentorium* ובל' איטלי' *tenda* (צעלט) אוהל.

טס ת' מנזריך (נחוס ג יז) טסך *τασσω*

(פערפֿיגען, אנאָרדנען) כושל ומשגיה על פה"י המדינה.

טסבל (ספרי נשא) ד' אלפים מטבלאות; צ"ל "אצטבלאות" עיי"ע *stabulum* (שמאללונג).

טסני; הוא ע' טסני *ptisana* (גערשמענגרויפע) גרש שעורים.

טסים (ירו' שנת יג) כהוא דטסים; ע"ע טפס לקמן.

טעא ת' השיאני (זרח' ג יג) המעינגני, וכן ת' פן יפתה (דבר' יא ט) יטעי (פערפֿיהרען, מיישען) ל"מ. תר' זונה (ישע' ח כא) טעיתא.

טעוא (שמות כג יז) טעות עממא (גאָטצען).

טעם (פסח' לה) טעמא מאי. (דני' ז יד) יהב טעמא

(ערקלערונג, בעגרינדונג, אורזאכע, אבזיכט

נוס' הירושלמי] *tomus* (א' בוך, רעגיסטער) וכוונתם לספר יכתב בו בכל עיר ועיר שם כל חיש וחיש למשפחתו, מקום שכוו, וכדומה [כאשר הוא זילמדנו (תלח) ירד (עמלק) לארכיון *archiv* של מזרים ונטל טמוסיהו]ן של שצמים שהיה שמש חקוק עליהם כו' והיה קורא להם ראובן שמעון כו'. וזמכילתא (זשלק) ומיין היה פרעה יודע כמה מתו כו' וכמה היוצאים ממזרים, הוליא עליהם טומסין שלהם, ולפי הטומסין הוסיף עליהם חיילים].
פי' שהיו עיירות גדולות מאד עד שהולרכו ספרי יחס עריהם להעלותם צעגלוס, וזירושלמי הנוס' קטמוס שלהם כו' עיי"ע.

[כב] **טמר**, ת"י לא יקום עד אחד באיש לכל עון וגו' (דברים יט טו) לא יתקיים סהדו דחד בזכר לכל סרתן נפש ולכל חוב ממון ולכל חטא דיחטא, זרס על מימריה דה' למתפרעא על טומריא על מיא סהיד חד יומי למכפור ית מה דמססיד עלוי כו'; יונתן המפרש כתב, על טומריא פי' על נסתרות פרע להס ה', על מיא סהיד חד יומי למכפור פי' יש גורסים "על מימר" ולפי מה שלפנינו פי' כמו "אל מאי סהיד" ע"כ, ואין נכונה בזאורו; אבל כוונת התרגום לדיני דגמרא שמאלנו זה שני דברים שמועיל בהם עדות עד אחד, האחד: לענין קנוי והסתרה להשקות מים שאס יש עד טומאה אחד אין משקין אותה ומפסדת כחובתה, כדאמרינן בסוטה (לא). וזהו "על טומריא על מיא" פי' בדבר נסתרה לענין השקאת מים. והשני: שעד אחד מחייב צבוע להכחיש את העד, וזהו "סהיד חד יומי [פי' משציע] למכפור ית מה דמססיד עלוי— והנה מלאתי ח"כ בספר שרשי מלות ארמי להרב החכם מהר"י לעווי ג"י שמפרש דברי הת"י הזה בל"א בזה"ל "אבער דער וויללע גאָטטעס איזט עם צו בע- שטראַפֿען דיא געהיים זינדע דורך דאס פריפֿונגס וואַססער, ד' ה' ביא איינעם ווייבע דאס דעם עהעברוכעס אַנגעקלאַנט ווירד געניגט עם ווען דער פֿערדאַכט דורך איינען צייגען בעקונדעט ווירד זיא דאס פריפֿונגס וואַססער טרינקען צו לאַססען, נאך סאַטא 2 משקה עפ"י עד אחד, ע"כ. אבל זהו רק דעת ר"א במשנה ואין הלכה כמותו רק כר"י שאומר: ומשקה עפ"י שנים.—

אבזיכט).

טעם (ב) (מנח' מ.) גזירה משום טעימא (פראָבירען, פֿערזוכען) מע' טעם א.

טף (א) (ינו' זרכ' רפ"ז) לית אפשר דלא יטיף מלה (רעדען) מל"ם.

טף (ב) (ת"י שמות כו כח) והוות טפי על אנפו כיא (שוויממען, זיך ער-העבען) היתה צפה ומתרוממת. (פסחים מס':) מד' זמנן דאטיף. (כמונות ס.) נטיף עיניך; ענין הרמה.

טופא (קס"ר, ברבות הטובה) לית טופא דהדא מתעביד כהדא; צ"ל „טופא“, פי' האם אין סוף של זה להשבר כמו זה.

טפה (א) (ז"מ נט:) אף בצק שבידי אשה טפה (איינגעשלאגען) נתקלקל, מע' טפה ב.

טפה (ב) (ינו' יצמות מז) טפה רוחיה עליה; ענין התעלות וגבהות, כע' תפה א, והכוונה למיתה מדומה (שיינטאָרד).

טפה (ג) (ת"י זרוא' קז) ברם מיפק נפק יעקב בתרתין טפוחין; צ"ל „בתרפומטין“ כמו במדרש (ז"ר סו) אסטרפומטא עיי"ע.

טפויין (שנת קז:) והא תניא הטפויין וביצי בניס; צ"ל „קפויין“ עיין תוה"א ה"א הערה רו.

טפל; ע"ע תפל ב.
טפן (ת"י טס"ט ז ח) וטפן על קצא בזכותא; צ"ל „וטפו“ (היפּפֿען) עיי"ע, שדלג וקצר.

טפס (ירוש' זי"ט ד) צדין כו' סכרא דנהרא שרי אר"י כהוא דטיפים, ושם (שנת יג) הנוס' „כההיא דטיפים“ ולדעתי צ"ל „דטיפים“ ר"ל שהסכרא תהיה גדולה רק כמו פטים (טאָנגע) עיי"ע.

טפוסמים (פסיקתא כח) עד מקום שאין

טפוסמים יכול לחשוב; צ"ל „פסופיסמוס“ מל"י ψηφος (רעכנען) פי' בעל חשבון.

טפסר (ת"י דזריס כח יז) בידא דטפסרא (אַבערסט, שעף) שר ופקיד, ר"מ.

טפף (זכורות כז.) משיראו טפופיות; גיר' הערוך „קפופיות“ (קערבע) כעין קמטים וחתוכים, מל"י κοπην (שנימט).

טפרא; מין הכאה (נאזענשטיבער) בע' אסקוטלא ב.

טפתא (ז"מ קג:) מין גדר מטיש (א' ארטציון) ע"ע ארככתא.

מצדקא (ז"ק נו.) כל מצדקא דאית ליה למיעבד עבדא. (מנחות מא.) מצדקי למפטר נפשך מציצית (פלאן, מיטטעל) אופן ותחבולה.

מקם ת' כסף לא יחשבו (יטע' יג יז) לא ממקסין *taxo* (שאַמצען) ענין אומד וחשבון.

מר, בלס'ו (שמירצען, דרינגען) ענין הפלה והשלכה. (אי"ר, איכה יעיב) הא לכוּן מרון באפיוכוּן.

מר (מכות י.) הערים הללו אין עושין אותן לא טורין קמנים (טהורס, שלאָס) בנינים אחרים עם מגדל; כמו שבונים להם השרים הגדולים, ונקרא בל"מ „חצר“, ת' חצר אדר (זמד' לד) מירת אדריא, עיי"ע מרת א.
מרב (ת"י שמות ז ס) ומריב בשרא (ענטצינדונג) צרבת.

מרגול (ינו' ז"ז ד) היה עשוי כמין מרגול; כמו „מרגול“ *triangul* (דרייעק) משולש, עיי"ע תרגול ב.

מריגון (ת"י זמדנר לא ז) מתלת מריגונהא. (שמות כח יז) ד' מריגונין דעלמא (זיימען, וועלמגעגענד) פנות

פנות ורוחות [כג].

(א) **טרד** (אי"ל, צדיק הוא) טרודו
חרעין (שליעסען).

(ב) **טרד** (ירו' נרכות ט) אם בטרודים
(גאכאיינאנדער, אהנע אויפ-
הער) רציפים בלי הפסק.

טרה (שנת פנ.) לא ליטרה; צ"ל
"ליטחר" מלס"ו (זיך צווינגען,
נאטהיגען) עיי"ע טחר.

(א) **טרטיאות** (שנת קנ.) הולכין
לטרטיאות. צ"ל

סז) בתי טרטיאות; צ"ל "טאטיאות"
בע' תאטר, או צ"ל "טרטאות"
τραπεζαία (גויקעלייא, בלאנדווערק).

(ב) **טרטיאות** (ע"ז מז.) וחיה בהן
דרכים וטרטיאות; צ"ל

"טרטיאות" strata (שמראססע, וועג).

טרטין (ספרי זהעלומך) אם כך היו בני
הדיינים עושין ק"ו לשאר
הטרטין; גיר' הגר"א "הדיוטין" (פעבל
לייט).

טורטני (סוסה לד.) מע' טרטן ב
(שמאנגע).

טרטר (ירו' סוסה ז) טורטורין וטורטורי
טורטורין; יש לגרום "טורטורין"

φερετρον, feretrum (טראגע, באהרע)

מוטות לישא במ.

(א) **טריה** ל"מ (ישעי' חו) מכה טריה
τρηιον (א' באזארמינעס
געשויר).

(ב) **טריה** (צ"ל נח) בלחי החמור טריה
כו' בטנא תרין; פי' מעוברת
עם ב' עוברים והיא עמהם הרי שלש,
ודרש טריה τρι (דרייא); וזהו כוננת
התרגום שם (סופטים טו טו) שהעתיקו
"חמרא בטניחא".

טריון (ספרי מטות) ואת כל טירותם
מקום שהיו בטריון מל"י τριων
(וואונדער-, היטמעלס-צייכען, אויגור
שמאטמעט) מקומות נבוהים לראות משם
אותות השמים וכדומה, לפתור מזה
עתידות, עיי"ע טרת לקמן.

טרייתא ת"י כל היקום (דנריס יאו)
ית כל טרייתא; הוא מע'
טר ד, שענינו "נדנוד" (בעוועגליך) פי'
הפצים סתנועעים כבע"ח ושאר
משלטין, וביחס זה נקראים גם בשאר
לשונות, בל' פולאניא ruchomość,
ובל' צרפת mobilier (ב עוועגליכע
גיטער).

טרכי (חס"ד, בימים ההם) שהיה עשוי
(כסא שלמה) כטרכי מרכבתו
של

[כג] טריגון, מלה זו מקורה מלשון יוני ומורכבה זה משני מלות, מן פרי τρι (דרייא)
ומן גווי γων (ווינקעל, עקע) פנה וזויות; בעלת שלש זויות, ומה בדחז"ל
(צ"ב קסד:) ת"ר בים עגול דיגון טריגון פנטיגון; פי' בעלת שתיים, שלש-, או חמש-זויות;
אבל מה שהביאו שם מזכיר: ת"ר הריני מזיר סומכם אמר הינא אחת דיגון שתיים [פי' זהיה
מזיר צ' פעמים] טריגון ג', טטריגון ארבע כו', אין זה הוראת המלות בלשון יוני, כי לא
הורה מלת גון להעתיק מלת "פעמים" (מחל) ומה היה חס יאמר המזיר גם בלה"ק הריני מזיר
חמש זויות? — ומוכרחים אהנו לאמר שהחז"ל קבלו מלות אלה ללשונם גם להוראת ענין
פעמים. אשר בזה הסוד קושיית החוס' שם שהקשו ע"ז: וקשה דמאי קמ"ל דאם אמר הריני
מזיר צ' מזרות דהוא חייב צ' מזרות הא פשיטא מה לי לשון עברי מה לי לשון יוני כו', אשר
לדברנו אין כאן קושיא, כי באמת אין הוראת המלה בל' יוני לאמר איזו פעמים קבל על
עלמו, כ"א לה הוראת אחרת רחוקה, והברייתא עוצה אחי לאשמעינן, שבלשון חכמים נתקבלה
מלה זאת גם להוראת העתיק "פעמים" — עוד זאת מלאנו כי תרגום הירושלמי שמש במלת
טריגון רק להוראת פנה דוח ונד, ולא בהוראת גם מספר שלם כלעיל, באמרו (שמות
כח ז) קבל ארבע טריגונין דעלמא. (דבדים כא צ) וימשחון מארבע טריגונין; פי' מארבע
רוחות, והיה לו לכתוב "ארבע גונין" כי שם "טריגונין" אין פה מקומו.

של הקב"ה; צ"ל "כטבני" *τεχνη* (קונסט) מלאכה ותחבולה, עיי"ע.

מרכון (מ"ס ח א) ואעיל יתה (מלכת שבא) בגו מרכונא (פאלאסט) ארמון.

מרכסמן (געוועהנליכער איינגאנג) עיי"ע מרקסמן א.

מרכסמן; *τροξιμα* (סאלאט) כע' מרקסמן ב.

מרמיטא (ינו' ר"ס ד) אהן מרימוטא *trompeta* (מ ר א פ פ ע ט א, שאלל) קול.

מרמס (מסהדין יד.) לא תסמכו כו' מטרמסן; הוא כמו מלמסון" *τολμησω* (פֿרעד, קיהן) עוים ותקיפים, והרי"ש במקום למ"ד.

מרן (פתיח' איכה) לשום כרים על שעדים, מירונן; לדעתי צ"ל

"מרונין" *τρογος* (באָקע, שטורם-באָקע) כשתוף הוראת מלת כרים *κριος* בל"י לאיל (ווידער, שאַפֿבאָק) ולכלי משחית (מויער-ברעכער), עיי"ע בילדיכין וע' כבש ח.

מרן (מ"י נמד' לא י) בתי מירוניהן; מע' מייר, אויגור שטאַממע) מקומות גבוהים שעניהם היו כהניהם צופים וכמיירים למעוף העופות.

מרס (ספרי שופטים) ואין ממחין בידו (של מלך) להרחיב לו מרסיאות; י"ג מרסיאות (שטראַססע) דרכים.

מרף (ינו' עלה א) מרופן לעוביה (וואכסען) ענ' גדול וצמיחה.

(ז"ר סט) המרף מצוות ומע"ט כלו. **מרף** (ינו' מסהדין ז) שלח גנתון כו' מרפון ערק (שלאגען) הכה אותם, מע' מרף ב. (מסהדין נה.) אתא יונה אמרוף קמיה; פי' הכתה ונדנדה בכנפיה. (ינו' מסהדין ח) בעי מרפן על ר' אמי; פי' להכות ולחלוק על דבריו. **מרפא** (זרכוס נה:) אמרפא דנחיריה דשמאלא (פֿלעכע) שטח וצד,

מע' מרף ה. **מרפוניטא** (ינו' ז"מ ד) סמכיה גבי מרפוניטיה; צ"ל "מרפוניטיה" *τραπισιτης* (וועכסלער) שולחני.

מרפס (ינו' עירוזין ט) ממרפס ועולה ממרפס ויורד (קלעטערן) כמו "מפס" בש"ס שם (עירוזין כא.) בע' מפס ד.

מרקום (ספרי זכעלותך) לשד השמן זהו לשון מורקום כו' הלויש והשמן והרבש; צ"ל "נומריקום" עיי"ע (אכגעקירצט) פי' כתוב בר"ת.

מרקוש שעשה לו עץ כעין שרתוע (מוס' קומאס וטהרה ז) עיי"ע תרכוס לקמן.

מרת (ז"ר פג) שהי' מעמיד מוריות לע"ז *torus* (אנהאָהע) במות.

מש (מוספת' ז"ק ט) שרק ומש בפניו כנגד חבירו *tusi* (הוסטען).

יאת (דגריס יז ד) ותתבע יאות (רעכט, גומ).

יובדנא (משלי יא י) וביובדנא דרשיעי (אונטער גאַנג) אבוד.

יבל (עזרא ה יד) והיבל המו להיכלא (פֿיהרען, ברינגען) הנהגה והולכה.

יבלא (איכה ג מח) יבלין דמיא (באָכע) יבלי מים.

יבלא ת' בול עץ (ישעי' מד יט) יבלי אעא (שטיק).

יובלא (ר"ס כו.) קורין לדכרא יובלא (ווידער) איל.

יבלין (ויקרא כז כז) יבלת (ווארצע; געשווירע).

יד (קדושין ה:) ידים שאינן מוכיחות (אַנפֿאַססונג) אחיזה בדבר.

יודן (מ"ס יז ו) מה יודן ובר מן יודן (דיעזער, דער) זה, דין. ידעוני

ידעוני ל"ם (ויקרא כ כז) או ידעוני .

(מסדרין סה :) זה המניח עצם

ידוע בפיו כו' . רש"י פי' "שם חיה"

ולד"ק הוא מין עוף, וי"א שהוא מין החיה

הגדל מסבורו, עי' תוה"א ח"א הערה ט .

ידיעתא (משלי א ד) ידיעתא ותרתיתא

(וויססען , ערקענען) דעת .

יהודיקי (יכו' גיטין א) יכתוב במקום

יהודיקי *judicium* (געריכט) מקום המשפט .

יזף (משלי כג ז) ועברא יוזף לגברא

מופנא (ר' לייהער , שולדנער) לזה, בע' זף א .

יחא (משלי כג כט) דמוחי בעבדתיה

(בעאילען) ממהר .

יחד (ת"י ויקרא עו כו) דמיחד למשכב

עלוי (בעשמימט) ענין הכנה .

יהוד (קדושין פא .) מלקין על היהוד

(אליין זיין , איינזאם) התיחד עם אשה .

יחידא (שופטים יא לד) ולחוד היא יחידא

(איינציג ; אליין , איינזאם) .

(מסדרין פג :) תספורת יחידאה (איינציג

אין איהרער ארט , אויסגעצייכנעט) . יחודי סגולה .

יהם (בראשית ל לה) ומתיחמן במיתיהון

(ערווארטען ; זיך פֿערליבען) .

יחמא (חזקוק ז טו) וזליף ביחמא

(גלושה , גיפֿט) .

יחננא (יכו' שנת ה) עיקר הוא ושמו

יחננא ; נקרא בש"ם (שנת

נד :) חנון (ניעם-וואורץ ?) .

יהם (צמד' א יח) ואתיחסו על זרעיתיהון

(פֿאַמיליע , אבקונפֿט , שמאמם)

מיוחס (עדלער אבקונפֿט) עיי"ע חיים לעיל .

יהף (מכסי' ג) בשעת היהף (היטצע ,

ערמידונג) ענין עייפות .

יוחר (ת' אסתר א ד) יוחרין ובורלין ;

צ"ל , יוחרין" עיי"ע , מין אבן טוב .

י"א (יכו' מסדרין י) י"א סופיה מתחנק

(זאלל זיין) יהיה .

יכה ל"ם (צורעכטווייזען ; ציכטיגען)

ענין תוכחה .

יכול (ברכות לא .) יכול יתפלל אדם כו'

(קאן דאך זיין , קעננען , מאכט

האבען) . (מנחות נג :) כביכול שאפי' בעה"ב אינו יכול .

יליל (פסיק' מד) ואין חפר אוכל אלא

לשון יליל ; בע' אלל ב (קונד-

שאפטען , אויסשפעהען) מלשון ויחפרו לנו .

יומא יומא (טאג) , ונקרא כן גם

השמש (ע"ז לט .) נקמיה לחדי

יומא (געגען ד' זאגנע) .

יומחרא ת"י ממחרת (בראשית יט לד)

יומחרא [בקצת נוס'] כמו

"יומא מחרא" (מאָרגענדער טאג) .

ימא (ת"י בראשית לג י) לא תימא כן

(זאגען , שפרעכען) ענין אמירה .

ימינא (בראשית כד מט) ואחפני על

ימינא (רעכטס) . (ניזר ג :) ימין

גופא איקרי שבועה .

ימם (בראשית מט י) יתימסון עממיא

(צערפֿליעסען) .

ינה ל"ם (שמות כג כ) וגר לא תונה

(דריקען , נעקען , בעטריגען) ענין

אנאה .

יניכא בע' יניכא .

יונתא (ת"י בראשית ח ח) ושדר ית

יונתא (טויבע) .

יסוד ל"ם (גירונד , פֿערצורדנונג) , ד'

יסודות (ברב"א) ; החומרים

שחשבום הקדמונים שמהם נוצרו כל

הנמצאים .

יסיח לי (יכו' כלאים א) ; הוא שם

צמח טרירי [כד] .

יוסמא

[כד] יסיח לי (יכו' כלאים א) וחזרת גלים הם דיגרונן [פי' חסא דאגרונן] ר"ש בריה דר' אמר

אנטוכין

יוסטא (י'ו' נדרים ד) אהן יוסטא כו' וחדש בה קמחא; צ"ל, זוסטא" כמו שהוא בירושלמי מגילה א, עיי"ע לעיל.

יוסף (דניאל ד לג) ורבו יתירה הוספת לי (גראסע) עגין רבוי.

יוסופא (ת"י דברים כח סה) יוסף עייניכון (פערדערבען, פער-טיליגען) ענין כליון.

יסור (א) (ת"י ש"א ז) ושני ית לבושיה יסוריה; כמו "אסוריה" (געפענגנים) בית כלא.

יסור (ב) (זכרות ה) יסורים של אהבה ציבטיגונג, ליידיען) ל"ם.

יעד (ז"ק כד.) ליעודי גברא (אנצייגען, ווארנען) העדאה והודעה.

יעי (ת"י שמוס כו ג) ויעוי ומורקוי (שוויפעל) כלי להסיר הדשן.

יפה (א) (ת"י יד כה) איש יפה (שאן, נומ, געשיקט). (י'ו' פסחים ת) ידיו של א' מהן יפות; פי' שומסר לאכול בהן.

יפה (ב) (ז"מ לו.) יפה מנה (ווערטה) שוה.

יפיפיה (מגילה טו.) ד' נשים יפיפיות (שאנע) ל"ם.

יפע (איוב ג ג) ולא תפע עלוי (גלאגן-צען, שיינען).

יציבא (וי"ר ט) חדא אתתא יציבא (שמעהט) מל"ם.

יציע (א) (מ"א ו ה) יציע סביב (געלענדער, גיעבעל פעלד)

כע' אפתא.

יציע (ב) (תוס' ז"ז ד) [בספינה] לא מכר את היציעין ואת הישוי, מל"ם (אונטערבעט, אונטערלאגע) מרבר להציע תחת האדם או תחת חפצים וסחורה.

יקדא (דניאל ז יא) ליקדת אשא (בראנד) ל"ם.

יקיר (תוס' כלים ג) היקירין שמפלן להיות זופת; שם כלי לבשל בו זפת למשוח הספינות.

ירוד (תוס' כלאים ה) הירודין והנעמיות הרי הם כעופות; רש"י פי' על מלת ירוד (מס' גט: עוף ששמו תנים?) והוא שוטה בוכה ומספיד תמיד, ע"כ. ואולי גם הוא א' ממיני בנות יענה, ככתוב "ואבל כבנות יענה".

יורכא (ת"י דברים לד ו) כמו ע' ירקן (כרוצאליט) מין אבן יקר.

ירנקא (ע"ז ל.) מר ירנקא; יין ששורין בו ירקות מרים (ביטטער-קרייטער-וויין).

יריעא (שמוס כו ג) חמש יריען (פאָר-האָנג, דעקע, טעפיד); והושאל גם לדפי ספר תורה (באָגען, בלאַטט).

ירעינין (י'ו' שביע' ז) הירעינין והבורית והאוהל; מין צמח שלו טבע בורית לכביסה.

ירקנא (מגי ז יז) בשדפונא ובירקונא (קאָרנ-בראנד) מין מכת התבואה.

ישב ל"ם (זכריה יז ו) וישבה ירושלים רוהיג

אנוכיין [ז"ל "אנוכיין" ע"ע] ר' יוסי בר' בון אמר יסוח לי עולשין מרוקסמין עולשי השדה עולשין כו', ופי' הק"ע יסוח לי, הונד לי; אבל שנה צבאורו זה כי גם "יסוח לי" הוא צאור לחזרת גלים נחשב לאחד ממיני המרור, כאשר מלאתי מפורש צירושלמי (פסחים פ"ב) בחזרת חסין בעולשין מרוקסמין, בתמכה נגנידיין, בחרחבינא ר' יוסי בר' בון אמר יסי חלי ובמרור כו'; הרי שהוא אחד ממיני המרור. ויותר נראה שיש לקרוא "אמר ר' יוסי" [והוא שם אמורא] חלי, הוא שם המרור, ועל דעתו הוא ה' ת' ו' ק שבמשה (שביעית ג) משייבש המתוק [במפרש שם צירושלמי "סקועה" והוא שם למין הקשוא קאלאקווינט"ע המר מאד, כאשר כתב הר"מ ז"ל שם, והוא מר מאד, ונקרא מ' ת' ו' ק על שם מריכותו כמו שקורין לעיור "סני נהור"] כי תרנוס מ' ת' ו' ק (שופטים יד יד) חוליא, צע' חל ג.

כל (ב) כל ת' במחתו (מהל' לא ז) כליתי (פֿערטרויען, האַפֿען) עג' יחול ובמחון .

כל (ג) כל (ירו' פלס ח) לא כלין מסתור אלא מבני ; כמו , כהלין" (פֿערמענען, קענען); פי' אין זה יכולת וחשיבות לסתור איזה דבר כ"א לבנות . **כל** קבל (עזרא ד יד) כל קבל די מלח (ווייל ; דארום) .

כלבא (דגנ' כג יט) וחולפן כלבא (הונד) כלב . (צ"כ) וישם ה' לקין אות כו' כלב מסר לו ; פי' שדורש כאלו היה כתוב , לו קינאות" *κυνος canis* (א' הונד) . תר' וכעכס אל מוסר אויל (משלי ז כג) והיך כלבא לאסורא ; הנראה שצ"ל , כבלא" , כאשר כתב הא"ע , העכמים" והם דומים לכבל , ולפני הרא"ב היה הנוס' , לאסורא דסכלא" .

כלבם (ילמד' זלק) שנותן כלבם בפי בהמה ; צ"ל , כלנוס" *χαλιнос* (צוים , ציעגעל) רסן .

כלדאי (פסח' קיג) שאין שואלין לכלדאין ; הם הכשרים , והיו נחשבים לחוים בכוכבים .

כלה של תבלין (ירו' זינא ג) שם מדה מע' כל ו .

כלו (מהל' נט יד) שוצי יתהון בכלו (צאָרן) כע' כלת .

כילו (ירו' עזרא ז) כילו בצל (זאָ וויא) כמו , כאלו" .

כלח (ירו' שנת ח) כלח כו' כולחא שמה (פֿלאָרעמזיידע) סן משי מסוכך .

כלט (ירו' שנת ח) תמן הוא עבר חף כלוט *clavis* (שליסעל) . בפסיקתא ו' הבלוטין שבפותחות ; צ"ל , בלוטין" .

כלי ל"מ (געפֿעס, ווערקצייג, קליידער, בעטצייג, ציראמה) חפצים שהם לצורך האדם .

כילרי (פסיק' כא) כי לי אדם [רכב רבותים אלפין] מי לירדם ; צ"ל כיליאדם

כדרבנות וגו') מלמד שיש בהם שבה של מטע [פי' הגדול והצמיחה של מטעים, עיי"ע שבה לקמן] וכדורות של ברזל , (מאָכטיגקייט ; שטאַרקע) חזק , ככאור מלח קר"ר בלשון ערבי .

כה (דניאל ז כח) עד כה סופא (היער) הכא .

כו (חולין מז:) דיכולה לכוות ולחיות . (א"ר טו) שרעת ונכוית (פֿערנארבען) השארת רושם והיכר המכה והשבר אחרי אשר תרפא .

כות (זרמית ח ו) כות תיכותא (פֿענס-טער, אָפֿנונג) חלון וחור , וכן בלס"ו .

כוותא (סנהדרין פד:) למפתח ליה כוותא (בראנר בלאזע) לשון כויה . גיר' הערוך , בועתא" .

כותא ת' תנשמת , בע' בוותא .

כוזני בזניתא (ירו' קדושין א , שנת קלט :) ; כע' כוזא (א' מאַס, שאַפֿפֿגעשירר) .

כוחא (ויקרא יא ל) וילא וכוחא (א' איידעקסענ-ארט) אחד משמונה שרצים .

כחד (איוב ד ז) והא תריצין כו' אתכחדו (פֿערטוילגען, פֿערמיסען, פֿער-העלען) .

כי (זינא לח) כי סליק (אלס ; זאָ וויא) כאשר ; כמו .

כייר (בעשטרייכען, פֿאַרבען, פֿאַר-גירען) בע' כייר .

כירל (משלי כ י) כילא וכילא (מאַס, מעססען) מדה , מע' כל ו .

כירף (משלי טו טו) אתי לה כיפא (רעמוטה ; בייגען) כפייה .

כחכח (סוס' ז"ק ט) ר"י היה קורא הכחכח וכל זמן שאינם חוכחין ; כחכ"ח בל"ע (שערצען) בדרך צחוק , ולא מרצון הלב .

כל (ירו' ז"ב ט) וכל וגפל ביתא ; כמו , ואכל" .

"כיליארם" מיליארם *κιλιαδης* (טויוזענד), ובל"ד *miliarum* (טויוזענד) אלף.

(א) **כליא** ת' כליות (שמות כס יג) כולין (ניערען).

(ב) **כליא** (ת"י ויקרא כא כ) דחסר כוליא (האָדע) אשכי הכים.

כולכא (יכו' נדל' ה) קנתא דכולכא (אקסט) קרדום, ע"ע כלב ג.

כלכיד (יכו' נדל' ו) אינו אסר אלא בכלכיד; מין דג קטן, נקרא בש"ם "כלכית", ע"ע.

כלכל ל"מ (נרס' מה יא) ויכלכל (פֿלֿעגען, ערנעהרען); ומוזה שם "כלכלה" (נאהרונג) ענ' ספוק ומזון.

כליל ת' כמעט (משלי ה יד) עד כליל; כמו "קליל" בע' קל ב (וועניג, קוים).

כלם (נמד' יב יד) תחכלם ז' יומין (בעשאַמט) כליםה.

כליסריקון (ספרי האזינו) כרים אלו כלסריקין שלהם, ובלק' הגיר' "כיליריכון" ע"ע כיליריכון ובהערה שם.

כלעם; הוא ע' בלעם בקצ' נוסח'.

כלופים (פסיק' כג) בנוהג שבעולם מלך ב"ו כשהן כלופים אומר לעבדיו עשו עמכם יום א' ועמי ו' יום, אבל הקב"ה אינו כן כו'; כמו "פכולים" *peculium* (אייגענטהום, לייב-אייגען) פ'י כשהם קנין כספו ירשה להם לעשות צרכי ביתם רק יום א' בשבוע.

כלקדיקא (ספ"ר, אתי מלבנון) מטענין בכלקדיקה [בכל קדיקה ב' מלות הוא טעות] כע' גלגדק (פאלאנקן) מטה ואפריון לשאת עליו נשים וקנים וכדומה.

כלרייה (סוס' ז"ק ז) מלה"ד למלך שקרש את האשה הוא מביא את הלבליד ואת הקולמס ואת הדיו קלקלה היא מביאה את הכלרייה שיתן

לה המלך היכר יד שלו; צ"ל מביאה את הכל דייה שיתן לה כו'.

כלתא מקילא בחמותה (מיכה ז ו) (שנור, ברויט).

כמא ת' כאשר (נרס' יב יא) כמא זאָ וויא).

כמדומה (נרס' עז; א"ל כמדומה אני (איך גלויבטע, מיינטע) דמיתי).

כמה (דני' ג לג) אתוהי כמה רברבין (וויא זעהר, וויא פֿיעל).

כמנון (קס"ר, עיר קטנה) מצודים גדולים כמנון ועקמן (הינטער-האלט, נאכשטעללונג) מקומות מארב, מע' כמן ב'.

כמס (פאה ה) המעמר לכומסאות ולכובעות; הוא כע' כומתא בתי' ע"ע (א' קאָפּדעקע, קאפל) וגם הוא כסוי הראש מתחת להכובע, וזהו כוונת הירושלמי "לכובעות מלעיל כמה דתימר וכובע נחושת על ראשו, לכומסאות ר"א אומר מלרע; פי' שהוא מתחת הכובע ואינו נראה, ומביא ע"ז לדמיון הלא הוא כמוס עמדי".

(א) **כמר** (יכו' שנס ד) אהן דכמר אידיא; (ווארמען) ענ' הטמנה וחמום.

פי' שמומן על ידי המבוארים במשנה.

(ב) **כמר** (יכו' ז"מ י) נכמר כתנור (רוינירט, שוטהויִעֶן) ענק רכוך וקרקור, מע' כמר א.

כנא כנא בפרוטה (כמו' נט); שם מדה.

כנוי (נדל' ז) לכנות שם (בענענען, מיט איינעם ביינאמע בעלעגען, א' שימפֿליכען-). (סר' ישעיה ה ד) אחכניאו.

כנע (מ"א כא כט) ארי אתכנע אחאב (דעמוטהיג).

כנעא (יכו' נדל' ג) והא כנעא, וביר' (מעשר' ה) הנוס' "והא ננעא"; מין צמח מרובע בעל קשרים (קנאָטטען).

כנף

(א) **כנף** (צכור' ל:) מקבלין לכנפיים ; פי' לידים [לרוחצין] כע' כף א. (חולין מה.) כנפי ריאה התחתונה ; הם האונות .

(ב) **כנף** (ינמ' לז.) כנף שראה אביו כו' ל"מ (פֿערהיללט , געהיים) .

כנש ת' נגידים עצרו (איוב כס ט) כנישו (איינהאלמען) ולדעתי צ"ל כבישו' שענינו תמיד לשון עצירה . **כנשתא** ת' עדה (צמד' מז יז) כנשתא (געמיינדע ; דאָטמע) .

כנתא (חולין קיג.) הדורא דכנתא ; בל"ע קאנת"ה (איינגעוויידע) מעיים .

כסא ל"מ (א' שטוהל) , ובל' רבים "כסיות" (זכיס ד) על ר' כסיות (שטיהלע) . ע"ע שירותא לקמן .

כסבורין של אביהם היא (כמו' לד:) ; מע' סבר ד(מיינען, גלויבען) . **כסידא** , בע' אביב א .

כסי (צכא' לח טו) ארי כסיאית אפהא (צודעקען , דעקע) כסוי , ל"מ .

כוסיא (צ"ק קמז:) בכוסיא אין מעמידין לו חמור אחר *εχουσις* (פֿריי-ווילליג) ברצון ובפשיעה , כצ"ל [ולא "בכוסיא"] וכן הגיר' בתוספתא (צ"מ ס ויא) ובת"י (שמות כז ח) .

(א) **כסכס** (ילמד' ויגט) מכסכס בשניו (קויען , בייסען) מע' כס ג .

(ב) **כסכס** (ירו' צי"ה ד) בקעת סומכה לכותל בשביל שלא תכסכס ; מל"ד *caso* (וואנקען , פֿאללען וואָללען) קלקול ע"י מי גשמים .

כסלו ל"מ (נחמ' ח ח) בחודש כסלו ; שם חודש התשיעי בערך דעצעמבער שלהם .

כיסין (ירו' שנת ו) מקטע כיסין ; כמו "קיסין" (האָלץ) עצים .

(א) **כסן** ת' הוכח (איוב ו כה) יכסן (צורעכטווייען) ע"ע כס א .

(ב) **כסן** (שנת קלח:) גוד בכיסנא מותר (שנירע) רצועות , גי' הערוך , בכסכא" .

(א) **כסס** (צמ"ר ז) ' מחיצות של אש היו כוססות זו בזו *καυσις* (ברענגען) ענ' שריפה .

(ב) **כסס** (ירו' מע"ס ד) חמרא דההוא גברא מיפק כסים *οξυς* (זויער , הערב) פי' נעשה חומץ .

כסוף (ספרי צהעלומך) בעלי חכמה ובעלי גבורה ותיקים וכסיפים (רייכע) עשירים בעלי כסף . (סוכה נא:) כספים בפני עצמן (זילבער-שמייערע) .

כסת (צ"ר עט) השאילי כסיתך כו' אפיק הרא כסיתא למרעיא ; גי' הערוך "קשיטה" וזהו ; השאילי קשיטך , תכשיטין ומרגליות" אפיק הרא קשיטה , זה הכבש" כי תר' קשיטה , חורפן" כבשים . **כמת** ע"ע שפנר .

כעב (צרכ' לח.) עשאן כעבים חייב (רונדע קוכען) , ע"ע כעד .

כענת (עזרא ד י) עבר נהרא וכענת (אונד זאָ ווייטער) כמו "וכולי" .

(א) **כף** (שנת קיז:) סנדל כו' שניטל כל הכף (זאָהלע) מע' כף א .

(ב) **כף** ת' לשון היס (יסוטע טו ס) כף ימא (בווען) .

(ג) **כף** (ירו' עירובין ז) למכבש עליו כף *cupa* (טאָנגע) כע' כפת א .

כפא (איוב מא יב) דודא נפוח דעביד כיפא ; פי' שמעלה ברתחתו כעין גלים וכפים (וואָלבונג) מע' כף ח , עיי"ע גלש .

כיפה (שנת סז:) לכיפה לימא הכי ; מין חולי אבעבועות ; גי' הערוך "לכיבא" .

כפה (ירו' צרכוס ט) את הכפת ואת הננס ; כע' קפת (ריעזע) .

כופיא (סמחיס לט.) אימא מרירתא דכופיא ; פירש"י מין דג ששמו

כּוּן מה מצה גדולי קרקע כו' [כה].
כּפּל (קדושין כו:) איכּפּל תּנא לאשמעי'
עיי"ע אכּפּל לעיל.

כּפּלת (צ"ל נח) מעדני מלך כּפּליות
ואנפּקיטן *ocephalc* (א' פּאלמען
פּפּלצנצע) מין עץ תּמר, עיי"ע קפּל
לקמן.

כּפּן (ספּרי זרכה) נפּתלי כו' שמת
בחלקו בימים וּבדגים וכּפּניות;
אולי צ"ל "וספּניות" (שוואמס) מין סחורה
מגדולי ימים.

כּפּורא (בעכּער); שם כּלי וכּוס
(דה"א כח יז).

כּפּר (צ"מ ע.) וּנהגו בני כּופרא (שיפּס-
לייטע) בעלי ספינה [שמוּפּפה
סחוץ בכּופר וּפּת] ואולי הוא שם מקום,
כּמו שם (עג.).

כּפּורתא (שמות כה יז) כּפּורתא
דרהבא (דעקעל ד' בונדעס-
לאדע).

כּופּת (יו"ד נזכ ג) תּחות כּופּתא דקסרין
(בריקע) גשר המקוער מכּפּות.

כּצוצרה (יו"ד שנת ג); בע' גוזזר
(גאלעריע).

כּר הי כּר מביר, לי"ם (בראשית כו
כג, דברים כח יז) (ערקעננען,
אַנערקעננען, מערקען, וואהרנעהמען).
כּרב (שנת לג:) חזי אינשי דקא כּרבי;
פי' שהיו חורשים, מע' כּרב ב.

כּרובא (שמות כה יט) אפי כּרוביא
(סוכה ה:) כּרוביא; פרצוף
דמות תינק.

כּרובת (זכרי' יד כ) כּרובת סוסיא;
כּמו "כּרובת" (דעקקע,
היללע).

כּרגא ת' היתה למס (איכה א ח) הות
לכּרגא *charadch* (כאראד"ש)

בלשון ערבי (קאפּפּשטייער), כידוע
שהגים"ל נקרא בל"ע בהברת "רש".
כּרד ת"י שמיכם כּברזל (ויקרא כו יט)
כּרודן הי כּפרזלא *crudum*
(הארט).

כּרדש תר' לעשות כּונים (ירמיה ז יח)
(אַפּפּערקובען) מין עוגה.

כּרדכא (ספּרי מטות) אשר לא יבוא
באש כּגון הכּרדכאות והכּוסות
χαιρ-δοξησιον (א' האַנד-געפּאַס צום
אויפּנעהמען) כּלי קבול לשום עליו כּלים
שונים.

כּרוג עיי"ע כּרוג לעיל.

כּרוזימון (אס"ר, גם ושתי) כּכרוזימון
הזה שבא באחרונה (דעסערט,
נאכטיש) כּע' גרום לעיל.

כּרויה (יו"ד פּסחים ג) הדוק קרויה
וכרויה (פּלאַשע) ובל"ע קרע"ה.

כּרוזלא; בלס"ו (הירט; לעהרער)
מנהיג ורועה, וכצ"ל
בתרגום (סה"ש, איכה תרעה) כּגי' הערוק,
עיי"ע כּרוזיל לעיל.

כּרד (וי"ד עו) כל זמן שהמעין לתוכה
היא עושה כּריכים *carex*
(ריעדע-גראַז) מיני צמח גדלים באגמים
ובמקומות לחים.

כּרד (זו"ר, והנה בעונו) והרי היא
(מעשה אסתר) כתובה בין
הכּרכים; צ"ל "הארכיים" (ארכיווס)
ספּרי זכרון, כּמו בירושלמי (מגילה א).

כּרד (חולין עח:) שבנו כּרד אחריו
(אנהאַנגליך) קשור ומשוך
בטבעו

[כה] כּופיא (פּסחים למ.) ואימא מרירתא דכּופיא [פירש"י מין דג] ומתוך מה מלה גדולי
קרקע כו'; ונראה מחרוגס שזעה"י אשר צמים חיים נחשבים לגדולי קרקע,
ויש לחמוה דהא אמרינן בפירוש (עירובין כז:) דגים גדולי קרקע נינהו, וכן בפריחות (ו):
חשיב בפירוש את השחלת—שהוא מקליפה של זריחה המים—לגדולי קרקע, דקאמר וכי כתב
שחלת ה"א גדולי קרקע אין כו'; וז"ל דכוונתם פה "מה מלה גדולי קרקע" שג"ל וזו מח
מן הקרקע, ושם יחשבוהו לגדולי קרקע רק באשר הוא ניזון מן הקרקע, עיי"ש.

במבעו.

(ד) **כרך** (שנת לד:) כרוך ותני (בינרען, צוואצממענ-געהמען) ענ' חבר.

(ה) **כרך** (ירו' ע"ז ב) הדא אמרה ישן מתר? כרוך הוו; פי' שהישן היה כרוך בסרין ואינו נראה להנחש, ע"כ אינו מתירא [כו].

כריכתא; עיי'ע נרגותני לעיל.

כרכתא (ב"מ כג:) כרכתא מאי?

עיי"ש דוחק המפרשים; ואולי צ"ל כרנתא *καρυνος* (נוס ביימע) מיני אגוזים, שאין השקצים יכולים למאסם.

כרמא (בראשית ט כ) ונציב כרמא (וויינבערגע).

(א) **כרם** (חולין ג:) נפל כריסא בבירא (לענין כרם הפנימי) *καρυσσω* (וואססער-קרונ) הדלי ששואבים בו מים [כו].

(ב) **כרם** (ירו' נדרים ג) אורחא דבר נש מיטר לחבריה כורוסתי

בייה *κερας* (עהרע) פי' כבודי אחפין, בייה, כמו, בעי' ענין רצון.

כרסה (ירו' סנהדרין י) ככריסה של חבינא; צ"ל "כאריסה" (גיפמ).

(א) **כרסן** (ירו' שנת ה) עור מכורסנין כנגד לבו; צ"ל "מכורסנין"

βυρσα (לעדער) מע' ברס ב', פי' עור מעובר.

(ב) **כרסן** (מוס' נגעים ה) הכורסין בו; צ"ל "הברסין" מל", מין בנה, בע' ברס א.

כרספת (חולין סה:) להביא את הכרספת (א' היישרעקען ארט) מן ארבה כשר.

כרע (שופטים ה כז) באתר דכרע, (קניען, זיך בייגען).

כרפוזנא (ירו' כלאים ח) פול הלבן כרפוזנא (א' באהנען ארט).

כרקום (ב"ר לו) גפן שכחה רע אוסרים לו כרקום אחד; צ"ל "לובדקום אחד" עיר בן אחוגות [כח].

(א) **כרת** (קדושין ה) ספר כורתה שניידען

[כו] **כרך** (ירו' ע"ז ב) עובדא הוו איחא חדא דהוות רחמא מלווסא ובעלה שגא מלווסא אחא חד מסכן ויהבנ קומי ואל, ארגישה בצעלה איסלק וטמרתיה בעיליחיה יבבת קומי בעלה ואל ודמך ליה אסא חיוויא ואל מן קומי קס בעלה מן שינחיה ובעי מיכל שרי ההוא דעיליחיה מלולי, הדא אמרה ישן (פי' שאס היה אדם ישן עס) מוחר (בחמיה, ומשני) כריך הוו; ופי' הפני משה שזה הנחש היה כרוך ורגיל בבית ולא היה אימתו עליו, אבל בעלמא אימת ישן עליהם, ע"כ, ואינו מוחרור, לאמר שנחש בעל ארס היה רגיל בבית ולא יתרגוהו—ולדעתי הכוונה שהיה הבעל כרוך במכסהו ולא היה נראה, וע"כ לא התירא הנחש ממנו, וזכרושלמי (טרומות ח) הגיר "בריר הוו" ו"ל "כריך", כמו באן.

[בו] **ברם** (חולין ג:) לענין כרם הפנימי מה הוא, אומר עס רב"י "נפל כריסא בבירא", המליצה הזאת נמלחה עוד במס' שבת (סז:) לענין רפואה למח פואה "נפל פואה בבירא", ואס הכוונה על הפואה אשר ידברו ממנו, היה להס לאמר "נפל פואה"; אבל לדעתי כוונה אחרת היא בשני מקומות אלה, כי הגה מלת "כרסא" *καρυσσω* הורחטה "כד ודלי לשאוב צו" (קרוג), וכן הורחטה מלת פואה *futum* (א' וואססער געשירר) הוא דלי וכלי שאיבה [כדאמרין פתיא אוכמא, ע"ע] לכן שמשו בשני מקומות אלה בלשון נופל על לשון [שמלת "פואה" דומה למלת "פואה] לאמר במליחאס: נפל הדי לי לחוך הבאר באין מוילא אוחו, פי' אין מזכר הדבר.

[בח] **כרקום** (ב"ר לו) גפן שכחה רע אוסרים לו כרקום אחד, וי"ג "כרקום", בהמשכי נמשכתי אחר פי' המוספי שהוא בל"י יחד שסומכים עליו הגפנים; אבל עין

(שניידען, שיידען) ענין הברלה .
כרת ל"מ (צמדכר טו לא) תכרת הנפש (אויסראַטמען).
כרת (יכו' כלאים ד) בשאין הכרתים מכוונים (ד' שטאַטמע) הגזע', ועי"ע כוורת.
כרתן תר' כרפס (אסטר חו) כרתנן . (צרכות ט:) בין תכלת לכרתי (לויך, לויכ-גרין) מראה כרתי וכרפס, עי"ע כרפס ובהערה שם.
כש (מסהדרין לו:) נחש מכיש; מע' כש ה (קלאַפּען; שטעכען) כע' טרק ב . או הוא כמו "נשך ושך" (צ"ק כנ:); השך בו את הנחש כו' מכיש בסייף; ענין דקירה וחפירה (צ"צ נד.) שהכיש בה מכוש אחד.
כשר תר' כאיש מגן (משלי ו יא) היך נכרא כשרא; כע' קסר ב, וצ"ל "כשרא" cassida (העלם) לבוש בקסדא וסגן .
כתל (חולין יז:) כתלי דחורי (שינקען) בע' קתל, ובמגילה (יג.) הגיר' קדלי .
כתש (כלאים ה) ואם היה שער כותש; מל"מ (אַנשטאַסען, בעריהרען) ענין קרוב ונגיעה .

ל

לאכסא ת' תחת רגליו (איכה ג לד) תחות לאכסא דרגלוהי; כע' לתת א *λοσος* (שראַגע) כף הרגל עד האצבעות שהולך בשפוע .
לאית (ת' משלי כה יד) כמו "לא אית" (אויט ניכט) .
לבד ת"י בגבחתו (ויקרא יג נה) בלבדיה (צאַטטיגע) מע' לבד ב' ; פ' בגד החדש בעודו מסובך בצמר, וכן ת"א "בחדתותיה" .
לבט (צ"ר נג) להביא עליו לבטי לבוטי; מל"מ (שטרויכלען), ובלשון ערבי לב"ט (ניעדער שלאַגען) .
לוביא (יכו' שנת ה) אינון צווחין ליה לוביא; מין פול (א' ארט באַהנען) .
לבסים (מעטרות ג) היה עושה בלבסים; צ"ל "בבלבסין", עי"ע בלופסין; הוא מין האנה .
לבקן (צכוות מה:) הנחר והלבקן *λευκους* (גלענצענר, ווייס) . ובכרכות (נח:) הגיר' "לוקין" .
לברות (מגילה טז:) מרדה דלברות; כמו "לבורניא" עי"ע (א' ארט שיפּע) .
לגי (יומא פג:) אהדרוה בלגי וצעי (שלויד) לגינין של יין, גי' הערוך "פלוגי" .
ליגא (ספרי טזא) על ד' כנפות פרט ליגא [לליגא] כו' שאינן מרובעין; מין בגד חשוב, ע"ע לגין ב .
לגטא שנאמר כו' נתן אברהם מתנות (ילמד' נח) *legatum* (טעם-טאַמענט) .
לגיון (וי"ר טז) קורא הקב"ה לגיונות שלו; צ"ל "אלוגיונות *elogium* (צייגניס, אויפֿשריפּט) ספר זכרון המעשים. לגלג

לא (יומא כ:) ; עי"ע חרגא .
לאו (חולין קמא.) לאו שניתק לעשה; כמו "לא" (ניכט, א' פֿערבאַט) .
לאיטור (ספרי צרכה) ללאיטור שהיה עומד על הבימה ונשכר לו לאחד לדבר על ידיו *lator* (פֿאַרטרע-גער) מסדר דברים [להצדיק הנשפט] .
 דואה שז"ל "אוסרים לו לובדקום אחד", ע"ע, שהוא עיר בן אמונות גדול וחזק, כי הוא דרש על פסוק אוסרי לגן עיר ה, וע"ז אמר שאפי' גפן שכחו רע אוסרים כו', ומלת "לו" של לובדקום, שהיה נראה להם כפול והשמיטה, גרמה זה הטעות .

לגרג (סה"ר, הביאני) תנוק כו' לגלוגו עלי אהבה (שטאממעלן) ענ' עלוג וגמגום.

לגן (מכומ' ט) לגנה של תרומה (בעטט) ערוגה [לדעת הר"ב]. ת' ושם חמה שורה (ישעיה כח כה) חטין על לגנין [גיר' הערוך] λεγνη (זוים, איינפאסונג) שפה וגבול, ונוסתתנו „חטין על בייר“.

לגש (יכו' שנת ז) לכש כו' לוגשא λυγος (בוימוואלוויידע) מין ערבה.

לידתא (ישע' יג ח) כלידתא יווען (גבאָהערערין) יולדה.

להבא (ת"י שמוס ג ז) בלהבי אישתא (פלאממע). (נמוס ג ג) ולהוב וצלהוב סייפין (גלאַנץ).

להה ת' ויגהר (מ"ז ד לד) ואלהי (זיך ניעדערבייגען) ע"ע לחת ב.

להט (ריס ח"ר) מה ראיתם בע"ז שאתם להוטין אחריה; מלש' לוחט שבמקרא (ברענגען פֿאַר בעגירדע) וכן ידובר גם בלש' יוני ורומי.

להט (יכו' סוף נדה) אלקי להטיא נפקין קדמאי (לעבהאפֿט) שלוהט ויש בו חיות.

לואי (נרכוס כה:) אמר להם ולואי. ת' ולו (יהושע ז ז) ולווי (אַ ווען דאָך) כע' הלואי.

לואי לוי (בוטער, מילך) ת' חלב או חמאה (לויב כ"ז, כ"ו).

לוה (נכח' כס לד) ילוה אישי (זיך אנשליסען, צובינדען). (יומא נד:) כאיש המעורה בלויה שלו; באשתו. **לווט** ת' קללה (נכח' כז יב) לווט (פֿלוד).

לווקן ע"ע לבקן לעיל.

לחוד ת"י גם (דכר' כח סא) לחוד (אויך; זאָנאר). (נכח' כס.) ינאי לחוד ויוחנן לחוד (בעזאָנדער, אנדערס).

לחיי (כוח גיג) אם יפרקך גברא כו' לחיי (איוט רעכט, גוט) [הרבה בש"ס].

לחלוחית של דוד קיימת (סנה' מט.) מע' לח א (לעבענס-זאפֿט).

לחלוחתא אכורה משום תערובת דגים קטנים (יכו' ע"ז ז); ערוב מין דגים קטנים, נקרא גם „צחנתא“ ע"ע.

לחם (דני' סא) עכר לחם רב (גאסט-מאהל; בראדט) סעודה, ובל"ע לח"ם (פֿלייש).

לחשא (שמוס ז יא) בלחשיהון כן (צויבער שפרוך; צישען, פֿלויטערן) דבור קוסמין.

למאה (ויק' יא ל) ל"מ א' ארט איידעקסע).

למוס ת' [צרי] ולוש (נכח' לו כה) ולמוס (לאַמוס) מין צמח בשמי טוב, ע"ע למס ובלס"ו למ"ס (פיסטאצייען) מין פרי.

למוס (מדרש שמואל ז) ללמוס שעבר עני על פתחו לפני שולחנו; לדעתי צ"ל „מגירס“ (א' קאך) יודע לבשל ועורך שולחן לאכל.

ליוש (יכו' חגיגה ג) נחת ושקע כהדין ליוש (קנעטטער) הלש עיסה.

לכא (תכ"ש, גם ושתי) לכא אכיל (היער) פה, כאן.

לכד (משלי כו יז) דלכד באודנוי (פֿאססען) אוחו.

לכום (ספרי מסות) אשר יבוא באש כגון הלכוסים כו' והקדירות; צ"ל „לבוסים“ λεβης (קעססעל) יורה.

לולב ת' ענף עץ עבות (ויק' כג ט) לולבין (פאלמצווייגע).

לוריבא (נדר' מט.) לוריבא דקרא (ד' אינגערע, ווייכע) הלב והפנימיות.

לולניות (ע"ז ח:) שנעצו כו' לולניות של ברזל; צ"ל „לונביאות“ λουβη (שפעער, לאנצע) רומח.

לירית, או לילין (ת"י נמדכר ו כד) וינטרינד מן לילי. (נדס כד:) דמות לילית כו' שיש לו בנפים, (עירוב' ק:)

ק: ומגדלת שיער כלילית; מן שודית
מוקת [עיי' זוהר אחרי].

א) למד ל"ם (לעהרנען; געאיבט,
געוואָהנט) פרה למוד מדבר
(רמיה ז כד) ענ' הרגל.

ב) למד (כלים ה) עשה בו למדין
(רייפֿען) פי' מסגרות
וחשוקים.

לומיז (מוס' זכור' ה) התפוז והלומיז
[מומין], נראה שצ"ל כמו בש"ם
(גס מד.) "התמיר והלופין", כדמפרש
שם, ע"ע.

למלם (פסיק' ו) היו ישראל מלמלאים.
(גס) לא לימלם (מורמעלן) ענ'
תלונה, ע"ע מרמ' לקמן.

לון (סה"ר, צוארד) כלוגית של מרגליות
linea [margaritum] (א' שנו
[פערלען] ובל"ם חרוזים.

לן לנא, בל"ם לנו (צוא אונז).

לנשן (אנדט נראשית יב) שאלו היית
לנשן וסל בידך כו' וגורף
ביבין; לדעתי צ"ל "לנשרין"
lanterna (לאמפע, לאמערנע) עששית, כי היא
מלאכה הנעשית בלילה, והמפרש כתב
מטפחת; אבל מה לה ולביבין?
לינן (ירו' פאס ג); כמו "לית אנן".

לסם (ירו' שנת ד) חפי לסופות אסור
לשלשין. (ירו' צינס ה) חפיל

סומות *ditos* (ווייטצען, געטריידע)
מחצלאות גדולות לכסות התבואה.
רעיר (ס"י צר' ז) זבין מיא דלעיל
(אבער האלב).

לען (ת"י דצ' כפ"ח) כלענתא דמותא
(ווערמוט) צמח אשפיתון, ור"ם
גאון תרג' את הלענה חנדר'ל בל"ע,
עיי' תוה"א ח"ב הערה כב.

לפם (חולין פד.) יקה לפסו למרא
דגנים; צ"ל ללפסו" (קעססעל)
יורה לתבשיל.

לפף (ז"מ עד.) מחוסר לפוסי ויבושי

(וועלצען, קנעטמען) ענ' גלגול, מע'
לף א.

לופר (ז"ר סה) לופרין וראשי אומין
elaphros (ריסטיג, געוואנדעט)
זריוס ומהירים.

ליצנותא (קהל' ז צ) ליצנותא הוא
(שפאָטשערייא) ל"ם.

לוק (נו"ר, ותאמר אלקמה) מעט
תפסה לוקו מאותה שבבית שהוא
מצפה לה, *locus* (לאגע) פי' מעט פעל
עליה מצב אותה שבבית שהלא היא
היתה מצפה לה ללקושה, וזו לא
אספה רק מעט.

לקח ל"ם (געהמען). (ז"ז ד ו)
לוקחי חטים (קויפֿען), בש"ם
"לקוחות" שקנו הדבר.

א) לקט (מ"ס ג ח) מלקטין פשרי
דטבת (זיך ערגעטצען) ענ'
ענג.

ב) לקט ת' חושבי עצים (יוס' ט כג)
מלקטיא. (הויען, שניידען);
ומזה ת"י מלקחים (סמו' כה לה) מלקט.
(פנה ז.) במלקט זרהיטני (צאנגע,
בייסצאנגע) מין צבת חד וחריף לחתוך
ולקוץ בו פתילות או שיער. (מ"ז ז יט)
עובד שושנתא. לקיט (אויסגעהויען,
גראווירט).

ג) לקט (כמו' נד.) ומחלפא בלקיט;
שכיר ללקט ולהצוב עצים
וכדומה.

לקטא (אי"ר, רבתי עם) לא יהבת
לי לוקטא לוקטא; הישב חכם
אחד להגיה שהוא מלה אחת, וצ"ל "לא
יהבת לי לקטלפטא" ע"ע, שענינו "מעט
מעט לאחדים" (רעשייל).

לקני (חולין סג.) שם עוף טהור.

לקש (צרף' ל מצ) לקשיא ללבן
(שפעטיגע) ענ' אחור הפעולה,
ל"ם.

לקותא (דבר' לז) ולקותהון כעס
עמורה (בעשעדינגונג,
שלאגען

מאורע (שנת כד.) מעין המאורע (בעגעבענהייט, עראייגניס) ממקרה וזכר היום.

מאושכן (ככו' מד:) מל"ט, מרוח אשך; פי' בעל אשכים (האָדען) גדולים.

מאית (יטע' לח ט) ארי מאית את (שמערבען).

מאתן ת' מאתים (כרה' לז ט ו) מאתן (צווייא הונדערט).

מבדה לי (סה"ר, מי יתנד); כמו "מבוה" (פֿעראכטען).

מבהתנא (משלי י ה) ברא הוא מבהתנא (שאַנדליכער) מע' בהת.

מבטין (ת' חיוז כה י) בע' בטן ד (טראכטיג מאכען).

מבן מבינה (כ"ר עט) אשאל לי מבאניך (בעזען) שבמים וכפות דקלים שמטאטאין בם, ובקה"ד (טוב ילד) צ"ל "כי מביני סורייתא".

מבע (א) (דכ"ר לז לה) ומבע דעתיד להון (איילען) מע' בע'.

מבע (ב) ת' יפיה (משלי יט ה) מביע (רעדען) מל"ט. נוס' אחר "מוועי".

מבעה ת"י כלחוק השור (נמד' כז ד) היכסא דמבעין חורתא (אבפֿרעסען).

מבעור (יטע' ל יד) למחתי נור ממבעור (העערד) כירה.

מברא (כילה ז:) ואי איכא מברא; כמו "מעכרא" (א' פֿאָהרע) בעין אניה שטוחה לעבור בה את הנהר.

מברי (סהל' מז ד) הות לי דמעתני למברי (נאהרונג) מוזן; מע' ברה א לעיל.

מברכתא (ירו' סוטה א) מברכתא הית' עוברת כו' ועוסקין בצרכי

עצמן. *mercatus* (קויפֿער, האנדלסמאן; האנדל טרייבער) פי' סוחרים ושיורא, עיי'

(שלאנען). **לרע** (כרה' ח ז) דמלרע לרקיע (אונטער-האלב).

לש ל"ם (כרה' יח ו) לרשי (קנעטטען). (שמות יב לט) ואפי ית לרשא (טייג).

לשכה (ירמיה לה ד) לשכת רברביא (צייסמער) חדר ומעון. *λεσχῆ* (ערהאָלונגס אָרט), צוא אָפֿענטליכע אנגעלעגענהייט).

לשן (משלי ל יוד) לא תלשן עבדא (פֿערלוימדען) ל"ם.

לשש (תוס' שביעית ה) הלשישות והלביצין; מין צמח שצובעים בו.

מ

מאה מאוון (שמ"ח כט ז) למאון ולא לפין (שמות כח יב) רבני מאותא (הונדערטע).

מאהא (ת"ש ח ז) ונעימת פומיה היך מאחא (בוטער) חמאה, כמו "חלקו מחמאות".

מאין (ת"י שמו' יד כו) ויתובון מאין על מצראי (וואסער).

מאך ת' רפדתי (חיוז יו יג) מאכית (אונטער בעטען, ניעדער לעגען) ענ' הצעה והשפלה, כע' מך א' וב'.

מאינון (פסיק' לז) ועורות תחשים מאינון, צ"ל "מיינון" כבירושלמי, ע"ע.

מאים (קה"ר, יש רעה) המערב כו' מי מאים בדבש *mus* (פארא-זוז-אפֿעל) מין תפוח ארוכי ובשרו מתוק ממראה ירוק (געלבליד).

מאסי ת' מרפא (משלי ד כז) מאסי (היילונג) כע' מס א.

מארג (תוס' פסח א) המארג חייב בתחלתו; כע' מרג ג, ששומט מעט מעט.

מארמאין מארסוון (ווי"ל לד) ע"ע זמין לעיל.

עיי' ריש ע' ב [כט].

מבריק (ירו' כלא' ה) שיהא מבריק; כמו "מבריק" (דורכלייפען) נמשך ועובר.

מבתא ע"ע בית מבתא לעיל (הערבערגע).

מג (שמעלצען, צערדיגען; צאגען) מל"מ נמוג.

מגבית (ז"מ עמ:) מגבית פורים לפורים (גאבע, זאממלונג, קאלעקטע) מע' גב ד.

מג (ירו' מע"ש ז) מיגג בידים שהורות (רייבען, ערווייכען) ענ' מעוד ורכוך, מל"מ.

מיגד (כמו' נז:) מיגד אלמנותך; מע' נגד ו (דויער) משך הזמן, וי"ג מיגר ע"ע.

מיגד (ת"י צמד' כז ז) ומיגדין דקסמין (בונד) אנודות, או הוא כע' תגרא (שטאב) מקלות מגידי הקסם.

מגרא (הושע יא ד) במגדת בנין רחמימן (לייטונג, פֿיהרונג) מע' נגד ד.

מגזתא (ז"מ ל:) דייני דמגזתא; כע' מגסתא *magister* (גאססען-פּאַליציי-מייסטער) שופטי שוק.

מגזתא ת' מעברות (ירמ' נא לב) מגזתא (פֿאַהרע) כעין אניות וגשרים לעבור עליהם.

מגל (ירו' קדו' ג) הן דעמיד מגליך, ע"ע רגל ב' לקמן.

מגמרין (ירו' כמו' ט) אנן כתבין דין סוגמין; צ"ל "כתבין דיאגמין" (בעפֿעהלע) ע"ע.

מגונה (צרכ' לנ:) הרי זה מגונה (שאַנדליך) כע' גנאי.

מגנימין ע"ע במגנימין לעיל.

מגים (אי"ר, רבתי בגוים) ועביד לה מגים; מע' גיין או גיים *γευσις* קאַסמען, שפּייזען) סעודה.

מגף (א) (חולין לה:) דם מגפתו (וואונדע) מכה, מל"מ.

מגף (ב) (מכיל' זשלה ז) ויהומם נטל מגפת שלהם; צ"ל "סגניות" (פֿאַהנען) כמו בירושלמי (סוסה ז) ע"ע.

מגופה (ת"י צמד' ט ט) מגופת שיע (דעקעל, פֿערשלוס) צמיד וכסוי.

מגר (א) (כמו' נז:) ימי מיגר אלמנותך; משך הזמן (דויער) מל' נגרים שבמקרא.

מגר (ב) (ירו' חגיגה ח) א"ל מגר הוא (פֿרעמדלינג) גר.

מגר (ג) (חוס' כלים ד) כירה של מתכות שעשה לה מגור (רינג) טבעת רחב להושיבה עליו.

מגר (ד) (ז"מ מד:) גברא דעביד למיגר, מע' אנר א (דינגען, מיטהען) ענ'

[כט] מברכתא (ירו' סוסה ח, טס כתובות יג, ז"ר פה) ויסו אחרי הצלע וגו' (שמ"ח, ג) מ צ ר כ ת ח היתה עוברת בצלע שבע, והיו מניחין לרכי לצור, ועוסקין בצרכי עלמן; מל"ר *mercatus* (קויפֿער, האנדלסמאן; האנדל פֿרייבען) פי' סוחרים ושיירא [והצ"ח] במלת מברכתא היא במקום אות ההברה כאשר בצרתי בהמשכיר בערכי אויר אפסא אנטצה צאלי גדולקי בת ראש דכוון וסת ושע זבלגן טבל סכרירי טווס לבלג לכן מברכתא לוורני.— (עירובין מז:) דכרי דאתי למברכתא; פירש"י "שם מקום" אבל לא מלאנו שם עיר ששמה מ צ ר כ ת ח, גם מלשון הגמרא שם "ליזדבנו לבני מברכתא ד כ ו ל ה מ צ ר כ ת ח לדידהו כד' אמות דמי" משמע שאינו שם עיר; ולדעתי גם כאן הכוונה לשיירת סוחרים (קארוואגען-לאגער) [ולפעמים היא מרובה מכמה אלפים נוסעים עם גמליהם וסחורותיהם, וכוונתם יכילו שטח גדול מאד] שנתו קרוב למחוזא [סוף ד' אלפים אמה] ועיין חוס' שם.

ענ' שכורות .

מגדרת (שנת קמז:) אין גוררין במגדרת (בירשטע, שמרינעל) כלי לגרוד בו על עור הגוף .

מדבה (עזרא ז יז) על מדבחה (אלטאר) מזבח .

מדבק (מ"א ז כט) מדבק עובר כבוש (אנשלוס, פערבאנד) .

מדברא (משלי יא יד) באתרא דלית מדברא ; בלס"ו (אנפיהרער, לייטונג) הנהגה ותחבולה, ע"ע דברא .

מדד (ספ"ר, כרם) ; לשו' גורל (לאָאָז) ע"ע דד לעיל .

מדה (ברכ' יב.) מדת יום בלילה . (צילה פז.) מדה אחרת היתה לו (זיטטע, רעגעל, ארט אונד ווייזע) .

מדוא (חס' ו א) וממדונא אתנחמנא (שמערץ) כאב .

מידוי (ת' חיוכו ו) מידוי בשש. (חולין לנ.) מי איכא מידוי (זאכע, עטוואס) בע' מדעס .

מודיאי (ת"י שמוס ל לד) קטף ושובלא מודיאי ; לדעתי נראה שצ"ל „ושובלא נורדיאי" שכולת נרד .

מדוכה (סוטה כג:) פרוש מדוכה כו' דמשפע כי מדוכיא (מאָרזער-קיילע) עיי"ש .

מדכותא (ת"ר"ש ג ח) ועבדין הדליקה ומדכותא (ריווינינג) טהרת וגעול הכלים .

מדל (שמוס ז יט) מידלא דלי לנא (שאַפּפּען) .

מדינה (ר"ה כט:) במקדש אבל לא במדינה (פראָוויניץ) ערי המדינה, ל"מ .

מדנא (תה"ל פ ז) שותנא למדנא (שמרייט, צאנק) .

מדעא (ירמ' ג טו) במדע ובחוכמא (קענטניס) .

מודעתא קרי לביונתא (משלי ז ד) ; ריע ואוהב (פריינד) .

מדורא (ישע' ל לנ) מדורא דאשתא

(שייטער-הויפּען) .

מדר (דני' ז יא) מדרהון עם בשרא (וואָהנונג, אויפּענמטהאלט) מע' דר ב .

מדרא (יומא כג.) מאי פקיע? מדרא ; צ"ל „מדרא" (פייטשע) רצועה ליסר בה מע' מדר ד .

מדרך (ירו' מע"ס ד) יתיב מדרך, ע"ע דרך לעיל (רוהען) ; או צ"ל „מדרך" (שלוסערטע) .

מדרשא (ת"י צר' ט כז) וישרון במדרשא (שולע, שמודיענ-הויז-געזעטצ-פּאַרשונג) .

מהגיונות (ירו' כתו' א) ; ע"ע סברניות לקמן .

מהדר (שנת כג.) מהדר מר אמשחא (נאכוזכען, זיך בעמיהען) מחור ומשתדל .

מהו (ירו' צ"מ ה) מהו דנרין (עטוואס) איזה סך .

מהך (דבר' כט יז) למהך למפלא (געהען) מע' הך א .

מהלך (יונה ג ד) מהלך תלתא יומין (גאנג, דויער) .

מהלם (ירו' תרומת י) מהלוטין הוו ; מל"מ (צערבראָכען) שבורים וחתוכים .

מהני ת' יועיל (משלי יד ד) ; ל' הנאה (נוטצען) .

מוהרא (שמוס כג טז) כמיהרי בחולתא ; בלס"ו (קויפּרייז) מתן שנותן החתן לאבי הכלה .

מהרהר תר' נמהרים (ישע' לז ד) מהרהרין ; מל' מהר, והכפילו עי"ן ולמ"ד הפעל (איבעראיילענד) .

מהורנקי (ע"ז יא:) ; שם א' מחני הפרסיים .

מוהי ת' איש מהיר (משלי כז כט) גברא דמוהי ; צ"ל „דמוהי" (איילען, שנעלל טהון) עיי"ע יחה .

מוי (צר' א ו) מוי עלאי (וואססער) מים .

מומא (לייבעס פעהלער) מום.

מועי בע' מבע ב.

מזא (דני' גיט) למזא לאתונא (הייטצען, אנצינדען) כע' אזא.

מזבן ת' המוכר (יחז' ז יג) מזבנא (פערקויפער).

מזג ת'י ממולח (שמות ל לה) ממזיג (פערמישט, דורכגעריהרט).

מזויין (דנר' יא כ) ותכתבינון על מזויין (טהירפפאזטען).

מזייעי (ת'י צמד' ו כד) לילי ומזייעי; מין מוזיקים שייחסו להם [עד היום] שאוהבים לרכוב על בהמות עד שייעפו ויזיעו.

מזכתא ת'י מדוכה (צמד' יא ח) מזכתא (מארזער).

מזמרות ל"ם (מ"ב יב יד) כל"ז ידוע; או כלי לזמור ולמחוש בו

את הפתילות (ליכט-שעערע-פוטצע).

מוזפא ת' נושה (תהל' קט יא) מוזפא (גלייביגער) מלוה. (ת"י דכריס כד י) מוזפו (שולד).

מזר (ירוש' שנת ב) עשאה מזור (וויקע, קנייטען) הוא הפתילה שעושים לשומה בנקב הסכה.

מזרקא (שפרענג-בעקען, פאקאלע) מל"ם (צמד' יז יג).

מח (סה"ר, זאת קומתך) ומחו על עצמן (זיך בעמאכטיגען,

אבהאלטען) ענ' התגברות מע' מחד.

מח ח' הרה עמל (יסע' נט ד) מוחן (ערדענקען) מע' מוח פ.

מחא (דני' ה יט) הוה מחא (לעבענ-לאססען) היה מחיה.

מחבוט (ירו' צילה ג) למחבוט אסור (לעשות מן העור) פי' להוציא

את כל הבשר דרך רגל אחת, שלא ישאר קרע בהעור וישמשו בו כעין חבית לשמן ודבש, כמנהגם.

מחבוטא ת' בשבט (יסע' כח נט)

במחבוטא (שמאק). **מחה** ת' תרפים (סוסע' ג ד) מחוי (ענטדעקען, אויסואגען) מל"ם.

מחורר ת"י לבן (ויק' יג ד) מחורר, מע' חור א.

מחוותא ת"י סכות (דנר' כט כה) מחוותא; ענ' הכאה (פלאגע) מע' מח א.

מחויז (תהל' קו ל) ל"ם (ציעל; פראווינץ) גבול; ומקום.

מחוזא ת' חוצות (ליכה ד ה) מחוזין (גאססע, שמראססע).

מחזי (ויק' יג לב) ומחזי נתקא (אנזעהען, אנבליק) מראה.

מחזק (חולין ב:) הכל מוחזקין שוחטין (בעקאנט, בעוואוסט; בעזיט-צער).

מחזור (ת"י כנ"א ח יד) ומולד סיהרא ומחזור (ציקלוס, אומקרייונג).

הקפת זמן.

מחזיר (קדוש' ב:) מחזיר על אברתו (נאכזוכען, פערלאנגען) ענ' השתדלות.

מחזיתא ת' הגליונים (יסעי' ג כב) מחזיתא (שפיגעל) מל"ם חזה.

מחטא ת"י מרצע (דנר' טו יז) מחטא (פפרימע, נאדעל).

מחטייתא (דנר' כח נו) דמחטייתא בכון (צארטליך) ענ' ענג, מע' חט ב.

מחטפא (ת"י ו יא) דמתלין ביה מחטפין דדהבא (שעללע)

שעמונים המשמיעים קול, מע' חטף לעיל.

מחטרא (שנת לב.) בחד מחטרא ליהוי (שלאגען) מע' חטר לעיל.

מחירא (צ"ר עו) מחירלא דמטכסין (צווירן-בונד) מע' חל טו,

בע' מחל ה.

מחיר (צ"ר ח) האדם עשוי מחילים מחילים (האָהלונג) פי' חלולים.

מחליץ (ירו' מכות ב) מעגל במעגילה כו

כו' עד שיתיר כל המחלצין *μοχλευσις* (העבעל, שטארקע שטאנגע) כלי להניע בו דברים כבדים [ל].

מחלוקתא (ת"י זרע' נ ח) ליואי במחלוקתהון (אכטהיי-לונג).

מחמי (זרע' כג ח) מן מחמי אפוי (אנזעהן, בליק).

מחמת (ז"מ עת) מחמת אובצנא (וועגען, דורך) פי' בסבת, ועל ידי.

מחוס (ת"י זרע' לג יח) אתיהב לי במיחוס (ערבארמען).

מחפורא (זפנ' ז ט) מחפורין דמלח (גרובע) חפירה.

מחפרא (משלי יט כו) מבהתנא ומחפרנא (שאַנדליכער).

מחיצה (זרכ' יז) עושה מחיצה; וכן ת' חיץ (יחז' יג י) מע' חץ א (שיידע-וואנד).

מחקא (מגילה יט) נייר מחקא; מין קליפה של צמחים שהיו כותבים עליה.

מהרוך (ת"י שמות כה כה) דמי צער מחרוך (בראנדוואונדע) כויה.

מחוש (קדושין ה:) אין כאן בית מיחוש (פֿירכטען) מקום לדאונ, מע' חש ג.

מחוש (תמורה טז) מיחוש אונים (ליידען, אָנגסטגען) מע' חש א.

מחת (ישעי' סו ה) ארי במחותית

(הינאבשטייגען) מע' נחת ב.
מחת (דברים יד:) מחתא על ארעא (ליעגען) מונח.

מחת עי"ע מתח לקמן.
מוטה (ילמד' מזריע) מוטה הזו של תרגול א' מס' בכנפיו. (מד' סהלים עט) מוטה כו' א' מכ' בכנפיו; הוא האבר הקצר הקיצון שבקצה הכנפים.

מטה (כמוכות פד:) מטין אתמר (נייגען; צונייגען) ענ' נמייה לאיזה צד.

מטה (א' בעט) ל"מ; והושאל למטת המת (בצהרע, זארג).

מטין (וי"ר כז) אסר מטו ווסתיה (ד' העראב הענגען) שולי בגדיו התלויים ונוטים לתחת, הרים וקשר אותם, כדרך עושי מלאכה שם בארצות המזרח, שלא יעצרוהו.

מטיותא (זרכות מד:) מטיותא מארבע (געבאָקען).

מטח (שה"ר, הנך יפה דודי) ס' רבוא דקניא לא מטחנה להון ולא נסב יתהון (פֿאַססען, ענטהאלטען) ענ' החזקה וקבול, עי"ע סח ב לקמן.

מטוטר (ירוש' ע"ז ח) אצטרובלין במטוטלותיהון (שטיעל) פי' עוקץ שבו נוטלים הפרי.

מטיר (יומא כח) וכל המטיל מים מעון קדוש; נקבים קטנים, משתין.

מטלא (מ"ג ט כה) מטל נבואתא (אויס שפרוך

[ל] מחלץ (מ"ק יא.) שפין את הסדקין ומענילן אותן במעילה ביד וזכרנל אזל לא במחלצים, כספרי המשביר בחרתי שהוא מל"י *μοχλευσις* (העבעל, שטאנגע) כלי שעל ידו מניעים מעילה או שאר דברים כבדים, ויהיה פירוש, אזל לא במחלצים" שלא יניעו את המעילה במחלצים, שהיא מעשה אומן ומלאכת חול; ורש"י ז"ל חשבו לכלי אחר במלאכת הבנין, וכחב, "ען כעין רגל שדוחקו במעוזה" והנה מלאכתו ראייה ברורה לפירוש זה פירושלמי (מכות פ"ב) מעגל במעגילה כו' עד שיתיר כל החבל כו' עד שיתיר כל החלצין, ובש"ס (מכות ט:) לעולם אינו גולה עד שימט מחלצו מידו, וי"ג מחלצו, שנראה בפירוש שכלי המחלצין ישמשו בו להניע המעילה, וכ"מ לענין קושיית הגמרא, עי"ש.

משלנא (שפרוך) משא .
משלנא (חיוז מ יח) משלנא דפרזלא
(א' לצסט, שטאב) .

משמוזן (צ"ר נב) הולך במטמוניות
(אין געהיים, פֿערבאָרגען)
בהטמנה ושתיקה .

משעמי (צ"ר סג) מטעמי יומא ; צ"ל
"מטמע" (דאָממערונג) ענין
שקיעה .

מטיף (ינו' טענית ד) אלף מסיפי אצבע;
כמו "מקיפי" (אבהויען) שאצבעס
נקוף ורחוק, מע' נקף .

משפחת ל"מ (רוח ג טו) הבי הכטפחת
(טוך, היללע) סודר . (מנילס
טו:) מטפחות ספרים ; גרתק ותכרוך .

משקם ת' [אבן שלמה] מסע (מ"א ו ז)
מטקס (גערוייהעט, גערויכטעט)
עיי"ע טכס א לעיל .

א) מטרא (בראשית ז ה) מטרא על
ארעא (רעגען) .

ב) מטרא (ירמי' נא יב) אתקיפו
מטרתא (וואכען) שומרים .
ומזה (ויקרא ח לה) ית מטרת מיטרא
(היטטען, בעאבאכטען) משמרת . בית
מטרא (ת"י בראשית מ ד) בית האסורים
(געפֿאָנגנים) .

מטראתא (ע"ז י:) כל יומא שדר
ליה (לרבי) דהבא פריכא
במטראתא וחטים אפומייהו *μετρημα*

(ד' געווענהנליכע טאאס געטריידע דער
זאָלדאטען) מין שק ומרה שהיה דרכם
לתת בו תבואה למשרתיהם וחילם .

מטרן (ספרי שופטים) ובנית מצור כו'
עושה אתה מיני כטרוניות ; נראה
שצ"ל "טרמנטיאות" *termento* (געשיטץ)
כלים משחיתים את המצור .

מי (ווער) ל"ם ; וכן הוראתו "כאשר"
(אלס) מי אתי מיול (ינו' חגיגה ג) ;
כאשר באו לילך .

מיוזם (צמ"ר י) כשהוא הולך למיוזם
μυζος (שויא-שפיעל) מין
צחוק שהתענגו עליו בזמן מיתה ושמחה .

מיוט (קס"ר, ביום טוב) עתיד לבוא
לידי מייט (וואַנקען) להתמוטט .

מיונקא (אי"ר, חד מאתנים) ;
כמו "ינוקא" (קנאבע,
קינד) .

מיונקא (חסתר ח טו) מיונקא דכרום
ימא *μανιακως* (האלו באנד)
כע' מנייק .

מכבן ת' משכב (טמ"ז יז נח) מכבן ;
הוא מע' כבן ת' רדיר, עיי"ע
(היללע, אָבער דעקע) והיה משמש גם
למשכב ; כמו "ופרשו השמלה" שגם היא
בגד לעטוף .

מכדי (צ"ק ג.) מכדי שקולין הן, כמו
"מאשר" (דא) ועקרו מלת "די"
בע' די א, ויתר האותיות נוספו לו
מלפניו כבמלות לכתחלה למפרע לכאורה .

א) מוכר (ינו' דמאי ג) מיכל דקסין ;
צ"ל "מובל" (א' לצסט)
משא, עיי"ע .

ב) מיכל (ויקרא יא לד) מכל מיכל
דמתאכיל (עססען) מאכל .

מכל מקום (נדריס לו.) לא יחשב לו
מכל מקום (אללענפֿאלס ; יעדאָך)
בכל אופן ; בכל זאת .

מכולין ת' בתים לאשרה (מ"ז כג ז)
מכולין (אויפֿענטהאלט) מערך
כל ו .

מכסא תר' נעלם (ויקרא ה ג) מכסא
(פֿערבאָרגען, פֿערדעקט)
מוסתר ומכוסה מהדעת .

מכסה (ינו' שנת ו) קרב למכסת יהב
לה חמרא אכלה ; לדעתי צ"ל
"לטמסה" (קראָקאָדילל) מין לשאה גדולה
טורפת ומזקת [לא] .
מכסימונוס

[לא] מכסה (ינו' שנת ו) חד גיור הוה אסטרונוגוס, חד זמן אחי צעי מסיק [לדרך] אמר
כסדין

מלח (ז"ק קיז:) מלח ליה לחמרא; מל"מ (שוויממען) פי' רצה להוציאו מהספינה לשוט במים.
מלח (קדושין כט:) אם היה בנו זריז וממולח (געזאלטצען; ווימציג, שאַרפֿוינגיג). כהוראת מלת *salse* (זאלץ) בל"ד.
מלח (משלי יט ה) לא נתמלח (רעממען, פֿליכטען) ענין הצלה.
מלמטין (ז"ק סז.) הצלעות בו' אלו המלמטין (פֿפֿאַסמען, אייגן-פֿאַסונג) הנסרים שסביב פתחי החלונות וקבועי הקורות.
מלמזכים (פסיקתא סז) ל' כור סולת אלו מיני מלמזכים; נראה שז"ל, מלמזיא *μελιτομα* (האַניגן-געבאַק) מיני מאפה דבש, עיי"ע.
מרי תר' שואב מים (דברים כט י) מלי (שאַפֿען). (ירוש' מע"ס ד) מלוי את.
מרך (שבת קי.) חשבונות של מלך; כמו "סה לך" (אונניטציגע).
מלריא (ת"י ריש דברים); כמו "מאלריא" (קונרשאַפֿטער) מרגלים.
מילין (ע"ז לח:) אמר לי ר"ח מילין (געשוועטץ, פֿלודערײַא) דברי הבל וכוב.
מלקושא (ירמי' ג ג) ומלקושא לא הוּ (שפּעט רענען).
מלשן תר' לשון רמיה (תהלים כ ג) מלשינא (פֿערליימדער) מל"מ.
מלותא (ירו' כלאים ה) הטופח מלותא, עיי"ע טופח ג.

מלת

מכסיטונום (מכילתא, ויהי ממחרת) בשנה שניה בשעה שבקש משה להעמיד מכסיטונום על ישראל; נראה שז"ל, טכססונם *ταξισιν* (קרויגער אבטהיילונג) סדרי החגלים.
מכסן ת' תוכחה (משלי יב ה) מכסנתא (צורעכטווייזען, ציכטיגען, פֿאַר-ווירפֿע מאַכען) מע' כס א.
מכרא (מ"ז יב ו) גבר מן מכריה (בעקאנטער).
מכש (מד' תהלים ז) מכושו של מרגליות (שלאַגעל) ענבל שבזוג, מע' כש א.
מכתב (כלים יג) מכתב שניטל הכותב; שם כלי שהיה עשוי מצד א' לחרות בו על לוח שעוה, ומצד השני שטוח מעט למחוק ולהחליק השעוה לכתוב עליה שנית.
מול (ספרי נשא) או מול כנגד פנים (הינטער זייטע) צד העורף.
מלאי (עוקצין ה) מלאי שבשבלים; וי"ג "מלעין" ע"ע.
מלבין (אבות ג) מלבין פני חבירו; מביישו ומכסיפו; (בעשאַמען) דאזיל סומקא ואתי חורא.
מלבן (ז"ר לח) כותש את השעורים במלבן; כמו "במבלן" *εμβολον* (פֿפֿלאַק, קיילע) כלי ועלי לכתוש בו.
מלבניקי (ירו' שבת ו) "צ"ל "מלבניקי" (מאלפֿע) עיי"ע.
מולד (ת"י זרעית א יד) מולד סיהרא (ענמשטעהונג; נייאמאַנד) זמן קבוע הירח עם החמה.

כהדיו נפקין [פי' שראה צאלטעניעות שדרכו בסכנה] חזר ואמר כו' נפיק על שמיא דזריין [פי' אלא בשם זוראי ולא אחמין צנוכנים] קרב למכסח יהב לה חמרא ואכלה, מאן גרס ליה דנפל בגין דהרהר, מאן גרס ליה דאשתמיז בגין דאחרחין על צרייה; פי' הק"ע קרב למכסח, מקום סכנת חיה רעה, לשון כריחה" ופירושו דחוק; ולדעתי ז"ל קרב למכסח, והוא צלשון ערבי שם הקרחאדי"ל לפאה גדולה מאד המזקת וצולעת את כל הקרב לה [ומאשר לא הבין המעתיק את המלה, החליף את המ"ס לחות מ"ס הדומה לו, והשמיט את הוי"ו מאות המ"ס] והגר נתן לה את חמורו לאכול והוא ניטול, וגם מלשון "יהב לה" משמע שהוא שם חיה אחת.

א) מלת (שמו"ר מ) יש באזנו יש במלתן *mollis* (וויכע) פי' הרכה שבאזנו.

ב) מלת (מוס' שביע' ה) עיקר ורד ועיקר מלת [ובירו' שביע' ז הגיר' עיקר האנח] מין שורש עשב קשה ואינו נאכל.

מלתרא *μελαθρον* (קוערבאלקען) עיי"ע אמלתרא.

ממזור (ירו' שנת ז) דעביד ממזור חייב משום טוה (וויקע, קנייט) פתילה לשומה בנקב המכה [לב].

מומייקי (ירו' שנת ו) כמו מנייקא *μανικαης* (האלזבאנד).

ממלל (בראשית יא ח) ומלל חד (שפרעכוויזע).

ממנא ת' פקיד (מ"ז כה יט) ממנא (בעפעהלסהאבער).

מימר ת"י לאמר (בראשית לז ה) למימר (זאגען; בעלעהרען) למימרא.

ממרא (סנה' טו:) זקן ממרא (אייגענ-זינגי, ווידערשפענסמיג) מסרב נגד דעת הגדולים.

מימרם (סה"ר, אמרתי אעלה) הפתיא מימרם כו' שמפתין כו'; צ"ל "כוסרים" (גאטצען פריכטער) והיה להם לעבודתם גם קדשות וזונות, כידוע מהמקרא.

מומתא (בראשית כד מא) זכאי ממומתי (שוואור) שבועה.

ממותא (ירמי' סז ד) מסת ממרעי כפן (טאָרט, שטערבען).

א) מנא ת' מה היא (תהליס למ ה) מנא אינון (וואס, וויפיעל).

ב) מנא מנונא (דברים ח ג) ואוכלך ית מנא (ד' מאננא).

מנגדנא (זכחיס לח.) כמצליף כו' כמנגדנא (באסטאנירען, גייסעלן) ענין מלקות והכאה, מע' נגד ג.

מנודה (מ"ק יג :) והמנודה שהתירו (פערבאננטער) ששמו עליו נדוי.

מנדע (דניאל ז כה) ומנדעא לידעי בינה (קענטעניסע, וויססענשאַפֿט).

מנדרן (ירו' שנת יא) שהיה מקום מנדרן; כמו "מדרון" (אבשיעסיג) עיי"ע.

מונה את ישראל (נעקען) מל"מ "לא תונה".

מנוול (כתובות מ:) מנוול ומוכה שחן (א' שמוטצינער, האָסליכער) בע' נול א.

מנח (בראשית ח ט) מנח לפרסת רגליה (רוהע).

מנחה (זכרות כו.) חפלת המנחה עד הערב (פֿאַראַבענד געבעט).

מניח (שנת ט:) מניחן חיי עולם (לאַססען, ניעדערלעגען, אב-לעגען).

מנחרותא (דברים לח:) עבריו כו' למנחרותא עבירין; גיר' הערוך "מנחרותא" *munus muneris* (דיענסט, פֿערריכטונג) עבודה ושירות.

מוניטא (ז"ר לו) מוניטין של אאע"ה. (שמו"ר ה) מוניטא שכולה

זהב *moneta* (מינצע; רוף) מסבע עוברת; ופרסום.

מונטיא (ז"ר מד) קטע הדין מונטיא

מן

מן

[לב] **ממזור** (ירו' שנת ז) אהן דעבד ממזור חייב משום טוה; הק"ע מפרש "שעושה חזור". ולא ידעתי איזו הכדל יש בין עושה חזור או בנד אחר, ועוד הלא מלאכתו היא מלאכת חזור ולא טויה, שכבר נעשה; ולדעתי הוראת ע' זה כע' "מזור" לעיל, שהוא צירופלמי (שנת ס"ב) עשאה (להסתילה) ממזור טוה והכוונה להסתילם ששמין אותה בנקב המכה (וויקע, קנייטעל) [מל"מ לא זורו] ולכן אמר כאן "אהן דעבד ממזור" פי' פתילה לשומה במכה, ודרכו לגודלה בין האצבעות או בכף היד לישרה, ולכן אמר "חייב משום טוה" שהוא מלאכת טויה.

מיסב (יטעי' ס ד) מיסבהון ומתנהון ברשע (נעהמען).

מסיבה (יומא יט.) מסיבה עולה לנג (וואנדעל טרעפפע) מעלות

עולות עקלקלה מסביב לעמוד נצב.

מסיבו דילה מאי תהוי (ינמות סה:); פי' עת הזקנה (אלטער), מע' סב ה.

מסוביתהא (ע"ז עא:); מלישון סובא; סוכר יין (וויינזעענק).

מסוגין (ירו' ז"ז ז) ואילין דעברין מסוגין *signo* (שרייבען, צייכנען) לומדים אותיות וכתיבה.

מסגרא (תהליס קמז ח) הנפק מן מסגרא (קערקער) בית כלא.

מסמבא (ירו' זילה א). מסטווה (ירו' כלאים ט); כמו „אצטבא“ (זיילען-גאנג, באַנק) ספסל ארוך.

מסטף (דמאי א) בנות שקמה פטורות חוץ מן המוסטפות; מין פרי שקמה המתבקע אחרי הבשילו.

מסכה (שמו"ר מז) עגל מסכה כו' ר"י אמר לשון סרדיומין הוא מסכה אמר הקב"ה כך אני עורפן שנאמר עשו להם

מן כרו *mentio* (ערועהנונג, ד' רעדען פאָן עטוואס) פי' יפסק וימנע הדבור הוה מעתה.

מנטול (ירו' ס"ס מי שמחו) כ"ע מודו דרקי אנטולין שהוא אסור [גיד' הרא"ש, והנוס' שלפנינו „אצטלין“] ופידש הנגיד, כמטייל שלא באונס.

לדעתי הוא מ"ר *mantilium* (סער-ווייעט, האנדטוך) פי' שרוקק על מטפחתו ואינו מבליעו בו.

מינס ת' חקקי און (יטעי' י א) רשמין דמינס (בערדיקונג).

מנוס (ר"ה לא). עשר מסעות כו' ששה חדשים נתעכבה שכינה כו' שנאמר ועיני וגו' ומנוס אבד מנהם כו'; פי' שדורש ומנוס כאלו היה כתוב „ו' מנוס“ *mensis unyos* (מאָנאַט) ששה חדשים [לג].

מנתא דמלכא (ז"ק קיג:); בנת הסלך (טריבוט) בע' מנדה.

ממא (משלי יז כד); שעבוד ומכס (טריבוט, פּראָהנדינסט).

מסאנא (ירו' דמאי א) מסאנא דתאיני (א' קאָרב) כמו „צנא“ ע"ע.

[לג] מנוס (ר"ה לא). עשר מסעות נסעה שכינה כו' מכפורת לכרוז כו' ומהר למדבר כו' אמר ר' יוחנן ששה חדשים נתעכבה שכינה לישראל במדבר שמא יחזרו בתשובה כיון שלא חזרו אמר תיפח עלתן שנאמר (חיוז יא) ועיני רשעים חכליה ומנוס אבד מנהם ומקוהם מפח נפש; ואלתמו לה נבין מאין לקח דרשתו מהפסוק הזה, ומה הגיע לו לדרוש משך הזמן לששה חדשים. והנה במבוא לספרי המשביר הבאתי מאמר אחד שהוא ג"כ לר' יוחנן מענין כזה, והוא (מדרש תהלים י) אמר ר' יוחנן שלש שנים ומחלה היחה השכינה עומדת צהר הזיתים ומכרזם דרשו ה' בהמלאו, ולא היו משגיחין שנאמר נדרשתי ללא שאלוני נמלאמי ללא בקשוני [מטעם כמוס עמדי כחבתי שם הפירוש בלחכסיה וצרמיזה, וכוונתי בזה היה] ר' יוחנן דרש שתי המלות „דרשו ובהמצאו“ כהורחסו כל' יוני *τρεις* (דרייא) שלש, *ημισα μιση* (האלב, האַלפֿטע) מחלה ואלמע [ושני מלות אלה כבר נמלאו בדברי חז"ל, ע"ע טריה, ע' מס ג, ומלע ז] ולכן דרש שלש שנים ומחלה היחה מכרזת, מן דרשו ה' בהמצאו, ולא היו משגיחין שנאמר נדרשתי [פי' שעבר דרש (דרייא) ללא שאלוני, כמלאתי] [גם עבר אלמע ומחלה של שנה] ללא בקשוני, וגם כאלן כיון ר' יוחנן למלה יונים ורומית, שבהם נקרא החודש „מענס“ *μηνος mensis* (מאָנאַט) ולכן דרש ששה חדשים נתעכבה כו' שנאמר ומנוס [כאלו היה כתוב ו' מנוס, ששה חדשים, פי' אחר שעברו ששה חדשים] אחד [ונסתלק מהם] ומקוהם אח"כ היה למפח נפש.

להם מסכה *massacre* (ניעדער מעטצ- לען, מאָרדען) קטל והרג רב [לד].

א) מסכן ת' ויואל אלוה וידכאני (איוז ו ט) ושרי אלהא למסכן יתי; אולי צ"ל "לממשפן" (צערמאלמען) כתרנום הסלה בשאר מקומות; או הוא כאן לשון עו נ י, כי כן יתורגם גם למלת "יענו" (הסליס לד ה) ואחסנתך ימסכנון (פֿערארמען), עיי"ע עהר לקמן.

ב) מסכן ת' צופה (הוסע ט ח) מסכן (שויען, בעאַבאַכמען) מע' סך ד.

מסליא ת' כסף סיגים (משלי כו כג) מסלי (שלאקען, אונריין).

מסולים (קדושין יא:) מסולים שאין לו עקב; מין מנעל נקרא גם אפנתא" (תענית יב:).

מסימן ת"י (דברים ח ט) מסימן כנחשא; צ"ל "חסימן" (האַרט) מע' חסם א.

מסמר (ירו' ז"ז ז) מסמריה דנוולא; מל"ם סמר, ומערך צמר ב (הימצע, דאמפף) פי' ההבל העולה מהאשפה.

מסמתא תר' עורה (יחזקאל מג יד) מסמתא, בנוסחתנו "מסחמתא" (אויספֿיהלונג; מעראסמע).

מסנא ת' מכתם (ישעי' יג יב) מסנא (קליינאד) תכשיט יקר.

מסע (וי"ד לו) גפן זו עולה על כל מסע ומסע (שפאלייער) כע' מצע, והם היציעות (געלענדער) שעושים להם מקנים שינוחו ויסתככו עליהם בגדולם ועלייתם.

מספייא ת' משאתו (איוז לא כג) מן

מספייא (פֿורכט, שרעקען) מערך סף ד.

מספורת של פרקים (שנת מח:). (כלים טז) ומספרים והתער. ת' ומורה (שופטים יג ה) ומספר (שערדע). **א) מסיק** תר' הצלצל (דברים כח מז) מסיקא (פֿעלד גריללע) כע' סק א.

ב) מסיק מסקנא, תר' מעלות (ישעי' לח ח) מסקנא; ענ' מדרגה ועלייה; וגם סלוק מאיזה דבר (גראד, שטויפֿע, אויפֿגעהן; בעשלוס, אויספֿיהרונג) מסוקיתא.

ג) מסיק (שנוע' מח:). מאה זוזי דמסיקנא בך (פֿאַרדערן, מאהנען).

מיסר (אי"ר, חד כותאי) והוה מיכרא דחסין (בינדעל) מע' אסר א, אנורה.

מסר (ישעי' מד יג) מסר ליה במשקולתא (זאָגען).

מסרוך (שנת נג.) לא יקשור לו מסריכו (ראָס-גורט) מין חגורה רחבה נקשרת סביבו.

מסרוקא; מין צמח, ע"ע אפימלייא.

מסרתא (ישעי' ל יא) אבמלונא ממסרתא (זייט-וועגע) מל' סר.

מסתיא תר' כדוי לחמי (איוז ו ז) מסתיא לסעודתי (גענוג) כע' די ומסת.

מסתפק (פסחים ח.) הב"ע במסתפק (בענימצען) שלוקח מעט מעט לספוקו.

מעביות (אי"ר, קלים היו) שהיו דולקים

[לד] מסכה (שמו"ר מז) עגל מסכה ר"י אמר לשון סרדיוטין הוא, מסכה, אמר הקב"ה כך אני עורקן שנאמר עשו להם מסכה [נוס' הידי משה] פי' סרדיוטין הם הסורגים חייבי מיתה, והם קוראים לפעולת הרג רב "מסכה" וכן בלשון גרפח *massacre* (ניעדער מעטצלען, מאָרדען) וזה שמסיים עשו להם מסכה, פי' שהכינו לעצמם קטל והרג רב.

דולקים אחר המעביות; לדעתי צ"ל "הנעמיות" (שמרוים) הוא שם מין עוף גדולה שאינה יכולה לעוף; אבל מרוצתה עוד נמהרה יותר מסוס שוטף ורץ, שאחד מאופני צידתה הוא לד לוק אחריה עד הלאותה, ונצרך לזה עמל כח רב, וגם נקל לקרות בזה טכשול מות, כי במכה אחת בצפרניה תשסע את בטן האדם.

א) מעבר (יטע' ל לב) מעבר רברבניהון (ר' איבער געהן).

ב) מעבר (כלים יג); מין כלי להעביר ולהפוך בו אלומות מפוזרות (הארקע).

מעברא (כדריס כז). בע' מברא רעיל (א' פֿאָהרע).

א) מועדא (ויקרא כג ז) אלין אינון מועדיא (פֿייער טאָגע).

ב) מועדא (משלי כה יט) ורגלא מועדא (וואנקענד).

מעזי (שמות כה ד) ובוץ ומעזי (ציגענ-האאר).

מעויין (יז' כלאים ח) מין צמח נקרא גם "לעונין" (מעלדע).

מעזיבה (ז"מ קיז). נותן את המעזיבה (עסטרין); המיט כו' שמוענין על התקררות או על קרקע הבית והכלי (מזי יז).

מעט (קדושין ד). יציאה דכוותי' קא ממעט (אויסשליעסען, אבציהען).

מעי (קדושין פא). שויתיה לדמך תרתין מעי (קוועללע) מעיינות נובעים.

מעיינא (תענית י); משום מעיינא (דורכפֿאלל) שלשול המעיים כמעיון.

מעך (כחובות לו); מפני שמיעך לה; ל"מ (יחזקאל כג) מעכו שדיהן (געדריקט, בעטאסמעט).

מעוכיא ת"י כומו (זמדבר לא כ) מעוכיא (א' ברוסט ציע-ראטה).

מעל (דניאל ו טו) ועד מעלי שמשא; ביאת והערב שמש (זאָנגענ-אונטערגאָנג). (כחובות סז); במעלי יומא דכפורי; ערב יוה"כ. (תהלים קיח כ) מעלנא דבית מקדשא (איינגאָנג, טהאָר) מבוא ופתח.

מעמד (תענית כו). אנשי המעמד (פאָסמען, אבטהיילונג) משמרת, שמהם היו עומדים על הקרבנות.

מעמיד (יז' יזמות יז) שיהיו מעמידין של עץ (זאָהלע) תחתית

הסגדל שבשבילו הוא נעשה. (זדה ח); המעמיד בשרף ערלה. (שבת ס). הלך אחר המעמיד. מ"מ (תהלים קה י) ויעמידה ליעקב (פֿעסמטשטעללען, דויער-האָפֿט מאַכען) ועי"ע עמד לקמן.

מעם ת' ועורקי לא ישכבון (איוב לז) ודמעסן; נראה שתר' ועורקי כמו "וחורקי" השונאים חורקי שן, עי"ע מעם.

מעסר ת"י מעשר (זמד' יח כו) מעסרא (צעהנטהייל).

מעפרא (מ"א כ לח) וכריך במעפרא עינוהי (טורבאן, טוך) וכן בלס'ו.

מעיקא (תהלים קזו) עיק להון מן מעקתהון (בעדריקונג) ענין לחיצה.

מערע (ויקרא כג ד) מערעי קדיש (איינטרעפֿען).

מערקא (ירמיה מח יט) שאילו למערקיא (פֿלייכטלינגע).

מערתא (זכרשים מט כט) לות אברהם במערתא (האָהלע) מערה.

מעושה (גיטין פח); גט המעושה (אויפֿדרינגען, ערצווינגען) עי"ע עשה לקמן.

מפח (איוב יא כ) מפח נפש (קרענקונג, קוממער) עי"ע פח ג לקמן.

מפחא (איכה ה י) מפח כפנא (אויפֿ-דונזען) נפוחים. מפטרא

מפטרא ת"י גרושה (ויקרא כ"א יד) מפטרא (געשיעדענע, פֿער-שטאָססענע) ועי"ע הפטורה לעיל, וע' פטר א.

מופלאג (עיכוזין סג.) שאני ראב"י דמופלאג (ענטפֿערנא, אַכגע-טהיילט; זאָנדערבאר) מרוחק מובדל; ומעולה.

מפני (כ"ר סג) מפני רמשא; מל"מ לפנות ערב (געגען אבענד) לקראת, בקרוב.

מפסא ת"י חללה (ויקרא כ"ז) מפסא (ענטווייהעט).

מפסלא ת"י כילפות (טהלים עד ו) מפסלת דיוסטרא (אקסט, בייל) עי"ע דיוסטרא.

מיפק (שמות לד כג) במיפקא דשתא (אויסגאנג) מפקא.

מפרחיתא (שנת נט:) אי אית ביה מפרחיתא (פֿרענזע) חומים ורצועות דקות פורחים הנה והנה.

מפרין (ת"י שמות כג עז) מפרנא יפרין יתה (מאָרגענגאבע) מוהר ומתן.

מפריש (בילא ט.) אוכל והולך ואח"כ מפריש (העבען, אבשידען) ענין הרמה.

מפתחא (שופטים ג כה) ונמיבו ית מפתחא (שליעסעל).

מוצא (ברכות כט.) מוצאי שבת; מל"מ (ש"כ כה) מוצאך (אויסגאנג, ענדונג).

מציאה (כ"מ ט:) וראה את המציאה (א' פֿונד).

מצב (ישעי' ה ג) כמצב גפן בחירא (פֿלאַנצע).

מצובה (ירו' כ"מ ג) כגון אהן מצובה (דרייאפֿוס) כמו "חצובה" בש"ס.

מצבייתא (שנת קה:) ר"י שלוף מצבייתא (שטרעף) כע' צבת א.

מצודה (ירו' עיכוזין ד) מצודות היו לו לר"ג שהיה משער בה; צ"ל, מצופות" עי"ע לקמן.

מצודה (שמ"א כג ט) מטמר במצודיא (פֿעסטונג, בורג).

מצדן ת' מכמר (ישעי' נ"א כ) מצדן. ת' רשת (שמות לח ד) מצדתא (געטץ).

מצו מצותא (צאנקען, שטרייטען) מצה ומריבה.

מצוי (כ"ר זכ) מצויהדיון, היום, הנפש. (כמ"ר ד) נתמצו כל הפתקין. (כמ"ר ט) והחשבון מתמצה.

(ירו' עיכוזין ד) ממצין את המדות. (כ"כ פז) הרכינה ומיצת (שאָרפע, שטרענגע, אויס שלירפֿען, אויס פֿרעסען ביו לעצט; גאַנץ, פֿאַלל).

מצולה (תוס' תרומ' י) מצולות של תרומה אסורות; צ"ל "חצולות" (קאָרבע).

מיצע (ירו' ע"ז ג) למיצע סכינא בנו אמרוגא (הינייג-שטעקען) מל' נעיצה.

מצוּף (כ"מ כג:) במצוּף (איבער דעקט) מצוּפה ומכוסה באיזה דבר, מע' צף ז.

מצופה (ירו' עיכוזין ה) מצופות ומשער בה בעינו במישור; פ"י קנה חלול (זעה-ראָהר) שצופה בה ומשער המרחק, כענין שאמרו בש"ס ר"ה על ר"ג.

מצין (טה"ר, עמודיו) כגפרית זו המוצצת באש; צ"ל "מוצתת" בע' צת א.

מצוצא (מדרש טהלים קג) כלו בעשן כו' כהדין כצוצא דאתונא (קוואלס, דיקער רויך).

מצוק (כמוכות קד.) אראלים ומצוקים; מל"מ (גרונד-פֿעסטע) צדיקים יסודי עולם.

מציק (קה"ר, מוכה חכמה) שראן מציקין; פ"י התחילו להצטער זיך

(זיך קראנקען) מל' מצוקה .

מיצר (כ"ה לה.) ומצאו ר' עקיבא מיצר (געאָנגסטיגט , געקראַנקט) .

(א) **מצר** (כ"ז קכו:) מצר עבדא ק' זווי (עלענדער) מל' צרה ,

פי' עבד בזוי השוה רק ק' זווי .

(ב) **מצר** (ירו' סוסה ו) מצרות בלבנה כו' מצרן עמר ; פי' פושטות ומנפצות צמר לטוות , מע' מצר ב .

מצרתא ת' רשת (שמות כו ד) ע"ע מצרן לעיל .

מק (מענ' כה:) עד שיתמקמק ויצטער (פֿערצאגען) ענ' מוג הלב .

מקד (קס"ר , חופר גומץ) מיא דמוקד דטבריה (ברענענד , קאָכענד) מל"מ .

מקידה (סוסה לז:) היה שותה במקידה (קדיגעל) בע' קד ב .

מקדשתא ת' קדשה (כרח' לח כח) ; אשה מיוחדת לזנות (ביישלאַפֿערין) .

מקוה ; מל"מ מקוה המים (וואססער- בעהעלטער) ; מקום קבוץ מ' סאה מים , לטהרת אשה נדה [והם בערך מאה טעפף] .

מקזנא (ירו' ר"ה ז) משיאין משוואות כו' אר"י כהדין מקזנה ; מל"י *καυσις* (ברענען , בראַנד ; פֿייער- ווערק) .

מקזתא (ירו' שביע' ח , סס סוכה ד) אף הדא מקזתא ; פי' גם זו גרועה וחסירה , מע' קו א (פֿעהלער- האַפֿט , אונפֿאלקאָממען) .

מקטיה (ירו' סוסה ג) במקטיה דנקיט ; צ"ל במקטרה , ע"ע , מין בגד .

מקלה ; (ברענען , אשע) מע' קל ג , בע' אפר ב .

מקלוט (ירו' כ"ק ז) שיהא המקלוט בידו ; כמו "המלקוט" כלי ש מ ל ק ט בו את גלליהבהמה לשריפה , כנהוג שם .

מקולם (פסח' עה.) גדי מקולם ; בערכי

קלם ה ו .

מקלופ ת"י מחרצנים (כמד' ו' ד) מקלופין (הילוע) ; ונראה שהמ"ם הוא לשמוש ואין המלה מנוקדה כדין .

מקום ל"מ (אַרט) ; והושאל להקב"ה שהוא כח חיות וקיום כל הנמצאים בכל מקום שהם נכתוב ואתה מ חיה את כולם . (כ"ר סח) שהוא מקומו של עולם .

מקמא (שמו"ר ל) לשנים שירדו למקמא (בעשעפֿטיגונג , ארבייט ; וואארע , זאכע) עסק , מלאכה ; וסחורה .

מקניתא (ירו' מע"ס ד) מקניתא מרגלתא (פֿיססע-איינזאמץ) מושב קני ורגלי המטה .

(א) **מקף** (ויק' כה ל) מקף סחור סחור (אומרינגען) היקף איזה דבר .

(ב) **מקף** (חזות ג) והתנוני מקיף (באַרגען , לייהען) בע' קף א .

מקפנא ת' חיל וחומה (איכס ז ח) מקפנא ושורה (אומרינגען) מע' מקף א לעיל .

מקפיץ (תוס' מעשר' ח) היה מקפיץ ; כמו "מפקס" בע' פקס א .

מקצוע (כ"ז קעה:) שאין לך מקצוע בתורה (עקשטיין) אכן פנה .

מקצת ל"מ (דני' ח ז) ומקצת כלי בית (טהייל) חלק איזה דבר .

(א) **מקק** (שנה ז:) מקק ספרים (וואורם- פֿראס , מאָדער) .

(ב) **מקק** ת' ויתמודד (מ"ח יז כח) ואתמקק (זיך אויסשטרעקען) ענ' פשוט והשתמחות .

קר (כ"ה יח.) אדם נראה כמיקר ; פי' מקרר עצמו (זיך קיהלען) , מקרתא .

(א) **מקרא** (נחמ' ה ח) ויבינו במקרא (הייליגע שריפֿט) . (מענ' ה:) מקרא אני דורש (א' פֿערז) שדורש פסוק אחר מהמקרא .

(ב) **מקרא** (כ"ר סד) קורא מצראה די מקוריה

מקוריה אריך; פי' התרמום (שנאבעל) שטנקר בו באשפה ואנטים; והערוך פי' צוארו.

מקרל (ינו' ז"ק ס) הן תניתה אלק למקרילות, למקבילות שם תואר לחשוכי הדעת; אולי הוא מל"י *μικρος* (קליינליך; ניעודיג דענקען) [ומקבילות כע' בר קבלוי (דומם) נעורים וחסרי הדעת, ונוספו בם אותיות להשוות המשקל לחרוזי].

מקרץ (ינו' חלה ג) משתעשה מקרצות (קוכען), כע' קרץ ג.

מקשא (שניע' ז) מקשאות; מקום מזרע קשואים.

מקשצתא (ס"י דבר' כט טז) וחמתן ית מקשצתהון (שיוואל) שקיץ.

מזר (ינו' זרכ' ז) כמו "אמור" (זאגע), או אמר (ינו' זרכ' ז).

מראית (זינה ס.) מפני מראית עין (פיר ד' אויג, זעהען) ענ' ראייה.

מרביות ת"י אל השוקת (זרכ' כד כ) מרביות; צ"ל "מרכבות" כתרנום רהמים (סס ל לח).

מרבך של אבנים (סהל' ג) כמו "מרבד" (רייזע, שיכטע) בע' רבר ב, סדור וסואר.

מרבין (סהל' סה יא) מרביני צמחא (ערציהען, וואכמען) ענ' גדול.

מרבע (יחז' מה ז) מרבע סחור סחור (פיערעקיג).

מרבעתא (סר"ס ח ג) אתון חוון מרבעותיה (לאגער) מקום רבצו.

מרגז (מד' סהל' יב) גזרהמיל מרגזאות בארץ שלא יעסקו בתורה. מלש' גזירה (פיערהאנגנים).

מרגזיא (ינו' שנת ז) כד מכתת במרגזיא משום דש (אקסט) גרון; כלי ברזל לכתת בו.

מרגזותא (פערלע) בע' מרגל א.

מרד ל"מ (זרכ' יד ד) מרדו (עמפארען, ווידערזעטצען).

מרד (ע"ז כח:) עין שמרדה; בל"ע מריד (קראנק) חולה. (זרכ' מד.) עד דמריד; פי' שנחלה, ע"ע מרד ג.

מרדה (ע"ז עה:) מנא דמרדה; כמו "דמארדה" ע' ארד לעיל; כלי עשויה מאדמה וצפיעי בקר מעורבין.

מרדיא (סהל' קמח ז) דפלה ומבוע במרדיא (אקעראייזען) מע' רדיא א.

מרדנית ת' למעניתם (סהל' קכט ג) מורדניתהון (פֿורכע) תריצי התלמים.

מרירתא (חולין נח:) עקרא דמרירתא; אולי צ"ל "דמרירתא" מין שורש מר וארסי.

מרוא (ישע' כח כ) יסגו מרוא (העררשאפֿט).

מרוא (נחוס ג יד) אסגא מרוא (צעמענט) מין סיד מדביק.

מרותא ת' מורי (מסלי ה יד) מרותי (לעהרער).

מרותא (ינו' עללה ח) מרותא דתאני; כמו "מרבחא" (צווייגע) מורביות.

מרזן (סופט' ה כז) אורו מרוז (מ"ק טז.) א"ד כוכבא הוי *mars* (ר' שטערן דעם קריגעס) כוכב מושל על מלחמות לפי חכמ' האצטגנינות.

מרוח (ינו' סעל ד) מרוח ומלכש; מיבש הנכבסים ברוח (פראקענען) ולובשם תיכף.

מרוח (כמו' סט:) מאי מרוחא אבל, ל"מ (ירמיה טז ה) עי' השטמו'.

מרזפא (האממער) בע' מרזבתא.

מרחץ (זרכ' ס.) הנכנס לבית המרחץ (באדע הויז).

מרש (קס"י. אי לך ארץ) וימת בן האשה הזאת דאתמרמת עלוי; צ"ל

מורנס (פסיקחא כח) למורנס הוזה שהוא מראה פנים מכל צד; אולי צ"ל "מורוס" בל"צ *miroir* (שפיענעל) מראה.

מורסתא (משלי כו כו) דמכסה סנואתא במורסתא; יש לגרום "במוכסתא" (געהיים, פֿערהיללונג) מכוסה ומאופל.

מרועא (ישעי' מז ז) קבילי מרועא (קראַנקונג, ליידען) ענין סבל ועוני.

מרצה (שקלים ח) והמרצה המיוחדין לקברות; כמו "מעריצה" סין קופץ לרוצץ בו רגבי ארסה (קארסט).

מרצעא (ירו' מע"ס ה) מרצעא דעקיבה ב"י (גייסעל) רצועתו וגזירתו.

מרוק (מ' חמח ח ו) ירקן וברקן ומרוקן (געלב).

מרק (א) מרק ת' ולא תקוץ (משלי ג יא) ולא תמריק (פֿערשמעהען, פֿער-ווערפֿען, פֿערניכטען) ענין הרחקה ומאוס.

מרק (ב) מרק (ירו' זינא ח) אלונתין ביו"ש אסור משום מרקה; נראה שצ"ל "מדקה" ברל"ח *medicus* (מעדי-ציניש, היילענד) פי' רפואה [לה].

מרק (ג) מרק ת"י לא ייסך (שמות ל לב) לא יתמרק (זאלבען, איינרייבען) מלשון תמרוקים.

מוריקא (ח' סהלים קיג ט) מוריקא לאנשיה ביתיה; נראה שצ"ל "מוריקא" (בעאַבאכטען) ענין השגחה. **מרקוש**; גיר' הערוך תרקוש, עיי"ע לקמן.

מרוש

צ"ל דאתברשת *verti* (ויך אומדרעהן) פי' שהפכה עצמה והתגלגלה עליו. **מרטטבין** (ירו' מע"ס ח) תליון ביה מרטוטבין (לומפען) כע' מרטוטא, דברים בלויים ואינם שוים.

מריולא (פסחים לט:) עסוס ומריולא [לענין מרור]; לדעתי צ"ל "מריולא" *seriola* מין חזרת פראי.

מרך (ירו' מ"ק ז) ואילפא מורכא לך (ווארטען, דויער ד' צייט) מערך אך ד.

מרכבנא (מ"א כב לד) ואמר למרכבניה (וואגענ-לייטער, קושטשער) עגלון.

מרכך (ח"י זרחשים כז מ) עליל לכל אתר ומרכיך ותאי (בעהערשען) כע' רך.

מרום (תוס' ז"ק ח) ה' מועדין כו' בר"א בזמן שבאו מן המדבר אבל אם היו מרום מועד כו' תם ח"ג; צ"ל "מרום" *ημερος* (צאהם) בייתי וכן תרבות, עיי"ש במשנה ובע' אמר ד.

מרמצא (שמות כח יג) על מרמצתא (פֿאססונג).

מרמוצי (קה"ר, כי יש דברים) חד תוקלי או חד מרמוצי וי"א מרצומי; נראה שהוא כע' צרם (רייסען, קנייפען).

מרמר (ירו' סרומות ח) אלין מרמרין אמרין אפשר כו' *rumor* *μωρησεν* (מורמעלן, מאדעלן).

מרמות (קה"ר, אל תראוני) מרמות של סוסים; צ"ל "אורוות" (שטאללונג).

[לה] מרק (ירו' זינא ח) אלונתין ביו"ש אסור משום מרקה; פי' הק"ע "מדקה מערב" והנה בש"ס (שבת קמ.) החירו לערב בחרדל שום ושחלים, ורק אמרו העטם שאלונתין אסור, דעבדי ליה למיקר". וכחז רש"י, ונראה כרפואה", מה נראה לי שנס כאלן בירושלמי ז"ל, משום מדקה *medicus* (מעדיציניש, היילענד) פי' רפואה, וגם מלת מרק ענמה הורחמה בחנ"ך ענין משיחה רפואה וקיון, וכן אמרו ז"ל "יסורים סממקים כל גופו של אדם" טפירושו, מנקים ומרפאים".

מרדש (י'ו' תרומות ח) זהב ערסיה על ד' מרושין דמיון (בעקען) אגנות.

מרשה; מע' רשיון (בעפאללמאכטיג- מער).

מרת ת' עסים, בע' מר'י; יין חי.

מרתחא ת"י מרחשת (ויקרא ז ז) מרתחא (בראטפפאנע).

מש (בראשית כז יב) ימושינני אבא (בעטאסמען).

משוא (מנילה יב.) וכי משוא פנים יש (שאנהען, אכמען אום א- זעהען, בעריקויכטיגען) ל"מ (דברים י ז).

משאר (ת"י שמו' לה לד) למשאר אומניא (ד' איבריגע).

משארי (קדושין לט.) משארי משארי (בעעט) ערוגה.

משובן (צבורות מד:) משובן בביצים הוא מאו שכן דלעיל.

משיג (י'ו' סנהדרין י) ומשחי ומשיגין; צ"ל "משוגין" (וואשען) רחיצה, עי"ע.

מישר ת' שפך (ויקרא ד יב) מישר (אויסשימונג).

משזיב (דברים ג ג) דלא אשתאר לי' משזיב (רעטונג, בעפרייער).

משמ ת' בריחים (ישעי' מג יד) במשוטין (שיפפע) מין אניה לשוט.

משטר (צ"ל כ) ונתן משטר א'; כמו "מסטר" (אָהרפֿייגע) כערך מסר א.

משוילי (תהלים לו ד) משוילי לבך (וואונש, פֿערלאַנגען).

משך (יומא לט.) הצנועים מושכים את ידיהם (ענטציהען) ענין מניעה מדבר.

משכובית (ת"י בראשית ל מ) בריש ענא משכוביתא; בע' משכובית.

משכחת לה (פסחים לז.) ענ' מציאה (בעדיענער) ויכולת (פֿינדען, טרעפֿען). בע' שמש א.

משכן ת' אוהל (בראשית יג ה) משכנן מן (צעלט) עי"ע שכן לקמן.

משיכותא (חולין מז:) כע' משיכלתא (שיעסעל) קערה.

משיל (צ"ה לה:) משולין פירות מל"מ (דברים יט ה) נשל (אבווערפען).

משל ל"מ (משלי ח ו) ענ' דמיון והסבר דבר (גלויכנים, שפריכוואָרט), מלה"ד.

משליא (תוס' טז טו) משליא להעלות בה דלי (קריקע) שם כלי למשוך ולסבוך בו איוה דבר להעלותו.

משלם (צ"מ נא:) נותן לו שכרו משלם (גאנץ) כע' שלם.

משליש (גיטין יח.) המשליש גמ לאשהו (דעפאָנירען, אייג- לעגען).

משום (תוס' טהרות ז) שלשלת דוסקיאות כו' ושל משומות;

צ"ל "משוחות" (מעסער) מודדים כבמשנה (כלים יד), ושל קופליאות *copula* (א' געפעס) מין כלי או דלי.

משמוט (ע"ז טו:) הב'ע במשמוטי; מל"מ (ענטרויסען, ענטצוי- הען) שמשמיט א"ע מחמת איוה משפצ שיש עליו ונעשה לסמים.

משמט תר' משמק חרול (לפני' ז ט) משמט מלוחין (געהאָגע, געשטריק).

משמרה (צרכות ג.) משמרה ראשונה; בל"מ אשמורה (אבטהיילונג; פאָסמען) כ"ד משמרות (תענית כו.)

משמרת (אבות ה) משמרת ונפה (א' זייהע) כלי בעל נקבים לזקק בו היין מן השמרים.

משמרת (מ"ק ה.) עשו משמרת למשמרת (בעפאָכטונג, ווארען).

משומשנא ת' משרת (טמות כה יב) משומשנא (בעדיענער) בע' שמש א.

משוניתא (מד' סהלים קכו) אהדריה ליה משוניתא (א' מעער-בווען) כע' שונית.

משיפא (סנח עז:) כדוי ליתן במשיפא של קלור (זאלב) מע' שף א. (זנחיס סנ:) לא נצרכא אלא לדרך משופש; כמו „משובש“.

משקיא תר' משתה (חסמך א ג) משקיא (א' מאהל).

משקופא ת' חבורה (שמות כא כה) משקופי (ביילע, שטרימע) עור הבשר מתרומם עגולי ממראה תכלת, מע' שקף ג.

משיר (בינה לה:) מאן דתני משירין; מע' נשר א (אבווערפען).

משרא (א) (סנהדרין קג:) מהיכא בעי מישרא (אנפאנגען) בע' שר ז.

משרא (ב) (מ"ז ח) בית מישרי (רוהע שטעללע, אויפענ-טהאלט).

משרוע תר' חלקקות (ירמי' גג ז) משרועין (שליפפריגער אָרט) בע' שרע ב.

משריתא תר' מחנה (שמות יד יט) משריתא (לאגער, שאאר) מע' שר יב.

משש (סנח קנז:) דאית ביה מששא (וועזענמליכעס, פֿיהל-מאסט-באר) עיי"ע כמש. ומה (ירו' פאה ח) מששות; שהן ממשמשין ובאים במשענתם.

מששתן (קה"ר, החכמה תעוז) הריאה מששתן; נראה שצ"ל מינשתם, עיי"ע נשתם לקמן (אטהעמ-טע) פי' שואבת נשימה ורוח [לו].

משתויא (ת"י זרלשית ליה) משתויהון דאומיא (פעסטע, גרונד-פעסטע) מוסד.

משתוקא בתרין (מגילה יח.) בע' שתק (שווייגען).

מתאכלי (ז"ז פה:) מתאכלי דתומי; גיר' הערוך „מסובלי“ *συμβολη* (ד' צוזאממענועמצען) מחרוזות קלועות מקש בשומים לארכה.

מותיב (ירוש' פאה ח) אכל ומותיב (ברעכען) השבה והקאה סן הגרון.

מותבא ת' מושב (שמות יז כ) מותבא (ד' זימצען, וואהג-פלאצין). מותבנא (שמוהל) (מר"ש א ז).

מתבן (פסחים ח.) ורפת בקר ומתבן; בית התבן (שמרצה-מאנאזין). מתברא

[לו] מששתן (קה"ר, החכמה תעוז) מעשרה שלימים המשמשין את הנפש כו' הוושט למזון כו' הריאה מששתן; אין מובן למלה זאת, ולדעתי יש לגרוס „מינשתם“ עג' נשימה, עיי"ע לקמן (אטהעמטע) פי' שואבת נשימה ורוח, כידוע שזהו ראשית מלאכת הריאה, ובש"ס (ברכות סא:) ריאה שואבת כל מיני משקין. ובאשר הדבר ידוע שאין המשקין יורדין ונשאבין אל הריאה, הוסיף רש"י לאמר: אעפ"י שהן נכנסין זכרם דרך הוושט, הריאה מוללתן ושואבתן מצעד לדופני הכרס, אבל אכחו לה נדע עוד ממלאכה זו, ומדוע לא יזכירו חז"ל ראשית מלאכתה, שהוא „שאיבת הרוח“? ומה זה „כל מיני משקין“? וטוב מזה היה אם לא נגרוס ב' מלים אלה, ויהיה כוונתם „ריאה שואבת“ ששואבת רוח (אטהעמטע) סכלית מעשיה, וישארו דברי חז"ל מסכימים לדבר ידוע ומפורסם—אבל לא אוכל להחלים מלגלות דבר אמת שמלחתי אח"כ, שנס גדולי חכמי יון היו חושבים שהריאה שואבת המשקה הנכחה, שכן הביא פלוטארך בחלק ה' מספריו [כפי שנעתק לל"א] לאמר: „איבער דען טארעל געגען פלאטאם בעהויפטונג, דאס דאס געטרענקע דורך דיא לונגע געהט, ומביא גס לשון פלאטא שאמר: „אללע געטרענקע געהען דורך דיא לונגען, מזה נראה שזימים ההם היו חושבים כן גם הפילוסופים וחכמי אר"ע הגדולים.

(א) **מתברא**, ת' משבר (ישעי' לו ג)
מתברא (געבאהר-
שמוהל).

(ב) **מתברא** ת"י משברים (תסליס מז
ח) מתבריא (וועללען).

מתיבתא (טופטיס ה יא) ומתיבת
טוכסין (אויפֿענטהאלט)
מושב.

מתוותא (עיכוזין כא.) אחוי ליה הני
מתוותא (רואינען) חודבות,
כע' תה ותיוהא.

מתוויא ת"י תשוקה (בראשית ד ז) מתוויא
(ד' בעגעהרען) מל"מ.

מתח ל"מ (ישעי' מ כג) וימתחם
(שפאנען, אויסרעהנען); וע"כ
תרגם הירושלמי למלת "יתדות" (שמות
כו יט), וכן למלת "מיתרים" (זמ"ד ג לו)
"מתחי", שבהם מותחים ידיעות האוהל,
ומלת מתח ת לתרגם יתדות (שמות לה
יח) הוא ט"ס, וצ"ל מתח.

מתכא או מתכת, ת' מסכה (שמות
לד יז) מתכא (מעטאל, ערץ).

מתכלא תר' כמרקה (איזב מא כג)
היך מתכלא (פפאנע; זאל-
בע, שפעצערעניענמישונג).

מתכלתא דמיא (חולין מז:); כערך
משיכלא (שיסעל).

מתלא (ירוש' יומא ג) מצאו מתלא
לדבריהם; כמו "אמתלא"

(א' אויסרייד) משל והסבר להצטרק.
מתלנא (ירוש' פסחים ג) ומתלנא ד'
זמנן *σαλευω* (בעוועגען,
שווענקען) ענין גענוע ורחיצה.

(א) **מתן** (איזב יז טו) ומתינתני מן
מסכינה (האָפֿפען) מערך
מתן ב.

(ב) **מתן** (אזכות ה) מתונים ברין (לאַנג-
זאַם, געדולדיג) מתינות.

מותני (לענדען) מל"מ (שמות כח מז)
שם א' מאיברי הגוף.

מתנן ת' האורים העשנים (ישעי' ז ד)
אודיא מתנניא (רויכענדע).

מתפס ת' הוא מתחולל (איזב טו כו)
הוא מתפס (פראָפּאַן; ריכלאַז)
מלשון חולין, מע' פס ה.

מתק (ע"ז יח:); טמש בהא ומתק בהא
(זויגען, לעקען) ענין מציצה
ולחיכה, ויתכן לפרש כן (איזב כד כ)
מתקו רמה.

מתקל תר' מוקש (משלי יב יג) מתקל
(שטררויכעלן).

מתקלהא (שס"ר, צאינה) ואש
מתלקחת כו' מיתה
ומתקלהא [זמ"ר יב "ומתקלהא"] נראה
שצ"ל "ומתקלחא" (פלאקערן) מע' קלח
ב לקמן; פי' נמס ומתלהב.

(א) **מותר** ל"מ (משלי יד כג) יהיה מותר
(פּאַרצונג, פּאַרטהויל) ענין
יתרון.

(ב) **מותר** (זש"ס) מל"מ, מתיר אמורים
(פּרויב, ערלויבט).

מתורגמן (ת"י ברש"י ז מנ כג) הוה
מנשה למתורגמן (דאָל-
מעטשער).

מתרכא ת' גרושה (ויקרא כח יד)
מתרכא (געשייערען).

מתרמרמזתא דעממי (תהלי' כג ז)
בוזי (פּעראכשונג).

(א) **מתרן** (קס"ה, מה יתרון) לא מתרין
אלא עם בני אומנתיה
(רוהען, וואָהנען); כמו "משרין" ענין
חנייה ושרייה.

(ב) **מתרן** (ילמד' תלא) חתך מתרין
שלה שלא תלד; כע' מסר
μνηση (געבאָרמוסטער).

מתרים (ירוש' ביצה ב); (פּראָמטצען) ענין
העזה ופשיעה, עי"ע תרס
לקמן.

מתרפס (ירוש' עיכוזין ה) רואין אותו
כאלו מתרפס *τραυμα*
(דורכבאָהרען) פי' נקיב מעבר לעבר
[כמלת קודר שבמשנה שם].

מתרת ת' משרת (זמ"ד ו ג); (מאצע-
ראציאָן, ווייכען) בע' תרה.
נא

נ

(א) נא ת"י (נראשית כז ה) הא נא ; כמו "אנא" (איך) .

(ב) נא (חוס' ז"צ ו) קנקנים כו' מקבל מקבל עליו י' נאות . (חוס' כלים

ז) והסקין והנאין צ"ל "הוסקו והן נאין" מל"ם נא (ניכט גוט נעבראנט) פי' שלא נשרפו והוסקו כל צרכם .

נואי ת' יופי (איכה ז טו) נואי ; כמו בל"ם נוה (שאן) .

נאמן ל"ם (תהלים עח לז) ולא נאמנו בבריתו (טרייא , עהרליך ; בע-גלויביג , דויערהאפט) .

(א) נאת (שבת מז:) אין נאותין . (יומא יא .) שהנשים נאותות בהן (נוטצען , געברויכען) ענין הנאה כע' יאת .

(ב) נאת (ירו' נרכוח נ) אפי' ראה א"ע נאות *ineo initum* (זיך בעגאטמען) . ובירוש' (יומא ח) הגירסא ניעות .

נבז (ירו' סנהדרין ו) את ופנחם אסקין נבזין ביניכון ; נראה שצ"ל "גבו" , והוא לשון גורל (לאַזן) עיי"ע נאוו לעיל . (א) נבל (ירו' כלאים ט) מקמי נבל דעמר ; כמו "נול" (וועבערשמוהל) עיי"ע נול ב .

(ב) נבל (ז"ר מד) נובלות נבואה חלוס ; מל"ם (ד' אבפאלל) הגרוע והפסולת של דבר .

נבר (ירו' שירזבין ה) מהלך את כולה מחוצה לה ע"י נבריות *veuros* (יונגע פפלאנצען) דקלים קמנים הנמועים לסימן [שער כאן נמשכת המערה מתחת] .

נברקום (ירו' כלאים ח) ; (מזילעזעל) חמור פראי , עיי"ע אבהונום . (נרכוח כח :) נוני רישנא דחברא כו' לישנא דצערא הוא (טרויעריג , בעטריבט) .

נגד תר' מקשה (שמות כה יח) נגיד

(נעהאמסערט , געשלאגען) מע' נגד נ . או הוא מערכי נגד וז (אויסברייטען , ציהען) כי ע"י ההכאה נמשך המתכת ומתרחב .

נגהא (דניאל ו כ) בשפרפרא יקום בננהא (מארגענדאמרונג) לאור השחר .

נגח קאיהי (ז"צ סח:) בע' נגחיקיהו .

ניגמי (תר"ש ד ה) באגרתא ובפוגני ניגמי ; עיי"ע פוגני לקמן , ואולי הוראתו כערך נגני לקמן (פערצייכנים , פערשרייבען) .

נגני , הוא ערך נגני לקמן .

נגנין (ילמד' נראשית) עשה לו פלמרין כו' בנגנין למעלה מן ב' נהרות , נוס' אחר "במנגין" ; וצ"ל , במנגין" *μαγγανον* (קינסמליכע מיטמעל) בתחבולות .

נגעא (ירו' מע"ש ה) והא נגעא ; מין צמח מרובע ובעל קשרים (קנאטמען) עי' הקדמה .

נגר ; בלס"ו (לאנג זיין , ציהען) ענין משיכה ואריכות .

נגש ת"י יגח (שמות כה כח) ינגש (שטאָססען) .

נדא (ע"ז לח:) אודרא דנדא ; בערך נר נ .

נדידיא דאשקלק (ירו' שבת ד) ; מין ספינה .

נדן (דניאל ז טו) בנו נדנה (שיידע) תיק ל"ם .

נה (ס' ירמי' ג יז) ויתנהק למפלה *νεω* (זיך נייגען , צוציהען , בעיאהען) ענין התקרבות והגשה לדבר .

נהילא (תענית ט:) נהילא מקמי מטרא ; גשמים דקים מע' נהל .

נהק (ת"י נראשית ל טז) קל נהיקי דחמרא (שרייען) קול צעקת החמור .

(א) נהר (דניאל ה יא) נהירו ושוכלתנו (פערשטאָנד) בינה . נהר

נהר (דניאל ז כז) ונהורא עמיה שריה (שיממער, לייכטען).
נו (ירו' כלאים ט) והקן נו נשוד; כמו "הנו, ניהו" (ער איזט).
ניוה (ירו' ריש מיר) כע' נוה (שאן).
ניזוא (ת"י צמד' ס כח) ותפוק זביא ניזוא מנהר; צ"ל "ויה" (געשטאלט).
ניזה נזיק (ריש מיר) כנויים לנזיר (געווייהטער, ענטהאלמוזאממער).
ניה (גיטין ז) למימרינהו בניחותא (זאנפֿטמוטה, לייזע, געפֿאל-ליג).
ניה (ב) הניה מניה, (לעגען, ניעדער-לאססען, רוהען); והושאל להמות "כי נח נפשיה".
נהר (צ"ר מז) עוברתיה ונחרתיה (צאָרן) חרונו.
נחשירכי עי"ע; בל' פרס נחשירי (יאגד) איש ציד [מ"כ].
נטם נטם (ירו' מע"ס ז) והן נומי נטומי *nota notumi* (געלעהרטע בע-מערקונג) קושיא והתבוננות טובה.
נטף (ירו' זרכוס ח) ככפים הללו שלא נטפו מבנין ביהמ"ק כלום; פי' הריחו ונהנו מל' נטף א.
נטר (שס"ר, גן נעול) מאן היו ישראל מנטרים כל מ' שנה; אולי צ"ל "מנטעים" פי' מאין היו להם צמחים בארץ מדבר? וע"ז השיבו "מן הבאר" פי' שהבאר היה עולה ומלחלח את הארץ" כמו שמסיים "הבאר היתה מעלה להם מיני דשאים מיני זרעים מיני אילנות."
נטורן עי"ע גטר לעיל.
נטש (תוס' ז"צ ח) הדבורים כו' שלא ינטשו את בנ"א (שמאָססען, שטעכען) ענין דקירה והכאבה.
ניומא ת' נומה (משלי כג כח) ניומא (שלאף) תנומה.
נכזר (משלי יא יז) ת' אכזר (גרויזאס).

נכילו (שמות כא יד) למקטליה בנילו (בעטרוג, הינטערליסט).
נכוש (פסיקתא לא) היה תופר בתוך ביתו קמה (פֿאַרהאנגע) כמין נכוש (געמעלדע) בל"ע נק"ש (מאלען); [והכוונה לתבנית דמות נוגה] כו' וישתחזה לה.
נוכתתא, (משלי כח ח) בנוכתתא ורכיתא (וואוכער).
נלום (ריש שס"ר) עי"ע טיארן.
נמויה (תוס' מעילה ח) צ"ל "נבייה" כבמשנה שם, בערך נב ד; פרחים ועלים.
נמילא (ירו' מעשרות ח) תפוחי נמילא; וי"ג מלמלי (האָניגאפֿעל) עי"ע.
נמנומה (ירוש' סוכות ז) בהינומא תמן נמנומה (שלאף-זאָנפֿטע) כסא שיושבת עליו ומנממת בבית חופתה כמנהגם שם.
נמם (תוס' מנחות יג) הרי עלי (יין) קירן והביא נמם *nomis* (געוואָהנליך, געברייכליך) יין מטוצע ומצוי.
נמסין (ילמד' משפטים) לגמוסין המשקה; צ"ל "נמפיון" כבקצ"ג (קוועללע) עי"ע.
נמר (מכילתא ריש בשלח) ואין נומירן אחת במלה *numirus* (צאהל, מהייל) מספר.
נגני (ע"ז ד.) שבקש בנינגי שלהם *nuncio* (נאכריכט, אנצייגע) ספר יכתב בו זכרון מעשים.
ננס (וי"ז ו) נסתיה לקניא. (ירו' מע"ס ד) אי בעית מינס נסא; כמו "נסב" (נעהמען). האשה ניסת, כדכתב לה "ואנסבה לך לאנתו" [או הוא כמו "נשאת"].
נסב (שמות כג ג) נסב אפי (שאָהנען, בעפֿאַרצוגען).
נסך (שנת לו:) בניסכא בתרא (וועכער-פֿאַרען) מע' מסך ב.
 נמל

נסל (ירוש' סנהדרין ז) ואין יושבין על נסילו; צ"ל "בסילו" (טהראן) מל"י βασιλικος (קאניליך).

נסק (דניאל ו כד) דהנסקא מן גבא (הינויף-שטייגען-ברינגען) ענין עליה והעלאה.

נסר (יומא כ:) שמנסר ברקיע (זאגען). (סנה נח.) ליתו דניסרא (צער-זאגט).

נסורתא (ירוש' שביע' ז) ד"ה היא בהדא נסורתא (פֿערווישערט) שפג וסר ריח הבשמי מהם.

נעילה (תענית כו:); זמן נעילת שערים, לפני הערב.

נעם (א) (אדר"ג ד) בג"ד כו' בנעימה ובמראה כו' נעימה של זו כו' (געשמאק, געפאללען) פי' הטוב בעיני זה ולבו נוטה לו.

נעם (ב) (מגילה לז.) הקורא בלא נעימה; בל"ע נע"ם (געזאנג, ליעד, טאָן). (יומא לח:) נותן קולו בנעימה.

ניעות עיי"ע ניאות ב לעיל.

נף (ר"ה ל.) יום הנף (ווענדונגסמאג) שמניפים בו העומר, מל"מ.

נפאותא (ז"מ עד.) אפשר בנפאותא (פֿעכער).

נפט (סנה עג:) המנפץ והמנפט (פֿאכען) שמכה בקשת על צמר נפן להפריד ולהסיר עי"ז הפסולת והגרעינים.

נפוא (ז"ק לו:) אפי' כי נפוא; גדולה כנפה.

נפיורא נקט גורא קומי פיפיורא (ע"ז יח.) שם ממשלה ושררות.

נפוליייה (ירו' ע"ז ה) להדא נפוליייה neapolis (נאבלום) היא שכם שיושביה כותים.

נפלין (ז"ק מט:) פת נפולין (צערפֿאל-לען) נשחת באפיה.

נפנף (אסלות ח) טלית המנפנפת (פֿלאַ-טערן) מעופפת ברוח.

נפם (ח"י שמוס לה כו); כע' נפץ ב (קראמפעלן) להפריד גזת הצמר.

נפע (שמו"ר ח) נופעת יין בתנוק; (איינ-זויגען) ענין יניקה והבלעה, כע' פפע.

נפיק (פסיקתא כג) [במעשה של דמא בן נתינה לענין כבוד אב, וכתובה גם בש"ס (קדושין לא.) בלשון אחר] עלון ליה עד אלפא דינרין כו' בעא למיתן לי' כנפיק בתריותא; צ"ל בנפיק *bonificus* (וואַהלטהון; פֿערגייטונג) מקח הטוב והמעולה.

נפיקא (וי"ר כו) וילבש (שאל) בגדים אחרים כו' מאנויין נפיקא; צ"ל "פנניקא" (בויערישע) מע' פגן ב, וכן הוא במדרש שמואל.

נפק (ח"י דברים יד ח) ולית כנפיק ביה (זיין גלייכען) כיוצא בו ודמיונו.

נפקתא (מ"ח וו) נפקתא עכד לכיתא (א' הערפֿאַרראגענדער געזימוז) מין קשומ' במלאכת הבנין.

נפש (שבעות ל.) אם נפשך רומר (וויללע) רצון; ל"מ (יחזקאל ד יד.) מה נפשך.

נצבא (דניאל ז מא) נצבתא די פרולא (ד' האַרטע).

נצה (מ"ט ח ג) והוה נצה ופרח (אויפֿשיעסען) ענ' התרוממות.

נצף; ע"ע צנף ב. ולעיל ע' אחר.

נצוצייתא (חיוז לט יג) ונצוצייתא (שוואונגפֿעדער) נוצות המעוף.

נקד (א) (ניטין נו.) שנקדה לו חמה; צ"ל "נקדרה" כמו בתענית (כ.) במעשה זו דנקדימון.

נקד (ב) (ירו' כחזות ז.) לבי נוקדני, נוס"א נוקדני; מע' נקד ג (גריבעלן) חוכך ונוקף בדבר.

נקדים (ירו' זרכ' ח) וכפיו פרושות השמים כו' כגון הדין נקדים היה עומד, נוס"א "נקרם" מל"ד *cruci* קריין

orua (קרייץ; געקרייציגטער) נעלב בכפיים פרושות .

נקה (ינו' זילה ז) נקה בחוטם; כמו "נאקה" ע"ע (קאמעל).

נקט (א) (חולין פז.) נקוט לי זמנא . (גיטין נו.) נקוט נפשך בקצירי (געבען, פֿאַרנעבען) ענ' נתינה; והתראות .

נקט (ב) (ז"ז י.) שדר דבי קיסר נקטינהו (גרייפֿען) ענ' אחזה ולכדה .

נקט (ג) (ז"ק מז.) נקטי להו יוגרי ברייתא (געוואָהנען) ענ' הרגל.

נקלב (ע"ז יג:) בע' נקלם .

נקף (ז"ר ק) ותהא ארוני נקופה; כמו נקובה (געלאָכערט) מע' קף יוד .

נקר (ינו' כמו' ז) אכר לבי נוקרני ע"ע נקר ב לעיל .

נקרא (ע"ז כח.) נקרא דקקלתא; תולעים שנוקרין באשפה .

נקרתא (ע"ז י:) הויה ליה הוא (א' לאַך, א' אונטער-אירדישער גאנג) מערה מנוקרת, מע' נקר א .

נקש; בל"ע נק"ש (דורכזוכען), אולי מזה (סהל' קט יח) ינקש נושה .

נרגילא (עירו' נח.) מאי אפקימא נרגילה; ע"ע אפסקימא .

נרגל (מ"ז יז ל) עשו את נרגל (סנה' סנ:) מאי ניהו חרנגול; מין ע"ז .

נורה (סוס' ז"ק ז) המערב הנורה בתלתן; מין צמח גרוע בטעמו ולו מראה ותבנית התלתן, ובילקוט הגיר' "הגירה" אולי הוא זרע גרנירא ע"ע . ועיי' מכילתא משפטי' יג .

נרק (מקו' ז) טיט הנרוק; מל' רקק, ע"ע (שלאמס) שהוא משתפך כמים .

נש ת' אל תשכח (דבר' נה יט) לא תתנשו (פֿערנעסען); ל"ם .

נשא (סהל' סני י) למא בני נשא (מענש).

נשב ת' כצבי מיד (משלי ו ה) היך טבי אמן נשבא; בל"ע נשב"א (פפ"יל) חץ; וכנראה קרא הסתרגם "כצבי מזור" .

נשובת (ז"ז נד.) רובע נישובת; קש ופסולות הנשובים מהתבואה .

נשדור (גיט' סט.) פסתקא דנשדור; הוא מלח אמאָנייא"ק הנקרא גם בלש' רוסיא *нашатырь*; והוא מל' ערבי, ע' תוה"א ת"ג הערה מב .

נשף (טבת קכא:) בנשופין כו' מע' שף ו שררך הנחש להפית ודשוף רוחו בקול בשעה שרוצה לנשוף .

נשף (ב) (מנח' נ:) אפי לה מאתמול אנשפי לה; בל"ע נש"ף (אלט ווערדען, טראַקענען) .

נשתם (טבת קלד.) מינוקא דלא מינשחם (אטהעמען) לש' נשימה, בע' נשת ג .

נשתון (עזר' ד ז) וכתב הנשתון (בריעף); בל' פרס נשת"ה (איין שרייבען) .

נשתק (קס"ר, וזרח השמש) לעתיד הקב"ה מערמלו ומהשתקו ומנרתקו ומלהט אותו; לדעתי צ"ל "מערמלו מנשתקו ומנרתקו; פי' שמסיר את כסוייו (פֿוטעראל, דעקעל) .

נשתות (ינו' עירו' ח) אפי' נשתות אפי' טבלא; נראה שצ"ל נשתוק' (שיידע, דעקעל) מעטפה ונרתק .

נתז (חולין ל:) התז את הראש (אבשלאגען) מל"ם ע"ע חז .

נתך (סהל' סו י) קינאה דמתך סימא (ניסען, שמעלצען) מל"ם .

נתק לעיל בע' דיה (אבציהען) ענ' משיכה והורדה .

ם

סיאה של בני אדם (ערכ' יח.) כע' סיע (געזעללשאַפֿט) קבוץ וחברה .

סאט (איכה ז ח) סאט משקולתא (נייגען, בעוועגען).

סאיין ת' טיט (איוב מא כז) סאן (לעהם, טהאן) כע' סן ג.

סאתא (אי"ר, סלה כל אבירי) עבדי סאתי קומיהון, אמר ראב"כ בכר גמזא צווחין לסאתא סרקי (קאמס) מסרק [לז].

סביא (קה"ר, טובה חכמה) המזכיר סביא; נראה שצ"ל „סברא“ (געזעמטצ-קונדיגער) ע"ע סברא לקמן.

סיבא (וי"ר כז) סיבא למסוך נינא (באסט) היא הקליפה הרכה הסוכבת על העצים, יארגו ממנה כלים שונים, מע' סב ב.

סובב ת' כרכוב (שמות כז ה) סובבא דמדבחא (ראנד).

סוכא (דני' ג ה) סוכא פסנתרין *σαυβυα* (א' הארפע) כע' שבכא.

סוכה (ירו' תרומ' ח) שארס נחש עומד בסוכה (געמץ-גיטער-פארמיג) חלקיו מחפשיים ואחווים מעשה רשת.

סבל (עזרא ו ג) ואשוהי מסובלין (דויערהאפט, דולדיג), ומוה שם „סבלן“ (געדולדיגער).

סבל (קדוש' פנ:) ארי סבל ל"מ (טראנען, לאסט) נושא משא.

סבנה (ירו' שבת ו) כריך סבונה; כע' סיבא לעיל.

סבע (אס"ר, פתשגן) מן דוחקא דאורחא

אסתבע קרסוליה (ערמידעט) פי' נתייגען. **סבר** ת"י ונשא (ויקרא עז כז) ויסובר (טראנען, ערטרא-גען, געפאללען).

סבר (ע"ז כע.) חלא לסבורא (אדערלאס) הקות דם; ונראה שצ"ל „לסכודא“ ע"ע ככר לקמן.

סברא (טה"ש ה י) חוכמתא וסברא (שארפזין, פערנונפט, געזעמטצ-קונדיגער) וכן בלס"ו.

סברין (ירו' כתו' ח) סלעים סברניות מהגיונות ירושלמית; צ"ל „סברניות והדריונות“ מטבעות נקראים כן ע"ש המלכים שהטבעום, ובש"ס (ע"ז כז:) דינרא הדריונא.

סגדא (ת"י זרח' יא ד) ונעביד לנא סגרו ברישיה (בעטהויו, גאטצע)

סגיון (ילמד' זשלח) נטל סגיונות שלהם *signum* (פאהנע) דגל, מע' סגן א.

סגל (אס"ר, בהראותו) סגל כל סמונו של עולם (צואייגענען, זאממעלן, ווערבען) ענ' אספה וקבוץ.

סגלדין (חוס' ע"ז ז) סגלאדין, בע' סגלר.

סגין (חוס' ע"ז ז) חולדת סגין; צ"ל „סניין“ (א' וויזעל ארט) ע"ע חלד א' וע' סן ד.

סגן ל"מ (ירמ' נח כח) ואת כל סגניה (אָבערסט, שטעלפערטרעטער). סוגנוי

[לז] סאתא (אי"ר, סלה כל אבירי) עבדי סאתי קומיהון, אמר ראב"כ בכר גמזא צווחין לסאתא סרקי, אי"ר לוי זערכי צווחין למסרוקה מסלסלה, פי' שדורש סלה כל אבירי, כאלו היה כתוב „סלסל כל איברי“ פי' שהסדרה עם הללעות נכחשו ונראים בולמים כמסרק, [וכן נקראים בל"י הללעות *κτεיס* מסרק (קאמס דער ריפפען) לזעבור שהם עם הסדרה נראים כמסרק] וזהו עבדי סאתי [נעשה כמסרק] קומיהון כמו „קרמיוקו“ *κρομος* (רומפף) מזנה הסדרה עם זלעותיה, ולזה הביא שמתלסלה או סלסלה הוא מסרק באשר שם סאתא המוכגל בלשונם למסרק, נקרא בגמזו סרקי [מסרק] וזערכי קורין למסרק גם סלסלה (קאמס), עיי"ע קודמין בהשמטות.

סוגנוי ת"י ורוב (צרה' כז כח) וסוגנוי (פיעל, מענגע).

סגנין (תוס' ע"ז ו) הסגנין והקומקומין; צ"ל "הסגנין" *σηγανον* (קאכסע-ראל) שם כלי בשול.

סגר תר' צרעת (ויקרא יד ב) סגירו (אויסזאצטן).

סגרים (תוס' צכורות ה) סגרים שגבינו א' שחור וא' לבן; כע' זגרום בש"ס (צכורות מד).

סגריר (ירו' סנהדרין ו) והיה יום סגריר; ל"ם (משלי כז טו) פי' יום גשמים (רענגיג) וכן בלס"ו.

סדאקרים (סה"ר, כרם היה) הוליבו (לבנו קצוץ האצבעות)

אצל סדאקרים ללמדו אומנות; צ"ל "סדאקרום" מע' סרק ה *σηραικον* (זיידע); פי' אורג משי.

סדר (תוס' קדושין ה) הסרודין והסריקות; עושי הכחול, כע' צדד לקמן.

סדיין (קה"ר, ויתרון ארץ) חד סדיין (שטאמם, בלאַק) גוע עב, כע' סון א.

סדם (ירוש' צ"ב ב) בכותל אטום כו' בכותל סודמין; צ"ל "סודסין" *sudes* (פפאהל) פי' כותל מיתדות קבועות קרובות זו לזו [לח].

סדסים (ספרי הל"ה ד' כנפות פרט כו' לסדסים; צ"ל "לבורסים" עיי"ע ברם א) שאינן מרובעים.

סדר (ילמד' צלח) סדרות תבן; צ"ל "סרירות" כערך סרד א, שקים עשויים מעשה רשת.

סדרא רבה (צ"ר סג); ביהמ"ד הגדול, ששם לומדים הסדרים ודורשים, (מד' תהלים פז) סדרן טב.

סדה ת' עד שקר (דברים יט טו) סדה שקרא (צייגע). סהדותא.

סהרון בל"ם שהרון (שופטים ח כה); מין תכשיט מתבנית ירח.

סיון ל"ם (אסתר ח ט); שם חודש השלישי, בערך חודש יוני שלהם.

סח (ת"י צראשית ז יח) בל"ם "שחה" (שוויממען). (יחזקאל מז ה) מי סחוא.

סח (ירו' סנהדרין י) המקום צר כו' לא אסחין אוכלסייא דתלמידייא (פאָססען, ענטהאַלטען).

סחב ל"ם (שם"ב יז יג) וסחבנו (שלעפ-פען, צעררען).

סחה תר' דחופים (אסתר ח יד) סחופין (הורטיג, שלינגיג).

סמ (תוס' סומא' וטהרה ד) הסמין והצפויין, צ"ל הסמין (בלעדן) מע' מס א בכמשנה (כלים יח).

סוטה (סוטה לב.) פרשת סוטה. (ירו' כחזקת ז) מגפפין סוטה, מל"ם בס"ין (אבשרינגע, טריילאָזע).

סמא ת' סורר (דברים כה יח) סמא אבווייכען

[לח] סדם (ירו' צ"ב ב) מי שהיה כותלו סמוך לכותל חברו לא יסמוך לו כותל אחר אה"כ הרחיק ממנו ד"ה, ובחלונות מלמעטן ומלמטן ומכנגדן ד"ה — א"ר לא (שם אמורא) כותל אטום היא מתניתא א"ר יוסי כותל סודמין היא מתניתא, אר"י בר זון מתניתא אמרה קן ובחלונות כו' כנגדן שלא יאפילו. — הפני משה האריך צבאור מאמר זה, ופירש כותל אטום כותל הצנוי ע"ג עמודים [מל' כפה כנגד אטום] וסודמין הוא כמו זודמין ופירושו: כפול וגדבק (?) כו' א"נ סודמין כמו לודמין שנעשה מלדדין וזהו העיקר (??) — אצל כפי שנראה שמלת סודמין היא "סודסין" ובל"ר *sudes* (פפאהל) והכוונה לכותל של יתדות (פאליסאדען) שהאור בא לשם דרך הלליו, א"כ נראה שענין מלת אטום הוא כמשמעו, כותל אטומה שאין בה חלונות ואין בה אלא משום דוושא, וכותל סדום שיכולין לראות, יש בה גס טעם שלא יאפילו, וכן מביא ראיה ממתניתא דמביא שם הטעם שלא יאפילו כו' עיי"ש.

(אבוויכען, גאָטמלאָזער). סמותא קהלת ז טו).

סמודגין (ירו' כתובות יב) בי כנשתא עתיקתא די סמודגין, ובוי"ד כז) הנוס' בזה "דטבריה", וגיר' הערוך "דסרוגניה" וכן הוא בקה"ר (ויתרון ארץ). **סמון** (מד' סהלים כג) הסמון הזה שאינו מתגהץ אלא באור; צ"ל "אמיינטון" (אזבעסט, אמייאנט) עיי"ע ובהערה.

סמים (שנת סח.) ספוחי סמים; כע' אסמים (וויד) מין צבע לצבוע בו.

סטר (ילמד' פקודי) שהי' מהלך בסטריות צ"ל "בסטריות" *stratio* (וועג) בדרך.

סיים (ירו' ינמות טו) אדם מסויים (גע- צייכענמער מענש) מסומן ניכר ומפורסם, מע' סיים ד.

סיין (ישעי' יו) כסיין שוקין (קאָטה) כע' סן ב.

סירף (ז"ר ק) מי יכול לסיף את הכוכבים (אויסראַטען) לכלותם עד הסוף.

סיף (תרומות ד) הסייפות (שפעט- צייטיגע) מלשון סוף.

סך (ז"כ קסו.) אסוכי כסכי להו; פי' שעושם לסך הכולל (זוממע, גע- זאממטע צאהל).

סיכא (ינמות פ:) ר"ג סיכי דיקנא הוו ליה; *συσκος* (פייגע-ווארטצע)

סוכי, והוא מין שאת רגיל להמצא בזקן גדלים בו שיער עפ"י רוב [לט].

סכואה ת' הצופה (שמ"ז יג לד) סכואה (בעאָבאָמער).

סכוי (גדה כד.) מונג עצמותיו סכויין כראוי; פירש"י שרופין, ל"א סכויין בלא מוח ומשיחה אלא יבשה. אבל ממשמעות הלשון נראה שסכויין ענינו משוחים ושמנים, מערך סך א (פֿעטט).

סכויא (משלי יט יח) מטול דאית סכויא (האָפֿנונג) תקוה.

סכוכית (שנת פא.) הוא הזכוכית שסותמין בו את החלונות (טאפֿעל גלאז).

סככות (אהל' ח) אלו הן הסככות אילן שהוא מיסך על הארץ (דעקען, שאטטירען).

סוכלתנא, סכולא ת' שכל (משלי כח טז) סכולא; כמו שוכלתנו (איינזיכט).

סכן ל"ט (חיוז לד ט) לא יסכן גבר (נוטצען, פֿאַרטהייל).

סכן (זמ"ר ח) סכן דפדן. ת' ואת אתו; סכת פרניה (יאָך-נאגעל).

סכן (ת"י דברים לד ו) וסוכנין דארגון; צ"ל "וסוכנין" כע' סכן א.

סכניתא צריך לקשר ב' ראשיה (שנת קמז:); עי"ע שלפני זה, וצ"ל "סכניתא" מין סודר גדול ודק. סכסך

[לט] סיכי (ינמות פ:) סימני סרים ר"ה אמר עד שיהא זו כולם, ר"י אמר חפי' באחד מהן (נחשב לסרים) היכא דהציא ז' שערות כ"ע לא פליגי דעד שיהא זו כולן כי פליגי בשלח הציא, (ופריך) אלא הא דאמר כו' עיינו ביה ברב נחמן חי בשרו מעלה הכל אחיב ליה ברת כמאן כר"ה, לא רב נחמן סיכי דיקנא הוו ליה, ופירש"י יתדות הזקן כלומר בכמה מקומות הוי לו שיער בזקנו. וזה הפי' נראה כדחוק, לקרוא להשיער בשם "יתדות", והיה להם לאמר רב נחמן הוו ליה שיער; ולדעתי מלת סיכי היא מל"י *συσκος* (פייגע ווארטצען) מין שאח רכה שדרכה לגדל בזקן, וגדלים בה שיער עפ"י רוב, כידוע, ורב נחמן היו לו בזקנו למחיס ושומות כאלה בעלי שיער, וע"כ היעב חשב גם זאת לשיער שיהיו לריכיס להיות כל יתר סימני סרים.

א סכסך ל"מ (יפעי' ט ה) וסכסכתי; ענין קטטה (צאנקערייא, הענדעל).

ב סכסך (סכס כה) שזאור מסכסכת (זענגען) ענין חרוך.

סכסן (סנסדרין ק) עבדקן סכסן; בל"י *σακος* סכס (א' דיכטער אונד לאנגער בארט) ויהיה זה לשון גופל על לשון "הסכסן הוא סכסן" ושומה.

סכר (פסחיס קיז) דמסכר ולא משו ידיה. (יזמות עז) לא מהליגן ולא מסכריגן ביה, לדעתי צ"ל מסכר, מסכדיגן" בדל"ת מל"י *ηδυσχ* (שליטן, שפאלט) עיי"ע חסד ב.

סכרא (משלי יח יט) היך סוכרא דחוסנא; כמו "סגרא" (שלאַם, ריגעל) מסגר ובריה.

סכת ל"מ הסכת (דזניס כז ט) בל"ע סכ"ת (שווייגען) ענין שתיקה.

סולא (סהל, עד שיפוח) תסב מלכותא בחר סולא *sub solanus* (מאָרגענווייטע) לעבר וצד המזרח, עיי"ע אריהון לעיל ובהערה.

סלד (יכו' גיטין ח) המסלדת בבנה; סע' סלד א, ענין חמום; או צ"ל "המסללת" כע' סלל א.

סולי (ריש ילמד') סוליתה ענוה שנא' עקב ענוה *solea* (פּוסזאָהלע) כף הרגל ועקבו.

סלל (מד' תהלים יח) מריח גפרית ונפשו סוללת עליו; צ"ל "סולדת" (צוריק ציהען) עיי"ע סלד א.

סולין (זמ"ר ג) התמר הזה כו' ועושה סולין; כע' סליון וע' שמ ה (פּערהאַרבענע, אונעכטע) תמרים שומים.

סלם (באָנדער-שוה) כע' סוליים.

סלסלה (ילמד' קדושין) גמל סלסלה; (קאָרב) סל.

סלסלין (ימי' ו ט) כדקמף על סלסלין (אם וויפּעל הענגענדע

(פּריכטע).

סלע (ילמד' מזורע) הסלעים שהן על הגחש זו היא צרעתו. (ע"ז נד);

שעושים סלע שלי פומבי (צייכען, גע- מעלדע) רושם וציור.

סלפיותא (יכו' ע"ז ז) הדא סלפיותא; צ"ל "סלפיהא" (שווימט-בלאזע) שלפוחית.

א סלק (יכו' ז"ז ד) את המרחץ מכר כו' ובסלקי; כמו "בי סלקי" מקום שבו הירות ל שלוק ולהתם מים.

ב סלק (ז"מ פד) כסא דכספא מבי סלקי (גאָלד-שמיר) עיי"ע סקל ב, וע' סקל לקמן.

סלקא (יכוס' ז"מ ו) בקפנדריא אין חייב כו' בסילקי חייב להעמיד לו חמור אחר; צ"ל "בבסילקי" והוא חצר ומקום מורחב מוקף במסלות עקומים, ושעריו על הרוב זה שלא כנגד זה, יעשה לגדולי המדינה להלוך ולטייל, עיי"ע ובתום' מהרות ז.

סלקונמית (ע"ז לט) מלת סלקונמית, ויי"ג סלקונדרית (ווירצ-זאלץ) עיי"ע.

סוליקום (יכוס' תרומות ח) המקרע כסותו סוליקום; צ"ל "כוליקום" (גאלעג-זיכטיג) בעל חימה, עיי"ע.

סלקר (פסיקתא כה) ללמד את בנו סלקראות והיו אצבעותיו מקוטעים, הוא ע' סדאקרים דלעיל.

סלירא (וי"ר ט) יהבו ליה סלירא ישב עליה *sellaris* (צום זיטצען; שמוהל).

א סלת (ספרי דזניס) ואקח מכם כו' מן המסולתין שבכם *salsum* (אַרטיג, שאַרפּזינגיג) עיי"ע מלח לעיל.

ב סלת (דהס טו) סלתא נמי בעיתא (שפאן) בקעת וקוץ עב, סע' סלת א.

ג סלת (יכוסלמי זככות ו) אכל גרוסא וסלית; מעשה קדירה

קדירה עשויה כקליות .
סם ל"ם (שפעצערײא, געװירץ, זאלב)
תר' אסתר (3 כ3) סמא דמותא
(גיפֿט) סם שמביא המות .

סמא (אי"ה, היו צדיה) כל סמא דמלתא
summa res (ד' הויפט, ד'
וואָהל דער זאכע, ד' בעסטע) ראשית
דבר, המוכתר .

סומא (ת"ו ויקרא יג 3) סומא או קלפא
(מאל, געשוואולסט) שאת .

סומב (מד' סהלים 5) מה בוצין טב
קימיו מה סומב טב קומיו ;
צ"ל "סובק" עיי"ע sebaceous (אויס טאלג,
טאלג-ליכט), ובוצין הוא ג"כ נר ע"ע,
או במקום בוצין צ"ל "ברנין" ηρινον
(זואכס-ליכט) עיי"ע קרינין לקמן .

סמוא ת' אראה נם (ירמי' ד כה) אחוי
סמון (פאניער, פֿאַהנע) וכן
ת' שאו משאת (ירמי' ו ח) זקיפו עממיא
סמותא (לארעם שטאנגען); אבל מה
שתרגם ויקטר למכמתו (חזקוק ח טו)
ומסיק בוסמין לסמותיה, נראה שהוא
ט"ס וצ"ל "למצדתיה" כתרגומו בפסוק
שלפניו .

סמך (ירו' 3"מ ד) אול סמכיה גבי
טרפוניטיה (אנוויזען) הסמיכהו
והראהו לשולחני שיתן לו .

סומכוותא (ירמי' כה כ) וית כל
מלכי סומכוותיה (הילפֿס-
פֿעלקער-טרופען) הסומכים ועוזרים לו .
א) סמך תר' שמאל (זכרי' 3 ג) סמך
(לינק) .

ב) סמל (ירו' ע"ז ג) הסל והסולים
והסמלים; מין מרצע .

סממן (חוס' סהרות ג) בעול ובסממנים;
צ"ל "סמלונים" (יאָכ-דיעמען)
עיי"ע .

סמן (חולין טז:) סימונא דאגמא; מין
קנה חר וחרוף על שפתו .

סמנטר (מד' סהל' יט) והביא (פרעה)
סמנטריה, אף הקב"ה הביא
נחלי אש; צ"ל "טרמטיה" כמו בירושלמי

(סוסה ח) וגחלי כנגד טרמנטן שלהם,
ע"ע .

סמנר (ירו' שצט ו) ובעול אחרי
סמניריו, ובש"ס (שצט נט);

הנוס' "סמלונים" (יאָכריעמען) ע"ע .
א) סמפון (ירו' מגילה ח) היה עשוי
כמין סמפון σιφων (העבער)
קנה להריק יי על ידי, ויש מהם נעשים
בתבנית משולש, חד מלמעלה וקצות
רגליו טרוחקים .

ב) סמפון (מד' סהל' יג) ונמצא בנ"א
עוסקים בהדא סמפוניא
ופנה אותם אותו חסיד συμ-φωναεω
(צוואממענשטיסמען; אים בעוען זינגען)
הסכמה ורצון לעשות דבר רע .

סמוק (ירו' שצט יד) אהן סמוקא סכנה
(ראַטטהלויף) מין מכה כשושנה
אדומה בעור הגוף .

סמק (פסיק' כט) לאותו אני מקריב ?
ומיד היה נוטלו סומקנו; צ"ל
"וסונקו" (פֿאַרטשאַפֿען) משליכו
ומרחיקו .

סמקן ת' אודם (שמוס כח יז) סמקן
(ראַבין) מין אבן טוב אדום .

סמתר (צ"מ קז:) עבדי לה סמתר וחיי
(היילמיטטעל, פֿפֿלאסער) .
תר' יחבושו (איזב לד יז) יסמתר [יסתמר
הוא ט"ס] משיחה ותחבושת .

סנארתא (שצט סג.) הוא בלשון
סוריא כובע וקסדא לאנשי
מלחמה (א' העלם) .

סונבא (פסיק' כט) אל תיראו סונבא
Σαυβεω (שמוינגען, ערשרע-
קען) ענ' שעמום ותמהון, כע' תונבא .

סנבט (שצט נז.) ולא בסנבוטין
[במשניות]; תכשיט הפנים
(שמידנמוך) כע' סרבטין .

סנגרוד (ספרי זלק) גירה בהם את
הסנגודים, ע"ע סנגלד כי
כצ"ל .

סנדרר (אבות ד) ר"י הסנדלר; מליו"ד
σανδαλιον (א' ארט שוה)
עושה

עושה סנדלים.

סנדל (נדס כד:) המפלת סנדל(סס כה:)
דומה לדג של ים; מין דג
מתכנית סנדל.

סניר (ת"י צמד' סז יד) העיניהון בו'
תסנור (בלענדען) ל"מ.

סנטר (א) (ירו' צ"מ ה) אפוטרופא או
סנטר *συντηρεα* (בעאבא-
טען) פקיד ומשגיח.

סנטר (ב) (ירו' ע"ז ח) ברומי צווחין ליה
(ליעקב) סנטוריה דעשו
συνταρ (ריויבער, פֿערוויססער) עושק
ומחריב.

סנטר (ג) (שמו"ר יט) אם אין סינטרי
על כל המסובין; צ"ל
סמנטרי *σημαντηριον* (צוייכען, ערב)
חותם וסימן כבוד.

סיני (סוף הוכיות) סיני ועוקר הרים;
בקי בשני התורות הנתונות מסיני.

סניא (א) (ת"י שמו"ג ג) והא סניא
משריב (דאָרנבוש).

סניא (ב) (ת"י כסף) (משלי ח יט); צ"ל
"סמא", ע"ע סס ג.

סניא (ג) (חולין נ: כרס הפנימי
בו' סניא דיבי; נראה שהוא

א' מחלקי הכרס עוד לפני המעיים;
אבל במדרש (וי"ר ג) חשיב העכרת
האוכל מפומא לוושטא בו' מכרסא

למעייא בו' לכרוכת קטינא (מעיים הדקין)
בו' לכרוכת עוביא דסניא דיבי [פי' שהוא
ססנן חלק המימי הזב] שמוזה נראה
שהוא קצה המעיים שלפני החלחולת

(גרימדארס) שאין באן המקום להקרא
כרס, ובמה נבדל משאר המעיים (??)
ונפל כריסא בבירא.

סנס (תוס' עומאס ומסרה ד) השמילאות
והסנסין; צ"ל והסנסין ע"ע.

סנף (מד' חסל' חא) ינתן סניף לכפה (א'
שמיטצע) מסעד.

סנק בלס"ו סנ"ק (פֿאַרשטאַפֿען) ענ'
סלוק, גם ענ' ליאות (מיעדע).

ע"ע. סנס

סנקנירק

(ספרי האזינו) ועתודים אלו
סנקנירקים שלהם, וי"ג
סנקירקים או סנקלישים.

סונקתנר

(פסיק' מא) ; צ"ל, סונקתנר"
ע"ע (שמאאמראמה)
יועץ.

סנר

(שנת סו.) משבע סנרין; כמו
"צינורין", מע' צנר ב (טהיר-
אנגעל) ציר הדלת.

סוסיא

(ישע' לח יד) כסוסיא דאחיד
ומנצף (שוואלבע) וע"ע אחר
לעיל.

סיסיא

(ילמד' האזינו) הטיח דברים כלפי
מעלה והעלה סיסיא. (ע"ז ד.)
מאן דאית ליה סיסיא (פֿערדרום, צאָרן)
כעס ועצבון.

ססא

(משלי כה כ) היך ססא למנא
(מאָסטע, שאבע) רמש משחית
הבגדים.

ססר

ע"ע סרס ב לקמן.

ססרש

(צ"ל כ) כתנות עור בו' ססרשן;
צ"ל "ססרשן" *σισურש* (א' ארמ
נראָבע דעקע) לבוש צמר עב.
(ירו' צל"ז ז) הסיע דעתו; כמו
הסיה (ענמיציהען) ענ' העתק
המחשבה לדבר אחר.

סעל

(קס"ר, כל הדברים) שיש בה
סעל לרפאותו; כמו רפאת תעלה
(היילמיטמעל).

סער

(כלל' ד) הופך סער ב' שורות.
(סס ה) ואם היה סער כותש;
שריגי הנפנים. (צ"ס, סער").

סוף

(א) (צ"ק ג.) סוף סוף (עם זייא וויא
עם זייא).

סוף

(ב) (אבות ח) ודלא מוסיף יסיף
(פֿערמינדערן, אויפֿגעריבען
ווערדען) ענ' כליון.

סוף

(ג) (מ"ב יז יד) ספות כסף (שאאלע)
ספל וכלי.

סוף

(ד) (צ"מ קיד:) ספי שקיל (זאממעלן)
ענ' אסיפה ולקט.

סוף

ע"ע. סוף

סוף

ע"ע. סוף

סוף

ע"ע. סוף

סוף

ע"ע. סוף

סוף

ע"ע. סוף

סוף

ע"ע. סוף

סוף

ע"ע. סוף

סוף

ע"ע. סוף

סוף

ע"ע. סוף

סוף

ע"ע. סוף

סוף

ע"ע. סוף

סוף

ע"ע. סוף

סוף

ע"ע. סוף

סוף

ע"ע. סוף

סוף

ע"ע. סוף

(אכטונג געבן) עני' השגחה.
ספר ת' שופט ונביא (יסע' ג ז) דין וספר
 (געלעהרטער, דאלמעטשער).
ספירא (סוכה כ.) של שק ושל ספירא;
 שער שמספר מזנב הסוס,
 בגד שער.

ספרא (ירו' מגילה ג) ספרא הוא אימתן;
 פי' המלמד תינוקת.

(א) **ספת** (דני' ד ל) מלתא ספת על ג"ג
 (בעריהרען, אנקאממען)
 הגיעה.

(ב) **ספת** (שנת קכד:) לא יספות ממנה
 (אבברעכען; נעהמען) ענ'
 לקוחה.

ספתא (סנה' קא.) ואותביה בספתא;
 בל"ע ספ"ט (שראנקען, קיסמע)
 תיבה, כע' ספמא.

סוק (ירו' סנה' ח) אכלו (להתרשומר)
 הסוקים; נראה שצ"ל, סחוחים"
 (קנארפל) ע"ע.

סקבא (קדוש' פא.) סקבא דשתא רגלא
scabies (רייץ, בעגירדע
 צו הורערייא) תאות הזנות.

סקיווי (קה"ר, טובה חכמה) ושבנא
 הסופר סקיווי פטריי; אולי
 צ"ל "סקריבי" *scriba*

patriae (פאמיליענשרייבער, זעקדע-
 מער) כותב ענינים המתיחסים לבית
 המלך.

סקבל (משלי יב כז) לא נסתקבל צידא;
 בלס"ו סקב"ל (ענטגעגען
 קאממען) מע' קבל ג, וענינו השגה בנקל.

סקי ת"י ובעצים (שמות ז יט) ובסיקיא
 (האלץ) כמו קיסיא, מע' קס א.

(א) **סקר** (ס"י ויקר' י ט) וארע יתי סקול
 (שארען, אונגליק) תקלה
 ואסון.

(ב) **סקל** (כ"מ פד.) ניתי כסא דכספא
 מבי סיקלי [גיר' הערוך];
 בל"ע סק"ל (גלאמען, פאלירען) ובל"י

σιγαλοα (גלאט-בלאנק-מאכען) לטוש
 הכלים.
 סקלוקנות

(ה) **סקה** (מד' תה"ל קס) תאמר בבתי
 השיש ובבתי הסיפים לא היו
 עולים (הצפרדעים). (סס עח) והסיפין
 נבקעין מפניהם; בל"ע ספא"ה; מין אדמה
 ואבן חול (זאנדשטיין).

סיפא (שנת נד:) רישא וסיפא (ד'
 לעצמע) מע' סף ג.

(א) **ספג** (כ"ר נד) כשרף הזה שאינו
 מספיק לצאת עד שמספיגין
 אותו (אבווישען) ענ' קנוח וסחיטה
 בספוג.

(ב) **ספג** (אבות ה) שהוא סופג את הכל
 (איינוויגען) בולע ומושך
 לתוכו.

ספוא ספתא ת' שפתים (משלי יד כג)
 ספוא (ליפפען).

ספה (ת"י דנר' לז ז) מטרא ספחא; כמו
 ספא (שלאג-פלאטצ-רעגען).

ספטני (תוס' סס"ד ד) תלוי זיני וספטני
 (שווערט) ע"ע אספטי.

ספל (תוס' קדוש' ה) [אומני הנשים]
 הסריקות הגראיין והספלין; צ"ל
 "והספריין" (פריזיר) מתקני תלתלי השער.

ספלטין (ירו' כלא' ח) כרתי שדה
 ספולטין; צ"ל, קפלוטיין" ע"ע
 (קנאבלויכבאל) מין כרשים בראש עב.

(א) **ספון** (כרכ' לח.) חומץ ספונות; מין
 חומץ נעשה מסופי תאנים.

(ב) **ספון** (תוס' כל"ס ו) לזבז ספינאות
 ספיות כו' שם אחד להן
 (זויס, לייזט) שפה.

ספסל (מקוה' ה) ע"ג ספסל *subselium*
 (א' גיערדיגע באנק).

ספסף (ירו' ז"ק ו) ספספה אבניו
 (זענגען) ענ' חרוך, ע"ע פספס
 לקמן.

ספקולא (ירו' פאה' ח) בעי מיתן
 ליה בספקוליא אחרייא
speculation (האנדעלס-פאָרטהייל)
 עסק, ע"ע פסקוליא.

ספקלי (קה"ר, טובה חכמה) אשר
 על הבית ספקולי *speculator*
 7 ז

סקלונקות (ירו' ז'ק ח) לסקלונקות

חמש עשר, ובש"ם (ז"ק כז:) הגיר' לסקלקרת" ע"ע .

סקף ת' להתגולל (נרנ' מג יח)

לאסתקפא . ת' עלילות דברים

(דנר' כז יד) תסקופי מילין . (ת"י זרנש'

מה ח) מן קרם ה' אסתקף פתגמא

(פערורואכען, צופיגען, בעשולדיגען) .

סקפת (זטר' מג:) סקיפת מאחוריו

(פלאך) חבוט ושקוע, מע' שקף א.

סקרא (מכסיר' ח) מפני הסיקרים

sicarus (מייכעלמארדער) כע' סקריקין ב.

סקורטיא (כלים טז) תיק טבלא

וסקורטיא; כמו, סקורטיא" *scutarius*

(ד' שילדע געהאריג) תיק לממן בו מגן וצנה המרוטים [מ].

סקות (ילמד' משפטים) סקות מככשן

האש(ענמצינדעט) מע' סק א.

סיר (ת"י זמד' יט ז) בזקתא וסול וסירתא

(דאָרן) .

סר ת' שעורה (שמות ט לא) סרת ;

כמו סערת (גערשט) עיי"ע אביב .

סר ת' נתיבותי עוה (איכה ג ט) סראו

(פערררעהען, אבנייגען) .

סירא (ת"י שמות כח לג) כפום סירא

(פאנצער) שריון .

סרבט (ירוש' נדר' י) דלא הוות חכימא

משמע סריבטיין; צ"ל, סריסטון

συριστι (זירישע שפראכע) פי' שלא ידעה והבינה לשון סוריא .

סרבליין (ז"ר כג) כנור ועוגב אדריכולן

וסרבליין ; צ"ל "כורבליין" *choraulis*

(פלאַטענ-בלאזער) ע"ע כרבל ב.

סרג ת' הרוצים ימיו (איוב יד ס)

סריגין יומיו (בעשלאַססען, ענטישיירען).

סרגד (ירו' שנת ח) מהו חף ? סרגיד

(שלאַס) .

סרגל ת"י כחוספס (שמות טז יד) מסרגל

(שופיכט) .

סרד ת' קלעים (שמות לה יז) סרדיין

(פאַרהאנגע) שגם הם היו מעשה קליעות

(נעטצפאַרטיג) ע"ע כרד א .

סרדון בע' פתר לקמן .

סרדיוט (סה"ר , אתי מלבנון)

סרדיוטות למלך המשיח ; צ"ל, להדיוכות, בל"ע הדי"ה (געשענק,

פרעזענט) ע"ע דרך לעיל .

סורדיקא (ירו' כמו' ז) אלבשוני

סורדיקא ; צ"ל, בורדיקא" *viridicus*

(גרינליכע) כבירושל' (כלאים ט) ע"ע .

סרה (ירו' פאה א) [לענין שאול] בסירה

הוערת, מל"מ (דאָרן) פי' שנסבך בקיץ . (כריתות טו:) ותוחבו בסירה ; פי' שהתחבו

שהתחבו

שהתחבו

שהתחבו

שהתחבו

שהתחבו

שהתחבו

שהתחבו

שהתחבו

שהתחבו

שהתחבו

שהתחבו

[מ] סקורטיא, לע' סקורטיא שהוא מין צנד וסינר עשוי מעור *scurteus* (אויס לעדער

געמאכט) הבחתי מכלים (פ' טז) תיק טבלא וסקורטיא, כרבינו הערוך ;

אבל התוי"ט הביא בשם בעל הכף נחת שכתב, ואי אפשר לפרש כן, לפי שהתיק נעשה

שלא יפסד או יתלכלך הכלי החשוב שכתוכו, ולא שייך תיק לדבר מאוס ומוסרח כסקורטיא לפי

פירוש, והביא ע"כ פירוש אחר משמו, שהוא לשון סקרא עיי"ש, והוא לדעתי דוחק גדול ;

ע"כ נראה לי שמלת סקורטיא במשנה זו היא כמו "סקורטיא" *scutarius* (ד' שילדע

געהאריג) פי' תיק לשום צו מגן ולנה שהם מרוטים ומלוחלחים לכל יושחתו, שכן חשיב

שם עוד יתיר כלי מלחמה כמו תיק הסיף בית החלים כו' . ומלת סקורטיא שעיניה כלי

עור היא שם (משנה ד) סקורטיא משיחסוס, וכן צנדרים (נה :) ואסור צנונדא צפסקיא

וצסקורטיא כו' כדמסיים החס מאי סקורטיא, כתוכא דלני ; פי' של עור .

[אולי תוצאתה מסוריא] כע' סרסיא א .

(א) **סרס** (י'ו' מגילס ז) סרוסין חד פרא חד ; פסוק פחות פסוק , פי' שקורא אחד ודולג אחד .
(ב) **סרס** (וי"כ יב) והיתה מסירסתו (בת שבע את שלמה) לכאן ולכאן , וי"ג , מסוסרתו" ; וצ"ל "מסטרותו" (אָהרפֿייגען) הכאה על הלחי , כע' סטר א .

(א) **סרסיא** (קדוש' נב:) ההוא סרסיא דקדיש ; עושה שכר מתמרים של בעה"ב .

(ב) **סרסיא** (זכור' מט:) אסחרא סרסיא *συσίζω* (זירעש) של סוריא , פי' התוס' שם .

(א) **סרף** (י'ו' סרומס ג) לסירוף הכרי (פֿערברענען) שנשרף ונשחת .

(ב) **סרף** (תוס' מקווא' ז) סירפה בגמי כו' בשרף (אומקלעבען) ענ' דבוק וחבור מע' שרף ב .

(א) **סורק** (י'ו' כמו' ט) בצבורין בסורקי כו' אבל אם צברן בביתו ; נראה שצ"ל "בסירקי" ע"ע , מקום ואוצר למכור תבואות .

(ב) **סורק** (שגמ' יא:) סורק במשיחה שבאזנו ; הם הסורקים בגדי צמר ישנים להאריך צמרם שיראו כחדשים (אויפֿקראטצען ד' טוך) .

סרק ת' אנשים ריקים (סופטיס ט ד) סריקא , ת' ברעתם (סופט ז ג) בסריקתהון ; בל"ע סאר"ק (שעלם , שפיצבובע) .

סות (כליס ט ז) עושי סותות ; ל"מ (זכר' מס יא) בגד וכסות .

סתדר (אדר"ג ל) סתדראות באדם זה זרועותיו ; אולי יש לגרום קתדראות" *cathedra* (לעהנשמוהל) כסא בעל זרועות להתמך בם , ונקרא ע"כ גם *sella brachiati* , וכן האדם תומך עצמו על זרועותיו .
עא

שתוחבו על קוץ , ואשר כתבתי בע' סרה ג כדברי המוספי הוא משנה .

סרהב ת"י סורר ומורה (זכר' כה יח) סורהבן ; כמו סרבן (ווידער-שפענסטיג) .

(א) **סרה** ל"מ (שמות כו יב) וסרה העודף (הערונטערהענגענדר , מעהר , איבריג) . (יומא עט:) ואזניו סרוחות .

(ב) **סרה** (ז"ר לב) זכר ונקבה פרט לסרגחים . (זכ"ר ג) עקר ועקרה סרוחים ואיילונית ; כמו "סרוסים" (פֿערשנישענער , קאסמראט) חסר כלי הזרע , כע' סרס א .

סרמוט (י'ו' מגילס ח) ; כע' שרמוט (לינירען) .

סרטיא (תוס' ע"ז ז) העולה לסרטיאות של עכו"ם ; צ"ל "טאמריאות" והיו מראים שם לפעמים עניני עבודה זרה , ע"ע תאמר .

סורייקי (ע"ז ד) סורייקי סומקי *σειρα* (שנור) כעין חוטים אדומים , ע"ע שורייקי לקמן .

(א) **סרך** (זכר' עז) סירכיה נקט ואתי (געוואָהנהייט) הרגל ואחיזה , מע' סרך ה . (גדה סז:) משום סרך בתה (געוואָהנען) , שתרגיל גם היא עצמה לעשות כן תמיד .

סרן ת"י עגלות (זכר' מה יט) סרני ; צ"ל "סרני" *esseda* (צוויי-רעדריגער וואגען) .

סרנא (חולין סז:) סרנא דפחרא (ראד) כע' סרן ב .

(א) **סורם** (י'ו' פמחיס ז) לחם עוני פרט לסורסין *σειρος* (היים , פֿאַן ד' זאָנגענהייטצע) מאפה חמה מבלילת עסה רכה ודקה .

(ב) **סורם** (י'ו' זכר' ד) כוס החוזר מליוא מי סורם וקרחין ושתיין ומחזירין , משקה ממין שכר

ע

עא (חל"ש ח ג) גרגרין דעא ; כמו "אע" שהוא ת' עץ (האלץ) .

עאל (ת"י שמות ז כג) עאל לביתה (היגניינען) ענ' ביאה .

עאן (זכ"ל יג ה) עאן ותורין (שאף) צאן ; בע' ען ח .

עאתא (פֿרעפֿעל , אונרעכט) בע' עחא .

עב (איכס ז ח) איכה יעיב ; בל"ע עא"ב (עהרלאַן) , ויהיה באורו ;

איכה הסיר ה' את כבוד בת ציון (ענטעהרט) , וכפל הענין השליך משמים ארץ תפארת ישראל .

עבדא (ויקרא כה מד) עבדן ואמהן (קנעכט , דיענער) , עבדות .

עובדא ת' מעשה (זכ"ל ס"ט) עובדא (טהאט, האנדלונג, געשיכטע) .

עבודה (זכ"ל יג:) העבודה את הטיה (שוואור) ענ' שבועה .

עובט (חוס' תרומ' ז) עובטין ודורמסקניות ; גיר' הירושל' שם "אובשין" מין ענבים כע' עבש

[ונראה מהירוש' שגירסתם בתוספ' "יש בהם משום גלוי" —

עבץ (א) ת' בדיל (יחזקאל כז יב) עבץ [בקצת גוס'] ע"ע בעץ (צינן) .

עבץ (ב) (ירו' חלס ח) באילין דעבדין עביצין ; כמו חביצין , ע"ע , מין מאכל מעשה קדירה .

עבר (א) (זכ"ל כח:) בכל פרשת העבור (וואנדערשאפֿט) ובנמרא שם פירושים שונים .

עבר (ב) (זילס נו.) מוס עובר (פֿער-גאָנגליך) פי' מתרפא , מל"מ .

עבר (ג) (יומא לג:) עבורי דרעא אמוטפתא (מידען , איבער-געהן) לאחור את הקודם .

עבר (ד) (ירו' סענ' ד) מקבלין לעבורא (דורכריווענדען) ל"מ .

עבר (ה) (שמות יג יב) ותעבר כל פתח ולדא (בריינגען) .

עוגא (זכ"ל יא ח) ועבדין יתה עוגין (קוכען) .

עגב (זכ"ל כד.) איכא עגבות (הינטער-טהייל , בלאסע) , ובל"ע עג"ו .

עגד (חוס' דמאי ח) להתעגל עליה (זיך וועלצען) לגולל גופו .

עגלת (ירו' שנת ג) מיתן צלוחיתא בגו עגלתא (קוועללע , ברונען) גולה ובריכה .

עגס (זכ"ל יוד) לשונו עגוס (שטאמ-מעלנד) , בל"ע עג"ס , לשון שאינו מובן .

עגן (ז"ק פ.) שלא ישהה העגינה שלהם (ד' לעצמע) המאוחרת והגעצרה , מל"מ .

עגריין (חוס' דמאי ד) הניח עגרון ומצא קסרי ; מיני חיטים [מא] .

עד (ל"מ (שמות כ טז) עד שקר (צייגע) (שמות כח כט) והועד בבעליו (ווארנען , אנצייגען) , ענ' התראה והזהרה .

עדא (ב) (משלי ז כ) יומא דעדא (פֿעסט) חג , וכן בל' פרסי .

עדא (ב) (זכ"ל כד מ.) ותערי ניריה (ווענגעהמען , ענטפֿערנען) העברה והרחקה

עודרה

[מא] עגרון (תוספת' דמאי ד) הניח עגרון ומלא קסרי [לענין חטים] ופי' המפרש תוספתא "שם מקום" אבל באמת זה העגרון הוא הנקרא צירושלמי "אגרו" [מע"ש ד' , מן האגרו על השמחית , עיי"ע אגרו] *υγρος* (פֿייכט) מין חטים לחים בטבעס , וכן גם שם קסרי *ξηρος* (טראַקען) הוא מין חטים יבשים ושהחומים פֿטבעס , הנקרא צירוש' שמתית או שמחית שג"כ הוראתו "יבש" , עיי"ע .

עדודה (נ"ק יא.) יביא עדודה לב"ד (בקצ' נוס'); מע' עד ב (רויב) השלל, היא הנבלה.

עדי (זכר' יד ו) אלהן עדי וגליד (פראַסט) תרגם "יקרות" לשון קרירות.

עדיא תר' אשה הרה (שמות כא כג) אחתא מעדיא (שוואַנגער) מע' עד ה. ת"י ויתעצב אל לבו (בראשית ו ו) ועדיין עם לביה; ענין הרהור (שהוא מלשון הריון) ומחשבה.

עדון (נ"כ מח) כל זמן שהיא ילדה יש לה עדונין; אורח כנשים (מא-נאטס-צייט ד' ווייבער) מערך עדן א (צייט).

עדק (גימין עח.) דעדק ליה הרציה; אולי צ"ל "דעדק" (דינמאכען) מע' דעדק ב; פי' שעשה א"ע דק כרי שיהא נקל לה להוציא הגט, עיי"ע ערק ד.

עדר (נ"מ פט:) עודר בתאנים (קלייבען, פפליקען); גיר' הערוך "אורה".

עדר (משלי יג יג) מין דמשרי למעדריה (העלפֿען) ענ' עור, וצ"ל "דמשרי".

עדרע (ת"י בראשית כט י) בחדא מן עדרעו (אַרם) זרוע.

עדשה (תוס' סוף עירובין) אין ממלאין בעדשה; ובש"ס (שנת ס.) הגיר' "בערסא" מין מאונים גדולים.

עדית (תוס' שביע' ה) עדית שלקמה למאכל בהמה; מין צמח וירק.

עדיתא ת' מספחת (ויקרא יג ו) (גרינד) מין נגע.

עדיתא (אי"כ, מה אעידך) בערבי צווחין לביתא עדיתא; כע' עד ב (רויב) שלל.

עולא (תהלים מח ז) יכנוף עולא ליה (אונרעכט, אונרעדליכקייט), ל"מ.

עזב (פסיקתא ב) והיו משתקצות

ומתעזבות בפניהם (האָסליך, רוידיג) ענין מאוס. (ירו' קדושין ה) מצורע עזיב.

עזבון; מל"מ (תהלים מט יא) ועזבו לאחרי' חילם (הינטערלאסענ-שאַפֿט, ערבשאַפֿט) ירושה ונחלה.

עזיא; מין עוף טמא, בע' עז ב.

עזק (חולין נד.) עוזק א' מהן בפיו. (ירו' כ"ה ב) בית יעזק כו' ששם היו עוזקין את ההלכה (שליעסען; ענ-דען) ענין אחיזה סגירה וחתימה, מע' עזק ג.

עזקתא (קס"כ, החכמה תעוז) מפמרכא לעזקתא; הוא הטבעת שבו השניים בקצה הכרכשתא.

עטמא (ירוש' מגילה ה) חדא עטמא; כמו אטמא (זייטע) עיי"ע.

עטין (ירו' מ"ק ב) שם כלי נקרא במשנה "מעטין" (קופֿע) לרכך בו הזיתים.

עטעמא (ירו' סנהד' ב) אייתי עטעמא; כמו "עטא ומעמא" (בעוויון) הוכחה.

עטר (צילא ה.) לעטר שוקי ירושלים (ציערען, פוסצען).

עייצי (יבמות קז.) עייצי לה קרוביה; מע' עצה ב (בעפֿאַרטהיילען) ענין עושק ומרמה.

עייקא (ת"י במדבר כה יח) ארום עייקין אינן (בעדרענגער) מציקים.

עיל ת' עיר (שופטים יב יד) עיל (פֿיללען, יונגער עזעל) בע' עלי ב.

עין (ברכות כה:) מעין שמונה עשרה (אינהאלט, דער ארט) לשון ענין.

עין (בכורות יא.) עין יפה (פֿריי-געביגער). עין רעה (גייציגער) קמצן.

עינא (בראשית מז ז) על עינא דמיא (קוועללע).

עינא (הושע י י) על חרתין עינוהי פֿורכע

(פֹּרְכַע) תלמים .

עיר (זכרי' ס ט) ועל עיר בר אתן (עזעל-פִּילֵלֶען) .

עיש ל"ם (איוב לח לב) ועיש על בניה (זיעבעג-געשטירן) עם קבוצת כוכבים .

עכבן (אי"ר, טובים היו) מריה עוכבנן (דיסטעל) כמו "עכבוות" מיני דרדר מבושלים לאכלה .

עיכל (יכו' ע"ז ח) ובירושלים היה הופך עיכליה דימיניה לשמאליה; צ"ל .ענכליה" כמו אונקלי (ד' אַרְמֶעל) עיי"ע פלכיד לקמן .

עכן (מסדרין מד:) שעכן עונותיהם של ישראל ; פי' שהקיף והכפיל, כדאמרינן (ז"מ נט :) שהקיפו דברים כעכנא זו .

עכס (ילמד' נשלח) אין אפעה אלא עכס *exis* (א' ארמניפטיגע שלאנגע) .

עכשוּבְּנִיתָא (יכו' ע"ז ז) עכשוּבְּנִית' סכנה . ובירוש' (שנת

(יד) הגיר' .עכשוּבְּנִיתָא" (שפינגע); מין מכה ובועה .

על ת' השמש לבוא (נראשית מו יב) למיעל (אונטערגען) .

עלה (דניאל ו ס) הוו בעין עלה (פֶּאָר-וואַנד , אומשטאַנד , בעשולדי-גונג) עלילה וסבה .

עלי ; עיי"ע עלי א , צ"ל *αλια* (פֶּער-זאממלונג) .

עלילה ל"ם (דנריס כז יד) עלילות דבריו (פֶּאַלשע בעשולדיגונג) .

עולימא ; ת' עלם ועלמא (שמות צו , נראשית כד יד) עולימא (קנאבע) ועולימתא (מעדכען) .

עלע (א) (חולין כז :) בני יונה כשרים משיעלעו (בלוטעהן) , מל"ם (איוב לט ל) .

עלע (ב) (ת"ש חיז) אשתכח עלעיתא ; כע' עלה ב לעיל .

עמד (א) ל"ם (ישעי' ג יג) ועומד לדין (בערייט, פֶּעהיג, אים שטאַנ-פֹּרְכַע) תלמים .

(ב) **עמד** ל"ם (נראשית כט לה) ותעמוד מלדת (אויפֿהערען, אבהאל-מען) ענין הפסקה ומניעה . (מסדרין זג :) ומעמידין על עצמן בשעה שצריכים לנקביהם .

(ג) **עמד** ל"ם (יחזקאל כז יד) היעמוד לבך (וואַגען , ערדרייסטען , מוטה האבען) ענין העזה והתחזק בדבר .

(ד) **עמד** ל"ם (עזרא יטו) עמדו על זאת (בעהאררען) ענין קיום, (ז"מ מז :) שאינו עומד בדבורו .

(ה) **עמד** (שמו"ר יח) שפלוגי פטרונג עומד עליהם (ביישטעהען) ענין סגנוריא .

(ו) **עמד** (יכו' מזר ט) עמד של מעות היה ; כמו "אמד" (שאַטצונג) .

(א) **עמוד** (ע"ז עג :) דנפיש עמודיה (שטראַמס) קלוח .

(ב) **עמוד** (יכו' שנת ח) סמטיות שבין העמודים ; פי' שהיו ברחובותיהם עמודים לכל סוחר לתלות עליהם סחורות שונות . וזהו (כ"ל לד) אנא חכים מן מזגא ולית בה ארא תרתין עמודין ; פי' שהיא עיר קטנה ורחובה צר מאד [עי' ברכות ח , שבת ז . וברש"י שם] .

עמיא תר' כהה (ויקרא יג ו) עמיא , (דונקעל) .

עמל (כ"ל לט) ולהרהון של מי רגלים עמילה ; צ"ל "עמידה" (נאַכט-טאַפֿף) כע' עמד ד .

עומני (יכו' נדרי' ג) על עומני מסוסטלא ; צ"ל "תומני" (אַכט) שמונה , כבירושלמי שבועות ג .

(א) **עמק** (נדס יט .) עמוק מכן טמא (העלל) בהיר , ל"ם .

(ב) **עמק** (ס"י נראשית כז יד) דלא הוו בלבביה עומקא (פֶּערקרימ-מונג , ליסט) מסורס משורש ע ק ס .

עמר (יכו' שנת ט) צווחין לפעלא טבא עמרא ; ע"ע עמד ד .

ען (ירו' שניע' ג) דאזל ליה לצורכא ולא מתעני; מל"מ ענה (עראַפֿענען) ענין פתיחה ויציאה [לנקות גופו]; או הוא מל"ע ענ"ה (אויסלערען) ענין הרקה וערוי, שכן יבארו קצת במקרא (מקלים פה ח) וכל משבירך ענית.

ענב (זכורות לה.) חלזון נחש וענב; הוא לדעתי מין מום בקרום הענב *uvea* (מרויבענ-הויט) אשר באמצע העין, ואשר בו נקב האישון.

ענה (אכזב ה) על ענוי הדין (דויערן, פֿערציהען, פֿערצאָגערן) ענין המשכה והמתנה. (זמ"ר ט) אי עני דרש; פי' נמשך.

ענון (משלי טו לג) יהוי ענוון (דעמוטהיג, דולדער). ענותן.

ענון (סנהדרין סה:) מעונן זה המחשב עתים בו.

ענני (כתובות סא.) הוון לה בני עינני; בעלי עינים גדולות (גרויס-אויגניגע).

ענוניתא (חולין מז.) ענוניתא דורדא; כמו "אנוניתא" (אַהרבען) בעין אוון קטן.

עונש ל"מ (משלי יס יט) נושא עונש (שטראַפֿע).

עינותא (אי"ר, צדו צעדינו) משלה עינותיה לבר ביתיה; כמו "אוניתא" *ονη* (קויף) שמר קנייה, מע' אן ב.

ענות (ילמד' תשא) קול ענות חרופים וגדופים *ουσοι* (שעלטען, שימפֿען).

עם ל"מ (מלאכי ג כא) ועמותם רשעים (טרעטען, קנעטען; דרינגען, נאַטמהיגען) ומזה שם עמים ועסה.

(ב) עם עיי"ע מעם.

עיסה (וי"ר יג) המן הרשע שמשך עיסה כנחש; לדעתי צ"ל "שנושך ערסה כנחש" פי' שנושך בארסו (גיפֿט). (ז"ר טז) שהיה המן שף עמה כנחש; צ"ל

שף" (מל' הוא ישופך) ערס כנחש. עסי תר' נהמה כדובים (ישעי' נט יא) עסינא (ברומען) וכן בלס"ו.

עסלא (עירובין י:) עור העסלא *sella* (זעסעל, נאכטשטוהל) ספסל, גיר' הערוך "אסלא".

עפיין (ע"ז לט.) הסולתנית והעפיץ; מין דג, עיין ע' אפיאן.

עויץ תר' ואקה את ספר המקנה את החתום (יכמי' לז יא) ית דכתיב ב עויץ וחתים; לדעתי צ"ל "בעריך" *archium* פי' שכתוב בהערכאות לקיום.

עצב (דניאל ו כא) בקל עצוב זעיק (שמערץ, מרויער; וועה!).

עצב (עירובין ג:) הללו (אמות) שוחקות והללו עצבות (גענויא, שפארואם).

עצב (זכורות לה.) במשנה הניר' ענב, מין מום, עיי"ע לעיל.

עציא ת"י עצה (ויקרא ג ט) עציא (ריק-גראד) שדרה.

עצם (שבת קנא:) אין מעצמין; כערך עמץ (ד' אויגען שליעסען) ל"מ.

עצם (סנהדרין לא:) ב' שנתעצמו בדין (שטאררוינג, שטארר-קאַפֿיג) מתעקש ועומד על דעתו.

עצם (ירו' ז"כ י) עצומים כו' גבי; הוא תנאי אסמכתא (פֿער-זיכערונג) על העתיד, נובעת מאמוץ הלב (שטאררוין).

עצין ת"י אם רזה (זמל' יג כא) או עצין (הארט, מאגער) וכן בל"ע.

עצר ת' הדורך (ישעי' עז י) דעצר (טרעטען, פרעסען), וכן ת' זג (זמל' ו ד) עצרין (הילוע פֿאַן מרויבען) זני הענבים אחר שנדרכו.

עצר תר' בשבועותיכם (זמל' כח כו) בעצרתכן (בעשליעסען, וואַכענפֿעסט) עצרת.

עקב (שבוט מו:) העוקב אחר מנאף; בלס"ו עק"ב (זוכען, פֿאַרשען, פֿערשאַפֿען) ענין סרסרות. עקב

עקב (סוטה טז.) הלכה עוקבת המקרא, י"מ (לויז לז ג) ולא יעקבם (פֿערהאלטען, צוריקהאלטען) ענ' עצירה ומניעה.

עקד ת"י ויקדו (שמות ד לא) ועקדו (יד נייגען).

עקם (יכו' יומא ו) אבנט מכפר כו' על העוקמנין (הינטערליסטיג, טיקד קיש) מרמה.

עקנא (ח"י צמד' יב יב) והות תמן בעקנא (דראנגזאל). ויש שענינו מרמה ועקמומית (ליכט) בר נש דעקין הוו (יכו' צ"ק יו"ד).

עקף (א) (יכו' קדושין ח) התורה (שבע"פ) מעקפת את המקרא; כע' עקב ב לעיל.

עקף (ב) (ספרי זכרה) ועוקף את מחנה ישראל (אומרינגען) ענ' היקף. **עקף** (ג) (ספרי ולחמקן) מי שיאכל פני שביעית יהו מחזירין אותו בעקיפין; צ"ל "בקמפון" וכן הוא במדרש (דז"ר ז).

עקץ (ח"י דברים ח ט) ועקרבין עקצין (שמעכען, בייסען) מע' עקץ ב. **עקר** (א) (ע"ז ג:) מעיקרא מאן הוו (אנפֿאנגס, פֿאָרהער).

עקר (ב) (שנופ' מ:) הא עיקר. (כתובות פט:) תוספת ועיקר. (חולין נח:) טעם כעיקר (ד' הויפטזאכע, הויפטפֿארט).

עקר (ג) (זכרות כז.) לא יכנס לביהמ"ד כל עיקר (גאנץ אונד גאר).

עקש (מגילה כד:) היו ידיו עקשות (זייטווערטס געקרימטט) עקומות לצדיהן.

עקת (חוס' זכרות ה) והעקלן והעקתן [מומין] כערך שלפ"ז.

עיר (שבת מ:) עיר של זהב; מין תכשיט שתבנית ירושלים חקוק עליו.

ערב ת"י רקיקן (שמות כט ז) ערובין; צ"ל "ערובין" (דינער קוכען) מע' ערד ג.

ערבל (ח' טה"ט ט ט) רשיעיא וערבלאין (צוזאממענגענעלויפֿענעס געזינרעל) אכפסוף.

ערברב תר' אכפסוף (צמד' יא ד); עי"ע שלפ"ז.

ערבות (תהלים סח ה) כורסיה יקריה בערבות (דיסטער, דונקעלן) פי' יושב סתר ענן וערפל סביביו באין משיג עצמותו.

ערבותא או ערבובי תא (נדכיס פא.) ערבוביתא דרישא (אונרייניגקייט, שמוטץ).

ערד ת"י עלילות דברים (כז יד); צ"ל "ערד" בריש, מלשון ערעור (בעשולדיגונג, פֿאלשע-).

ערוה (גיטין ג.) דבר שבערוה (עהלי-כעס) ענין ביאה והזדווגות.

ערזר (פסיקתא טו) לעורזילהון דאיילתא (יונגע פֿלחן טהירען) חיה בעודה צעירה, כע' ארול ב.

עריא (שמות כח מז) לכסאה בשר עירייתא (שאאס, בלאַסע) ערוה.

ערד (נדכיס כז:) אלמלא חטאו כו' לא ניתן להם אלא כו' וס' יהושוע בלבד מפני שערכה של א"י הוא archium (ארכיוו) פי' שבו נמצא מזכרת חלקי כל שבט לגלילותיו.

ערלא (זכריות לד יד) לגבר די ליה עורלא (פֿאָרהויט). ומוזה שם התואר "ערלא" (אונבעשניטענער) אינו מהול.

עירנייה (יכו' ז"ב ט) אפי' עירנייה; כע' אודייני (ז"ב קמד.) ע"ע.

ערניתא (יכו' שבת ז) אירן ערניתא (וויזענ-וואַל) עי' תוה"א ח"ב הערה יח.

עריסה (ז"ר נג.) ויעש אברהם משתה גדול, לא נדנדה עריסה תחילה אלא בביתו של אברהם כו'; כמו "ארשתא" ע"ע. ולעיל ע' אריסתא שענינם ס עו ד ה שעושה האחד בתחילה וראשונה למרעיו בעוד שלא אכל

אכל משלהם (געזעללשאַפֿטסמאהל) .
(ב) **עריסה**, (נדריס נוג) המטה והעריסה
(וויגענע) מטה של קמן .

ערם; כע' ארם (גיפֿט) ע"ע עיסה
לעיל .

ערע (זרכ' לו-) לא יערענו בשמן
(גורגעלן) בע' ערו, וכן
בל"ע .

(א) **ערער** (ז"ז לב.) אין ערער פחות
מב' (בעשטרויטען, א'
איינוואנד) בע' ער ח .

(ב) **ערער** (קה"ר, שבתי) עת ופגע כו'
עת היא שפוגעת באדם
ומערערת בו כו', מע' ערע ב (טרעפֿען)
ענ' פניעה ומקרה [מב] .

(א) **ערף** ל"ט (ירמ' נח יג) עורף ולא
פנים (נאקען, געניק). עריפה
(ד' נאקען הויען) .

(ב) **ערף** (ספרי האזינו) אין אדם אומר
לחבירו פרוט לי סלע אלא
ערוף לי (וועכסלען) ענ' חלוף, וכן בל"ע
וסו' .

ערפל (ז"ר נט) המסדרונה כו' ערפלא
טורא; לדעתי צ"ל "פרא

פליטורא" *propalatium* (פֿאַרפּאַלאַט)
חדר הראשון שבפלטין מושב המלך,
ע"ע פלט ג, והיפ"ת פי' הר שנקרא
ערפלא וקים ליה דהיינו מסדרונה (??) .

(א) **ערק** (סנה' קאז) ואמריא ערקין,
ובתום' שם הגי' "עדקין";
וצ"ל "דעדקין" (קליין) כע' דערק ב.

(ב) **ערק** (ירו' סוף עירוב') כע' יארק .

עוררא (ירו' סוף עירוב') אית דבעי

מיטר עוררא (וועקער) שם כלי לעורר
מהשינה .

עשה (שביע' ח) אין עושין זיתים;
מל"ט (יחו' כנג) ענ' כתישה
ודחיקה (דריקען, פרעסען) .

עשן ל"ט (רויך, רייכערן) . עשינו
עלינו את הבית (ינמוס קמו.) ענ'
הדלקה (גערייכערט; געצונדען) כבל"י

Evuicaw (רייכערן, אנצינדען) .

עשונית (ילמד', תהומות יכסיומו) וכי
תהומות יש שם (בים סוף)
והלא עשונית היא; צ"ל "משונית" ע"ע
sinus (מעערבווען) . פי' הלא אינו

אלא לשון היוצא מן הים ואין שם
תהומות .

עשק (משלי יד ז) ודעשיק באורחתי;
בלס"ו עש"ק (פֿערקעהרט,
טריגעריש) .

עשש (מד' סהל' יט) לגבור כו' מאבנא
דהוא מתעשש; וי"ג "סתנושש,
ע"ע לעיל .

עשת (דני' ג ד) ומלכא עשית
להקמותיה (דענקען, בעאב-
זיכטיגען) .

(א) **עתד** (זכר' לב לה) ומבע דעתיד
להון (בעשטימסט, בערייט,
אין צוקונפֿט) .

(ב) **עתד** ת' ותתצב (שמות ז ד)
ואתעתדית (שטעהען,
ווארטען) .

(א) **עתק** ל"ט (דה"א ד כג) והדברים
עתיקים . ת' בלה (איכה ג ד)
עתק (פֿעראלמען; פֿערדערבען) .

(ב) **עתק** (יחזק' מא יז) ועתיקייא סחור
(זיילען)

[מב] **ערער** (קה"ר, שצתי ורלה) כי עת ופגע וגו' עת הוא שפוגעת בחדס ומערערת בו
כל הדברים האלו; נראה שז"ל "ומערעית" מע' ארע או ערע שהוא תר'
פגע ומקרה בע' ערע ב (טרעפֿען) וכן שם (ראה זה) חדא מארערא לחדא, כמו "מארעיא"
פי' פוגעת, כזכרשלאמי (סוסה א ז) אחת מתארעא לאחת, וכן שם (שלא לחמד) דערערן
ימא, כמו "דארעון ימא" פי' פגע ושחת בנו הים, כמו שנמצא שם לשון זה ב' פעמים לפני
זה, ועיין ריש אות ו' וי' .

(זיילען; פֿאַלייאַר) עמודים נתונים בזויות החומה לחוקם, ובל"מ "אתיק".
עתר ת' ויבצעני (חיונו ט) ויעתיר יתי (בערייכערן) מלש' בצע, ויהיה פירשו אשר היה פותח ידו ומעשרני.

פ

פראה (עירו' יא:) פיאה מתרת (שמרייף, שנור) קליעה מזמורות וכדומה נמתחת מכלונס אחד להשני.
פארי (ז"צ יח.) דהדר פארי; -ענ' פרי ונידול (וואכסען).
פג (סה"ר, לכוסתי) טוסון פניין; מל"מ [ע"ע פלג לקמן] ענ' חלוף ותמורה (וועכסלען; פֿערשיעדען) פי' סוסים שונים.

פגרי פלאה (סה"ר, כמעט) ע"ע כאמי שצ"ל, שרני" *πορνη* זונה.

פגם (קדוש' סז:) הפגום שבשניהם, בושת ופגם (פֿעהלער, פֿעהלערהאפֿט) מע' פגם ד.

פגם (זכו' לה:) נמל פגם וצרם אזנו; כמו "פניון" *pugion* א' קורצער דאָלד.

פגם (ז"ר כ) בגדי אדה"ר שהן דומין לפגם רחבים מלמטה וצרים מלמעלה, נראה שיש לגרום פגם" *πηγος* א' ארט קלייד) מין בגד שנעשה כן.

פוגני (מר"ש ד ח) באגרתא ובפוגני ניגמי; אין מבאר למלים אלה; ואולי הגי' ובמגני נוגמי" *magno nuntio* (גרָאָסע בעקאנטמאכונג, פֿערקנידיגונג) ע"ע בוגני לעיל.

פגע ז"ל"מ (קהל' ט יא) עת ופגע (צופֿאלל, אונגליקספֿאלל) מקרה ואסון.

פגע (קהל' יז ח) קבל ה' פגיעתי (ביטטען; גוט זאגען) ענ' בקשה והשתדלות.

פגע (סנה' פא:) קנאין פוגעין בו; ל"מ

(סמ"ז ח טו) גש פגע בו (בעשמרא-פֿען).

פגע (מר"ש ח ז) שדין ופגעין (סנוע' טו:) שיר של פגעים (שלעכטע גייסטער).

פגר ת' גו (משלי יוד יג) פגר (קאָרפּער) גוף.

פגש (ירו' סנה' ז) ותפגוש אותם (אביגיל) שהוקרו כולם; דורש המלה מלש' בית החצים ובית הפגושות (א' ארט פֿפֿייל) ופי' "ותפגוש אותם" שעשתה אותם יורים כחץ, ע"ע פגשא.

פדא (ע"ז ט) בפדא ופלמודא (דגים) דדמי רישייהו לדטמאים; מין דג מהור.

פדא (ירו' ר"ה ח) פדא בסיליאום; צ"ל "פרא" *πρῶ* (פֿאָר) ע"ע אנריפס.

פדגרא (ירו' מעס' ח) מן די ירום פדגרא; אולי צ"ל "פודגרא"

πυτ-υργος (געוועכסע ערצייגער) הוא הנץ (בליטה-אויגע) שבראש הפרי המתמעט ונופל אחרי כי יוגמר הפרי. **פדה** (זרכ' ס) חרב של ב' פיות (שארפֿע).

פיו (כלל' ט) פיו של צמר; כע' פוף.

פיוול (ז"ר לו) שם לשלית ויפת לפיוולא; יש לגרום "לפנולא"

paenula א' דיכטעס אָבערקלייד בייא ד' ארמיי) בגד מוכשר למלחמה.

פיוול (טוס' ז"מ ג) פוילאות וילסאות לא סכר *palla, pallium* (פֿאָר-האנג) מין וילן ומסך.

פוז (זמ"ר ד) שהיה הוהב קולו פוז (קלינגענר, שאללענר) ענ' צלצול.

פוזווא ת' כלי פז (חיוז כח יח) מאני פוזווא (פֿיינעם גאָלד).

פזח (זיר ז.) כנוי לנוירות.

פזמריקון (מד' סהל' יח) ואויבי נתת לי עורף, אמר פזמריקון שלי

שלי הוא, שנאמר זאת ליהודה (יד בעורף אויבך]; צ"ל "פטריון" πατριον (פאטערליך, ערבליך) ירושת אבות (שהידים יהיו בעורף אויב).
א) פח (פ' אסמך נ ח) כד פח ואשתדך מרות חסרא; כערכי פג ופכה (ניכמערן ווערדען).

ב) פח (סה"ר, עד שיפוח) הכנסתי פחה בלילן של מצרים; ל' פחות (פערמינדערונג).

ג) פח (שמ"ר מג) שנתנו פחה בעולם בעגל (קראנקונג) מפח נפש.

ד) פח (נדל' נח.) שקל דקולא פחיה כופרא (שמייערען) ענ' טיחה, כע' פח ג.

פחה (עזרא ה יד) פחה שמה (פאשא, שטאמטהאלטער).

פיחה (ירו' עירובין י) שנתלש רוקו כו' בפחה; בש"ס (עירו' נט.) הגי' "בכיתה" (שליים) רוק עבה, עיי"ע כיה.

פחי; עיי"ע חפיה לעיל.

פחר (איוב נ ח) ונסיב ליה פחר (שערבע) חרם.

פחתן תר' שוחה (ירמ' יח כ) פחת (גרובען) ל"ס. תר' שקערורות (ויקרא יד לו) פחתן (פערטיעפונג).

פט (ח'י נראשית מט כב) ופטית שיניה כל כפיא pateo (ערשערעקען) ענין גידול והתפשטות.

פמוטרת (ע"ז יד.) בנות שוח ופמוטרות patetarum (א' ארמ דאטעלן); אבל בגמרא שם גורם רבב"ח, כפמוטרותיהם" (שמייעלע) והם הנקראים במשנה בכל מקום "עוקץ".

פטייה (ירו' סנהדרין י) נמנה בפטייה של מלכים; כערך אפטייה ואספטייה spatium (צייט-רעכנונג).

א) פטם (חוס' שניע' ה) הצבעין והפטמין; המפרש כתב, מוכר כדים א"כ צ"ל "פטמין" בסמ"ך מן πιδος (טאָננע).

ב) פטם (ירו' כלאים ח) פטמא של אבטיח (ד' פיללונג, פלייש) האוכל הרך שממלא ומפטם את האבטיח, מע' פטם א; או ענינו "גופו", ומוזה: חמי לי פטומיה, בע' פטם ג. (תל"ש נ ח) קמל יתנא תרתין פטומין וחד שבק.

פטם (נ"ז נג:) עשר פטסאות למאה πυτιζω pytisso (אויס שפיר קען) ענין פליטה; פי' כלים שפולטים ומזיעים מדופניהם, שאינם שרופים כל צרכם.

פטק (ספרי סחזינו) חמאת בקר אלו הפטקים והגמונים; עיי"ע אפטמיקוס לעיל.

פטקלין (נ"ר עד) פטקלין טב; צ"ל פטקלין πεταλος (א' פֶע-טעם קאלב) עיי"ע.

פטר (ירו' שניע' ה) מהו בנות שוח, פטוריה; ע"ע פמוטרת לעיל.

פטרגום (קס"ר, יש רעה); צ"ד פטרגום.

פטרוכא (קס"ר, החכמה תעו; כע' פטטרוכא (מאסטדארם) הלחולת.

פטרתא (סס"ר, צאינה) כהדא פטרתא דרמוני, דכל הדא פטרתא מתחזי מלנו; צ"ל "פרנותא" πυρηνος (קערן) חרצן וגרגיר, וכן הוא בשמו"ד (יב) פרנתא דרמוני, ונבמ"ר (יב) הגיר' "פרנתא" וצ"ל "פרנתא", עיי"ע פרט ה.

פייג (איכה נ יח) לפייגא צלותא די לך (שוואַכען) ענין רפיון, מע' פג א.

פיוט (ירו' עירו' ז) פיוטות מקחן מקח; כמו "פעוט" putus (קנאבע) תנוק ונער.

פיונטא (ירו' סנהדרין יח) יהבין ליה פיונטיה opinatus (איינ-בילדונג; מיינונג) דעתו ורצונו.

א) פיום (וי"ר כו) ופורעין זה לזה בפיוסין; צ"ל "בפנוסין" fenus (וואַכער) רבית והוספה.

(ב) **פיוס** (פסיקתא כא) כשהוא יוצא לפיוס; ובבב"ר הגי' למיוסס"

μυμος (שוישפיעל) מיני צחוק.

פיירן (קה"ר, טה יתרון) והיה פיילן נהוג *φιαλη* (טאסע, שאלע) עושה קערות וכלים.

(א) **פלא** (ת"י שמוס ח יח) ואעבד פלאן (וואונדער) ל"ם.

(ב) **פלא** (נדריס כא.) לא נתנה נזירות אלא בהפלאה (ערקלאָרען, דייטליך).

פילא (ירו' שזוע' ג) ענבא דפילי; שם פרי מרובע.

(א) **פלג** ת"י ויפג לבו (בראשית מה כו) ופליג לביה; כמו "ופריג" ענין חלוקה ותמורה.

(ב) **פלג** (צ"מ נד.) אינו אלא כמפליגה (פערשטאָססען, ערווייטערן; זיימען) שהיה, רחוק מקום וזמן; ודחוי.

פלהדרין (ירו' יומא ח) לשכת פלהדרין; כע' פרהדרין, שם במשנה.

פלהא (איוב מא טז) היך פלהא ארעיתא (מיהלשטיין) אבן הריחיים.

פלט ת' ורוחב מים (איוב לז י) ופלטיות מיא *fluto* (פליעסען, פלוטהען) נוילה וזרם; והעברה, עיי"ע פלט ב.

פלטא (סה"ר, גרד) אהלות ר"י אמר פילטא *foliatus* (אָהל אויס נארדען בלאַטטערן) מין שמן יקר.

פליטור (ירו' צ"מ ג) דיהב לחבירו פליטורין בשוקא *pultarius* (א' געפֿעס, געשירד) מיני כלים.

פלטר (צ"ר סט) מרביצים אותם בפלטרויות *πλατεια* (שטראם-

סע) פי' ברחובות.

פלכיד (ירו' דמאי ד) הוה מפיך פלכיד דימינא לשמאלא; צ"ל "ברכין"

βραχιον (ארם, ערמעל) לבוש הזרוע [מג].

פלמנמר (ירו' חעניס צ) מפתח של פלמנמר (קאָסטמען) כערך דיפלמטור ופלוטמטור.

פלמוסטום (מנחות פה :) מנו להם פלמוסטום אחד (קריע-נער) איש מלחמה, עיי"ע. ובספרי (צרכה) הגיר' "פמולוס" עיי"ע.

פלנקירא (שמ"ר ט) שמא פלנקירא יש למעלה; כערך פלנק *φιλευεικία* (צאנקזוכט) מחלוקת.

פלומפירון (ספרי נלק) מלה"ד לקטרון שהשלים שניו ולא שמש פלומפילון שלו אלא ברת והלך לו *primus pilus* (הויפטמאנן ד' דריטע קאָמפאניע) מין שר ומושל.

פלסטינא (צ"ר ז) בג' ארצות בפנוקיא *Phönizien* בערבי, ובפלסטינא *Palästina* היא ארץ ישראל, נקראה כן ע"ש פלשתים.

פלופה (ירו' תרומות י) סב סן איבה והב לפלופה *pulpa* (פלווישיגע, צוקאָסט) תבשיל בשר וכדומה.

פומא (ירו' נדריס ז) מחמי חבירי בפומא (איינגאנג) פתח ושער.

פומביינא (קדושין לז.) דעביד ליה בפומבייני; הטיב חכם אחד להגיה "בפומברייה" *vimbria* (זוים, געבראָם) שפת הבגד.

פמזים (זכורות נה.) ירדן יוצא ממערת פמזים

[מג] פלכיד (ירו' דמאי ד) ובירושלים היה מפיך פלכיד דימינא לשמאלא [לסימן שכזר עליו לקבל עוד אורחים] ובבב"ר הגיר' "הוסף יד אונקלי שלו". והנה בע' אונקלי כחצתי שמלת אונקלי *αγκλη* הוא סס להזרוע (ארם) וע"כ קראו חז"ל ללבוש הזרוע [שלא היה מחובר עם הבגד] "בית אונקלי" או "יד אונקלי" וגם "אונקלי" סהס, והנה מלת "אונקלי" היא בל"י נרדף למלת ברכיין *βραχιον*, וע"כ נראה שגם כאן צ"ל מפיך ברכיין דימינא כו'. והכוונה ללבוש הזרוע, כמלת אונקלי שבמדרש איכה, ועיי"ע עיבל לעיל.

פמיים *peneas*; וכן כתב גם החכם
בישאנ"ג שהוא יוצא ממערה הזאת, גם כי
אין ראשיתו ממנה.

פן (דנכיס כט יז) דליביה פני יומא דין
(קעהרען, אב-, צוריק-קעהרען).

פנאי (קסלה צי) ארום הוה לי פנאי
(מוסע, רוהע, מיססיגע צייט)
עת מנוחה לפנות מעסקים, מערך
פן ב.

פנאים (צמ"ר יא) וישמרך שלא תהא
עשויו במדינה פוניאם (*funus*)
funestus (פערדערבליך, אונגליקליך
דורך מאַרד א' ז' וו') מוכה ומעונה.

פנגום (מכילתא יתרו) לא נתתיה פנגום;
צ"ל, פנגום "*pignus* [אונטער-
פפאָנד) בערבון, שאשלם אח"כ] אלא
עד שלא נתתי המצוות הקדמתי לכם
מתן שכרם.

פנדר (צ"כ מה) דליום ופנדריות הוליכה
לה למרחץ; צ"ל "בנריות"
(באדע-קליידער) עיי"ע.

פנדרוק (ירו' גיטין ז) פונדקאות עצמן
ולא עמד כמו שלא מת מאותו
חולי *sendicae* (קאלדויגען, דאָרמע)
מאכל ותבשיל ממעיים, שקשים
להתעכל.

פנדרר (ירו' צ"ב ז) כמין פנדור; כמו
"פנדה וחגורה" (גירמעל).

פנה (ילמד' ויקרא) פנה לקרתני
(בעפרייען) עשהו חפשי, מע'
פן ב.

פנה (צ"ק פא:) פונין לאחורי הגדר
(זיך רייניגען) נקיון הגוף, ומוה
(ירו' שבת ו) ר' אלעזר עאל לפונויה [פי'
לנקות גופן] אתא אכטינס דרומי ואוקמיה
[כדאיתא ספור כוה גם בש"ס] והמפרש
שכתב "פוניה שם מקום" שגה.

פנרי הבא על הפנויה (ינמות סא:)
נקי וחפשי מאישות (אונפער-
הייראטהעט).

פנים (צ"ל ח) מה לפנים; ל"מ
(פאָרהער, פאָראוים) ענין

קדימה ביחס הזמן והמקום.
פנים (מגילה יב.) הם לא עשו
אלא לפנים (צום אנזעהען,
צור שיין) למראה עין.

פנים ל"מ (מ"א ה כט) מלפנים
ולחיצון (אינווענדיג, אינגערן)
הפך מלשון חוץ.

פנס (תוס' צ"ב ו) קנקנים ונמצא
פנוסיות; צ"ל "פמסיות" כמו
בש"ס (צ"ב לנ:) עיי"ע לעיל.

פנסמיה (ירו' צ"ב ח) בעי מימר
פנסמה ולא אשכח; גירסת
המוספי "פנסמיה" עיי"ע.

פנסור (ילמד' שופטים) והיה הפנסור
שלה עומד על פתח המדינה;
מל"ר *finis* (גראַנצע) פי' שומר הגבול
לקחת מסים.

פנק (פסיקתא כג) בעי למיתן ליה
כפניק בתרייתא, וי"ג "כנפיק";
עיי"ע נפיק לעיל.

פנקר (צ"ק קיט:) לא גירין ולא פונקלין
penicilus (בישעל, שארפיי)
קבוצות צמר למזור וכדומה.

פנתא (משלי ז ח) לקבל פנתא (ווינקעל,
עקע) זוית.

פס (ירו' צ"מ ז) מצא בין פסים
לפסים; כמו "פצים" (שמאלעס
ברעטבען, פערקליידונג) פצימין שעל
גבי הפתח.

פס (יומא כו.) בואו והפיסו; מע'
פיים ג, ענין גורל (לאָאָז).

פס עיי"ע פיסה לקמן.

פסיאית ת' דבור על אפניו (משלי כה
יא) דמליל פסיאית; אולי
צ"ל "אפתיוס" *aptus* (פאסענר,
שיקליך).

פסג; לד"ק ל"מ (תהלים מח יד)
פסגו ארמנותיה (דורכ-
שטרייפֿען). ומפסגו בשדות וכרמים (תוס'
צ"מ ז). (צ"ק פא.) מפסג ועולה, ורש"י
פי' "מנתק".

ב) פסג (כ"ר ק) פסיג חרעד (שטייגען) ענין עליה והתרוממת, ומוזה (ירו' פאה ו) פסיגין זו על גב זו (געשטיע-גען, געהויפט) צבורים ומנושאים זה על זה.

פסגא (בעפרייען) כערך פשגא.

פסגת (ירו' נדריס ד) תמחוי החוור כו' פסגתא; מין מאכל שמוב לאכול רק מעט ממנו.

פיסה (צמ"ר יט) ומקיפין פיסה גדולה (א' שמרעקע) שמה רב; מל"ד *passum* (אויסשמרעקען).

פסטריין (קס"ר, הגדלתי והוספתי) אמר שהע"ה כל תורה שלמדתי בזקנתי פסטריין באף נתקיימה בי *posterus* (נאכהער, צולעצט) אחרי כן; פי' לעת זקנתי, ודרש "באף" ענין הוספה כהוראתו הרבה במקרא, וזהו: הגדלתי והוספתי.

פסיון (ת"י ויקרא יג כז) אין הלכא תהליך פסיונא (אויסברייטען, צונעהמען) ענין הוספה ונידול (נגעים ח). **פסל** ל"מ (שמות כ ד); (געווענעס-שטיין-בילד, געמצענבילד) לבעבור שיפסלוהו (אויסהויען, פארמען) ויחצבוהו מאבנים.

פסלק (תוס' דמאי ח) אגווים דורמסקניות ופסלקאות; נראה שצ"ל "פונסקאות" (האזעלניסע) כערך פנדק ב, מין אגווים קטנים.

פסים (ירו' עירובין ט) חלוקה בפסיסיות (שמאלע ברעמכען) פסים צרים.

א) פסע (שמ"א כ ג) ארי כפסעא חדא (טריט) פסיעה. (שנה ק:). מיפסע פסיעה (איבערשרייטען).

ב) פסע (ירו' סוכה ח) שדרכן לפסע (אבטהיילען, צערטהיילען) להפרד ולהבדיל. (שנה קי.) ליפסעה.

א) פספס (ירו' שנה ג) מהו מחרכין לו מפספסין לו (וענגען) לשון הבהוב.

ב) פספס (מדות ח) וראשי פספסק מבדיל. (תוס' זכחים ז) שני פספסק היו בבית החלפות (פפארטמכען) כערך פשפש ג.

א) פסק (חולין נא.) ואי מחייה אפסקיה; מלשון "פסקי"א" (גורט) פי' להקפו ולרחבו.

ב) פסק (דצ"ר ה) ועשה עצמו (ר' מאיר) מתפסק *fascinum* (בעהעקסען מיט ד' אויגען, בעשרויאונג) ענין עין הרע שיחשבו לסגולה לרוק בהפנים של החולה.

ג) פסק (צ"מ ע:) יצא השער פוסקן (בעשטיממען, בעשליעסען).

פסקי (מגילה יח.) דהו עיילי פסקי פסקי. (עירובין ג.) פסקי דארזא (אבטהיילונג, שניטצע).

פסקין (תוס' עירובין ז) החרים והפסקן *piscina* (פיש-בעהעלמער, וואססער-שמאנדער) כלי גדולה שישימו בה מים ודגים.

פסקינאן (ירו' יומא ג) אשכרוע פסקינאן; צ"ל "פסקינאן" *πυξινος* (בוכסבוים-האלץ) כע' פקסן ב.

פסקוניות (סנהדרין מד:) רוח פסקוניות; המלאך גבריאל, רש"י.

פעפע (ירו' יומא ח) פעפענו את הכתלים. (ירו' שנה ז) המפעפע נושים (ערווייכען, צערשלאגען, דורכ-דרינגענד מאכען) ענין רכוד וכתוש, ומוזה (שנה קט.) פעפוע בצים, ענין טרוף וערוב. (איוז יא ז) הפעפועא דקבלא.

פער (סנהדרין ס:) הפוער עצמו כו' (ענטבלאסען) מל"ם.

פיפה (ירו' כלאים ט) דלא מוקמי כו' בגין פיפה; כע' פיף, או הוא כע' פעפע לעיל (איינמישען); ענ' טרוף וערוב.

פפוסיא (מד' שמואל ה) ב"ז צר צורה והוא נותן פפוסיא לתוך סממניו (ליים, פירניץ) דבק הניתן בצבע שיאחה הישב על הגליון וכדומה.

פיפיור

פיפור אחד הוא (ירו' כלאים ו) ; כע' אפיפירות (שפאליער)

הקנים שמדלים עליהם הגפנים וכדומה . **פיפורה** (ע"ז יא .) פיפורה לדוכסא ; מין נשיאות וממשלה .

פיפוריא (ת"י דכריס כו ג) וצינייא ופיפוריא . (ירו' ריש פסחים) הדא פיפיראות ; מין קופה גדולה קלועה מפפיר, ע"ע .

פפליון (ירוש' עירובין ו) היו שם פפליונות כמו שהן בתים pavilion (נעבענ-זייטענ-געביידע, פלי-נעל) בתים נמשכים משני צדי הבית הגדול לאחוריו .

פיץ (נדס לא .) פיץ מלחא ; מל"ט (שמרייען) ענין פוור .

פצד ת' אפיקי נחושה (איז מ יח) פצירי (ראַהרען, בארדען; פֿעסטע) .

פצה תר' הבמחנים אם במבצרים (צמד' יג כ) הבפצחין אם בכרכין , וכן ת' פרוזות (זכרי' ג ח) פצחין (אַפֿפֿענע פלאַטצע, דאָרפֿשאַפֿט) ; אבל נמצא גם ת' מבצרו (תהלים פט מה) פצחוי (?). **פצם** (תר"ס ו ח) פצימי ספרא כו' ואתגוללו פצימייא (בלאָטער) דפי הספר .

פצם (מנח' לז:) הניחה בפצים כו' שיש לה פצימין ; כע' פס א לעיל , דף או עמוד דק . (סוכס יט.) אכסדרה שיש לה פצימין ; עמודים ומזוזות (פֿפֿאַסטע) .

פצר (שמ"א טו כג) דפצר ומוסיף על מלי (מעהרען, צוטהון) ענ' הוספה . **פיקא** (ירו' סוכס ג) נמלה פטמתו כו' פיקא (שטיעל) העוקץ שהוא מתבנית פיקא (קעגל) .

פיקא (שצט קמז:) אין יורדין לקורדימא כו' משום פיקא ; כמו "פקעא" (אויסגלייטען) פי' המיט מחליק ויבא לידי סחיטה .

פקד ; ל"מ (בעפֿעהלען, עריני-נערן) . (שצוט' מה.) שבועה

שלא פקדנו אבא . (גיטין נ:) בשמר פקדתא ; פי' שמר צוואה .

פקד (פסח' לג:) משקין מפקד פקירי . (כמו' ו.) דם מפקד פקיד (אויפֿבעוואהר'ט) פי' כנוס וטמון במקום אחד .

פקד (מנח' לז.) עד שהראשונה פקודה (אויפֿהערען, פֿעהלען) ענ' הפסקה מניעה וחוסר .

פקה ל"מ (שמות ד יח) או פקה או עור (זעהענדער) ; והושאל ללב מבין (שצט קנג.) פקחין שבהם נכנסין (קלוג , אויפֿמערקואס) ; גם הושאל לאוזן שומע (יבמות קיב:) פקה שנשא הרשת (האַרענדער) .

פקע (זצח' פו.) נחלת . שפקעה מע"ג המזבח (אבשפרינגען) מע' פקע א' וח' .

פקע (גיטין לז:) מפקיע עצמו מיד (בעפֿרייען) מע' פקע ד .

פקע (תוס' פסח' ה) והיו כהנים מפקיעין בדם עד ארכובותיהם ; כמו בש"ס (מנח' קג:) "משקיעין" (וואטען; גליטשען) .

פקע (כמו' מז.) שמר פקעתא (שטאַרען, מיסיגאנג) ענ' במלה .

פקע (יבמ' לז:) דפקיע שמייהו (בעקאנט) ענ' פרסום והודעה . (גיטין לו , שצט ל:) שתה ופקע ; פי' הודיע וגלה הדבר .

פקע (תר"ס ח ג) הוו מנגנין פקעין ; בלס"ו פק"ע (געריישפֿאַלל וועלצען) , תנועת הגלגלים בקול נשמע , מע' פקע ו .

פקפק (ירו' סנה' ג) לפוקה כו' פקפוקי דברים היו שם (שטילכעלייא) דברי חרודין ועוקצין , מע' פיקא לעיל . (שס) א"ל כד תיפוק פקפוקתך (שוואַכע, וואַנקען) פי' כאשר תוציא אל הפועל חפצך ורפיון לבך .

פקק (צ"ק פא.) ובגפנים מן הפקק קנאַטען

(קנאטען) הקשר אשר בהשריגים .
פקר (מוס' כלאים ה) הפוקרות והציפה
 אין בהם משום כלאים ; כע'
 פוקרין (שור פֶאָן וואַללע) גו הצמר .
פקתא (חס"ל , והשתיה) אין אונם ,
 בפקתא ; כמו "בפתקא" (א'
 ארט גראַסער פֶאָקאל) מין כוס גדול ,
 ע"ע פתק ג' וע' פסקן .
פרא (ירו' ר"ה ה) פרא באסיליאום
 πρῶ (פֶאָר) לפני [פרא , הוא
 ט"ס] ע"ע אנריפס .
פראגון (מד' חסל' יב) מה לך יוצא
 לידקר) בפראגון ; צ"ל "לוקה
 בפרגל" ככע' פרגל ב .
פראידתין (ירו' יומא ה) פלהדרין
 פראידתין ; כע' פרטוטי
 (פֶאָרנאהמסמע) ע"ע .
פראג (א) פראג (ירו' מענית ג) מתריעין על
 פרגיא של פשתן . (זמ"ר ז)
 גינה כו' בערב היית נאה ומשובחת
 ובבוקר הרי הפרגת *fregi* (פֶערלעטצען ,
 פֶערניכמען) ענ' השחתה .
פראג (ב) פראג (ת"י זכ"ה) מח יוד) פראג את ידו
 παρὰ (אנדערס-אב-לענ-
 קען) ענ' נטייה מהמורגל .
פראגמטוּס (שמ"ר יט) הפראגמטוּס
 עמד בלילה
 πραγματοετης (קויפֶמאן) סותר .
פראגנא (תכ"ש ה ה) שיראה פראגין ;
 ע"ע פראגנא לקמן .
פראגינין (ריש חס"ר) בלו פראגינין ; ע"ע
 פראגרון (האנדווערק-שטייער)

מין מס .
פראדסקן (ירו' זינה ז) פראדסקין הוו
 מעשנין מעיו"ט ; כע'
 "עראדסק" בש"ס שם (זינה ז) .
 (פֶייערפֶאָנגען) שם כלי ברזל .
פראדקל (ירו' זכ"ה ז) ; צ"ל "פראדל"
 (נאקענשלאג) הכאה בעורף .
פראדשנא (תמו' חוכה נד) ערק ושדר
 פראדשנא בביתא ; יש
 לגרום "פראדשנא" *pro-dua* (אנשמאט
 ד' פֶיהרער , קאַנוול) ממלא מקומו .
פראדתיקין (תכ"ש ו) אגרון ופרדותקין ;
 צ"ל "פראדתיקין" *προσταγή*
 (בעפֶעהלע) ענ' פקודה וצווי , כע'
 פרסתק א .
פורה (ירו' ז"ק ז) אפיק פלמירא
 פורה *πορρω* (פֶאָרווערטס ,
 ווייטער) , פי' שהוציא חנותו לחוץ מסדר
 עמידת יתר החנויות [מד] .
פורהגנא (ז"ק קיז) פורהגנא דמלכא ;
 כע' פורהגבן *προηγμῶν*
 (אנשמאט ד' געביעטער) .
פורהנג (גיט'י מד) פורהנג נכרי ; כע'
 אפורהנג .
פרווד (תמו' נד) בבל וכל פרוודהא
 (אומגעגענד , פֶאָרשטאָדטע)
 כע' פראבר ופרווד .
פראז (ז"מ סטז) המפריו על שדהו ;
 מע' פראז א . שמפריו ומגדיל
 החוב , וי"ג "מפרין" שמפרה ומגדיל
 (פֶערגראַסערין) .
פראן (ב) פראן (קס"ר , אין אדם) ומפריו
 באצבעותיהם

[מד] פורה (ירו' ז"ק ז) חד זכר נש אפיק פלמירא צפורה עבר חמרא ותצריה כו' ח"ל לא
 חייב לך כלום ; פי' הפני משה [אחרי שהגיה "צפורה"] הוליא חיזה חפן ועדי
 על כתיפו לשוק כו' כחלת עיניך ועדיית עדי (יחזקאל כג) ת"י אחקינת שוקין ומנית פלמורין ,
 הערוך , וע"ש שמוכרין שם חפנים ותכשיטים נקרא הדבר והחפן "פלמירה" כו' ; ולדעתי הכי
 פירושה , ובלא הגהה : פלמירא הוא בעין חובה וחותם (בודע , לאדען) לסחורה ,
 שיכולים להניעה ולהציב אותה כרלוס , [כדרך שעושים ציוס השוק] עיי"ע פלטר ח . וזה
 הוליא חת חנותו לחוץ יותר מסדר יתר הפלמירים העומדים שם בפורה *πορρω* (פֶאָרווערטס ,
 ווייטער) וע"כ אמר ליה לא חייב לך כלום , כי אחיה גרמת בעלמך לזאת .

באצבעותיהם (דימשען, צייגען) מורים .
פרזא (מוס' ע"ז ח) פרזא שישראל
ועכו"ם כונסין לתוכה יין ; שם
כלי גדול .

פרזבטא (צמ"ר יא) ותענוגות בני
אדם „פרזבטא“ ; צ"ל
„פרובטא“ כבמדרש (טס"ר,
הנה מסתו) ע"ע, וענינו „מרחצאות“
וכמפורש בקה"ר (כנסתי) .

פרזביון (טס"ר, ישקני) תעשה את
פרזביון בינותינו *προσβεια*
(געזאנדעטער) שליח .

פרזדיון (קסל' ג יא) ומני פרזדיון על
שבילא *praesidium*
(פאָסטען דיא מאן מיט טרופען בעזעטצט)
כע' פרסדאות .

פרזדימי (אג"כ ז) פרזודימיא היא ;
צ"ל „פרוזדגמא (בעפעהל)
ע"ע .

פרזל (גיטין פה.) הוי קא מפרזל
(צאפפעלן) מתעצם כמשתגע
להתק .

פרח ת' וכצפעוני יפריש (משלי כג לב)
וכחורמנא יפרח, וכן ת' משלי ז
כג) דמפריח גירא (שמעכען, דורכדרינגען)
מע' פרח ה .

פרח ביל ה (מוס' טזיע' ה) האוג והפרח
בילה ; נקרא גם „פרח הלבן“
(ינו' טזיע' ז) מין פרח בשמי [תוה"א ח"ב
הערה טז]

פרט (מעסר' ז) הפורט סלע
(וועכסלען) שמחליף סלע
בפרוטות .

פרט (וי"ר כח) פרטי דיהודאי
πρωτη (פאָרנעהמסטע)
החשובים .

פרט (גיטין מז) שדר פרטתא
בביתיה *paratus* (איינריכ-
טונג, רעגולירען) אגרת מסדר כל
דבריו ועניניו למחלקותיהם, והיטב פי'
רש"י „שמר צוואה“ .

פרטום (ספרי זרכה) והלא לא
ח 8

כבש (יהושע) אלא פרטום זה קמן
partes (מהייל, געגענדר) כחו ונוף .

פרטום (ילמד' שופסי') ומעמיד להם
פרטומין ומביא ב' הלוחות ;
נראה שצ"ל „פרטומים“ *προστατης*
(פאָרשטעהער) מנהיגי ומתקני עניני
המדינה, וממלאים מקומם לכל הדרוש
להם .

פורטענא (טס"ר, פשמתי) פורטענא
לא עקצה בהם (פלאָה)
מין פרעווש עוקץ .

פרוטרוט (ינו' מזכ' ה) במכנים
פרוטרוט ; פי' פרוטה
פרוטה, מעט מעט .

פוריא (ריש רו"ר) נפל שעריהון דפוריא
(פֿרוכט) פירות, מע' פר ב .

פרוים (צמ"ר יב) עשי לה פרוים, מע'
שאח"ו .

פריומא (טס"ר, עמודיו) וי"ג פרמא
ע"ע *φορημα* (טראגזעסעל)
מין כסא וחופה ינשאו בם הנשים
העדינות .

פורייתא (שבת קכא:) כע' פורייתא ג
(עהעבעט) .

פרייתא ת"י צמיד פתיל (צמד' יט טו)
פרייתא *φρασσα* (שמאָפ-
פֿען) כסוי לסתום .

פרך (א) (צ"ר מה) עתיד לך פרוכי ;
צ"ל „פרוכי“ *φορβια* (האַלפֿ-
טער) רסן .

פרך (ב) ת' יבש היה (איכה ד ח) פריך
(הארט ; בריכיג) מע' פרך ב .
תר' מלילות (דברים כג כו)
פרוכין (טראָקענע אָהרע) .

פרכיד (ח"י צמדזל לד ו) פרכידוי ; צ"ל
„פרכידוי“ (פאָרשמערטע)
מל"מ, עיי"ע פרוור, או יהיה הנוס'
„פרכידוי“ *περιχορος* (אומגעגענדר, בע-
צירק) כע' פרכורין בהשמטה .

פרומא (קדושין נג:) פרומא דשכרא ;
צ"ל „פרומא“ *προ-ζυμαω*
(פאָר ד' געהרן) משקה השכר בעודה
מתוקה

מתוקה טרם יבדלו השמרים, עי"ע.
פרמוזע (ירוש' כלחיס ח) פלוסלום
פרמועה; כע' פלוסלם (א)
ארט פייגע באהנען) עי"ע פלוסלם.

פרן (ינו' ז"מ ה) מפרין על חנות וספינה,
עי"ע פרו א לעיל.

פרנא (ירוש' כמוצות ז) אייתון פרנא
(היראטהם קאנטראקט) מערך
פרן ד.

פרנגן (מ"ס ה ח) היא שיראה פרנגן,
וי"ג "פרנגין" צ"ל "פרנדא" ע"ע
שאח"ז.

פרנדא (סוטה מז:) בטלו שירי
פרנדא *ferandinis* בלשון
איטאלי; מין בגד של משי טוב.

פרם; בערך בית הפרם.

פרם (גיטין לז.) פורסא דמילתא
pars partes (פערריכטונג)
תקנה.

פרם ת' מסך (שמות לה טו) פרסא
(פארהאנג) מ"מ (תהלים קה
לט) פרש ענן למסך.

פרסא (ת"י שמות יב לא) ד' מאה פרסי
(מיילע) שם מדה הארץ; בל'
פרס פארסאנג"א בערך ג' רביעיות
מפרסא געאגראפיה.

פרוסדא (מ"ז ז) פרוסדא בית דינא
προστυρα (פאָר ד'
טהיר) מקום מקורה שלפני פתח הבית;
כע' פרוודור.

פריסדקי (ע"ז סה:) דמייתי פריסדקי
בהדיהו; אולי יש לגרום
"פריסדקי" *testaceus* (אירדענע געשירר)
כלי חרס.

פרסאגמא (ז"ר מז) כע' פרוודגמא
(בעפעהל) פקודה.

פרסטו קיסרין (מד' תהלו' יז) ששלח
להם פרוסטו קיסרין שיגבו המס
προστατης פרסטו (אויפזעהר)
caissier (קאסיר, אייננעהמער)
גובה המסים ע"ע לקמן, ופירושו "ראש
(איוג

ומשניה על גובי המסים.
פרסטיא (דברים ה) פרסטיא שלו
עוברת; צ"ל "ספורטיא"
speratum (האפֿנונג) תקוה.

פרסטן (ירוש' שזיע' ו) ג' פרסטניות
שלה (יהושע); צ"ל "פרסטניות"
(איינריכטונג, פֿערגלייכונג)
אופנים וסדרים.

פרסן (ז"ר יח) שלא תהא פרסנית
(הערומלוויפערן) אוהבת לילך.

פרסן (ז"ר סה) תרין אדרועין
דאבונן (יעקב) כתרין
עמודין דפרסופיא (בילד-זיילע) עמודי
זכרון [בתבנית אדם], ע"ע פרצוף.

פרסתן (חולין ס.) שור כרסתן ופרסתן
(ד' גראַסקלויאיגע) בעל פרסות
גדורות.

פרסתקא (ירוש' כלחיס ח) הוה
ממשקא פרסתקא יין
מבושל; צ"ל "פסתקא" *πιστακαη*
(פיסטאצייענבוים) מין אילן.

פרסתקא (חולין קמ:) ואהדר לה
רבא פריסתקי ותפסה
περιστοεχιζω (רינגס אום שטעללען,
בעסער וויא דער יעגער דאס ווילד מיט
שטעללנעטצען) צודים ומצודות.

פרע (משלי כה יח) פריעא,
וי"ג פריעא (בייל) בערך
פרע ב.

פרע; בלס"ו פר"ע (בליהען, וואַכ-
סען) כמו "פרח", ובל"מ
"גדל פרע".

פרע (תהלות ח) הסככות והפרעות.
(גדה נו.) אבנים פרעות
היוצאות מן הגדר (הערפאָראַגענד),
כע' פרח ה, עיין ריש אות עי"ן.

פרע ל"מ (שמות לז כה) פרוע הוא
(פֿערווילדעט, אונגעהאָרזאָם).
פראי.

פורען תר' שוטרים (דברים טז יח)
פורענן (פאָליצייא, פאָללציהער).
ושם "שומר" מלשון אם תשים משטרו
(איוג

(איוב לח לג) שומרי הסדר (אָרדענונג).

פרפונדא (חוס' ז"מ ח) נתנו

במקטורין לאחוריו, יתנהו

בפרפונדא; מלה מורכבה מן „פרא“

πρὸ (פֶּאָר, פֶּאָרן) לפני, ביחס המקום,

ומן „פונדא“ funda (גורט-בייטעל) פי

כיס חגורתו מלפניו.

פרפריין (ז"ר יז) אית (בהקדירה)

פרפריין *farfara* (הויפֿ-

לאטיך) מין ירק נאכל ע"י הדחק הנקרא

בש"ס גם „קקולי“ מל"י *κακαλία* שעליו

אמרו (פסחים קיד.) דאכל קקולי

אקיקלי דמתא יתיב.

פראפורנין (ז"ר ס) בע' פון ד.

פריץ (סעניט כד:) פרצי ברפתא (גרינג-

שאַטצען) מע' פריץ ג.

פריצד (ת' איוב יד יא) בית פרצידהון;

כע' פריצד (וואססערבעהעלמער).

פריק; פריקה וטעינה, מל"מ (זרחשי

כז מ) ופרקת עולו (אבראדען,

בעפֿרייען, הערונטער נעהמען).

פריק מי שנפרקה ירו (שנת קמו) (אויס-

גערענקט) שיצאה מפרקה.

פריקא, פרקות א ת' מפרקת (שמ"ח

ד ית) כע' פרקד (נאקען,

האלו).

פריקא (יזמות סד:) אעקור מפריקא

(לעהרע) הדרשה והלמוד לישך

ולתרץ הטענות והקושיות עפ"י כללי

חז"ל.

פריקדן (סה"ר, מי זאת עולה) נטל

פריקדן וכרכו על צוארו; צ"ל

„פוקרין“ (שור פֶּאָן וואָללע) ע"ע.

פריקלא (ירו' סנסדרין ג) כד עאל

פריקלי בצפורי *praecello*

(הערשען, פֶּאָרשטעהען) ענין ממשלה

ומושל; ואולי הוא שם איש.

פריקליט (ילמד' רסה) אפילו יש לו

פריקליטין ומרקלין במקום

אחר ואין לו אלא הסף בא"י; צ"ל

„פריקמנין“ (פֿיש-טויכע); או „פריקליין“

(פּאַלאַסמע).

פרקמוס (ז"ר עז) אמר לו (יעקב

דהמלאך) פרקמוס פרקמוס;

צ"ל „פרמקוס“ *φαρμακους* (צויבערער).

פרור (ירו' זרכוס ו) פיתא ופרור

אומר על הפרור; מעשה

קדירה, מל"מ (זמד' יא ח) ובשלו בפרור

(טאָפּף), ומוזה (זינס יד.) עץ הפרור

(קאָבלעפֿעל).

פרור ל"מ (ישעי' כד יט) פור

התפוררה ארץ (צערברעק-

לען; בראַקען, קרימכען) עי"ע פרא

פרור ת' הדודי חרש (איוב מא כז)

פריורין דחדדין היך חספא

(שטיינכען, קיזעל) כע' פרד ב.

פרש (ת"י ויקרא כז) יפריש פרוש

דנדרא (ערקלאָרען, בעשיי-

דען) (מגילה כז:) ולא ידע פירושא;

באור הדבר, מל"מ.

פרש תר' תרימו תרומה (זמד' טו

יט) תפרשון אפרשותא

(העבע).

פרשה (זרכוס יג.) פרשת שמע (אב-

שנישט, אבטהיילונג) כערך

פרש ג.

פרש טוקטקלין (ירו' זכסו); עיר של

זהב; מין תכשיט בציור חבנית

ירושלים.

פרשע, בערך פי רשע.

פרת (ת"י טה"ט ז ג) היך עוברא

דמתפרנס מן פרתיה (נאבעל)

טבור, מע' פרת ג.

פרתיא תר' את החציר (זמד' יא ס)

ית פרתיא *πρασον* (לויך)

כרתי, מין בצל.

פש (זכחיס קיג:) והא לא פש (איברוג)

נותר ויותר, מע' פש ב.

פשט (עירובין יז) ד' דיומדין וד'

פשוטין (איינפֿאַך, געוועהנליך,

נאטיירליך) באופן השכיח ונמצא.

פשט (אי"ר, היו צדיה) פשט עליה

ק' פרקין (לערנען) ענין למוד ; ולפעמים ענינו "רחזור על למודו" (ווידערהאלען). (שמו"ר מז) לומד תורה ביום ופושט אותה בינו לב"ע בלילה .

פשיון ע"ע פסיון לעיל .

פשר (פסקתא יג) פשרתי הימד את הכלב (פערמיטטעלן; בערוהיגען).

(א) **פת** (צ"ר מה) בפתי רמשא ; עיי"ע ,אפתי" (געגען) קירוב זמן ; או הוא כמו ,פאתי" ענין פאה וקצה הדבר (אנפאנג , ענדע) .

(ב) **פת** (צרכות נח) פתוי-הראש (צאטשיג , ווייכסעלצאפף) ששיער ראשו מסובך ; וי"מ שראשו שטוח ורחב ולא עגולי , מע' פת ד .

פותרא (שנת סז) [לענין רפואת צמח פואה] נפל פותרא בבירא *futum* (א' וואסער געשירר) כלי שאיבה [כראמרינן ,פתיא אובמא" ע"ע] פ' נפל הדלי בתוך הבאר [עיי"ע כרס לעיל ובהערה שם] .

פיתא (ירוש' צינה ה) ר"א כו' הורי פיתא לארסקינוס ; צ"ל "למיפא פתא" [מה] .

(א) **פתגם** תר' דבר (יהושע ט כד) פתגמא . (עזרא ד יז)

פתגמא שלח מלכא (ווארט, בעפעעהל) . (ב) **פתגם** תר' לפי חרב (יהושע י לב) לפתגם דחרב (שאַרפֿע) .

פתח (מנחות קג) נדר ופתחו עמו (אָפֿענונג ; בעפֿרייען) . (ירו' סנה' ז) אלא אנו מפתחא ; פי' להיכן המליט והציל עצמו .

פתיה (כלאים ז) ג' תלמים של פתוח (פֿעליגען) ענין חרישה , מל"מ (ישעי' כח) יפתח וישרד .

פתיחא (שמות ד יא) פתיחא או עיורא (זעהענדער) פקוח עינים .

פתי (תהלים קד כה) ופתי תחומין (ד' ווייטע) רוחב ומרחק .

פותיה (ירו' כתובות ז) ולא תצבי בשור פותיה ; נראה שצ"ל "בשותפותיה" [מון] .

פתבר

[מה] פיתא (ירוש' צינה ה) ר' לעזר כו' הורי פיתא לארסקינוס בשבתא ; פי' הק"ע שמוחר לשאת אדם שמו פותא להשר כו' ; אבל מלבד שאין נועם בצלוח זה, עוד נמלא מפורש בירושלמי בשני מקומות (שבועית ד , סנהדרין ג) שכתוב בלשון "הורון למיפא לארסקינוס בשבתא" [וכן אמרו שם שהורו למיפא חמיע בססחא] וצ"ל כו' פי' פיתא פה כמשמעו , וחסר מלת "למיפא" .

[מון] פותיה (ירו' כתובות ז) מעשה באחד שראו אותו נוטן את פיו על פיה שלה , אחת עובדא קומי ר"י אמר תיפוק בלא פרן , והוויין קרובי' ערכין ואמרין אין שוטה היא תיפוק בלא פרן [פי' הפני משה , אס שוטה היא ולא תהי' יודעת לתת אמתלה לדבריה מפני מה עשתה כך אז חלא בלא כתובה" והקרובן עדה גרס להיפך , אס שוטה היא (א"כ היה זאת רק מחמת שטות) תסב פרן שלים"] ואין לית שוטה היא תסב פרן שלים [פי' הכתובה בשלימות] אמר לון ר' מנא אייתון פרנה [פי' השטר כתובה] וניקרנייה , אייתון פרנה ואשכחון כתוב בגווה אין הדא פלוניא תסב להדין פלוני בעלה ולא תצבי בשור פותיה תהוי נסכה פלגות פרן כו' . ופי' הפני משה "שור לשון הבטה כלומר שתשגא אותו ולא תרלה בהבטת פניו כו' . ולדעתי מלות "שוטה" במאמר הזה אינו לשון שטות , כ"א כמו סוטה בחורה בסו"ן , או בסמ"ך , כדאמר שם על מאמר זה עלמו "מנשקין סוטה" ופירוש אין שוטה היא (אבטריניגע) שרואים אותה הולכת בדרכי רע כו' , ומלות "בשור פותיה" הוא מע"ס , וצ"ל מלה אחת בשותפותיה , פי' בחברתו , חרגוס והיא חברתך ואשה בריתך (מלאכי ז יד) והיא שותפתך , ופירושו "שלא תרלה מזדה להיות בחברתו כו' " .

פתכר בלס"ו (בילד , גאטצענבילד) פסל ואליל .

פתל ת' ונלוזים (משלי ז עו) ומפתלון (פערדרעהט ; הינטערליסט) .

פתלגא ת"י פתלתול (דברים לז ה) פתלגא (פערשלאגען , פער-דרעהעט) .

פתם (ירו' שנס יג) צד הוא בפתם ; צ"ל "בפתם" בסמ"ך *πιθος* (א' טאָננע) בערך פתם [וכן הוא שם (זילס ד) בטי"ת] .

פתמנא (ת"י דברים לז לג) לרישי הוא פתמנא (גיפטיגע) פתנים .

פתפות (סה"ר, סמכוני) פתפתי ביצים יש כאן . (ירו' סנסדרין יא) פתפתי ביצים היו שם ; כמו בש"ס (שנס קט .) פעפוע ביצים (א' מישען , מישמאש) דבר מעורב ואיננו מבורר .

פתק (ז"ק ו .) פותקין ביבותיהם (ליו-טען) ענין המשכה והעברה .

פתקא (חולין לא .) לעפר דכולי פתקא ; כמו , פקתא" (טהאל) שדה ובקעה .

פתקם (ספרי האזינו) ; כע' אפיטקום לעיל (קאָנזור) .

פתר (ירו' ז"מ ספ"ד) ר"א מלחא הוי מפתר סרדוותיה ; בערך פשר ב (ליוליכ-מאָנען) פי' שהחם אותם כדי שיתראו רטוב (פריש) ושמן , ומלת סרדוותיה , צ"ל "סרקוותיה" *σαρκος* (פלייש) עי"ע סקרייא .

פתר (ירו' ע"ז ז) פתריה רברבייא *ποτρων* (פרינק-געשירר) כמו פוטירן בטי"ת בערך פטר ה .

צ

צב מל"ם (ליוז ז ה) הלא צבא לאנוש (בעשטיממונג, דיענסט-צייט) .

צב ת' ונטעו גנות (ירמי' כט ה) וצובו גנין (פלאַנצען) .

צבא (ויקרא יא כט) וצבא לזנוהי (קראַטע) ל"מ .

צוב (ירו' פירוזין ה) בעשויים צובה ; כמו "חצובה" (דרייפוס) עי"ע .

צבעא (ת"י ויקרא יא יג) צבעא יתירה (פֿינגער , צעה) מל"מ .

צבר (ירו' שנס ד) צבר של קורות (שיכטע) כע' סואר .

צבת (א) (סוכס נז .) וצבתן בסימא (געזעללשאַפֿטס) ענין אגודה וחברה , מע' צבת ג .

צבת (ב) (תמיד ז) ושייפי להו בחבלא דצבתא . (ע"ז עה ;) בצבתא לנגבן ; כמו סבתא וסיב (באסט) , או הוא מע' צבת א .

צד (א) ת' התעיק עיניך (משלי כג ה) אין תצד עיניך [ת צר הוא ט"ס] בלס"ו צ"ד (בליקען ; ליינקען) ענ' הבטה .

צד (ב) ת' ולא ישיגו (משלי ז יט) ולא צידין (עמפֿאָנגען , געניסען) כהוראת מלת *capto* בל"ד .

צד (ג) (ת"י שמות כח ט) ואין לציד בריה , (שס יט עו) לא תקרבון לצד אתתא (בייאואָהנען) ענין ביאה .

צד (ד) ; (ארט אונד ווייזע) עי"ע כיצד .

צדא (דניאל ג יד) הצדא שדרך מישך ? (איזט עם וואָהר) האם אמת הדבר ? ולר"ק הוא ענין לעג (פֿער-האָנונג , פֿערשפּאַטמען) וכן ת' לוּעג לרש "דמצדי למסכנא" .

צדד ת' ותשם בפוך (מ"ז ט ל) בצדודה (שמינקע) מין צבע פמראה כחול .

צודנייתא (שנס קלו .) צודנייתא בעית למיכר ; צ"ל "צודנייתא" *σωραον* (געזעללשאַפֿטס מאהל) סעודת מריעים , ע"ע צורני .

צדה ת"י פאת ראשיכם (ויקרא יט כז) צדהי ראשיכון ; כמו "צדעי" (שלייפֿע) כדמפרש במכות (כ ;) זה המשוה

המשוה צדעיו .

צֶהָא ת' ציה (איוב כד יט) צהיא [בקצת נוס'] (טרַאָקען , דורסט) וכן בלס"ו .

צֶהָב (מנחות סח:) צהבו פניו של ר' ; מל"מ (פרייליך ; גלאַנצען) ענין הארה ושמחה .

צֶהָר (קדושין מח:) הא בציהרא (לאקע) ציר דגים , וי"מ י צהר (אַהל) .

צָוָאָה (ז"ב קמז) בצוואה בעלמא (בעפעהל ; מאַסמאַמענט) שמר צווי של שכיב מרע .

צוּוּחַ (ז"ק פו.) וצווחי מהנהו קרטופני (ליידען, שמערצען).

(סנהג לג:) וקמצווחי ריה ; ענ' הכאבה .

צוּוּחַ (ירו' סוסה ט) והוון צווחין בפרגמטיא ; נראה שצ"ר "נהוון צווחין" (געמיינשאַפֿט) שותפים [מז] .

צַחְצַחַ (מד' סהלים יח) והביא מיני צחצוחין של ברזל . (סוסה מז.)

אל ירך כו' וצחצוח חרבות (פאָליר , גלאַנץ) ברק .

צִירִין (וי"ר ו) המצפצפין אלו המציינין ; צ"ל "מצייצין" (צירפען, שירפען) כקול עופות קטנים , וכן הוא שם בויר' (יח) .

צִירִין (זרכ' ה.) שערים המצויינים בחלכה (אויסגעצייכענט) מסומן ונודע .

צִירִיץ (חולין פד:) אבל ציירץ לית לן בה

(זיעדען , צישען) משמיע קול ומרתית .
צִירִיר (זרכ' י.) אין צייר כאלהינו (מאלער) בע' צר ב.

צִירִיר (ז"ר יז) והוות ציירה בידיה ; ענ' אחיזה, ע"ע צר ב לקמן .

צִירָא ת"י הכוס (ויק' יא יז) ציירא ; שם עוף טמא , ע"ע קריא .

צִירָא ת' במצור ובמצוק (דברים כח נג) בציירא ובעקתא .

(בעדרענגניס, בעלאגערונג) .
צִרְת' תצלינה (שמ"א ג יא) יצלן (קלינגען, געללען) .

צִלּוּבַחָא (ע"ז לט.) כע' צלופחא .

צִלָּם (ירו' כלא' ז) במלע אית לך למימר בהדין צלמא ברם בהדין רכיכא ; כמו "צנמא" (פֿעלו) סלע קשה , והק"ע מגיה שם .

צִלְמוֹן (ירו' מעשר' ח) חרובי שיטה וצלמונה ; שם מקום לד"ק .

צִלְצִלָא (סנה' ק.) כביעתא דצלצלא לא משכחינן ; מין עוף קטן , ע"ע צצלא .

צִמְד (וי"ר כו) והות צמידא אמרה (געוואָנאָה) רגילה .

צִמְחָא (זכור' מד.) [בענ' מומי האוון] תנא אף הצימח כו' מאן דבעי צימח ואשתכח גריא חזיזא ; פי' חסר אזנים , ע"ע חזו [מח] .

צִמְי (ירו' מ"ק ג) והוה יתיב מצמי מפרוי (אבשניידען) נמל צפרניו , ע"ע

[מז] צווח ז , (ירוש' סוסה ט) אנשי אמנה כו' כהדא חד ר' הוה קרי ליה לאחיה צוור והוון צווחין בפרגמטיא והוה אמר לית אנא מצטלה ענתי ; פי' הק"ע , כהדא , כהא חד נער קרא לאחיו צוור שיבוא : והוון וכו' . שהיו לועקים הקונים שיבוא עם סחורתו למכור — ולי נראה שז"ל "נהוון צווחין" פי' שרז ות"ח אחד נקרא לאחיו צוור , להיות עמו שותף לעסוק בסחורה , והוא לא רצה לבטל מלמודו .

[מח] צמח , הנה רש"י פי' "הלמח כו' ואשתכח גדיא חזיזא ; אזניו חרוכות מאד" , אבל בתוספתא איתא "הלמח שאין לו אזנים" וכפי הנראה היתה גירסת רש"י במשנה "הלמח והלימע" ובברייתא מוסיף "הלמח" כגירסת הללן קדשים , וע"ז באר "שהוא צעל אזנים חרוכות , אבל בלשון ערבי הוראת מלת "חז" (אבשניידען) כרות וחחוך , ומזה נראה כפי' הערוך ז"ל שמלת "חזיזא" ענינה "חחוך" שאין לו אזנים .

ע"ע צם ב.

א) צמות (ירו' מעש' ג) ואין צמית ביובל (פערבלייבען, אויף איממער) מל"ם.

ב) צמות ת"י ומשמע ודומה (צראשית כס יד) וצמיתא ושתוקא; נראה שיש לגרום "וצייתא", ענ' שמיעה.

צן (ירו' צ"מ ז) קרדום מבקע בו עצים אבל לא צינים; עצי תמר קשים מאד, מע' צני. ובתוספ' (צ"מ ז) הגיר' "אבל לא צנון" (רעמיג) מין שורש חריף ועו הטעם.

צנייתא (שנת קלט:) לא נהדוק אינש צנייתא; צ"ל "צבייתא" (שפאנכען).

צנע (סה"ר, הנך יפה דודי) את מצנע יתהון ס' רבוא דקניא, כמו "מנעצא" (איינשטעקען), וכן הוא באי"ר (בלע ה'), או הוא כמו "ממצע" (אויסברייטען) ענ' שמוח.

א) צנף ל"ם (הערומוויקלען, אומווינדען) ענין עטיפה.

ב) צנף (ת"י צמד' טו לח) על צנפת דגולתהון (ציפפעל) כנף.

ג) צנף (ת"י ט ח ז) צנף (תרנגול ברא) צנפא (קראָהען, שרייען) מע' צנף ב, (חולין עט.) צנף קליה בר סוסיא (העלל-לויט-וויהרען).

צנך (ירו' מעש' ח) אוגדו צינוק גדול; מל"ם (ירמיה כט טו) ואל הצנוק (געפאָנגנים; פֿעסעל; בונד) מאסר; ואגודה.

צנתר (ת"י ט ח ז) תרין צנתרין דדהבא (קאנאלע, ראָהרע) צנורות.

צעא ת' ושחקים ירעפו (משלי ג כ) ושמיא צעי (ערגיעסען); אולי

צ"ל "צבעי" (בענעטצען) כע' צבע ו. (מכיל' משפטים) יגנב מעמו להוציא

צער את הצוער; רועה הצעיר (אונטער-הירט, פֿיטערער); ואולי יש לגרום "הנוער, כע' נער ד.

א) צף (ירו' מוטה ט) נופת צופים דבש הבא בצפייה (שויבען-האָנגי),

(ירו' צ"ק ט) בשעשוהו (להצמר) צופים (ראָקען) כעין לשון ארוך ודק מוכן לטויה, (מוס' כלאים ה) הפוקרית והציפה.

ב) צף (ילמד' ויקרא) מחבת צפה (פלאך, פֿאָן אָבען) שטוחה ונראה קרקעיתה, מע' צף א.

צפד (ירו' חנומ' ט) ערשים צופדות אותו; מל"ם (איכה ד ח) צפד עורם (פֿערהארטען, דאררען).

צפן (עירו' נג) הצפינונו היכן ר"א צפון *σαφνίζω* (ערקלאָרען, אנצייגען) ענ' צפיה וראיה.

צפצף (ירו' גיטין ז) חרונגא הוו מצפצפין תמן (ענג; זעלטען)

דחוק למצוא אותם. (ר"ס יז.) בינונים מצפצפים ועולים; דוחקים עצמם מעט מעט. (סה"ר, מי זאת הנשקפה נאותן של ישראל מצפצפת. (מכיל' משפטים) אבל אם היתה (האש) מצפצפת ומהלכת (זאכט-ציהען) ענ' נדנוד ודחיקה מעט מעט.

צפר (ירו' חגיגה ז) אלין צפאריה תוהו חושך אפלה *ζοφερος* (דונקעל, פֿינסטער) כחות החושך [מגלות מעשה רשעים שבמחשך מעשיהם].

צפרייה (קה"ר, טובה חכמה) מה האומנות (מ"ז יח טז) כו'

צפרייה *spira* (קרייזע) לזבוים מקיפי הדלתות לקשוט; ודרש אומן מע' אמן ג (שטריוף).

צפרנא (צ"מ פה.) ; ושבע בצפרנא (שארבאָק) מין חולי השנים, ע"ע צפידנא.

צפרירי (ת"י צמד' ו כד) רוחות ושדים של בוקר.

ציץ (שנת קכא.) נקטיה בצוציחא. (קדושין פא:) דריש צוציחא (שפיטצע, ענדע), זנב קצה וראש של איזה דבר.

צוצלין (ירו' פסחים י) מסנים וצוצלין (גירטעל, באַנדעל) מין בגד וחגורה

וחגורה

כהצורצור הוזה שמתחפש בנוצות אחרים, ואין ניכר אמתת מראהו, כן היה יוסף ברו לא כתוכו, שאסר אותו כאכורי [אבל רק] לעיניהם.

צורר (כ"ס כז) קולו דק או צרור; צ"ל "צורר" *crudus* (ראַהער-שטימם) קול עב ובלתי נעים.

צירת (ס"י דכ"ס כח כצ) צירתא דלבא (וועהען) מע' צר ב; ואולי יש לגרום "צירחא", כמו בש"ס (גיטין סט:)

צת (דכ"ס לז א) אציתו שמיא (האַרען, נעהאַרען) בע' ציית.

צתת (י"ו' סוטה ט) כי ימצא (חלל) לא שיהא חוזר ומצותת (נאכזוכען) ענ' חפוש והשתדלות, מע' שלפ"ו.

ק

קאים (כ"ח ט"ז כד יג) הא אנא קאים (שמעהען) מל"מ.

קבה ל"מ (כמדכ"ר כה ח) אל קבתה (וואנינא) בית הרחם, ת' פלג (סהל"ס סס יוד) קובתא (באך; קועללע) מקור, ונקרא גם הרחם "קובה", ע"ד את מקורה הערה.

קבט (י"ו' סוטה י"ד) קבושין של מוריים *κιβωτος* (קאסטען, קופע) ע"ע קבת.

קבט (י"ו' סנה א) פנקריסין וקבטיות; הוא לד"ק מין כרוב וקפלוטות.

קבטריא (י"ו' ע"ז ב) זגניא וקבטריא, מע' שלפ"ו; עושי קבוטות (שריינער).

קבטבריני (י"ו' חלה ב) קב של טבריה.

קבל (יומא עה:) שכלי וקבלי; צ"ל קבלי או "בכלי" *καλα* (קרא-מעטס-פֿאַגעל) מין עוף שמן.

קבלה (כ"ס י"ט) דברי קבלה; (טראדיציאן) דברי הנביאים שקבלו ממרע"ה.

קבלים

וחגורה, כע' צלצל ג.

צר ת' התעוף עיניך (משלי כג ה) תצר עיניך; לעיל בע' צר א.

צר (ו"ל ו) צור הדין קניא, (ז"ר י"ז) והוות צייריה בידיה (האל-טען) ענ' אחיזה.

צר ת' יחגור (ויקרא טז ד) וצר (אומבינדען) מע' צר א.

צרא (שמ"א א ו) ומצהבא לה צרתה (נעבנפֿרויא; פֿיינדן) ל"מ.

צרב (ס' עוזד' א ט) דישתצי גבר דביה צורבא, וי"ג צורבא, (נוטצען) ע"ע.

צרה (ס"י צמד' כד כד) יצטרחון מרומאי (הערפֿאַרברעכען, הערויסגעהען).

צרה (משלי כח טו) ורובא מצריח (ברומען, שרייען) ל"מ.

צוריא (גדה כג) הא באוכטא הא בצוריא; מערכי צר ד' וה' (זיך אומדרעהען) כל גל גל העין הסובב בחורו, וכן נקרא בל"ו פתח העין.

צרך ת' ואביונך (דכ"ס טו יא) צרכיא (נאַטהדירפֿטיגער) (י"ו' שזיעים ג) דאזל ליה לצורכא; נקבים גדולים; [ותשמיש סנה' פנ:].

צרף (ס"י צמד' כד כד) ויצרפן עמהון. (פסח' מח.) הסל מצרפן (פֿעראייניגען) ענ' חבור.

צרף (י"ו' ז"מ ד) לצורפה בירושלים; מצרפה ביפה (וועכסלען) ענ' חלוף.

צרף (שנה מא:;) והלא מצרף (הארטען) מחזק ומחבר חלקיו זה בזה. (י"ו' ריש פט"ז דינמות)

בא' שנפל לירדן ועלה לאתר י"ז יום והכירו שצרפתו הצינה; ואולי יש לגרום "שצפתו" (פֿערהארטעט) ע"ע לעיל.

צרפא (משלי י"ג) צרפא נקי לסאמא (טיגעל) מצרף.

צרצור (ז"ר לז) כהדין צרצורא עביד (יוסף) כשאסרו (לשמעון); פי'

קבלים (ירו' יומא ז) כמין קובלים היו עושין (אנשי הפיים) ; צ"ל "קובלים" *κοχλίας* (שרויבענ- שנעקענ-פֿאַרמיג) ע"ע ככליאר .

קברון (ירו' כלאים ט) הדלמטיקן קובלין ; לדעתי צ"ל "קובלין" *coculio* (קאפע) בגד עב שמחובר לו כובע וכסוי הראש , ע"ע ככליא .

קבר (ירו' יומא סוף פ"ו) מהו דרכות קבלן (איבערנהמער) שכל אחד מקבל הסימן מחבירו מרחוק , ומראהו לאשר אחריו .

קבסת (ירו' סנא' יא) חנניה כו' שהיה לו קבוסת ; מל"י *κηβος* או *κειπος* (אפֿענארטיגעס) פי' אוהב להתחרות לעשות כמעשה אחר (נאכאה- מען) כטבע הקופים .

קובע ל"מ (יחזקאל מד יח) קובעין דבוין (מיטצע ; העלם) .

קבר (ע"ז לה.) קבר בה ישראל קרא (פֿערשמעקען) ענ' הטמנה .

קבתא ת' והלחיים והקיבה (דנכיס יח ג) וקיבתא (מאנען) שם אבר .

קידה (סוכה נג.) לוי אחוי קידה ; ל"מ (נראשית כד כו) ויקוד (פֿערבייגונג) .

קדה (ירו' ז"ק ו) בקודהת היא מתניתא (פֿלאקקערן , פֿלאממען) ל"מ ; שהאש קודה ועולה למעלה .

קודייקום (ירו' מנח"א ח) והמאבר מה שנותנים לו קודייקום (צער- שטרייעט , פֿערטרעכט) בעל מחשבות . **קדר** (מגילה יג.) קדלי דחזירי (שינקען) בע' קתל .

קדם ת' וישכימו (ישע' לו לו) ואקדימו (פֿריא אויפֿשמעהן) ; ומה (איוב מא לג) מן אקדימנני (פֿאַרקאַממען) .

קדם ת' לקראתך (נראשית לב ז) לקדמותך (ענטגעגען) .

קדיקה (ספ"ר , אתי מלבנון) יכולין מטענין בכל קדיקה ; צ"ל , בכלקדיקה" [מלה אחת] ע"ע לעיל .

קדר (ת"י דנריס כח עו) וסיהרא קדרון (שווארץ ; ברוין) .

קדר (נדס נו:) שזה מקדיר (מנחות פג.) אנב דשמן קדיר (אייג- דרינגען) ענ' פעפוע והבלעה , מע' קדר ג .

קדר (וי"י יח) לורה לקדרא *cadera* (דורכפֿאַלל) ענ' שלשול . קטילי קדר .

קדר (פסחים יא:) אין מקדירן הבהמה ; צ"ל "מקדירן" (קראטצען) ע"ע קדר .

קודרנטיים (ירו' קדוש' ח) , ע"ע קודרנטיים לקמן .

קדוש (פסחים קה:) אומר עליו קדוש היום (איינווייהונגס-זעגענשפרוך) .

קיה (מוס' שציע' ד) בוסר כו' דרך הקיות אוכלות אותו (ברעכען , ווייגען) מעוברות שדרכן להקיא כל מאכל .

קהת (וי"י יט) הא קהיתין (ערמידעט , שוואך) ענ' עיפות וחולשה . (ירו' מעניס ח) והיו רגליו קהות עליו .

קוויץ (ספרי נרכה) יש בה בנ"א נאים ויש בה בנ"א קווצים (עקעלהאפֿט , האַסליך) מל"מ .

קוש ת' עדר (משלי כז כג) קוושין (העערדע) קבוצת צאן .

קוז (מוס' כליס ג) הקוז וקוד הבבלי ; כמו "כוז" (א' ארט געפֿעס) מין כלי .

קוזאקרטור (ילמד' תזריע) ; צ"ל "קוזמיקרטור" *κοσμο-* (וועלט-בעהערשער) .

קודור (מד' סהלים קג) ראוהו קודור ; כע' קסדור *evaestor* (אונטער זוכער) .

קוזמיקרטור (ירו' נרכות ט) ; כמו "קוזמיקרטור" , ע"ע קוזאקרטור לעיל .

קוזמיקון (ז"ר יט) כל קוזמיקון שלו ; כע' קום *κοσμος* (ציערדע) תכשיטים .

קוזקוזת (ירו' נדס ז) מאלין קוזקוזתהון ; כום

כוס וכלי הקזה .
קיוח (כלים ט ז) ויעשה קיחותיו (אָהרען , שלייע) כעין אזנים לקשור בהם .
קמא (א) (זמ"ר יב) קמא דפרולא ; כמו "קמעא" (קילע) כעין מקל עב להכות או להרוג בו .
קמא (ב) (ירו' תרומות ח) אין קמא קמא שיחור . (ירו' ע"ז ב) אין קמא בו' (געווינען) ענ' ריוח .
קמג (מד' תהלים ח) קמיגתון ביני ובין בניי ; צ"ל "קמרגתון" (אינשריגירען , בעשולדיגען) ע"ע .
קמדיקרי (קס"ד , יש רעה) היא קמאדיקא דידיה *καταδικη* (געלד שטראפע) עונש .
קמט (א) (ערכין יג) הני (צעירים) מקמטי והני לא מקמטי קרי להו צערי (הלוים) *catus* (העלל , קלינגענד) פי' קול צעירים הוא דק ורם .
קמט (ב) ת"י מבושיו (דברים כה יח) בית קמטיה ; וי"ג "קמטיה" (ד' שאמגליעד) .
קמט (ג) ת"י וינצו (ויקרא כד יט) ואתקומטו (צאנקען , הארערן) מע' קט א .
קמיזמי (ירו' ז"ק ה) קומיזמי היא זו *καθησομαι* (ערווערב , געוויין) יתרון וריוח .
קוטלא (ספרי זשהעלתך) יכול יהיו אוכלים (המן) ממונף ומלוכלך בו' פגליד [פי' בקרח] היה יורד תחילה ונעשה לארץ כמין סק בקוטלא ; צ"ל "כמין סקוטלא *scutella* (שיסעל) [וכ"ה בילקוט] והמן יורד עליו ; או נגרום "סק וקוטלא" *κοτυλη* (א' האהלעס געפעס) .
קמרוזקי (תוס' טהרות ח) הדפין של קמלווק . (לאדע) פי' חנות , כע' קמלו .
קמליין (תוס' ז"ב ה) המוכר בקמליין בשוק ; צ"ל "בקמליין" *λοτυλιζω* (דעטייל , איינצעלן) לאחדים .
קוטמא כולה דדהב מלבר (מד' תהלים

יב) ; נראה שצ"ל "קוסמא" *κουσμη* (קיסמע) תיבה וארגו .
קטמם (ירו' טענית ד) ג' עיירות היה קטמוס שלהן עולה בעגלות *κατημος* (געזינד , אייגענטהום) פי' מרוב עשרם העלו כל בני ביתם וקנינם עמם בעגלות , וע"ע טמס לעיל ובהערה שם .
קטן (זרכות לז) ולא קטן ולא אלם (דינג , שלאנק) דק הגוף .
קמע (א) (אויפהערען) ; בל"ע קט"ע (אויפהערען) ; ע"ע מונטיא לעיל . (ירו' מגילה ב) סרוגין קטועין קורא מעט ופוסק וחוזר וקורא .
קמע (ב) (ז"ר עג) סכום קמע (ענטשוי-דען , קלאר) סבואר , כע' גזר וחתך .
קמע (ג) (ילמד' חי') מקמעין (המים) ויוצאין מבין התרים (הערפאר-שפרינגען) פי' זונקים ומקלחים , מע' קמע ב .
קמף (א) (קס"ד , שמח בחור) נחירך קמף (טריפען) נוטף , מע' קמף ב .
קמף (ב) (פסחים מז.) אחד שמקמפת בו (בעפייכטען) מלחלת פניו במים .
קמף (ג) (קס"ד , לב חכם) ומחמי [צ"ל "ומחי"] ליה קמף מן הדין גיסא (פליק ; פריגעל) ענין הכאה , מע' קמף ג .
קמף (ד) (ז"ר טט) יצא ראובן ואזניו מקומפות (הערונטער-געריס-סען) יורדות כרותות ; והוא דרך מליצה ליוצא בחרפה . (ירו' ז"ק ו) אבל במקמפת ד"ה חייב ; פי' שהואש יורד וחורך בנמיכות .
קמקט (ירו' שבת יב) השוכט והמקמקט (שליכטען) מישר חוט הערב ע"י שמכה עליו .
קמר (א) (ת"י דברים יח ד) שרוי גיזת עניבון כמסת קטורא תתנון ; צ"ל "קמורא" (גירטעל) והוא מהש"ם (חולין קלח.) כדי לעשות בו' אבנט .
 קמר

ב) קטר (יבמות סא.) קטיר קחוינא הכא. (שס קז:) תרי קטרי עבדו ביה (א' קנאטטען; אונבעגרייפלי-כעס) דבר מסובך; ובלתי מובן.

ג) קטר (בכורות לא.) קטיר להו ת' חכתקי. (בכורות מז.) קטרין ליה גננא (אָרדענען, צורעכט מאכען). (מ"ק י:) קטורי בירי אכר (פֿאלטען); ענין עשייה ותקון.

קטריג (מד' תהלים יז) אם יתן קטריגון במדינה; צ"ל "קטריקון" καταδικη (געלד שטראַפֿע) עונש ומס. עיי"ע לעיל.

קטרוון (תוס' דמאי ו) שוקל לקטרוון. (תוס' סוטה יד) כסרוהו לקטרוון וחבשו καταωρος (העררשער, געבי-טהער) שר ומושל. **קטירקי**; עיי"ע קטירקי לעיל.

קייט (יב' שבת ו) חמתיה חד קייט; כמו "קייץ" מיבש התאנים, בע' קץ ב.

קייץ (יב' סנהדרין ט) עיי"ע קנייא לקמן.

קיים (יב' מעשרות ד) ההוא משחא קיים (הערב, ראנציכט) געשה קוסם, ע"ע.

קייץ (ת' חסתי ה יד) קייצאי דמתקנין סכינא דפרזלא; צ"ל "קיאאי" (שמייעד) ככתוב לפני זה, מע' קנא ב. **א) קים** (דניאל ו כז) אלהא חיא וקים (לעבענדיג, אויסדויערנד). **ב) קים** (דניאל ו ח) לקימא (צוערפיל-לען) קים מלכא (בעפֿעהל, געכאַט) פקודה.

ג) קים (שס"ז, זאת קומתך) איני מתקיים עליהם; מל"מ (אויפֿ-העלפֿען, פֿאַרשטעעהען) ענין סנגוריא והצלה.

א) קל (מכות כג.) קלה כו' פוטרוין אותו; ענין קלקול שנתבייש ברע.

ב) קל (שבת קנג:) אבל קלי קלי לא (צוביסכען; זאַכט) מעט מעט; בנחת.

קלאדן (ילמד' קדושין) פרדס אחד שממנו היה כל קלאדן שלו; אולי צ"ל "קלארן" cellari (קעללער) מרתף ואוצר משקה, וע"ע בלאדן לעיל. **קלב**; בל"ע קל"ב (הענגען, אויף איינען האַקען-). (שבת ס.)

בקולב הלך אחר רוב מסמרותיו, עמוד נצב או בסיס ובו מסמרות לתלות עליהם. **קלבקרין** (כלים כט) הוא בגד מצמר עב (קאַמזע), ע"ע גלופקר.

א) קלח ת"י לא יתן פרוי (ויק' כו כ) יקלח פירו (פֿערשיטטען) ענ' השלכה והסרה.

ב) קלח (ב"ק סא:) ל"ש אלא בקולחת (פֿלאַקערן) מע' קלח ב. ובהשאלה, לרבויו ושטוף (שבת קו:) אם היו (חגבים) מקלחות ובאות (שטראַמען, אין מענגע).

א) קלט (יב' סנה' י) הכדור הזה מקלטת מיד ליד jaculatio (ווערפֿען, שליידערן) ענ' ירייה והשלכה.

ב) קלט (תוס' נכו' ה) מרוח אישך זה הקליטים שנכנס רוח באשכיו κλητης (ברוך) בעל שבר, הממלא כים האשכים.

קריטו של ים (יב' נ"מ ה); הוא מין מרשא וריוח (אללענפֿאלס צאָהלען) בהקדמת מעות, כדמפרש שם. **קלטרא** (יב' מגילה ג) ספסלה וקלטורא (א' לעהנע) כמו "קלנטרי", ע"ע.

קליידיקום (מכילת' בשלח) אפוטרופוס גוזר גזירה קליידיקום מבמל על ידו κληδουχος (אויפֿזעהער) מנהיג ומשגיח.

קליא ת' שרף (במד' כה ח) קליא (א' ארט שלאנגע) מין נחש שורף בארסו.

א) קליל ת"י מעט מעט (שמות כג ב) קליל

קליל (וועניג) בע' קל ב, וכן בל"ע .
(ב) קליר ת"י אחיכם הקטן (נרא' מזכ) אחוכו קלילא (קליון) .

קלם (ירו' ע"ז ז) לקה באצבעיה יהב עליה אספלנית חמתה מתחלחלה [יורדת ומקלקלת יוהר] וקלמה ; כמו וקנמה " *κνημα* (אבשאללען) פ"י קלפה .

קלמיון (ז"ר ח) מלו מילנין וקלמיון ; ז"ל "קלמרוין" *calmarium* (פֿעדערביכסע) והיו"ד במקום רי"ש ,

קלמנטרין (ירו' מ"ק ג) שומט קלמנטרין שלה ; כע' קלבנטרין (אן וואס מאן זיך לעהנט) .

קלמית (ירו' שנת ח) קלמית של קנה ; כמו "קרומית" בע' קרם ג (שמיקען) .

קלן (ספ"ר, היושבת) וחבשן בבית קולין *καλία* (קערקער) הפיסה .

קליניפו (פסיק' לח) מהו יפה נוף קליניפא *καλι-νυμφη* (שאַנעס-יונגפֿער) .

קרניתא (יומא לח) נחושת קלניתא ; כמו "קרניתא" (קאַרנטישע קופפֿער) מין נחושת נמוג שהיה נקרא "נחושת קורינטיא" והיתה יקרה למלכי רומי כזהב .

קולם (ז"ר יט) קולסין וסבנין . (ז"ר פד) ויפשימו את יוסף כו' בקלום היה בא ; מין בנד יקר ארוך ומיופה , בארצות המזרח . ובל"י *καλανσις* .

קלסטר (שמ"ד כח) קלסטירין של פניו ; כמו "קלסטר" (שאַן געשטאלט) .

קלסתא (ירו' גיטין ד) קלוסיתיה דעל רישך דידי הוא (א' ארט

הויבע) מין כובע של נשים, בתבנית קסרא, מע' קלם ה .

קלסתר ; כע' קלסטר א (קאַרב) קופה וסל .

קלף (א) (פסחים ק"ט.) אקלידא וקליפא דגלדא *clavis* (שלאַס) .

קלף (ב) (ז"ר נה) הסוס לקבלי וקליף בצליא (שינדען) הפשטה וקלוף העור .

קלפונא (דה"א מו כ) קלפונין די שבחא *καλλι-φανης* (א' שפיל-אינסטרומענט) מין כל"ז .

קלצטנר (ע"ז יח.) בע' קלסנטר (שאַרפֿריכטער) שר הטבחים .

קלקי (א) (כלים יז) גרים הקלקי ; מין גרים ופול של מדינת ציליצייען *κιλικια* אשר באזיא הקטנה .

קלקי (ב) (ירו' זינה ד) מפספסין את הקלקי ; פ"י מפירדין את השיער הסבך (פֿלעכטע, קאמטון) [נראה כשק הקלקי] [מט] .

קלקר (א) (ספרא מנורע) ולא בצואה שעליו ולא בקלקלים שעליו ; כע' שלפ"ז .

קלקל (ב) (שנת סד.) לרבות הקלקלי *cingulum* (זאמטעלגורט) כחגורה הנקשרת סביבו .

קלקנתום (ירו' סוטה ז) ; וכצ"ל *καλκάντων* (קופעדוואסער) לא "קנקנתום" .

קלוקרין (מכיל' סוף בשלח) כסת אחת או קלוקרין שיניה תחתיו (א' קאַמטע) מין בנד צמר עב , כע' גלפקר .

קלר

[מט] קלקי (ירו' זינה ד) מפספסין בקלקולין כו' מ"ד מפספסין צבריא כו' ; פ"י הק"ע קלקלים ירק ממיני הלוף . צבריא שהצמחה צריאה כו' . שס (ירוש' מזיר ו) מוצא זה המאמר עלמו ; ושס פירושו , קלקלי הוא שיער ראש מסובך כעין סך בנד הקלקי (צאַמטע, פֿלעכטע) פ"י שמוחר לפזר ולהבדיל ולפספס את השיער מעט מעט צבריא, וכן פירושו גם כאן צבינה לענין יו"ט, או הוצא חגב נררא, עיי"ס .

(א) pos ע"ד
(ב) בוס המט יין בשו
קד
קל
do)
קי
קס
קמ
קמ
(א)
[ג]
עמו
ככל
ασις
קלא
מיני
סדר

א) קלר (מד' תהליס י) אין הרשע מפיל בקולרים שלו; צ"ל בקלרים" *κληρος* (לאָזז) גורל ושותפות שלו, ע"ד גורלך תפיל בתוכנו (משלי ח יד).

ב) קלר (וי"ר ה) מזרקי יין כו' קלוריא; לדעתי צ"ל קלוחיא; הוא כוס גדול שהיה להם בו מין צחוק בבתי המשתאות, לזרוק ולקלח ממנו יין מרחוק אל מטרה, ונקרא ע"כ גם בשם "פתקא" שהוא ענ' השלכה, ע"ע.

קלשון ל"מ (שמ"ח יג כח) כלי בעל שניים לאחוז בו דבר (גאבעל, הייגאבעל).

קלתות (ירו' תענית ד) ברחו להם לחוך קלתותים של ביהמ"ק *clausa (claudio)* (פֿערשלאַסענע אָרטער, אומגעבונג) לשכות.

קים (צ"ק ג) קים להו לרבנן (בעוואוסט, בעשטעטיגט).

קם (צ"ס) לקמן, לקמד (פֿאַר, אין געגענווארט; פֿערנער) בע' קמא א.

קמה קמת א תר' מצבה (נראשית לה יד) קמתא (נראבשטיין, בילד, דענקמאל).

קמו בערך נקמו.

קמה (מנחות פו:) אינו מביא (היין) מפיה מפני הקמחן (קאהם) בעין קמח הנמצא על פני היין.

א) קמז (פסחים מז:) דקמיט מרפו

ליה (הארטלייביג) הנעצר [במעין]. (יזמות סד:) איכא משפחה דקמיט דמא.

ב) קמז (מגינס יג:) שקומטו להבראות (פֿעראורטהיילט) נגזר ונתתך, מל"מ.

קומטיטון (ח"ס"ר, ובמלאת) כבית קומטיטון היה מאכל ומשתה מצוי בה; צ"ל "קונדיטון" *conditura* (קאָנדיטערייא, שמאָק-האַפֿטע צוברייטונג פֿאַן עסען) בית משתה ומאכל.

קומטומרים (מד' תהליס כ) בואו ודונו כו' מי עושה

קומטומריסין כו' אני; צ"ל "קומונטריס" *comentarius* (ד' שריפֿטליכע ער-קלאָרונג, אויפֿזאַטן) כתב המברר.

א) קמין (ירו' סוטה ט) מסרו לשלטון, והחזירו לקמין. (ע"ז י:)

שדוהו לקמוניא חלילא; מע' קמין (אַפֿען), ורש"י פי' בית מלא עפר.

ב) קמין (ירו' צ"ג ד) את המרחץ וקמין; בש"ס (צ"ג סז:)

הגירסא "יקמין" בית הבגדים, ע"ע.

קמצא (צ"ר כח) כהדין קמצא דלבושי' מניה וביה (שנעקע) חלון שנרתיקו גדל עמו, ע"ע חלון ד [ג].

קמצין (חולין מו.) עשירין מקמצין (שפאָרזאַס) ענין עצרה ומעוט.

(שס כ.) דאקשתא כו' מקמצין כו' קמוץ הב לי; ענין לקיחה מועטה.

קמצוץ

[ג] קמצא (צ"ר כח) כהדין קמצא דלבושיה מניה וביה; הוא מין הסצלו (שנעקע) הנקרא גם חלון, כמו שאמרו עליו (דצ"ר ז) החלון הזה כשהוא גדל נרתיקו גדל עמו [ורבים ממיניהם שניתם ומשכנס הוא משני תלמים כעין קערות קטנות נסגרות ונפתחות בכל עת שירצה להניע גופו, וכמו שנקרא בשם חלון ע"ש פתיחתו חת ביתו מדי עת *χαρασις* (ערווייטערונג איינער צוזאַממען געצאָגענע אַפֿפֿונג, אויסאיינאַנדער קלאַפֿען) כן נקרא בשם קמצא ע"ש סגירתו בכל רגע, עיי"ע קמץ ב] ולנעבור שצין מיני השבלולים נמלא גם מינים הנקראים בשם "נוקבי אבן" (שטיין באַהרער) [תוה"א ח"א סדר השבלולים נד של"ו] נבין אמרם ז"ל (ברכות נד:) ואייתי קוב"ה עליה (על אבן של עוג) קמצי ונקבזה. ורש"י פי' קמצי, נמלים. ולא מנינו שיהיו הנמלים נוקבי אבנים.

קמצוץ (ירו' פסחים ז) תפתר שמצאו קמצוץ (צוזאממען געדרעהט) מעוקם ומעוות, מע' קמץ ד.

קמקום; ע"ע, הוא מל"ר *cucuma* (קאכגעשירר) כלי בשול [נא].

קמרוטא (ירו' שבת ח) כמין קמרוטא; כמו "קמרוטא" בע' קמר א (געוועלכט, געדעקט).

קן (גיטין ו.) דשמע קן קולמסא *canea* (זיד הארען לאססען, ער-טאנען) השמעת קור.

קונבי (צ"ר ס) כלי בסף ר"ה אמר

קונבי; צ"ל "קנבי" *κογχη* (מושעל); שישעל) מיני קליפות שבלולים יקרים [נב].

קנביתא (ירו' יומא ג) נברשת בו' קנביתא (לאמפע, לייכטער) מנורה.

קונדס (צ"ה לד.) מתקנין את הקונדס ואת העכביות; וי"ג "קנרס" *κυναγα* (ארטישאק) מין דרדר נאכל [נג].

קונדיקום (ירו' תרומות ח) קונדיקום קונדייקום; לדעתי צ"ל "קונריקום" *κυνορξιο* (הונדסהונגער)

מין חורי באדם שלבו חלש תמיד ותאב לאכול

[נא] קומקום, עיי"ע, הוא מל"ר *cucuma* (קאכגעשירר, קעסעל) יורה וכלי בשול, וכן במשנה (כלים ריש פ' יד) קומקום כדי ליחס בו; אבל בת"י (במד' לא כג) נראה שיחשבוהו לכלי שאינו משתמש באור, כעין כוסות, דכתב שם: וכל דלח מתעל בגורל כהנכתא כסיה קומקומיסא כו', ובספרי (מטות) וכל אשר לא יבוא באש כגון כו' והקטונים והקומקומיסים. וכן בתר"ש (ח ז) והו' תמן קומקומי וכסי, נראה שהוא כעין כוס לשתייה, וחולי נקראים שני מיני כלים בשם זה.

[נב] קונבי (צ"ר ס) ויוצא העבד כלי כסף ר"ה אמר קונבי רבנן אמרי קליות ואגוזים. כתב המ"כ קונבא גרם הערוך ופי' בו כלי שטוין בו הנשים כו'; אבל הפירוש הזה מלבד שאין אנו יודעין מקורו, ואינו רק באור לפי הענין, עוד לא יתכן גם מטעם זה לפי הכתוב במדרש, כי מלשון ר"ה אמר כו' ורבנן אמרי משמע דפליגי זע"ז. ואף יפרשו רבנן על מלות "כלי כסף" קליות ואגוזים.— מזה נראה שחסר סיום הכתוב במדרש, וכ"ל "כלי כסף וגו' ומגדנות, ר"ה אמר קונבי (כ"ל צ"ק), והוא באור מלות מגדנות, שאומר ע"י ר"ה שאינו כהוראת מלת מגדים למיני אוכל, כ"ח הוראתו לחפצים יקרים, כאשר מלאנוהו למתנת המלך יהושפט (דה"צ כא ג) ויתן להם חפצים מחנות רבות לכסף ולזהב ולמגדנות, ובהזקיהו כתיב (דה"צ לב כג) ורבים מציחיס וגו' ומגדנות לחזקיהו, שמזה משמע שהכוונה לחפצים יקרים, ולכן דרש ר"ה שנתן להם קונבי *κογχη* (צוויישאליגע מושעל) הם מיני שבלולים יקרים (לפעמים ככסף) מחבנית קערות טבעיות ישרתו לאכול צם ולפירות, ששלח אחס אהע"ה שמגורתו היה לא רחוק מהים, לארס נהרים. ודרש "מגדנות" מל"ר *magidis* (שיסעל), ורבנן סברי שמגדנות הוא כמו מגדים שם למיני אוכל" ולכן אמרי קליות ואגוזים, ולכן שאלו ע"ז היטב "וקליות היו חביבין להם מכל?" [הערה זו נדפסה בהכרמט שנת תרכ"ח].

[נג] קנרס (חס"ר, בהראותו) [מביא שם מעשה בא' שעשה סעודה לכ"ד אנשים והזמין עט הסעודה כ"ה אנשים] אשתכחנון דחסר חד מקמא מאן דאמר קנרס ומאן דאמר כפנאי" פי' המ"כ "נמלא שהיה חסר מנה אחת מלפני אים אחד שלא היה לו בושא, והיה אומר כפנאי, רעב אני ומי יתן לי קנרס והוא מין ירק מאכל גרוע, ולפי פירוש הזה המאמר הוא חסר מלים. לדעתי צ"ל "קונרס" מערך שאח"ז, פי' שאמר שיש לו רעבון הכלבי (הונדסהונגער) ושהוא כפן ורעב.

לאכול, ואינו מושב בדעתו.

קנה (ז"מ נח.) קנו מירו; פי' שלקחו ע"י קנין סודר (מאנטעל גרין).

קנה שפה (ירו' מ"ק ג) צריך להבריל קנה שפה; ובש"ס (מ"ק כז:) קרי ליה "קמי שפה" (שליטין) הוא הפתוח שבחלוק האדם וכדומה, מלפניו.

קנט (ת"י צמד' כח מ) וקנטת נפשא דעמא (עקעלן, ווידערוויללען) קצר הנפש.

קונטא (ירו' ז"צ י) קונטא לא מחיק *conto* (ר' רעכנונג) חשבון ורשום פרטי החוב.

קנוי (סוסה ז:) ל"מ (צמד' ה יד) רוח קנאה וקנא (אייפערזוכט, ער-אייפערונג).

א) קנטיטין (אי"ה, לאמותם) גלוסקין וקנטיטין; כמו "קנדיטין" מין יין מרוקח (ווירטצווין) עיי"ע.

ב) קנטיטין (צמ"ר ד) קנטיטין גדולים *κοινος* (שמאנגע) כע' קנטם.

א) קנטנר ת"י כבר לארן (שמות לח כז) קנטנר לחומרא (צענט-נער) שם משקל של ק"כ מנה, כערך קנטר ב.

ב) קנטנר (ירו' ז"צ ו) ; הוא הנקרא בש"ס (ז"צ ז) : קנתר, עיי"ע (פארהאף) תרבין החצר.

קנטר (סוס' ז"צ ז) ; הוא הערך שלפ"ז, תרבין החצר.

קנטרא (ירוש' מגילה ג) עיי"ע שניץ לקמן.

א) קנטרון (סה"ר, אל גנת אגוז) האגוז הזה כו' יש בו קנטרנין, כע' קטרונין (קנאטען) בעלי קשרים שקשה לשברם.

ב) קנטרון (ירו' שבת ז) אהן דעביד קונטרין ; כמו "קנסטרין" *canistrum* (א' קארבכען צו בראד) מין קופה.

קנטרם ; בערך קומינטרום

commentarius (פערצייכנים) ספר לרשום בו.

קנטריקום (ירוש' תרומות ח) היוצא בלילה קונטריקום, וגיר' הערוך "קוניטרופוס". וכן הוא בירושלמי (גיטין ז), ובש"ס (חגיגה ג י), גנדרפוס; יתכן שהמלה מסורסת מן "נוקטיפורוס" *νυκτιפורוס* (גאכטוואנדלער) והוא מין חולה באדם שהולך בלילה [ועושה גם מלאכות] והוא ישן.

קנייא (ירוש' סנהדרין ט) כגון אלן נפתייא דמקללין לקנייד קיינד קנווד, נראה שצ"ל "לקנמד"; מלשון "קונמא" שענינו אלה קללה ושבועה.

קונייתא (ירוש' מע"ט ה) כגון אלן קונייתא (א' ארט הילזענ-פריכטע) מין קטניות.

קנין ל"מ (שמות כז יא) קנין כספו (קויף, ערווערב, פערמעגען).

קונם (דריס י.) קונם קונה קונם הם כנויים כו' לשון נכרים הם; שיש לשונות שקורין לקרבן בשמות אלו, גם הוא ענין שבועה וקללה (דריס).

קנמין קלמור (אס"ר, מהר קח); צ"ל "קומים קלמור" ע"ע, וכן הוא בוי"ר (כה).

קנון (סוס' כליס ג) הקנונים הגדולים שמטפלים ביבלות; צ"ל "הקנקנים".

קנס (זכחיס פח:) כמין קונאות של קנסות; כמו "קלסות" (העלם) כובע, בע' קלס ה.

קנסן (אס"ר, ויהי בימי) אמר להם הביאו לי קנסין הנעתקין כו' הה"ד ואשתכח באחמחא; מלת קנסון אינה מובנת, ומלת "הנעתקין" נראית להגת מתחכם אחד לעשותה למלת לה"ק, ואין פה מקומה; אבל לדעתי צ"ל "פנקסין הנעתקין" *anticus* (וואס פריער, פאך לאנגע צייט געוועזען) פי' שצוה להביא הפנקסין וספרי זכרון הקדומים והעתיקים.

קנקול (ירוש' שביע' ז) מהו תרמלו, עכרון

שעל יקרים
ת כו' (צמער)
הקונדרם
קנרם
[נג]
גריקוס
צ"ל
ונגער)
ותאב
בסול
מד' לא
מתעל
קטונים
שחיה
כחז
ש הזה
זה לפי
זו רבין
ל"ל
מר ע"י
ולאנוכו
גדנות
הכוונה
ס מין
שלה
magi
קליוס
הכרמ

עבדון קנקולין *καγκυλ* (גיטמעררווערק) כמעשה שבכה בחדרים מובדלים לרחבו.

קנקלמין (ירו' שנת ז) קנקלמים משום עושה בתים; מערך שלפני זה, שעושה מעשה רשת.

קנרסין (ירו' זילס ה) יהבון דעתיכון דאתון מיכל קנרסין בסופה; צ"ל "קננסין" או "קסייא" כהנוס' שם בשבת (ירו' ז) העצים והפסולת.

קנתר (מוס' כלים ג) בבעץ ובקנתרין; צ"ל "קסטרין" *cassiteron* (צינגן בריל).

קס (ירו' מע"ס ה) דקיסה מניה וביה; מל"י *καυσις* (ברענען) ענ' שריפה, עיי"ע שירותא לקמן.

קסטיא (ילמד' סופטים) לבוש בכלי זיין קסטיא; כערך קסדא *cassida* (א' העלם) כובע מלחמה.

קסטיטריין (ירו' סנה' ז) אבר וקסטיטריין; צ"ל "וקסטריון" בע' קנתר לעיל.

קסטל (מוס' מקואות ד) קסטלין המחלק מים *castellum* (ברונענקאס-מען).

קסטרוס (דנריס ה) מהו נציבים כו' קסטרוס; צ"ל "קסטרוס" *custodis* (אויפזעהער, בעשימצער) משגיחים ופקידים.

קסיוהא (מד' סהלים עה) יין כו' יכול קסיוהא; מע' קסס א (הערב, זויער) חמוצי.

קוסמיקין (ירו' זרכות ט) כע' קוזמיקון *κοσμος* (וועלט, וועלטליך).

קסנטר (אי"ר, ולא זכר) קסנטר דכתיב וקסת הסופר במתניו; גיר' הערוך "קייסטור" *quaestor* (ד' אונטערזוכער) שופט החוקר את החייבים וכותב מעשיהם ושענותיהם.

קסם (נזיר סה.) נוטל את הקסמין ואת הקססות; כמו "קזוות" אדמה

(בראקבען). **קסוסא** (ירו' שנת ז) בשמן קיק קסוסא; נראה שצ"ל "קקוסא" *κακωσ* (וואונדערבריס, ריצינוס) ששמנו נתן לרפואה לשלשל.

קספור (מוס' ז"צ ה) לא יעשה משקלותיו כו' של אבר ושל קספור; צ"ל "של קספור" (צינגן בריל, ע"ע קנתר לעיל).

קסר (מוס' דמאי קיד) עגרון ומצא קסרין *ξερως* (טראקען) מין חטים, נקרא בירושלמי "שחמית" או "שמית" ע"ע, וע"ע עגרון לעיל.

קסרין (קס"ר, טובה חכמה) ראש קסרין שבירושלים; פי' ראש גובי המסים *caissier* בלש' צרפת ואשכנז כו'.

קסתא (פסחים קט.) קסתא דמוריסא דהות בצפורי (פלאשע) כע' קסטא א', לגין ממדה ידועה.

קף (א) (קס"ר, שמה בחור) לית אנן מקפין (בעשולדיגען, פערלאנג-גען) ענ' הקפה והתחייבות.

קף (ב) (ירו' זרכות ה) ממטר בינו קופיא *cura* (טאנגע, פאס) בין החביות, כע' כובי.

קף (ג) (כלים י) במה מקיפין; כמו "מגיפין" (פערשטאפפען) ענ' סגירה וסתום.

קפא (מזומות ד) יקפאנה; פי' יסיר את הקפוי והצף למעלה, מע' קפה.

קפד (א) (ישע' לח יב) אתקפדי כנול גרדאין (זיך צוזאממענציהען, איינשרומפפען, קירצען).

קפד (ב) (ירו' ז"ק ח) ר"י אכל קופד (פלייש). ת"י אל קבתה (זמד' כס ח) בקפדה (לייב) בכשרה, וגם הוא [כמלת "בשר"] כנוי לאברי ההולדה, ע"ע קפר א.

קפה (מוס' מזומות ז) קפה שבידק (וואורס) מין תולע; וי"מ ארם גיפט)

(גיפֶט)

א) **קפח** (ירו' יצמות עו) החמה קופחת על ראשו. (כחונות סח.) המקפח את שוקיו (שלאגען, צערשלא-גען, פֿערליערען) ענ' הכאה, עשית מום; ואבוד.

ב) **קפח** (הוריות יא:) וקולט את הריח וקפחו. (יצמות סז.) יקפח אתכם בהלכות. (יומא פג:) קפחתי את הרועה (איבערמאכטיגען; ווענגעהמען) ענ' נצחון ולקחה בחזקה.

א) **קפל** (וי"ר כח) רמ"ח קופליות *copula* (באנד; קעטמע) מאסר ושלשלאות.

ב) **קפל** (ספרי זרכה) שהיה (אשר) מתרצה לאחיו בשמן אנפקינן ובקפלאות *cephalo* (א' פאלמענ-פֿלאנצע) מין עץ תמר, כע' כפלת לעיל.

ג) **קפל** (חוס' סהרות ז) שלשלת כו' ע"ע משום לעיל.

ד) **קפל** (שבת סג.) מאי אלה, קופל (קילע); אולי הוא מע' קפל א לעיל.

קופסורין (מכילתא ריש זשלח) בקופסילון של מצרים היה קבור (יוסף), ובש"ס (סופס יג.) בקברניטין של מלכים היה קבור; ונראה שגם כאן צ"ל "בקופליסין" *capulus* (זארג) פי' בין קברי המלכים בהלאברניטען, ע"ע קברניט.

קפלירם (ילמד' וישב) קפלירום של עמודים; מל"י *κεφαλη* (ד' אָבערשהייל איינער זאכע) ראש וכותרת.

קפיץ (זרכות למ.) קפיץ אחר וברך (פֿאַראַיילען) ענ' מהירות.

קפצא (ירו' נדס ז) קפצא של זכוכית; כמו "קופסא" (קאפועל).

קפקס (חוס' סופס יא) מקום מרשין

וקפקסין (פֿעלז) קוזות אבנים. **קפרמסא** (וי"ר ו) קופרמסאות נתנו ביניהם *compromissum*

(א' גענענזייטיגעס פֿערשפרעכען, קאָמפראָמיס) ע"ע קמפרמסין.

קפש (ירו' מ"ק ג) כאריג הסולם והקפש; מין סל ארוג מענפים (קאָרב, קיסמע) כע' כפש א.

א) **קויץ** ל"ם (ישעיה ז ו) ונקצנה (בעאונרוהיגען, אנגרייפֿען).

ב) **קויץ** (מד' סהלים יד) העמיד בתי קוצין ובתי קלקלין (אבשייליך) מע' קץ ט; פי' שנעשה כס דברים מתועבים.

ג) **קויץ** (סה"ר, ראשו) אפילו דברים שאתם רואים אותם שהם קוצים בתורה הן קוצי קוצים; הוא מלה אחת "קוצקוצים" כע' כסכס, מל"י *ξέσσα* (גלאט, פֿאַלירט) יפים ומרוטים.

קצם (ירו' פסחים דפ"ג) זומן של צבעים דו יהב בגויה קוצים (קלעכער, קלויסטער) דבק עשוי מקמח.

א) **קציץ** (זרכות סז:) דקיימי קצוצי עליה דרבי (קאסטערירט, פֿערשניטמען, אונד) סריסים חתוכים.

ב) **קציץ** (כחונות כח:) נקציץ פלוני מאחוזתו (אבשידען; ענטזא-גען) ענ' הכרל; והסרה מדבר.

קצר (סה"ר, כי טובים) דבש יש בו קצרים; צ"ל "צקרים" *σχορια* (שמוץ, אונראטה) פסולת וסנופת.

קצרקיטין (סה"ר, היושבת) נוטל כל קצרקיטין שלו (בעזאטצונג) חיל מבצרו, כע' קסרקישין.

קצת (דני' ז מז) מן קצת מלכותא (טהייל; וועניג).

קק (זכוכ' מד:) גרבתן זה בעל קיק ע"ע גרבתן.

קוקי וקקו אי אמירי קקואתא שריא במערבא מלקו עליה וקרו לה תחזותא

תחנותא (חולין סג), מיני עוף שמאים .
קוקניתא (ירו' סוף עירובין) אית
דבעי מיטר קוקניתא ; כלי
הנקרא "יארק" ע"ע .

קר (א) (כ"ר פט) קירי אדון *xuqios*
(הערר) .

קר (ב) (סוכה כז) אם יש להן קיר
xorawij (אומפאסונג , לייזט)
לזביו .

קרא (א) (מגילה ג.) תרגומא דהאי קרא
(פערז ; הייליגע שריפט) ע"ע
מקרא .

קרא (ב) (זכורים ה:) ותקראנה לעם
וגומר (זמדנר כה ז) ר"א

אומר ערומות פגעו בהן *qrea, carnis*
(פלייש, לייב) שהראו להם עור גופן .

קורא (כלים יא) הציר והקורא (קלעפל)
פטיש ברזל קטן מחובר אל
הדלת לדפוק ולקרוא בו .

קוריא (ת"י זמד' לא ז) קוריא דדהבא ;
נקרא בש"ס (שנת ח) עיר של

זהב , מע' קר ח , שם תכשיט הראש .
קרב (ירו' זככות ח) סבר לקרובה ;
פי' המתין להפייטן והחון .

(שס ז) העובר לפני התיבה אין אומרים
לו בוא והתפלל אלא בא וקרב [ולכן
נקרא הפייט "קרובת"] .

קרב (ב) (ירו' חגיגה ז) עד שהגיע
לקרובין שלו ; צ"ל "קרובין"
carruca (א' ארט וואגען) או "קרונין"
carum כע' קרן ז ; פי' עגלה .

קרב (ג) (חוס' ע"ז ה) הקרבות ; צ"ל
"הרוקבות" (שלויד) כע' רקב ב .

קרבא (זכאשית יד ז) סדרו קרבא
(קריעג) מלחמה , ל"ס .

קרדיונטם (ירו' קדו' ח) ב' קרדיונטם
מסומם ; צ"ל "קרדונטם"
quadrum (פיערטהייל) רבע איסר ,
ומסמם הוא חצי , בע' מסמם א .

קרדיוקום (ירו' תרומות ח , שס גיטין ז)
מהו קורדיוקום כו' ה סים
אולי הכוונה לחולי הנקרא (וואסער-

שייא , הונדסוואומה) מין חולי הכאה
מנשיכת כלב .

קרדום (מדרש תהלים מה) גמל קרדום
ונתן לדיון א"ל לא כתבתי ;

צ"ל "קרדום" *cartis* (פאפיר) נייר לכתוב .
קורדימא (שנת קמז.) אין יורדין
לקורדימא ; שם נהר .

קרדן (ילמד' בשלח) ויורהו ה' עץ קרדן ;
צ"ל "קרדנין" *xedros* (צעדער)
ע"ע .

קרדם (חוס' כלים ג) קרדסן שפן ;
במשנה (כליל) קרדסן (פאלירען)
בע' קרדסן ו' .

קרדיקני (מנחות כט.) בדינר זהב
קורדיקני ; צ"ל "קורדיני"
כמו בחולין (נד:) נקרא ע"ש *Gordian*
המושג ברומי .

קורה שופעת (כ"ר יד) אדם יש לו
קורה שופעת היכן הוא נותנה
באמצע טרקלין (קוערבאלקען) קורה
עב העובר לרוחב הקורות ומחוק אותם .

קרוא (שטאר) עיר , בע' קר ח .

קרח (ירו' נדרים ז) כוס החוזר
מלייא מי סורס וקרחין ושתיון
ומחזירין ; אולי צ"ל "וקלחין" והוא מין
קלח ושורש ידוע להם טוב לעכל המזון
ולהריק המעים (ע"ע חפוריתא) כדאמרי'
(נדרים נו) בדיק נפשיה בקולחא , ע"ע
סורס ב לעיל .

קרח (ב) (מגילה יב:) אפי' קרחא בביתא
פרדשכא להוי ; רש"י פי'
"גרחין" (וועבער) .

קרח (ג) ת"י מלוא (זכאשית ל לג) קרוח
(געפלעקט) .

קרש (שס"ז , השבעת) מביאין קרשיות
של קנים ; צ"ל "קרומיות" *xesqua*
(שטיקבען) ע"ע קרם ג .

קרשבן (ירו' פסחים ח) חטים קרשביות
בש"ס (פסחים ז.) חיטי
קורדנייתא בע' קרדן .

קרשין (ירו' שקלים ז) דנין קרשין ;
ע"ע

ע"ע דינר .
קרמס ת' הסדינים (ישעיה ג כג)
קרטיסא corticis (היללע ,

דעקע) מין עשוף .

קרמק (ירו' שבת ד) שפין את הכסף
בקרטיקון creta (קריידע)
ע"ע גרתקון .

קרמור (ת"י צמדנר כז יח) קורמור
דיליה כסף (שאטין) כע' קתר,
ונכפל הרי"ש .

קרייטא (צרכות נ:) חזי לקרייטי
curatio (קור , היילונג)

משקין של רפואה כאלונתית ויינומלין .
קריים (קה"ר , ושנאתי) נתעמף בכלי
קוריים κυρεια (העררשאפֿט)
פי' בגדי חופש חשובים ולבשום השרים .

קירון (תוס' מנחות מג) הרי עלי (יון)
קירון ; נקרא בש"ס (ע"ז ל.)

קרינא כו' חוליא [פי' מתוק] ראתי מעסיא .
קריין (שמו"ר מז) תורה דשחרין ודקריין ;
צ"ל דקריין (פֿריהמאָרגען) ע"ע
קריין [נד] .

קרין (מגילה ה:) רחץ בקרונה קרין
(קוועללע) מעין .

קרין (ירו' קדושין ג) קרין זבינא ואול
ליה קרין (אונגליק ,
צו גרונדע געהען) פי' נתדלדל הסותר .

קרין (צמ"ר ז) קרין של מי רגלים ;
צ"ל "קרין" קרין (קרין)
ובו"ד הגיר' "קרין" .

קרינין (שמו"ר לו) מה הנר הזה כו'
קרינין וסבקיין קרין (וואַכס-
ליכט) .

קרנס (ירו' צרכות ו) הקרנס והדמוע ;
צ"ל "הקרנס" (ארטישאַק) מין
דרדר , ע"ע .

קורים (דצ"ר ג) שאדונו מבקש למכור
אותו קורים carus (טייערס-
פרייזע) ביוקר , וע"כ מפטם אותו [ומלות
"בכל מה שמוצא" הם הוספה ממתיק
שטעה בהכוונה] .

קרים (תהלים לו) מטול דקירם נמר
נפשות κυριος (הערר) ארון .

קרים (צ"ר נח) עולה בקרסין של ד'
צ"ל בקלרסין κληρος (לאָאַזע)
גורל .

קרים (קה"ר , גם במדעך) יש קרסיות
קרסובה κρησσω (לויטרופֿען)
ענ' השמעת קול והכרוה .

קרים (שה"ר , יפה את) יודעים
לרפאות את הקורם (קראַמַצען)

קרים (קה"ר , יפה את) יודעים
לרפאות את הקורם (קראַמַצען)
krosty בל' פולאניא ; היא מחלת
הצרעת המציקה המצויה בארצותיהם .
קרסם (שבת קג.) המקרסם ; כע' כסם
בל"מ (שניידען , אבהויען)
שחותך ענפים היבשים .

קרפד (ירו' צינע ד) קורפדייא דקיקתא
(א' ארט געפֿעס) כע' קרפ .

קרפף (ירו' צ"מ ז) כגון אהן קרפפא
של ג' בני אדם (האַלצשטאַלל)
בנין מיתירות שיבוא הרוח ביניהם ליבש
העצים , וע"כ יעמיד האמצעי נגד אורו
של השנים למען יבוא הרוח בקרפיו
מכל צד .

קריץ (ריש שה"ר) קרוצי בישי מניה ;
מל"מ (איזב לג ו) מחומר
קורצתי

[נד] קרין (שמו"ר מז) רשב"ל היה אומר לתלמידיו בואו ולמדו תורה דשחרין ודקריין כלילה .
וכתב המ"כ דשחרין יש לפרש לשון שחרות כלומר צחלת הלילה , ודקריין נגד אור
היום לשון כי קרין אור פניו ; אבל כפי מה שמלאתי כתוב בירושלמי (שבת רפ"ב) לענין שמן
שריפה "על ידי כן הוה שחר ועל ידי כן הוה קריץ" שענינו "בוקר" ע"ע ; נראה לי שגם כאן
צ"ל "דשחר ודקריין" פי' תורה של בוקר , ונעשה צטעות מאות הלד"ק הפשוט, שני אומיות, יו"ד
ויו"ן. — וגם מלת שחר שיבארוה לזמן הלילה , יומר טוב היה לגרום "ע"י כן הוה שחר" צה"א,
שענינה כלס"ו יקילה (וואַכען) והיא תורת הלילה שלומדים ע"י יקילה .

קורצתי (געשאַפֿע) יצורים .
ב) קרץ (חוס' ז"מ ט) פשתן עד
 שיעשנו קורצין (בינדע)
 אגודות .

ג) קרץ (אדל"ג ל) קורצין באדם זה
 אונים *κροσσος* (פֿערבראָ-
 מונג, מראָדעל) מגבלות, שכן האונים
 כפולות ותלויות משני צדי הראש .

קרצוד (חוס' מכסי' ח) אפי' קרצוד
 שנפל לתוכו טפת מים ; וי"ג
 בור ציר" או "בור סיד" עיי' ר"ש שם
 פ"ב .

קרצטל (חוס' ז"מ ח) ; כע' קרסטל א
 (קארב) סל .

קרקואות (כחונות ה.) לטרטואות
 ולקרקואות ; צ"ל
 ,ולקרקסואות" ע"ע .

קרקום ת"י ומצור (דנריס ככ) קרקום ;
 כע' כרכום ב *καρχωμα*
 (בעלאגערונגסווערק) .

קרקו (פסיק' מנ) אהרן מכאן ומרים
 מכאן טוענים קורקניות ומהלכים
 לפניה ; כמו "קרנקואות" *καρχυξ*
 (מראָמפעטע) הצוצרות . או הוא מן
καρχυσιον (הערצ'לדשטאבע) מטות ודגלי
 כבוד שנושאים לפני שרים .

קריקין (ינו' מעסר ה) אולי הן הקריקין ;
 ע"ע קרקס ; מין קטניות .

קרקם (אי"ר , סורו טמא) לובשת
 קורקוסים עבים ; צ"ל קורדקייסים"
 מין מנעלים , ע"ע .

קרקר (ז"ז כנ.) אפיקו לי קורקור
 מהבא *cucurio* (קראָהען) פי'
 התרנגול הקורא .

קרר (זנחיס עט.) שאנירוק דקריר ; צ"ל
 דקריר" מע' קדר לעיל (דורכדינגען)
 ענ' הבלעה ופעפוע .

קריש (מד' סהלים פ.) חזירתא דקורשא ;
 צ"ל "דחורשא" (וואלד) חזיר
 היער .

א) קרת (נחשית יט יב) וכל דלך בקרתא
 (שטארט) ל"מ .

ב) קרת (ינו' נרכות ח) לא סוף דבר
 נופו אלא אפי' קורתו ; כמו
 "קורתו" (שטאמס) ע"ע כוורת , ולעיל ע'
 ברת ג .

ג) קרת (ינו' ז"ז ז) אלון עמודיא
 דרכינין מכח קריות . (סס ט)
 כ"ד קריות *carrum* (וואגען) עגלות .

ד) קרת (ניסין מ.) קורת רוח עשית
 לי ; מע' קר ב (קיהלען)
 להקר דעתי .

א) קש (ז"ר לה) את קשתי קשותי דבר
 שהוא מוקש לי (גלייך ,
 עהנליך) דומה .

ב) קש (ז"ר מד) כמה פועלים הייתי
 צריך שיקושו אותו (יאָמען)
 ענין נכוש , מע' קשקש ב .

קשה (נחשית לה יז) והוה בקשותה
 (שווער, האַרט) . (דנריס ח יז)
 דיקשי מנכון (אונבעגרייפליך) ומזה :

לשון קשיא (פֿראַגען) . מוקשה .
קשה ל"מ (איוב לט מז) הקשיה בניה
 ללא לה ; בל"ע קשא"ח (הארט ,
 האַרטנאָקייג , גרויזאַס) .

קושקא (סהלס סא ד) קושקא עשינא ;
 בלס"ו קשק"א (טהורס) מגדל
 ועופל .

א) קשקש (ס"י נחשית מנ לג)
 נקיש כסא דכספא בידיה
 ומקשקש (קלינגען, קלאַפֿען) ענ' דפיקה
 כדרך המנחשים , מע' קש א .

ב) קשקש (שנת יא .) בקשקושי
 ואברורי (טהורס) מגדל ,
 וכן בל"ע .

א) קשר (שנת סו :) לוקטמין קשורי
 (שטעלצען) הם גזרי עצים
 עשויים לקשרם אל הרגלים לעמוד עליהם
 לרקד וללכת בהם .

ב) קשר (ז"ר נד) ולא נמצא בהם
 (בהעצים) קשר (קנאַמען ,
 קנאַרדען) הוא הקשה והמסובך שבעצים
 מקום צאת הענפים מהם .

קשוש (ינו' שנת ה) אין יוצאין
 בקשושית

ט א ל) [מל'ר *caput* (קאָפּף) ראש] הקרן של איזה סך.
 ב) ראש ל"מ (כמד' יד ד) נתנה ראש (אַבערסט, געביעטער) נגיד ומצוה.
 א) רב (קסלג ז ו) די מרבי קיסין. (ישעי' יט ז) וייבש רובי דנהרא (וואכסען, געגעכסע) ענין צמחים וגידולים.
 ב) רב רבו (דניאל ד לג) ורכו יתירה הוספת לי (גראָכסע, ווירדע) כבוד וגדולה. רבותא.
 רבד (חולין קמ:) בין שני רובדי אילן (צווייגע) ענפים.
 א) רובה ל"מ (כנאשית כא כ) רובה קשת (שיטצע, באַגענע-שיטצע).
 ב) רובה (ינו' סמחיס י') ; כן קראו את החרוסת באיזה מקומות.
 א) רבי ת' לא תשיך (דברים כג כ) לא תרבי. ת' תרבות (ויקרא כה לו) רוביין (וואוכער).
 ב) רבי (ז"מ פו.) רבי לא יתקרי (לעהרער, געלעהרטער).
 רובן (פרס יב) כוש של רובן, וי"ג "אורבן" (באסט) פי' שטוין בו את הסיב.
 רבן ת' נדיבתי (חיוז ל טו) רבנותי (אנועהען, ווירדע). (מקלים פ יא) רבנין אמרין [נראה שצ"ל "אמורין"] אלימין (ווירדיגע). (ז"ר סא) שנעשו ב' כליותיו כמין שני רבנים, אולי יש לגרום "רדנים" *ρωδός* (שמראָממענדע פֿליע-סע). (סס לה) הנוס' כמין ב' כדים.
 רבונא ת' שוד (משלי כד ז) רבונא; צ"ל "רכונא" ע"ע לקמן.
 רברב (איכה ז ט) מלכא ורברבנהא (גראָסע; פֿיעלע).
 רבת (יזמות כא:) אימא רבתי קרי לה (גראָסמוטטער) אם האב או האם.
 רביתא (תר"ס ז יג) רביתא עלה (מאָדכען)

בקשושית (ברעטכען) הם דפים הקום שנותנים כשני צדי עצם הנשבר לישרם ולחברם. (תוס' שניע' ז) אבל מלקמים קשושית (שפאָנכען, ברעטכען).
 קשות (חולין נה.) קשות שהתלעו; מל"מ "קשואים" (גורקען).
 קשתן (תוס' שנת יד) ולא יקריח בקשתנית (באָהרער) מקרה, כע' קשט ב.
 קתב (תוס' שניע' ו) זיתים אין עושין בקתבי (א' ארט פרעססע) כע' קטב ג. (תוס' מכות י) מניח כדי קתבו; צ"ל "קתבו" מין מועקה לכבוש ולעצור בה את הזיתים.
 קתך; עיי"ע שלפ"ו.

ר

ראג (משלי יב יב) ראג רשיעא (געלויס-טען, ווינשען) ענין חמדה.
 ראגום (מד' מקלים לד) כיון שראה אותו הריאגוסו (את דוד) בא ברנליו, אולי צ"ל "דיאגוסו" *diagos* (הינאיבער-דורכ-פֿיהרען) המעביר את האורחים דרך שער העיר למקום צרכם.
 ראה ל"מ (ש"ס טז ח) ראיתי בבניו (געפֿאללען, וועהלען) ענ' בחירה. (כמוזוס קמ:) רואה אני את דברי אדמון.
 ראוי ל"מ (סמח ז ט) הראויות לתת לה (בעשטימסט, געאייגנעט, פֿעהיג, אנועהגליך).
 ראוי (זכמים ה.) לא ראי זה (בעוויין) הוכחה וראיה, ומה ראית.
 ראם ל"מ (דברים לג יז) וקרני ראם קרניו; מין חיה טהורה, ויש יתרגמוהו ביע"ל, אולם בגמרא (ז"ז עג:) משמע שהוא מין חיה גדולה מאד לא נדע כעת על עפר משלה, ועי' תוס' זבחים (קיג:). בלשון ארמי "רימא".
 א) ראש ל"מ (ויקרא ה כד) ושלם אותו בראשו. (מסדהרין ג:) שאינו משתלם בראש (הויפטזוממע, קאפ-י-

(מאדכען).

רגג ת' ונחמד (כרסית גו) ורגיג (אנ-גענעהם, ליעבליך).

(א) רגיר (ככורות יא.) רגיל הכא ורגיל הכא; לדעתי צ"ל "רגי להכא ורגי להכא" (געוואגען, גלייך) כהוראת מלת רגיא שם לפני זה [נה].

(ב) רגיר (ככורות כז:) לבריא המרגיל. (ע"ז יז:) בשעת הרגל דבר.

(גס לז.) הא ידע דארגולי; בל"ע רג"ל (מאנן, גאטטע; בעגאטטונג) ענ' ביאה, כשם בעל ובעילה.

(ג) רגיר ת' סופר מהיר (סהלס מה ז) ספרא רגיל (געאיבט, געשיקט) שגור.

(א) רגל ל"ם (שמות כג יד) שלש רגלים (פייערטאג) יום טוב.

(ב) רגל (ינמו' פה:) מפני שהוא מרגילה (איינפיהרען) מוליכה ומחנכה דבר הזה, עי"ע רגל א.

(ג) רגל (ירו' ינמות ד) הן דעימך רגלך [עד דלא ייתי שמואל ויפסלינך]

(וויא דוא נור פיססע האסט) פי' רוץ מכאן כל אשר בכחך לרוץ, והוא לשון מליצי. (גס קדושין ג) "הן דעימך מגלך" וצ"ל כמו כאן.

(ד) רגל (סה"ר, הנך יפה ב') יונה זו משיגרת רוגליות הרבה

regula regionis (ריכמונג, ליניען) מעוקל לרוחות שונים.

רגלא בחבריה ידע (ע"ז כז:) ל"ם (סהלס טו ג) לא רגל (פער-ליימדער) וי"ג "רגלא" ע"ע.

רגם ל"ם (ויקרא כד יד) ורגמו אותו (שטייניגען). (איכה א יח) בגין כן רגמו רגומיא (שימצען, שליידערער).

רגן ת' ויחפרו (דברים א כז) ויתרגנו; כמו "ויתרגלון" (אויסשפעעהען) יהיו מרגלים.

(א) רגע ל"ם (ישעי' נא טו) רוגע הים (ραγη ריטצע, שפאלטע) ענ' בקוע.

(ב) רגע (ירו' ז"כ ג) בתנוק שאינו מרגיע, אבל בתנוק המרגיע; בל"ע רג"ע (פערלאססען) פי' שאינו עוזב עוד מקומו מעצמו.

רגש (שמ"כ כז ח) ואתרגישת ארעא (בעוועגען, בעאונרוהגען).

(א) רד (סה"ר, אמרתי אעלה) סגיד לצלמא דרידא ליה; מל"ם "רודה" שהממשלה שלו.

(א) רדד ת"י בקרתו (ויקרא יג נה) ברדדיה (ריקוישע, ד' גלאמע זיישע ד' געוועבעס) הצד השמאלי אשר להבגד פנימה.

(ב) רדד (כדריס טא:) כי מרדדן מקצצן בידיה

[נה] רגיל (ככורות יא.) ר"י נשיאה הוי ליה פטר חמוד שדריה לקמיה דר"ס א"ל כמה צעינא למיתב לכהן? א"ל הרי אמרו עין יפה צאלע עין רעה צסקל, צינונית צרגיא, אמר רבא הלכתא צרגיא וכמה תלתא זוזי רגיל הכא ורגיל הכא. קן הנוס' גס צתוס' והרא"ש כו'. רש"י ז"ל לא פירש מלת רגיא כלל רק כתב רגיל הכא ורגיל הכא "פחות מסלע ויותר משקל" ורצונו הערוך כתב בערך רגיא "והיינו פירוש רגיא דרגיל הכא ורגיל הכא" כו', וע"ז הוסיף המוספי "תרגום פלס רגיא (משלי טז יא) ע"כ. ולכן חרגמתי צספרי המשביר (וואגע, גלייכגעוויכט) וענינו "משקל ושקול" כמו שקול הדעת, צ"ד שקול, ויהיה הפירוש "צינונית צרגיא" צסקול וערך ממוצע, כאשר בארו "וכמה? תלתא זוזי" שהוא ממוצע צין סלע שהוא ד' זוזי וצין שקל שהוא צ' זוזי; ומה נראה לדעתי שתחת מלות רגיל הכא ורגיל הכא (שאין בהם טעם) צ"ל רגי להכא ורגי להכא, פי' שקול לצד של סלע כאשר הוא שקול לצד של שקל, והמעתיק כתב במקום זה מלת רגיל כאשר הוא רגיל צמלה זאת, (הערה זאת כתובה בהכרמל שנת תרכ"א נומ' כח).

מאנען) וע"כ יכנו את המחלות עם מלת
 "רוח" לפניהם, וכן נמצא ברח"ל [גו].
רחוב (מגילה כה:) רחובה (גאססע,
 ברייטער פלאצטן) ל"ם.
רחוותא ת"י ריחיים (צמד' יא ח)
 ריחותא (מיהלע).
רחל ת' בצבין (ישעי' סו כ) ברחלין,
 וי"ג "בדחלין" (רענטהירע).
רחלא (ישעי' נג ז) וכרחלא קדם גוהא
 (שאפף, לאמס) ל"ם.
רחם ת' חומות וחיל (ישעי' כו ח)
 שורהא ורחמין; נראה שצ"ל
 "וחרמין" מע' חרס ג (קלופט, גראבען)
 חפירה וחלל בארמה מסביב החומה;
 או אולי צ"ל שורהא "ורתקין" כמו בש"ס
 (צ"מ קז): דמהדר ליה שורא ורתקא,
 ומסיים שם רש"י "כמו חיל וחומה".
רחמן ל"ם (איכה ד י) גשים רחמניות
 (בארמהערציג, גינסטיג). ונקרא
 השם ב"ה "רחמנא" כי רחמיו על כל
 מעשיו.
רחק ת"י תועבה (דברים כ"ח) מרחקא
 (פערן; אבגעשירעט).
רחש ת' בחיטי מינית (יחזקאל כז
 יז) בחיטי ריחוש; אולי הוא
 מין חטים שבהורעו יתן חטים הרבה,
 ויהיה זה מע' שאח"ז.
רחש (וי"ל ל) רחוש בבנים; מל'
 שרוץ (וויסמעלן, מעהרען)
 ענין רבוי, ע"ע דחם.
רחש (איכה ג כג) ניסין חדתין
 מרחיש בצפריא. (מגילה ז):
 מתרחיש ניסא (עראיינגען, טרעפפֿען).
רחש ת' אחישה (תהלים נה ט)
 ארחיש (איילען).
 רטב

בידיה; אולי צ"ל "כי מידרין" מל"ר
duro (הארט) ענין קשוי. וי"ג "מורדין"
 פי' שהשריגים מתקשים לזרדין.
רדינון (א) רדיון (יו' שנת ז) לכש לוכשא
 בו' רדינון היא הדא היא
 הדא (בויםוואלוויידע).
רדינון (ב) רדיון (מ"ט ו י) ותרין רדינון
radivos (שוואנקע גערטע,
 פייטשע). הם הליקטאריין נושאי השבטים
 בלכת המושל, בזמן מלכות רומי.
רדף ת"י ענבי נזיריכם (ויקרא כה
 כ) ענבי רדופיכון; צ"ל
 "דרופיכון" *δραπω* (אבפֿליקען, אבד'
 שניידען) העומדים לבצור.
רדף (ב) רדף (שס"ר, אם חומה) שהלכה
 לעשות רגל רדופים (בעוזר).
 (יו' כמות ז) איזהו רגל רדופים זה
 רגל ראשון שאביה רודפה לבית בעלה.
רהב ל"ם (משלי ו ג) ורהב רעד,
 ותרנומו "וחביל" (פפֿאנד) לשון
 ערבון, וכן בלס"ו רהב, ובל"י *αρχαβων*.
רהבא (תהלים פט יא) רהבא הוא פרעה
 (איבערמוטשיג) גאה.
רוח ת' מנרש (יחזקאל ד) ריוח (רוים,
 פלאַטצע).
ריותא (וי"ל כו) בריה דריותא, ע"ע
 דיותא לעיל.
רוז (יו' מ"ק ח) וקוברין אותו ברזים
 (שס סנהדרין ו) הגיר', בארזים" פי'
 ארונות של ארזים.
רוק (שנת נא:) ואין מרוקין בו' השלג;
 כמו "רסק" (צעררייבען) בערך
 רסק א.
רוח; רוב מחלות האדם יחסו בשנים
 מלפנים לרוחות מתדבקות (דע-

[גו] רוח, כל התפעלות הנפש והשתנות פנימיות הגוף מחולי או תאוה וכעס (שנס זה חולי)
 שגוען וכדומה כנו שנס רוח (ליידען, קראנקהייט) כמו (זכורות מד): רוח
 קלריה. (פסיקתא פרה) רוח חזיזת. (חולין קה:) רוח נכדא. (פסחים קיא:) רוח פלגא. (שס
 קיב.) רוח רעה. (שס קיא.) רוח זנוגיס. (גיטין סז:) דהא רוחא קורדייקום שמה. (שנת
 פב.) רוח זוכמא בו'.

רמב ת' לשד (סהלים לז ד) רמב (זאפֿט, ד' גרינע ד' ביימע).
 (ש"ר, אני חבצלת) הרמבתי מע"ט כשושנה; ענין גידול צמוח והתרחבות.
רמג (צמ"ר יז) מסרונה רמגנית; צ"ל "רמגנית", עיי"ע רמג ב.
רמט (ש"ר, לסוסתי) והיה נראה (העגל) כמרמט לפניהם (שוידערן); זיך בעוועגען ענין תנועה.
רמי ע"ע דימי לעיל.

רמין (סוסה כט.) רמין מנושא ולא ידע; בל"ע רמין (קוידערוועלש) מלים נשחתים בלשון בלתי מובן לשומעו.
רמש (איכס ג מה) מלטולין ורמושין. (סהלים קלו ט) ומרמש ית מלייך (צערשפרענגען; פֿערשטאָססען) מע' רמש א.
רמש (תכ"ט ו יא) כד אודני מרמשן; צ"ל "מרמשן" פי' נתחרשו, עיי"ע מרש ג.

רכך ל"מ (ווייך, צאָרטליך) ענ' רכות ועונג. (שמו"ר ז) כמה רכוכים התקנת למעוברת. עיי"ע מרכך לעיל.
רכן ת' שוד (משלי כא ז) רכונא, וכן ת' כמתלהמים (קס יח ח) מרכנן (צערברעכען, פֿערברעכען).
רכס (שמו"ר עו) רכסים של מים שנאמר המקרה במים; בל"ע רכיזה (באלקען).

רכס; בל"ר *riaxo* (צאנקען, הא-דערן) ענין מחלוקת. ואולי נבאר בן הכתוב (סהלים לא כא) תסתירם בסתר פניך מרוכסי איש, תצפנם בסוכה מריב לשונות; גם לא תרחק הוראה זו מהוראת מלת "רכסים" (אונעבענען).

רכסא ת' רכש (חסמח ח י) רכסא (ראָס).
רכפת (מ"א ו ט) דרכפת רישיה (צו-זאממענפֿיגונג).

רם (חגיגה טו:) אי נקמיה ביד מאן

מרמו ליה. (פסחים י:) ארמוי ארמיה מיניה (ענטרוויסען, ווענגעהמען) ענ' לקיחה בחוקה ותקיפות.
רמז ת' קורץ בעיניו (משלי ו יג) רמז; בל"ע רמ"ז (ווינקען, געבערדען) כשם "רום" (אויב טו יז).

רימין (דמאי ח) השתיך והרימין *rhamnus* (ברוסטבערע) מין פרי, עיין תוה"א ח"ב הערה נט.
רמן (ע"ז ל:) ורומנא דאפי (וואנגע) צדי הפנים מתחת לעינים.

רימנא (אויב לט ט) דתקמור רימנא בתלמא (ביפֿעל) עיי"ע ראם לעיל.

רמזא (שמות נח ח) מרמזן ברהב (פֿאסונג, געפֿאסט).
רנד (ירוש' שניעית ז) עיקר הדנדא, ובמשנה הגיר' הדנדא (פֿפֿעפֿער-מינצע).

רנן ת' הגיון (נסהלים); וכן בלס"ו רנ"א (דענקען, שפרעכען) ענ' מחשבה.

ריס (רו"ר, ליני) כריסא של חכינא; צ"ל "כאריסה" (גיפֿט) כע' ארס.

ריס ת"י עמק המלך (נלאשית יד יז) בית ריסא דמלכא. (ש"ר, לריח) ביהמ"ד היה עשוי כמין ריס (ציר-קוס, א' לאַנגליכרונדער שויפלאמץ צו אללערלוי אָפֿפֿענטליכען שוישפיעלען).
ריס (נכורות לח:) הריס של עין שנקב (אויגענדיעד) העור שנפתח ונכסה על העין; אולי נקרא ע"כ "ריס" על שם גודל תועלתו בעברו בכל רגע על העין ללחלח ולרסם אותה (בע-פֿייכטען) מע' רסס א.

רס ת' נפתי משכבי (משלי ז יז) רסית (רייכערן, בענעמצען) מע' רסס א.
רסנא ע"ע רסנא לעיל.

רסס (ינו' סוסה ט) ועל הארום רסיסה; מין תוף מכוסה בעור מצד אחד (פויקע).

רסתקא (תכ"ט ו י); בקצת נוס', ע"ע רסתקא

(א)
(ב)
(ג)
ומ
ר
ר
ר
ר
מ
רע
ות
כמ
(א)
(ב)
ר
מ
(א)
צ
ש
(ב)
י
[ג]

ג) **רפא** ת' והתמהו (תקוק ח ס) אחרופו (ערשטויגען, שמוט-צען).

רפסוד (ילמד זכאשית) רפסודות שתחת רגליו; צ"ל „אפסודות“

υποποδιον (פוסבאנק) עי"ע אפיפורין.

ריפע (ש"כ, צוארד) יקבי המלך כו' עד שיחיה ריפע; ובילקוט

הגיר' „שיחי דיפי“ עומק של יפו *Jaffa* שם עיר אצל ים התיכון.

רפק ל"מ (ש"ס ח ס) מתרפקת; בל"ע רפי"ק (געפעהרטען, געוועלל-שאפטען) ענ' ריעות וחביבות, (ז"ר מה).

א) **רפש** (ז"ר עז) והרפיש עצמו לפניו (זיך ווערפען, נייעדערשטיר-צען) מע' רפס ב.

ב) **רפש** (אי"ר, מטרומ) כמה רפשים עשיתי (ענטוואורף, פלאַנע) תחבולות.

רצד (וי"ר כו) אול ורצד עלוי (לויערן) ענין מארב.

רצה (חניגס יד) הרצה דברים לפני ריב"ז. (משלי ו כז) ותתער היא

תהוי רצייד (פאַרשמעללען, פאַרלעגען) ענין הצעה שיחה ופדישה, מע' רצי.

רצע (סוסס יד) מסרוהו לרצען ורצעו (גייסלער) מכה ברצועה.

א) **רצף** (שבת סז) הרצפינהו מרצף (שמעלמצען) ששברן והתיכון, מל' צורף.

ב) **רצף** (ז"ר ז) חבוט חבטך רצוף רצפך (קלאַפּען). (כדס יד.)

מאכולת רצופה (צערקלאַפּעט, צער-ריבען) ענין הכאה ומעוך.

רקמי (מוס' כלים ז) שהופכת עליה את הרוקמי; צ"ל „רונקי“ כמו במשנה, ע"ע.

רקיע ל"מ (זכאשית ח ז) ויעש אלקים את הרקיע (היממעל, אטמאָס-פּערע) אויר השמים [נז].

רקע

דסתקא .
א) **רע** (ר"ס סז) תוקעין ומריעין; לשון תרועה (לארמ-בלאזען).

ב) **רע** (ר"ס סז) כריעין לה בסופה. (ז"ק ז) הורע כחו (שלעכט, איבעל; ערגער).

ג) **רע** (וי"ר מו) לחמורה שרעת ונכוית (פּערלעצט) פי' שנעשה לה פצע ומוס [ונתרפא בהשארת רושם המוס] ע"ע „כו“ לעיל.

רעב (זינס כה) הרי זה רעבתן (פּרע-סער, הונגעריג).

רועד (ס"ו ויקרא יא יא) צידהק ורועדיהק; צ"ל „ציריהק ורוטביהק“ (זופפע).

רעוא ת' רצון (יכמי' ו כ) רעוא (וויללע, וואהלגעפאללען).

רעיון ל"מ (קסלח ח יז) רעיון רוח (געראנקע, פּערשטאנד) מחשבה. (יכו' שבת יז) כל חולי זה

רעיון (רענקען, ערפּינדען) לדאונ בעצה ותחבולה לפרנסתו, מע' חל יא. (יכו' כמוכות ס) רעיון רעיון אית לרשב"ל (נאכ-רענקען) פי' יש לעיון בדבריו.

א) **רעץ** (זמד' יס ז) לא אירעצא בזקתא (שלאגען) ל"מ.

ב) **רעץ** (יכו' מגילה ח) ברעץ נתנה תורה; הוא כתב שמרוני או עברי, ונקרא גם „לבונאה“.

רף (שמו"כ ס) גרפים אחס לשון טנוף; ענין רפיון מעיים, כדאמרינן: דקמיט

מרפי ליה, שענינו פתיחת המעיים למנף; או הוא מל"י *quinos* (שמוטציג).

א) **רפא** (ילמד' תוה) גפן כו' שהיא עושה שלש רפאות לכל שנה; צ"ל דרפאות *δρεπω* (אבפּפליקען, אב-שניידען) ענין בצירה, ע"ע רדף לעיל.

ב) **רפא** (ס"י שמוס ד כו) ארפו מחבלא מניה (נאכלאסען). (משלי יח ט) דמתרפה בעבירותיה (שלאף, נאכ-לאַסיג) ל"מ.

ל"מ (זכאשית ח ז) ויאמר אלהים יהי רקיע צמוך המים ויהי מזדיל בין מים למים, ויעש

[נז] רקיע (זכאשית ח ז) ויאמר אלהים יהי רקיע צמוך המים ויהי מזדיל בין מים למים, ויעש

רקע ת' למתפרות כסתות (יחזקאל יג
 יח) רקיע חשוך (פֿלעק, לאפפֿען)
 פו' מטליות, מע' רקע א .
רקתא (נ"צ כו.) כי הוו נפצי כתנא
 הוי אולי רקתא כו'; לדעתי
 צ"ל "רקתא" כמו בחולין (נא:) כתנא
 דדייק כו' רקתא היישנין; הנעורת

ה דק שנופל מן הפשתן .
רוּרם ת' יתרומם (תהליס כו ה) יתרורם
 (ערהעבען) .
ריש (א) ריש (ניטין מה:) ריש ריש בחמרי
res (זאכע, דינג) דבר דבר.
ריש (ב) ריש (דברים לב לג) בישין כרישי
 חיוין (ניפֿט) ארס .
 רש

אלהים את הרקיע ויבדל בין המים אשר מתחת לרקיע ובין המים אשר מעל לרקיע ויהי כן
 ויקרא אלהים לרקיע שמים . (תהלים קמח ד) הללוהו שמי השמים והמים אשר מעל
 השמים . כל המפרשים ז"ל נלאו לבוא עד חכונות מקראות אלה , כי לא יבינו דעת בחיזו חופן
 הוא מליאות הרקיע בתוך המים? ומה המה המים אשר מעל השמים? הלא לפי חוקי
 הטבע אשר הטביע הבורא ב"ה במעשה בראשית , כל הכבד יותר מוכרח לרדת יותר להמרכז,
 היא האדמה; א"כ המים אשר הם יותר כבדים מאויר הרקיע מוכרחים לסקוע לתחת , ומושם
 על פני האדמה , לא ממעל בשמים—ועוד נפלא מזה יהיו לנו דברי חז"ל בענין זה , והם :
 (תענית ע:) תניא ר"א אומר כל העולם כולו ממי אוקיינוס הוא שותה שנאמר וחד יעלה מן
 הארץ והשקה וגו' כו' , ר' יהושע אומר כל העולם כולו ממים העליונים הוא שותה שנאמר
 (דברים יח) למטר השמים תשטה מים אלה מה אני מקיים וחד יעלה מן הארץ מלמד שהעננים
 מתגברים עולים לרקיע ופותחים פיהם כנוד ומקבלים מי מער כו' ע"כ . אשר מדבריהם נלמד
 שהינו ענין "מים העליונים" כששטן , מים אשר מהם יבוא הגשם אלינו , ומה המה? ואים ,
 איפו הם? אין פותר ומגיד לנו .

אשר ע"כ שעיפי ישיבוי לפחור מוכן החידה הזאת, ולעשותה ישר ע"פ ידיעת חכמת הטבע
 (פֿהיזיק) אשר חכמים הורונו בזמן הזה , ואומר : חוקרי הטבע הראשונים חשבו והחליטו שכל
 הנמצאים אשר בארץ מורכבים הם מארבע יסודות , והם : אש, רוח, מים, עפר; ואולם חכמי
 זמנינו אשר הפליאו עלה ודעה עפ"י נסיונות שונות רבות, הוכיחו בהשכל, כי טעו הראשונים בזה,
 וכי יש גם מאלה ארבעה, מורכבים מיסודות אחרים פשוטים, כי המים הרכבו משני אוירים (גאזע)
 מאויר המימי (וואסערשמאָף גאז) ומאויר החיים או "החמוצי" (זויערשמאָף גאז) , שני
 אוירים אלה מתמזגים בערך ושעור ידוע מזה ומזה, ע"י אש העלקערי להיות נחכים למים, והם
 המים המורכבים שלנו , שעינינו רואות . וכזאת נוכל לעשות גם לנו להרכיב במלאכה חושב שני
 אלה אוירים למים , וכן להפריד את מזג המים ולהשיבם לקדמות נעוריהם לשני אוירים הנ"ל .
 האויר המימי הזה לאשר הוא קל כשנים עשר (או כו"ד) פעמים יותר מאויר ההמוצי
 או אויר הנשימה (אטמאָספֿערא) הוא מרומים ישכון ומושבו ממעל לענולת הנשימה , כפי
 חוק הטבע אשר כל הקל יעלה על פני הכבד ממנו.— ועתה קום קרא דברי חכם אחד
 פולניא , סניידעלֿקי" שמו בספרו *dziela Sniadeckiego* (חלק ז' נד פב) שאעתיקם
 ללשון עבר , בדברים האלה : אויר יסוד המים (או אויר הנוער) הוא קל כשנים עשר פעמים
 מאויר החומצי אשר לפי ערך קלותו כן יתרומם וישמה לו שטוח על פני האטמאָספֿערא"א ממעל
 ושם כאשר יתמזג עם אויר החומצי אשר מתחתיו ע"י זיקי אש העלקערי יהיה נסיבה לחיזונות
 אויריים (פֿענאָמען) שונים כמו כוכבים הנופלים (שנופֿשטערן) אור הצפוני (נאָרדֿליכט)
 כו' כו' , ולבעבור כי הדלקת שני האוירים בעלקערי יתיכס למים ויבוא בגשם לנו , יש לנו
 לחשוב ולהאמין כי הטבע תמלא ע"י חזיון הזה את חסר המים אשר יגרע באדמה מדי עת ע"י
 החיים , הצמחים והמוצקים , אשר כולם יאספו לחוסר את המים המורכבים , ויפרידום פרוד
 מזגי

רש (דברים טו ז) דירשי בחבריה (פָּאָר-רעון) ענן תביעה.

רשל (זנחיס יח.) בגדים המרושלין (הערונטער-העראב-לאססען) מושפלים.

רשין (שמות לד כו) וארשין פירי אילניכו (פֶּעֶרְנִיכְטֶען).

רשות (אבות א) ואל תחודע לרשות

(אברונקייט) מלשון ריש וראש.

ב) רשות (עירובין מא:) ג"ד מעבדין כו' והרשות (גלוייבטער,

שולדען) חובות, שיש לו נושים רבים. רתוי (חגיגה טו.) רתוי לו (בילליג, רעכט) ראוי ונוח.

רתך (שבת טז:) ונתנן לצורך ורתכן (לעטהען) שמדביק בכסף במקום השבר.

מזני (בעמיש) כי יקחו להם את אויר המימי, ואת החמוצי ישלחו הלאה ע"י העלים כו' לרוח; ולולא זאת הלא מעט מעט יחסרו מי בראשית, וימים יבואו ואבדו מים מני ים ונהרות יחרבו וייבשו. וגם כי רבים המחזיקים בדעה זאת, לא נוכל לקבלה עוד ליסוד בטוח ובלתי מסופק, עכ"ד. — ממואל דבריו נוכחנו אל נכון כי שנים הם המינים הנקראים בשם מים, ואשר ידובר מהם במעשה בראשית, והם: חומר מים פשוט (וואסערשטאף גאז) וחומר מים מורכבים הקשור כבר עם אויר החומלי, והם מים שלנו. — ועתה נשוב לדברת חוה"ק במעשה בראשית, והוא: כאשר היה העולם כולו מים צמים (עי' ב"ר) ורוח או אויר הנמלא עוד לא נמסך וגמזג באויר החומלי או החיים שממנו חיי כל בשר וכל הנמלאים, עלה בראונו ית' לכוון ולחזק (עיין רש"י) את הרקיע, והוא נזה כי יתפרדו חומר והמון מים רבים לחומרים השנים שממנו יולרו, וישונו להיות אויריים שנים, האחד, הוא חומר מים הפשוט (וואסערשטאף גאז) השוכן מרומים בקלותו, והשני, הוא אויר החומלי או עגול הנשימה (אטמאספֶּערא) הנקרא בשם "רקיע השמים" כדעת הראש"ע ורוב המפרשים ז"ל, וככתוב (בראשית א כ) ועוף יעופף על הארץ על פני רקיע השמים, אשר עי"ז נמלא באמת מליחות הרקיע בתוך המים, בשכנו בין המים המורכבים אשר מתחת, ובין המים העליונים, הוא יסוד אויר המימי, אשר ממעל, שהם המים אשר מעל השמים, ויהיה ענן מלת ויבדל, הבדל מקומי וגם איכותי, כי נבדלים שני מיני מים אלה בטבעם ומחזיהם.

ואחרי הודענו כל אלה נקל לנו להבין גם דבר מחלוקת ר"א ור"י, כי דעת ר"א הוא כדברי החומרים אשר לא יחודשו מים בעולם כ"א אותם אשר נהווו בעת הבריאה, וממים התחתונים הארץ שותה, אבל ר"י אומר לאשר הם נאמר כזאת, בהכרח כי מעט מעט יחסרו המים מני ארץ, יכלו ויאבדו, ע"כ הטיב לשפוט (כדעת החומרים) שהמים יחודשו מדי עת מהרכבת אויר החומלי עם אויר המימי אשר למעלה, ומהם תולדות הנפש, וכי האד העולה מן הארץ הוא רק לעורר חומר העלעקטרי הוא הברק אשר עי"ז יותכו שני האוירים כנ"ל [הדברים האלה נדפסו בהמליץ שנת תרכ"ד נומ' ל', ועתה אוסיף להגיד כי ישר נבאר עי"ז עוד שני כתובים במקרא. (תהלים קלה ו) מעלה נשיאים מקנה הארץ ברקים למטר עשה מולת רוח מאורותיו. ואם הכוונה במלת רוח להרוח הנושבת ומעלה העצים, הלא הפך המשורר את הסדר והיה נכון להזכיר בראשונה "מולת רוח" ואח"ז "מעלה נשיאים"; אבל לדרכנו יהיה הכוונה פה לרוח האויר המימי, וזהו, שע"י הברקים (הוא חומר העלעקטרי) הוא מולת את רוח המימי הזה מאורות שכתו בשמי מעל להורידהו בתבנית מטר לארץ. — (איוב לו כז) כי יגרע נטפי מים יזוקו מטר לאדו; יהיה פירושו: לאשר יגרעו [ויחסרו] נטפי מים [בהמליחות מדי עת, באשר יפרדו לאוירים בהלמחיס וכדומה כנ"ל, לזאת, למען מלאות החסרון הזה] יזוקו [ויחכו הברקים] מטר [משלים החסרון] לאידו [אשר יעלה].

רתיכום (ספרי ולחחקן) מלך ב"ו יושב על בימה שלו מתירא הוא מפני רתיכום שלו שלא יחזירנו; נראה שצ"ל "רתריכום" *ρητορικος* (רעדנער, פאָלקסרעדנער) מדבר ומסליץ עניני העם לפני שופט ומושל.
רתע (ירו' זרכות ה) נחש מרתיע ובא; כמו "מרתית" (צישען) משמיע קולו [ע"ע נשף א לעיל] (ובמדרש זמ"ר יח) הנוס' "מרתית". ת' יחס לבבו (דזכיס יטו) ירתע לביה; ענין כעס חמה ורחחא.
רתק (ז"ר מה) שהרתיק אחר מזה"ד אנהאלטען, נאכוזען, פֿער-לאנגען) ענין חפוש.

ש

שא (א) (ע"ז כט:) השיאו לדבר אחר (ענטריקען) הסיח דעתו, ע"ע סע לעיל.
שא (ב) (ר"ס כג:) היו משיאין משואות כו' לישנא דיוקד (ברענען) ל"מ.
שאוב (ירו' גריו' ה) למלאות את השאוב מים (שאַפֿער) כלי לשאוב בו. ובירוש' (מיכ ה) גרים "את הניאוב".
שאט (קדושין ע:) מאי שיאטייה דמר הכא (זוכען; וואנדעלן) מל"מ, ענ' חפוש.
שאל (שמות יב לו) ושאלו מסצראי (לייהען, באַרגען) ל"מ.
שאלתא (דניאל ד יד) ומאמר קדישין שאלתא (געבאָט; בעשלוס) פקודה וגזירה.
שאף (איוב ז ז) כעבדא דשאף טולא (שאַפֿען, ווינשען) ל"מ.
שאר (קה"ל ג יט) ושארות גברא חייבא מן בעירא (פֿאַרצוג) יתרון.
שב ת"י ויום השביעי שבת (דזכיס ה יד) וביומא שביעהא שב וניח (רוהע) מל"מ בשובה ונחת. (ישעי' סו

כג) ובזמן שכא בשבא (רוהעמאג) שבת. **שיבא** (קה"ל, ויתרון ארץ) שיבא למן עבר [למעבד] חברא. (פסחים עד:) דקל כו' איידי דאית ליה שיבא (באסט) הוא הסיב, קליפה הרכה.
שבב (סוטה יג:) ששבב את יצרו; מל"מ (הוסע חו) שבבים (שטי-קען, צערבראָבען).
שבה ת' שעשועים (משלי ח ל) שבוחין (ערגעטצען).
שבה ת' גלה הציר (משלי כז כה) שבת [או, שווח] עמירא (וואכסען, שפראַטצען) ענין צמיחה וגידול, וכן בלס"ו.
שבה ת"י במים אדירים (שמות סו ז) ושקעו הי כאברא מיא ממשבחיא (וועללען, וואַגען) משברי ים, מלשון (סהלס פס י) בשוא גליו אתה תשבהם.
שבכה (שנח מז:) למעלה מן השבכה כע' סבכה (קאָפּלענעטצע, סייחטקע).
שבסר (ת"י זלחזית לו ז) בר שבסרי שנין (זיבענצעהן) שבעה עשר.
שבעא (דזכיס טז ט) שבעא (ויעבען) שבועין (וואַכע). כו' חגא דשבו עיא (וואַכענפֿעסט) ל"מ.
שבק ת' בדים (יחזקאל מזו) שבקן (צווייגע) נטישות, וכן ת' מלת נמש "שבק".
שבק (ב) (ירו' גיטין ד) היו משבק אתתיה (געשיעדען) ענין גירושין.
שבק ת' וסלחת (שמות לד ט) ותשבוק (פֿערצייהען).
שבר (ז"ר ח) מה שברון נעשה במדינה; מל"מ, תשברני" (האנדעל, גע-שעפֿט) עסק ומסחר.
שבשב ת' ועוד יחליף (איוב יד ז) ותוב ישבשב; מע' שבשו, פ' ישלח שריגים (רעבען) וענפים.
שבשוש (וי"ר לג) משכשושין שבא"י; כע'

כע' שבשי, שריני גפנים (ווינרעבען).
שגז (ירו' פאה ח) משגז רגלוי; צ"ל
 "משזג" (וואשען) ע"ע.

שגה ל"מ (תהליס לג יד) השגיה
 (בעצבאכמען, בעמערקען;
 ווינשען) ענין שימת לב. (ירו' סנסדרין ג)
 אשגה למיגס גו אריסטון.

שגל (דניאל ה ז) שגלתה ולחנתיה
 (קאנקובינע; געמאהלין).

שגם (צ"ר נו) הריני משגמן ביסורין
 כו' משגמן אלו באלו *σαγμα*
 (לאדונג, לאסט, בעלאדען, בעדריקען).
 (סס) הדלת הזו מי מעמידה שגמיו; הם
 דפים צרים או מסי ברזל הנתנים לאחז
 הנסרים דבוקים ואחוזים זה לזה. (עיני'
 קא.) דלת אלמנה דלית לה גשמא; צ"ל
 "שגמא".

שגנז (ילקוט יחזקע י) משגנה תורה היה
 שגנז של יהושע; צ"ל "סגנן"
 בע' סגן א.

(א) **שגר** (ירו' תרומות ח) אשגרת לשון
 (געוואהנהייט) הרגל.

(ב) **שגר** (ירו' זכרות ה) ואשגר חד
 ברכה (איבערהויפען) ענין
 הבלעה משגרת הדבור.

שגריר (ירו' שבעות ח) ממלכו של זה
 ושגרירו של זה (קאנוול)
 משולח של מלך הנשלח למדינה למלא
 מקומו, מע' שגר ג.

שגש ת' השתעשעו (ישעי' כט ט)
 אשתגישו (פֿערווירען, בעטייבען).

שגשג ת' יתהוללו (נחום ז ה)
 משתגשגין (בעטייבען) כערך
 שלפ"ז.

שדא ת' ירכתי (שמות כו כז, יונה ח ה)
 שדא (הינטערגרונד, עקע).

שדה (ירו' תענית ד) פ' שדות *essedā*
 (וואגען) מין עגלה.

שדיא נשיב (גיטין לא:;) הוא רוח
 דרומית מזרחית החזק שם מאד,
 ככתוב ברוח קדים תשביר (אָסמווינד).

(א) **שה** ת' התמהו ותמהו (ישעי' כט ט)

אתרפו ושהו (שמוינען) מל"מ.
 (ב) **שה** (פסיקתא לז) שה לעולה חי
 לעולה לשון יזנית אתה הוא
 הקרבן *שון* (לעבען) וזהו: שה לעולה
 חי לעולה, עס (דוא) אתה הוא הקרבן.
שהד תר' עד, וכן נקראה "גלעד"
 (כראשית לא מז) יגר שהדותא
 (ציינע).

(א) **שהה** (מעילה ו.) דהיה שהות
 למזרק (צייט) עת וזמן, מע'
 שה א.

(ב) **שהה** תר' משואות (תהליס עניית)
 שהותא (צערשטערן, טרימ-
 מערהויפען) וכן בלס"ז.

שהר (אסתר ו ח) שהיר ולא שכיב
 (וואכענד) ענין יקיצה, וכן
 בלס"ז.

שווח; עי"ע שבח ב לעיל.

שוי (ע"ז לד:) דשוי חמרא (בילליג,
 מעסיג, וואָלפֿייל) מל"מ.

שוירי ת"י בשגעון (דברים כח כח)
 בשוייתא דמטפשא מוקדא
 (וואהנוינן).

שווין ת"י חח ונום (שמות לה כז) שוירין
 ושווין (נאזענרינג).

שוק ת' למשוואות (תהליס עד ד) למשוק
 (טריממערהויפען).

שז (ירו' שבת ה) מ"ד שוות; כמו
 "שחוזות" ונשמט החי'ת כדרכו,
 או הוא כע' "שם" [וסות בל"מ] [רייצ-
 צען].

שזג ת"י משרת ענבים (נמדבר ו ג)
 שזג ענבין (מאצעראציאן, איינ-
 ווייבונג).

שזר (ירו' שבת ח) כל שאינו כורע כו'
 עד השזרה (ריקגראד) שזרה.

שוהא (איוב לג) אתר שוהא ורגושתא
 (פֿערוויסטונג, טראַקען) מל"מ.

שחוי (וי"ר לד) אלא אית הוא משתחוי
 להון; מל' ישחנה, בע' שח ב
 ענין נסיחה והעלמה (ענטציהען).

שחי (חי"ו, היו צריה) [אמר ריב"ז לאספסיאנוס] נעברניה קמך ובשרך שחי; כמו "שחן" σαχανος (טרַאָקען, דירר) כמו שמסיים ורוח נכאה תיבש גרם, עי"ע שוחא לעיל.

שיחי (סה"ל, צוארך) עד שיחיה רופע (טיעפֿע, גראָבען) שוחות, ע"ע רופע לעיל.

שחל (סוכס כס.) חצבא ושחיל (אי-מער) דלי, כתרנום מן המים משיתיהו "שחלתיה".

שחם (ע"ז לד:) שחימי ואוכמי (ברון, שווארצליך).

שחן (נ"ל מז) הדבק לשחון וישחון לך; בלס"ו ופרס שח"ן (הערשער) מושל.

שחפא (ויקרא יא טו) צפר שחפא (מעווע) מין עוף טמא כחוש.

שחץ (א) (פסיקתא יד) יותר מס' ככרי זהב היה מוציא עליו שחצית (פֿערשווענדערש) .

שחץ (ב) (ילמד' ולרא) הקב"ה עושה מהם שחצים; בל"ע שח"ץ (בעמלער; פֿערצאכטעט) שפל ובזוי.

שחק (א) (עירובין ג:) אמה שוחקת. (סקלים ו) הללו שוחקות (רייך, איבערפֿליסיג) מדה יפה ומובה.

שחק (ב) שחק ת' ועמלו לא יזכור (משלי לא ז) ושחקהון (מיהואל).

שחר (א) (שמ"א יב ג) וחמרא דמאן שחרית (זוכען; פֿערלאַנגען) מל"מ "אשחרך"; ובלס"ו שח"ר (רע-קווערירען, אין בעשלאג נעהמען).

שחר (ב) שחר תר' בפחם (יפעי' נד מז) בשחורין (קאָהלען). (ירוש' סדומס ת) אין קמא קמא שחור. (שמו"ל יב) שולח המרגלות ונוטל השיחור; גחלת.

שחר (ג) (ירוש' מ"ק ספ"א) זבין לך שיחור לדוכנא; מין קטניות גרוע.

שחר (ד) (שמו"ל מז) בואו ולמדו תורה

דשחרין ודקרין בלילה; במ"כ כתב: לשון שחרות כלומר בתחלת הלילה, ועי"ע קרין לעיל בהערה.

שיחור (סגס קד:) בשחור ובשיחור (רום) פית הכבשן מעצים שמנים.

שחת (א) (ת"י ויקרא כג כד) ודשחת ודמרסים (פֿערשטיממעלט) מעוך.

שחת (ב) (משלי יט כד) דמטשי ידיה בשחתיה; מע' שחי (אכ-מעלהאָהלונג). תחת אצילי היר כדרך העצלים.

שומ (ת"י דברים כח מ) ומשח לא תשומן (בעשמרייכען) עי"ע מש ב.

שם (סביעות ט) הירבוזין השומין; מין ירק, ויש יחשבוהו למין אחד "ירבוזין גרועין" (אונעכטע) מע' שם ה.

שמה (ירו' זכרות ט) אמר בה ד' שימין. (שמ"ר י) אם כשמה הוא (וויזע, לעהרע, פֿערפֿאָהרען) פ"י דרך ואופן.

שמה; בל"ע שט"ח (אָבערפֿלעכע, עבענען).

שטם ל"מ (זכרשים כז מא) וישמום עשו (האססען, פֿיינדען).

שטף (ירו' סגס יט) כד תחמון שטפא עבר (מענגע) המון.

שטר (איוב ט ט, לח לב) שטרי מזלייא (אָרדענונג, ריכטונג) כמו "סדרי".

שריא (סגס מז.) שייא שייא; מין לחש, ופי' רש"י "רד רד" (הערונטער-געהען) [לא ארע מאיוו לשון הוא] ועל מלות "כזך בזיך" כתב רש"י שם "אין לו משמעות אלא כך הוא הלחש" וכן נכון לפתור כל המלות של הלחשים.

שייכא (ע"ז סט:) משום שייכא (לאָבעלכען) נקב קטן מאד שעל ידו יצא ריח ורוח היין שלא תבקע הכלי.

שיול (שמוס יז ז) ושיילו גבר לחבריה (פֿראַגען) מל"מ שאל.

שייע

שייע (מ"ק יב.) בר שית סאוי ושייע (פֿערשטאַפֿט) מוקף וסגור; בלס'ו שייע (צעמענט, מערטעל) מין אדמה שממרחים ומגיפים בו.

שייעא (ז"ר עז) ותקע כף ר"א אומר שייעא; יש לגרום "שירעא"

פי' עשה אותו שרוע (לאנגבייניג).
שך (ז"מ כד.) מאי בד שוכי, מל"מ (צווייגע, שמענגעל). (קדושין ט) הב לי חד שוכא.

שך (חלה ז) עד שישוכו (בעריה-רען, אנקלעבען).
שך; בע' נשך (בייסען, וואוכער).

שכב (ויקרא עו יח) דישכוב גבר יתה (בייוואָהנען) ענין בעילה.

שכובת זרעא (ערגוס) שפיכה, עי"ע רבץ.

שכבנא (זכורות מד.) שכבנא שגביניו שוככות; פי' שגביניו ארוכות ושוככות על העינים, ע"ע שכניה לקמן.

שכה (ז"מ פה:) והוי שכיה אליהו גביה (אַפֿט, מרעפֿענד) מצוי [כאשר נאמר ברא"ר "אשכה" תחת מלת "מצא".

שכוי (ירו' ז"ב ד) בית הבר כו' לא מכר כו' והשכויין; הוא כעין שקים עשויים מקליפת העץ, כמו שוכא דארזא.

שכך (מכילתא יתרו) לשכך את האזן מה שהיא יכולה לשמוע (בערוהיגען) מל"ם, להרגיע ולהסביר.

שכל (דניאל ז ח) משתכל הוית (בע-מערקען) ענין התבוננות. (סהל' נג ד) שכלא טבא (קלוג, פֿערשטאַנדיג).

שכלול ת' מוסדות (שמ"ז כז ח) שכלולי (גרונדפֿעסטע).

שכלון (ירו' זכרות ט) שכלון לחזוין; צ"ל כבש"ם (שנת עז.) שבלול לכתית או [כמו במד' תהלים יח] שבלול לחזוית.

שכם (סוטה כז:) פרוש שכמי; ל"ם (אכסעל) כדמפרש: טעון מצות על כתפא.

שכן (ז"ר לא) שכן לעשיית התיבה (אנגעהערען) מע' שייך.

שכף (תוס' טומאה וספרה ז) מכבש של שכף (שוהמאכער) כע' אושכף.

שכניה (תוס' זכורות ה) שכניה שגביניו שוככים. (ת"י דברים לז י)

נטרינון היכמא דשכינא נטרי בבי דעיוניה (אויגענגליעד) העפעף המכסה את העין [נח].

שכונין (ירמי' ג ז) כערבאי דשרן בשכונין *שכונין* (צעלט) אוהל.

שכר ל"ם (זרמ"ט לטז) שכור שכרתוך (מיטהען). מ ש כ י ר (פֿער-מיטהער).

של (דניאל ג כט) די יימר שלה (איר-טהום, אונרעכטעם). תר' איש משוגע (ירמי' כט כו) גבר דמשתלי (אירזיניג).

שלא ת' תלאתך (איכה ג סה) שלא הותך (ערמידען, שמאכטען) ענין ליאות בע'

[נח] שכניה (תוס' זכורות ה) שכניה שגביניו שוככים [לענין מומין]; העפעפס נקראים בלשון חרמי ג"כ גבינים, ס' ותנומה לעפעפוך (משליו ד) ונימחא לגביניך, ויהיה פירוש "שגביניו שוככים" שאינו יכול להרים היטב אח עפפפי עיניו, [ונקרא זה המוס "שכניה" שהוא באמת שם להפעפעס, כאשר נקרא מאן שכן לבעל מוס באשכים, בני עיכני למי שיש לו עינים גדולים, עכ"ז, לבעל מוס צענז, עי"ע לעיל. ובזה נבין באור הת"י שפרנס ילרנו כאישון עינו (דברים לז י) נטרינון היכמא דשכינא נטרי צבי דעיוניה; כי הוא יבאר מלת "אישון" להפעפעף שומר העין, כפי' הרשב"ם שכחז "לבעבור שהוא (העפעף) מכסה ומחשיך את העין נקרא אישון, ובל"י נקרא העור שממעל לעין *עוטאטא* שכניה.

כע' שלהי .

שלב (שמות כו ז) משלבן חד לקבל חד (פאראלעל; צוזאממענפויגען) .

שלבק (ירוש' כחכות ה) בפשתן כו' משלבקת את השפיות, בש"ס

(סס סא :) משרבט את השפתים] כערך שלפק שהוא ת' אבעבועות (בלאטטערן) .

שלבש ת"י מבריה, (שמות כו כח) משלביש (דורכלויפֿען) .

שגא; בע' אשג; מין בורית .

שלה (דניאל ד ה) שלה הויח בביתי (רוהיג, זארגלאָז) שקט בשלוה; שלהיה .

שלהי (יומא כט) שלהי דקיטא (ענדע) סוף ושוקים של דבר .

שלווש; כע' שלבש לעיל .

שלה; בל"ע של"ח (שינדען) ענין הפשטה (מכסי' ח, שבת מט) .

שלהא (איוב לג יא) למעבר בשקחא (שווערט) ל"מ .

(א) **שלט** תר' בשבט (שמות כא כ) בשולטן (רוטהע, שטאב) .

(ב) **שלט** (צ"ר נג) ב' שלטונין זולגות דם (שטראהל) כעין שבט זונק, מע' שלפ"ז .

(ג) **שרט** (קדושין ענ:) משלטין הרמיה (געשליכטעט, געראדע) שאבריו מיושרים .

שליא ת' פתאום (משלי ז כז) שליאות (פלאַטצליך, אונפֿערמוטהעט) .

שולמן (בראשית לו ח) עביד שולמן (בעהערשער, מאכטהאבער) .

שוללא (מירסא ח ח) יהבון בשולליא (אויסגעצאָגען) ערום .

(א) **שלם** ל"מ (ויקרא ה כד) ושלם אותו (בעצאהלען) .

(ב) **שלם**; ל"מ (גאנץ, פֿאַלל) . תר' כלה קיץ (ירמי' ח כ) שלים קבא; פי' נתמלאה הסאה [ויתרגמו ע"ד מליצין] .

(ג) **שלם** ל"מ (איוב כג יד) כי ישלים חקי (ענדען, פֿאַללענדען) .

ת' תם הכסף (בראשית מז יח) שלים כספא; ענין השלמה וסיום .

(ד) **שלם** (צ"מ פה) אשלמיה לר"ש (איבערגעבען) ענין מסירה .

וכן בלס"ו .

שלמנא (סנהדרין ז) שב בירי לשלמנא (פֿרידליך) איש שלום .

שולמית (שפ"ס ז א) שובי השולמית (גראציען) יפה ונוה [נש] .

(א) **שלף** (חוס' צ"מ ט) שאינו דומה מניחה נורה למניחה שלף (בראך) לא חרושה .

(ב) **שלף**; בל"ע שלף (לייהען, אונטערפֿאַנד) וזהו: שולף דוץ, בערך שולף א .

שלף

[נש] שולמית, בן המלות הכרות אשר עברו מלשון עבר ללשון יוני, כאשר בארתי במבוא להמשביר, בזה לדעתי גם מלת שולמית זאת, והיא בל"י σαυλομαι שהורחקה בל"א (זיך געציהרט-פֿאַרנעהם-גראציען בעוועגען, אין גאנג אונד טאנץ) רקוד והלוך נעים ויפה של פעמי אשה לוקחת לב, ותהיה מלת "שולמית" שם תאר לאשה חמודה לוקחת לב ציופי פעמיה ורקודה (גראציע), והמשורר יתאר פה כאלו רבים כמוהו מתכוננים ומתפללים על החמודה הזאת, וקוראים לה: שובי שובי השולמית (דוא גראציע) שובי שובי ונחזה בך, מה תחוו בשולמית? (הן נעימה היא וחמודה ציופי פעמיה ורקודה) במחולת המחנים (וויא ד' קריגער-טאנץ) שהוא מין רקוד נודע ציפיו ונעימותו, וכן יענו כולם מה יפו פעמיה— זה הוא לדעתי פירוש נכון במקרא קשה הזה . [הערה זו נדפסה בהכרמל שנת תרכ"א נומ' כט] .

שלק תר' שרפה (מ"ז יט כו) שלק; בלס"ז (אויסגעדארט) ענין יבושת.

שלקי (זכוכות יא.) פריק להו בשלקי. (זכוכות לט.) מיא דכולהו שלקי (געקאכטעס) ירקות מבושלות. **שלקונדרות** (ע"ז לה:) כע' סלקונדרות.

שליש (גיטין סד.) השליש נאמן (דעפאזיטער, אנפערטרויעטער).

שלשל; בע' של ג, ענ' הורדה (הע-רונטערלאסמען; דורכפאלל).

שלשושית (יכו' שביע' ז) מהו לצבוע כו' השלשושית והחלביצין, מין צמח לצבוע בו.

שום ת"י פאת זקנכם (ויקרא יט כז) שומת דיקנכון *summus* (ד' ענדע, לעצטע) פאה.

שם (א) (סה"כ, כי טובים) מה שימה זו אינה נגלית; כמו "סימא" (שאמץ) אוצר, דומה למלת "שומא" (שאמצען) וכן הם משותפים בל"א, וקרובים בל"י.

שם (ב) (קניס ח) בין משם אחד (פאך, גאטמונג) דרך ואופן. (שבוט ג.) לא מן השם הוא זה.

שומא ת"י עקודים (זכאשית לא י) שומא ברגליהון (פלעק; טאל), וכן בלס"ז.

שמזג (גיטין ע.) דחלא שמגז (שמארק) חזק, עי"ע שמגז.

שמוט ת' פלגש (יחזקאל כג כ) שמוטא; בל"ע שרמוט"א (א' אפפענ-מליכע פרויענצימער) וי"ג "שמשא".

שמוט (נדריס מח:) שמיט כופי דכתנא (שמאהלען) גנב, מע' שמטא.

שמטוטי (סה"כ, הנך יפה) משמטוטי א"י הביאתו (היונה), ובב"ד (ג) הנוס' משבשושי (צווייגע) שריגים וענפים.

שמום (דניאל ד ט) אשתומם (ערשטוינען, טאלל זיין) ענין תמהון ושגעון.

שומנית (כלאים ח); מין שום מדברי.

שמוע (זכאשית כו ה) הא שמעית (הארען, נאכריכט, בעריכט, לעהרע) שמע מינה. (יהושע ט ט) שמענו שמעו (רוף, רוהם).

שמעתא (מגילה כח:) שמעתא בעא צלותא (דיסקורט, אב-האנדלונג) הלכה ולמוד.

שמץ (ע"ז לא:) משום שמצא. (קדושין עא:) שמץ פסול; מל"מ (שמות לב כה) לשמצה (נאכרעדען, פערדאכט) ענין חשד ודבה.

שמר (יכו' דמאי ח) הגופנין שומירה; מין ענבים רעים, ע"ע גופנין.

שינא תר' חית השרה (הושע יג ח) חיות שינא (רייסענדע טהירע) חיות טורפות, מע' שן ב.

שינה שנות (משלי ד, ו י) ל"מ (שלאף).

שני (שבת ג:) דמשני לך שנויא (אנ-טווארט, ערווידערונג).

שנן (מסכתין פג.) שלף שננא (שארף; שפיטצע) ברזל החד של רומח, וכדומה.

שניץ (יכו' זכוכות ז) דהות רפיא כבר שנצית (שניירען; איינציהען, פעסט מאכען) ענין אזור; צמצום וחזוק. (יכו' כלאים ט) פסקי (פי' חגורה) דעמד על דכיתן דהוא שרי דהיא שניץ גרמיה והיא נחתה לה; פי' כשמאזר ומצמצם א"ע להיות דק (כדרך שעושים בעת פתיחת שניצי האזור) והאזור התחתון יורד מעצמו. (יכוס' מגילה ג) שכן הוא (המן) שניץ ונחית כהדיו קונטרא;

נראה שצ"ל "קומרא", ע"ע, פי' אזור.

שיע (א) (פתיח' איכה נד) מקרקר קיד ושוע כו' שהיו מקרקרים בתיהם כו' ומעמידים אותם על שועיהם (פעלו; פעסטע) צור מבצרים וחוקם, מע' שד ד.

שיע (ב) ת' ישם בסד (איוב לג יא) בשיע

בשיע (בלאק).

שיעא (שנת סו:) שיעא דדנא (שפונד) מנופה, עי"ע שיע לעיל.

שעטנו (ויקרא יט יט) ל"מ (געמישט, וואָל אונד לינען) תערובת צמר ופשתים.

שעל ל"מ (ישעי' מ יב) מדד בשעלו (פויסט; טריט) כף היד או הרגל.

(א) **שער** ל"מ (משלי כג ז) שער בנפשו (בעשטיממען; שאַטצען, מופהמאססען).

(ב) **שער** (בראשית כו יב) מאה שערים (מאם, צאהל). (פאה ה) שאין להם שיעור.

שעורה (ירו' תרומות ה) שעורה של אורז (אָהערע; קאַרן) שבולת ונרעין.

שעשע (ירו' כלאים ה) שמשעשעת את הלב (פֿערשטאַפֿען, פֿער-שמיערען) ענין טמאום, מערך שע ג.

שעיתא ת' כדונג (מיכה ה ד) כשעיתא (וואכס) שעוה.

(א) **שף** (וי"ר יב) עברין שפיון; שופי יין (וויינהאַנדלער) מע' שף ב.

(ב) **שף**; ע"ע עיסה לעיל (פֿערוואונדען) ל"מ.

(ג) **שף** (חולין קכס.) קולית ששפה לארכה. (יבמות עה:) שפיה (שניידען) ענין חתיכה. (שבת לח:) דשפי ליה כי טורין; או הוא כמו "דשפעי"

(פֿערשמאלען) חתוך בשפוע.

שף ויחיב (ר"ה כג:) שם עיר בבבל [ס].

שפא (מכות יא:) עאל איבריה לשפא (רוהע, שטעללע) מע' שף ב; למקום מנוחתו.

שפוד (חוס' מעילה ה) אין מעלן בשפוד; צ"ל "בשפוי", עי"ע לקמן.

שפה (ז"כ ו.) דכל שפה ושפה זימניה (שיכמע) נדבך.

שפט (ילמד' ואלה) ומנין שנבעל (יואש) כנשים שנא' עשו שפטים אל תקרי שפטים (בשי"ן) אלא שפוט"ם (בסי"ן) *σποδω* (אונצוכט טרייבען).

שפויי (מעילה יד.) ואין מעלן בשפויי (ואַנגעשפּאַננע) הנסורת הדק ששפין מן הנסרים, מע' שף ג.

שפויין ת"י כצפיחת (שמות קז לא) כשפויין; ריקין אפויין ברבש (האַניג קוכען).

שפר (ישעי' ז ט) וישפל איש (ער-נידערעין, אונגעאכמעט).

שפולא ת' שוליו (שמות כח לג) שפולא. (סנהדרין קב:) הוות נקט בשפולא דגלימא (זוים) שפת איוה דבר.

שפם ת"י שפה (שמות כח לב) שיפמיה (זוים).

(א) **שפע** (ז"ר סח) רוכב על הסוס וכליו משופעים אילך ואילך (אין קווער, שראַג) פי' מונחים לרוחב, וזהו

[ס] שף ויחיב (ר"ה כג:) מגילה כט., ע"ז מג: גדה יג.) בי כנסתא ד שף ויחיב וכחז רש"י (בר"ה ובמגילה) ונחאה יכניה וסיעתו מאבנים ועפר שהביאו עמהם בגלותם; היא העיר סיפטיף המובאה בספר מסעות ר' ישראל הנקרא "בנימין השני" ונעתיק ללה"ק מהחכם מו"ה דוד גארדאן בשם "מסעי ישראל" כאמור שם בכחצו מגלילות צבל, כן מקום סיפטיף עם ביהכ"נ הישן הנמלא ב". ור' בנימין מטודעלא הביאה בשם שפיתייב, שכח: ומס' ב' ימים לשפיתייב וס' כנסת שצנו ישראל מעפר ירושלים ומאבניה, וקורין אותה שפיתייב אשר צנהרדעא" וכן הביא רש"י (גדה) שם מקום המובלע במלכות נהרדעא. וז"ל גם בש"ס "שפיתייב" מלה אחת. ונראה כי אשר חלקה לשני מלים כוונת לדברי רש"י שכח על זה בר"ה "ויש פותרין שחרב וחזר ונבנה".

(ב) **שקע** (ת"י צמד' ד כ) לשקוע מאני קודשא (אינדעקען, אייג-היללען).

(א) **שקף** (צרכות כט.) והשקיף בה ב' וג' שעות (זעהען) ענ' ראייה והתבוננות.

(ב) **שקף** (וי"ר ה) תרעא משקוף (גע-שלאָססען) הדלת סגור.

(ג) **שקף** (צ"ר לא) משקיף בה ועולה; פי' משפע אותו שיהיה למעלה מחודד (אבשיסיג, פֿערשמאלען), ויש לפרש כן גם „שקיפי כפיא" ע"ע שקף א.

(א) **שקק** (אי"ר, העיר רבתי) כ"ד שקקים. (משלי א כ) שקקי (גאססע) רחוב.

(ב) **שקק** (חס"ר, בימים ההם) שבא בשקיקות על ישראל (ברומען) מלשון „ודוב שוקק" פי' שטען מענות חזקות.

(א) **שקר** (ירו' צ"מ ספ"ד) רבה שקר טהר; כמו „סקר" שצייר את המהרה של מרחק במקרא.

(ב) **שקר** (תוס' כלים ז) הצרצורין והשקורין. נוס"א „והשקורין" מין פך וכלי של חרס.

שקשק (ירו' שקלים ת) והיו הכהנים משתקשקין בה (באפר פרה).

(ירו' תענית ג) משקשק את רגליו בנחל (זוך שאררען, שווענקען).

שוקת ל"מ (סנהדרין עז:) נפל לשוקת (טראַנקע) מקום ואבן חלול שמי המעיין נכנסים בו להשקות

הבהמות

זוהו (צ"ר יד) קורה שופעת (קווערבאלקען) הקורה הגדולה המחזקת לרוחב את יתר הקורות. (שס מא) שפעת קורות. (קס"ר, את הכל) לאחד שהיה לו שפעת קוריים [צ"ל „קורות"] בו' נותנו באמצע המרקלין כדי שתהיה סובלת בו'.

(ב) **שפע** (סוטה כז:) דמשפע כי מדוכיא (געקריכט, גע-שמאלט) מחודד וכפוף.

שפק (איכה ז טו) שפקו עליך ידהון (שלאַגען, קלאַפּפֿען) כע' ספק א.

שופר (ת"י צראשית ג כא) שופריהון; צ"ל „טופריהון".

שין תר' ואכלה אותם (צמד' קז כא) ואשצו (פֿערניכטען, פֿערדערבען).

שקא (קדושין פא:) שקא ומית; אולי הוא כמו „שנא" (שטירצען) פי' נשפל ונכפף גופו.

שקיטנא (חולין סג.) שם מין עוף שבמינוי מהורים וטמאים.

שקי שקיא (צראשית מ א) רב שקיא (מונדשענק). (שנת עח.) כל שוקייני מסו; מל"מ (טרינקען, געטרענקען).

שקייא (ישעי' לז כ) לדורעין על שקייא (באָכע) נחלי מים.

שקמה (פסחים נג.) סימן לשפלה שקמה; ל"מ, מין עץ תאנה

נקרא גם בל"ר *ficus sicamorus* (זיקאמאָראַ-פֿייגע) [סא].

(א) **שקע** (קדושין עה.) שישתקע שם ע"ז ממנו (פֿערזינקען) ענין אבוד, מע' שקע א.

[סא] שקמה, ל"מ (מ"א י כז) כשקמים אשר בשפלה; הוא מין עץ תאנה, נקרא גם צל"ר *ficus sicamorus*. (פסחים נג.) סימן לעמקים דקלים כו' סימן לשפלה שקמה בו' ופי' רש"י דקלים. תמרים: שקמה, אינה עושה פרי; והנה בספרי תוה"א (ח"ב הערה לא) תמהתי שם על דברי רש"י אלה שסותרים כמה מקומות במשנה ובש"ס כמו (צרכות מז) צנות שקמה כו' דובלי; היא פרי ידועה נקראה בשם „שקמה" גם בשאר לשונות בלעיל, ועוד לאיזה תועלת כתב רש"י זאת? אבל נראה לאמת שיש כאן ט"ס קטן וצ"ל „שקמה, ת"א י"ב עושה פרי", וכאשר פירש דקלים תמרים, כן מפרש והולך גם שקמה—למין עץ תאינה העושה פרי.

הבהמות וכדומה .
שקתא (י'ו' עיכוזין) בפתחא דשקתא
(גאססע) שוק ורחוב, מערך
שק ג .

(א) **שר** (חוס' תרומות ז) שורת הדין;
מל"מ "משורה" (געמאס,
אָרדנונג).

(ב) **שר** (ז'ינה לה:) שמשיר את השער
(אבווערפֿען) מע' נשר א .

(ג) **שר** ת' ונסלה (נמד' טו כו) וישתרי
(פֿערצייהען) מע' שר ב .

(ד) **שר** (קס"ר, כל אשר) אין אנא
נפיק מוטב ואין לה תהון

שרין ברגלי; כמו "שרגין" או "שרעין"
(גלייטען, גליטשען) ענין החלקה . (אס"ר,
הקרוב) כרשינא בוזק אני לפניהם

כרשינים ומשירן מן העולם, כמו "ומשרגין"
מחליק אותם מן העולם .

שרב ת"י בוער באש (שמות ג ז)
משריב באישתא (ברענען) שורף.

שרג (סנהדרין מד:) שרגא דליבני
(רייזע) וכן בלשון פולאניא

szereg שורה וסדר .

שרגג הר' פתאים (הקלים קמז ו)
שרגוגיא (איינפֿעלטיג) חכרי

לב נוחים להתפתות, מערך שרג ג .

שריין (שמות כח לב) כפוס שריין
(פאנצער) ל"מ .

שורינא (ע"ז כח:) שורינא דעינא
באובנתא דלכא תלו (ד'
זעהען) מל"מ "שור" ראיית העין, ועי"ע

אובנתא לעיל .

שורייקי (חולין מז:) שורייקי חיוורי;
כעין חומים דקים, עיי"ע
סורייקי לעיל .

שרך (ז"מ לא:) בשרכי; כמו "שריג"
חוסרה בל"מ (רעבע; לאנגע-
גראז) .

שרע (ז"ק כט.) דרך שרעתא דנהרא
(פֿערברייטונג) ענ' התפשמות .

שרציפא (י'ו' יצמוס יב) חלץ בהדין
שרציפא דשנצוי (א' ארס

שה) מין מנעל בעל שנצים ואזנים .
שרקוקיתא (י'ו' קדושין ח) משכוכית

שרקוקיתא (גלאַקע) זוג
ופעמן מקשקש מושם על צואר העז

ההולך ראשון, כע' קרקשתא .

שרקרק (חולין סג.) ; מין עוף שמא
נקרא בשם הזה באפריקא עד

היום, וקולו דומה להברת מלה זו .

שירותא (המאמר הזה בג' מקומות
בירושלמי, בנוס' משונות,
עיין הקדמה, ונראה שצ"ל) הדא כסא

בשירותא בעיא מולוי קסא, דקיסא מיניה
וביה; פי' כוס של חמין זה בתחלת חמומו

צריך הרבה עצים וגחלים, וכאשר יחס
משריפתם ישמור חומו מהם עצמם,
ע"ע קס לעיל .

שרתוע (ז"ר סז) עד שנתנה שרתוע
של ברזל על צוארו *σείρις*

(קעטטע; האלו-אייזען) ענק ברזל בחד
יוצא ממנו בשפוע למעלה שלא יוכל

להוריד את ראשו. (י'ו' שבת ה) יוצא
בגמון כו' שרתועה .

ששב (י'ו' ע"ז ג) דהוי נסב שושיבתא
ומקלם; כע' שבשי (צווייג) בד
וענף [של הדם] .

ששורא (פסחים פג.) דקא גדיל
שישורא; כמו "ששורא"
חבל, כמו בב"ק, עי"ע .

(א) **שת** (ז"ק קיז.) ההוא שותא דהו
מנצו; רש"י פי' ,מכמורת
לדגים" (נעטץ), ואולי הוא מע' שת'ו',
שנתבאר כמו "שורתא" תר' קורה
(באלקען) .

(ב) **שת** (מגילה כה:) ואנחיה בשי"ן
תי"ו שלי; ל"מ (יסעי' כ ד)
וחשופי שת (הינטערן, געזאם) .

שותא (עיכוזין סה.) ביומא דשותא
לא הוי נפיק (זיד ווינד) רוח

דרומי החזק שם מאד, רש"י, והערוך
פי' רוח מזרחית; ואולי הכוונה לרוח

נושב משתיהן יחד שהוא החזק מכולם,
ע"ע שריא .

תבלטירים (מפני חלף) ; ע"ע תכלא לקמן .

תברא (מ"ק יז) ; מאי תברא ; תקיעת השופר הנקראת „שברים“ .

תגרא (זכורות ט) ; שדינהו בתגרא [בקצת נוס'] בע' תגר ג .

תגר (יו"ט מרומות ד) מתגר ליה (פער-דיענען) ענין שכר וריוח . (שמו"ד

לז) לאוהבו של מלך שתגרו ; רצה ליתן לו שכר טוב .

תגרא (ז"מ כא) ; סבי דאולי אתגרא ; צ"ל „אתגרא“ (שמאק) משענת , בע' תגרא .

תודה ל"מ (דאנקאפער , דאנקליעד , געשמענדיגים) ענין הודאה .

תדיוטום (מד' תהלים יט) ישפטו גוים על פניך מעשה תדיוטום שלהם ; צ"ל „תיעשה אנתדיקום שלהם“

antidikos (גענגער פאר געריכט) קטיגור מגיד רעתם , ע"ע אנטדיקום .

תהפכנותא (מ"י דברים כט כז) ה"ך תהפכנות' דסדום (צער-שמארונג) מהפכת .

תהפוכתא (משלי כג לג) ימלל תהפוכת' (פערקערטהייט , טיקקע) ל"מ .

תו ל"מ (יחזקאל ט ו) אשר עליו התו (צייכען) רשום ואות .

תחבושת ; מל"מ (ישעי' ח ו) ולא חובשו , (פערבאנד , פפלאסמער) .

תהוותא (חולין סג) ; מין עוף טמא , ע"ע קוקא לעיל .

תחיה מל"מ (ד' ווידער בעלעבען) . תחית המתים .

תחום (ירו' שביעית ד) אין תולין תחום [וי"ג „תוכן“ או „תוכן“] בתאנה , כיצר עושה מייתי יחור תאנה שטר

[מע' סטר ג] [א' אנדערע] ותולה בה [שעי"ז תפרה את כלי האבק של הפרח]

ואמר לה הדא עבדא ואת כו' .

תחמור ת"י כסות עינים (זלחסי' כ טז) תחמורא

שתא (זלחסי' ט כא) ושתי מן חמרא (טרינקען) .

שתם (ירו' ע"ז ה) קולא שתימא (בסי"ן) פי' נאד סתום , מל"מ .

שתם ; מנשתם , בע' נשת ג .

שתסר (מ"י זלחסי' מו יח) שתסר נפש (זעכצעהען) שש עשרה .

שתק (ז"ז ז) ; אשתתק רב אחדבוי ; פי' נתאלם .

שתת (ירו' פלס' ח , זמ"כ יט) אמרו לו לנחש כו' אתה הולך

ולשונך שותת , (ירו' ע"ז ד) עושה יין נסך ראב"י אומר ובלבד בשותת (בעווע-גען , שווענקען) ענין שכשך ונענוע הנה

והנה .

שתת (מד' תהלים קט) לברבריה ולשתותיה מה עשה (יעקב) ;

לדעתי צ"ל „ולשקותיה“ *στυγη* (סציטען) גויי ארצות הצפון .

ת

תא (מ"י זלחסי' כז מ) עליל לכל אתר ומרכיך ותאי ; מלשון תוהא (פערוויסמען , רואינירען) .

תאב (חולין ג) אוכל נבלות לתיאבון . (זמות סו) תאבני , ל"מ (תהלים

קמ מ) תאבתי לפקודיך (פערלאנגען , וויללען) ענין רצון ותשוקה .

תאיב (ש"ס ח כז ט) ותאיב ואתי (צו-ריקקעהרען) בע' תב ג .

תיאה (שוקלין ג) התיאה והאווב ; בע' תייה , מין בושם מושם בתבשיל .

תיאק (דברים כז ח) ותעביד תיאקה (איינפאססונג ; גיבעל) כערך

תיק ב .

תבא (ז"כ לח) אמה תביקן כו' שהיו מתביאות בה (מאסמען) ענ' מדידה , ע"ע מבת .

תבב (יחזקאל לט ה) ותביבא ית בני' (איבערליפערן) ענין מסירה .

תחמורא דעיינין (היללע), וי"ג "תחמורא".
תחנון (ס"י צמד' לא ת) במילי תחנונין
(בישטען, פלעהען).

תחש (צ"ר נו) תחש תחשון; יהיו
חשים בגופם (ליידענר) מערך
חש א.

תחות (בראשית מז כט) תחות ירכי
(אונטער) תחת.

תחתוניות (שבת פא.) י' דברים כו'
לידי תחתוניות (העמא-
ראידען) חולי המחורים.

תיובא (ירמ' ה ו) תקיפין תיובתהון
(ענטארטונג) משובת.

תיוהא (צ"מ עג:) כיון דהוי ביה תיוהא
(בערייהונג) מע' תה ב, חרטה
ע"י הפסד וכדומה.

תיומת (זכורות לע.) אין בודקין מן
התיומת (באקענצעהנע)
שנים המוחנות שנראית ככפולות ותאומות,
בע' תאם.

תיירר (צ"ק קיז:) תייריה אוקמיה
(אויפֿוועקען) ענין יקיצה, מע'
תר ו.

תירין; עיי"ע אימור לעיל.

תך (א) (ירו' מגילה ז) תפר בה ב' או ג'
תכים (שטיך, נאָהט) נקבים
לחבר.

תך (ב) (צ"ק קיט:) מאי אריג תיכא
(פֿרענו) מע' תכי, מעשה
עבות.

תכבר ת' צאן עשויות (שמ"א כה יח)
תכברא (פֿיללונג) פטומות
במוליותא. (פסחים עד.) ונותן את כרעיו
כו' לתוכו כו' ר"י קוריהו תוך תוך. כתב
רש"י ל"א כתב בספרים ישנים "תכבר"
לשון תוך ובר כו' ונראה מבחוץ.

תכלא (ספרי תלא) [ציצית] פרט ליגא
ולתכלא ולתבלטירים לתקרקים
כו' שאינן מרובעין; מיני בגדים.

תוכלן ת' בטחון ומחסה (משלי יד כו,
כה כו) תוכלן (פֿערטרויען);

שומץ) מע' כל ב לעיל.
תכל (קדושין עג.) תכלתא רבבל (ר'
שאַנסטע, בעסטע).

תוכמירא (פסיקתא כג) כבודה של
שבת כו' תוכמירא (פֿיללונג)
מולייתא של עוף וכדומה, עיי"ע תכברא
לעיל.

תכסית (קה"ל, שלח) והב לי תכסית
דאכסי בה תתאי; מל"ר *teaxo*
(צייג, טוך) בגד.

תכף (כלאים ט) התוכף תכיפה אתה
(פֿעראייניגען, האַפֿטען). (צ"ר
מז) אתה מתכיפו לאבות; ענין חבור.

תכריך (כלאים ט) תכריכי המת (לוי-
כענגעוואַנדע) מע' כרך א,
שמעטפים וכורכים בו גוף המת.

תל ת' אל תען (משלי כו ד) לא תתל;
בלס"ו נת"ל (געבען) ענין נתנה
והשבה.

תולאנא (ע"ז כח:) בקצת נוס';
כמו "תולענא" (ראַטמה).

תולדה (צ"ק ז.) אבות מכלל דאיכא
תולדות; מל"מ (אבשטאם-
מונג, פֿאָלגען) מסובב מדבר אחר.

תולדותא (משלי כג כה) ותרוץ תולדתך
(געבאָהרערין) יולדת.

תלה (א) (אי"ר, רוב אורב) ויפשחני
תלחי (צערריסען, צערשפּאַל-
טען) כע' תלח, תלע, ותרעג.

תלה (ב) תלה ת"י על גס (צמד' כה ח) על
אתר תלי (ערהאבען, העהע,
האָך) גבוה. (צ"ר כג) מתלא בעקבו.

תלה (ג) (פסחים יח) תולין לא אוכלין
ולא כו'. (זבחים מד:) אשם
תלוו; מל"מ "תלואים" (היינגענד; בע-
צווייפֿעלט).

תלה (חולין נג:) ונפל תלחי תלחי;
כמו "תמחי" [או "תלחי"] חתיכות
(שמיקקע). (מנחות זד:) אגב יוקרא
דלחם תלח; פ"י נשבר לחתיכות.

תלמי (מוס' מקואות ד) ומן התלמי
לבריכה

לבריכה *τελμα* (ד' צוואסמענגערעמענע וואססער ; זומפף) מקוה מים .

תלמי' (תום' כלאים ג) והחמיתה והתלמי' כו' ופול המצרי ; אולי צ"ל "והתורמס" מין פול , עיי"ע . (א) **תלמוד** (אבות ד) הוי זהיר בתלמוד (לעהרע) למוד תורה שבע"פ .

(ב) **תלמוד** (טה"ר , ראשון) אלו תלמודות של תורה שנראי' שחורות וכעורות לאומן ברבים *τολμητο* (ערפֿרעכט רעדען) בעין דברי עגבים והעזה .

תלם (ספרי לזה) הואיל והם יוצאין בתולסין כו' ; י"ג "בקולסין" מין בגד יקר , עיי"ע קולם לעיל . **תליסר** (ת"י זרחשית יד ד) ובתליסר שנין (דרייאצעהן) שלשה עשר .

תולע (חולין נה .) קישות שהתליעו ; מל"ט תולעת (וואורם , רויפע) .

תלעבא ת' תעתועים (ירמי' נא יח) , וכן ת' עגבים (יחזקאל לג לא) תולעבא (געשפאָטט , שיקאנא , בוהל-רעדען) .

תלתא (ירו' חלה ב) ויאמר לו תלתא

(דרייא) שלש [סב] . **תלתכים** (ירו' מגילה ג) ; צ"ל "תלאסים" *Thalassios* (מעער) תרשיש , עיי"ע אברוקס .

תם תמימא (גאנץ ; פֿאַלשטענדיג) .

תמד (חולין פז :) שתמדו במי גשמים (בעפייכטען) עג' לחלוח ושרייה .

(א) **תמה** (סנהדרין לה .) נישדי ביה ידא האירנא אמר להו תמהיתו *θυμος* (מוטהיג , קוראזש , צום קריגע גענייגט) הומים ותאבים למלחמה . (ז"ל לא) ולא מהמהם ולא מן תמהתהון .

(ב) **תמה** (חולין קמא :) תימה מהו ; מין עוף טהור .

(ג) **תמה** (סר"ט י ח) ושוי מלכא אחשורוש תמהא על דיירי ארעא *temo* (א' געוויססע געלדערלע-גונג שטאמט דער צושאפֿענדע רעקרוטען) מין מס .

(ד) **תמה** (פסיקתא כה) אינם עומדים בשבועתם בתומיהם, ושכמו של לוי עומד בתומא *θεμις* (געזעטצע, איינריכטונג) תורה וסדרים .

תמהא ת"י מופת (שמות ז ט) תמהא (וואונדערצייבען) .

תמוז

[סב] תלתא (ירו' חלה ב) חד חליסר שאל לר' יוחנן, אמר איזיל עבד ארבע ופליג [פי' הק"ע "ח"ל ר"י לעשות עיסה מארבע רבעיות, ופליג, ומחלק כל עיסה ועיסה של ד' רביעיות לעלמו שלא יבואו לידי זרוף, וקס"ד ד' עיסות קאמר ליה] ויאמר לו תלתא ופליג [פי' הק"ע למה אמר לו דווקא ד' עיסות] ח"ר זעירא קבייא באחרהון רובעיא אזדערען [פי' הק"ע "ומשני ר"ז קבייא שכוונתו לעשותן קבין, והא דלא אמר ליה קבין לפי שבמקומו של חליסר אין דרכן לזרוע ע"י מדה הקב חלא ע"י רביעית כו'] ויאמר לו חמשה פרה לזכר, שלא יבא לידי ספק חיוב חלה. — והנה אין הפירוש של הק"ע מחזור, שיטעו בדברי ר"י לאמר שאמר לו לעשות רק ד' עיסות, גם מה ענין זריעה לכאן שלא הזכר דבר ממנה, והפני משה נסה עוד הרבה יותר ; אבל לדעתי יש ט"ס בהירושלמי, וז"ל "ויאמר לו קבתא ופליג" פי' למה אמר לו בלשון "ארבע רביעיות" היה לו לאמר בקלור לעשות מקב [שהלא היא בעלת ד' רביעים] וע"ז משני, ח"ר זעירא קבייא באחרהון רובעיא אזדערען [כז"ל] פי' שבפירוש הקמינו מדה הקב ברבע אחת [אזדערען מלשון זעיר וזא הדל"ת אחר הזי"ן כמשפטן] והמעתיק אשר ראה כתוב לפני זה מלת "ארבע", ואחר זה מלת "חמשה" שנה כאן וכתב "תלתא" .

תמוז (מגילה ה:) רחץ כו' ביז בתמוז שם חודש הרביעי, בערך חדשם יוני, ואינו במקרא.

תמוז (תוס' זכרות ה) [מומין]; עיי"ע לומז לעיל.

תמחאתא (חולין נא:) נברא חיישין תמחאתא לא כו'; פי' אם הנברא נסתח לרצועות לקלוע אותם, כמו "תמחא".

תמלי (שם"כ ג יז) אף תמלי (געסמע-רין) תמול.

תמן (בראשית ז ח) ואשרי תמן (דאָרט) שם.

תמסח; ע"ע מכסח לעיל.

תמרוקא (ת"י ויקרא טז כט) ותמרוקא ומסנא (זאלבען) סיכה, ל"מ.

תון (ירו' ז"כ ז) אולון ותון; כמו, ואתון" (קאָממען) באים.

תן (א) תן ת' משנה פניו (איוז יד כ) מתני קלסתריה (אבענדערן).

תן (ב) תן ת' תאנה (דנריס ח ח) תינין (פייגע). תינתא.

תנאי (ת"י במד' כז ד) דהכין הוו תנאה (בעדונג, פֿעראברעדונג) בערך תן ב.

תונבא (יומא נג.) עיי"ע; *Taufbew* (שטוינען, ערשרעקען) ענין תמהון.

תנחומין ל"מ (ישעי' סו ח) משור תנחומיה (מרעאסט).

תני (ת"י בראשית כז כ) ותני לוח שרה (ערצעהלען) ענין ספור.

תניה (ירו' ז"ק י) אזכ תניה לגוליא; כמו "תהניה" פי' הולך ונהנה מן הגזל.

תנויין (ת"י דנריס כה לו) למתליון ולתנויין (שטאמעל רעדען) שנינה.

תנייתא (ירו' מע"ט ד) תנייתא דביתא מתברא *tavai* (באלקען)

ובמדרש (ז"ר פט) הגיר' "שירתא" מע' שר י.

תנופה (ויקרא ה כז); ענין נדנוד הנה והנה (הינ-אונד הער בעווע-גען, שווינגען) ויש במקרא שענינו "נדבה" (שמות לח כד) וזהב התנופה (העבע איינ-נעהמען).

תנפולין (אי"ר, היו צריה) נעשית קסרין מטנפולין ותנפולין *τενω* (זיך לאנג אויסברייטען, אויס-דעהנען) *πολις* (שטאדט), עיר גדולה.

תסס (סס"ר, מי זאת עולה) התחילה הצור תוססת אש; צ"ל "כוססת" (ברענען) עיי"ע.

תסקפא (שופטים יד ד) תוסקפא הוא בעי (פֿעראנלאסונג) סבה, ע"ע סקף לעיל.

תעבור ת' עברה (ישעי' יג ט) תעבור (גרים, צאָרן).

תיעה (חולין נח:) הלעישה תיעה הלחית; פי' רש"י טור"א בלעז *thora* (וואָלפֿסוואַרץ) מין עשב מר מאד.

תועלת; מל"מ (משלי יא ד) לא יועיל (נוטצען, העלפען).

תעק ת' צר כחכה (משלי כד יד) יתעק חילך; כע' עקא (בעדרענגען, דריקען).

תפל (ת"י דנריס ח ח) אתפלו על מנא (ווידריג, טהעריכט) סכלות ומשנה.

תפל (ירו' שביעית ז) יצא אלונתין שאינן אלא לתפילן (בייא-זאכע). ומעין זה הוראת "טפל" במי"ת (ירו' שבת ו) טפלים יוצאים בכך (פֿאָשער, פֿליקער, אונעכטע) טפלים לאימן ולא אומן גמור. (ירו' סנהדרין ג) במפילה שנו.

תפנוק תר' מעדני (בראשית מט כ) תפנוקי (קעכטליכע שפייזע, לעקערבייסען).

תפס (כלים יג) תפוס של חמור; כמו "משוט" (מעפך, דעקע) עיי"ע

עיי"ע, ואולי הוא מע' שאח"ז.
תפס (עירובין כז.) תפוס טמא;
 הוא העץ של האוכף שהרוכב
 תופס ידו בו (זאטמעלבאָגען).
תפקיד (וי"ר מט) אתה מבקש תפקידך
 (בעזובען, בייזאָהגען) ענין
 ביאה, מ"מ.

תפקדתא (דזריס ו א) ודא תפקדתא
 (בעפעהל, געבאָטה) פקודה.

תקלא (קה"ר, כי יש דברים) חד
 תוקלי או חד מרמוצי; שם
 מין הכאה וכשלוך.

תקלא (נראשית כד כז) תקלא
 מתקליה; שקל, מין
 מטבע בערך מ' קאפייקע לד"ק.

תקע (שנת מז:) אבל לא יתקע (קיי-
 לען) לחבר ע"י תקיעות יתדות.

תקיף (קדושין כז:) תקיף ליה עלמא,
 ענין חולשה, בלשון סגוי נהור;
 ובמקום אחר, חליש ליה עלמא.

תקף (מוטה ג:) תוקפא בביתא כי
 קריא לשוטשמי (צאנק, צאָרן)
 כעס וריב.

תקף (נרכות ה:) תקיפו ליה ת' דני
 דחמרא (הערב, זויער).
תקרובתא ת' מנחה (נראשית לז יד)
 תקרובתא (געשענק,

נאבע).
תקרה (ז"מ קיז); מ"מ (קהלת י ח)
 ימד המקרה (באלקען, געבאָלק).
תקרקים; מין בגד, עיי"ע תכרא
 לעיל.

תקשיט (ירו' כחזות ו); כמו "תכשיט"
 (ציראטה).
תר (וואָהגען) לעיל בערך מתרן.

תר (אסתר ה יד) בתרא דנחשא
 כו' כבר בזעי' מנשה; כעין
 שור עשוי מנחושת שהסיקוהו באש
 שיהא בוער, ובירוש' (סנהדרין י) הגיר'
 מולא של נחושת; פי' פוד.

תר (אסתר ז יט) יתב בתרי מלכא;
 כמו "בחרע" (טהאָר) שער.

תר ת' ישל (דזריס כח מ) יתרון
 (אַבפאַללען) מע' נתר ב.

תורבכינא (ירו' כלאים ז) מותר לזרוע
 בו כל מין תורבכינא
 תורבא (דורכאיינאנדער) בעירוב.

תורבינא (צמד' יא יז) כמו דמסובר
 תורבינא (ערציהער) אומן
 ופדגוג.

תרבוס (ירו' שנת א) תרבוס שהיה
 עומד בר"ה (טרעפפע) מין
 סולם קצר כסולמי החניות, בשליבות
 רחכות מוכשרות גם לשבת עליהם [סג].

תרביץ

[סג] תרבוס (כלים כד) ג' תרבוסיס הן, של ספרין סמא מדרס, שאוכלין עליו סמא סמא
 מת כו' (ירו' שנת א) תרבוס שהיה עומד בר"ה גבוה י' ורחב ד' כו'. כן הגי'
 במשנה, וכן גירסת המפרשים. והערך גרס תרכס ופי' שהוא מין ארגז של עץ, וי"א מן
 שור כו', וכן גירסת הר"מ ז"ל בספרו היר, וכנ"ל לדעתי; ואולם מעשה הכלי זה, נראה
 לי לחקור מן הירושלמי דאמר שם (שנת סוף פ"ג) תרכוס אסור לסלטו כו' מטלטלין ליה
 גו סדרא רובא כו' דבית ר' ינאי אמרין עד ג' ככסא מכאן ואילך כסולם, ע"כ; שמה
 נראה שהתרכוס הוא כעין סולם בעל שליבות רחבות נעשים לשבת עליהם גם לעלות להגיע
 למקום גבוה, כעין הסולמות המזויים בחניות, ויש שעושים להם שרמוע והוא כעין מוס ארוך
 של עץ, היוצא מראשו ועומד בשפוע על הארץ לחמוך את הסולם שלה יפול, וזה הוא דחנין
 (תוס' סומאה וטורה ז) שרקוש שעשה לו עץ כעין שרמוע (ע"ע שרמוע) ובתוס' (שנת טו)
 שרקוש שנשבר כו', כי שרקוש שרקוש ותרכוס, אחד הם. ולדעתי גם צמד' (ז"ר סח)
 [שמדבר שם לענין הסולם של יעקב] ואומר תרכוסא של ג' רגלים הראה לו, פירושו "סולם
 של שלש שליבות ומעלות", לא כהמ"כ שפירשו "ארגז".

תרביץ (מנחות פג:) ובתרביצא אמור;

תואר לביהמ"ד מקום שמרביצים בו תורה.

תרגמניא (צ"ל סג) חזקיהו תרגמניא אמר; הוא בן ר' חייא, ע"ע תרגמניא בהערה ק"ס.

תרוי ת"י שניהם (שמות כג ח) תרויהון (ביידע).

תרוז (ישעי' מד יד) ונסב תרוז ובלוש (א' ביום ארט) מין אילן וארו.

תרש (ירו' שנת ה) תרופות היו *Thyrsus* (דרויסען; אַפֿעֿענטליך) פני' שלא היו קמורות רק מגולים ונראים.

תרכום; עיי"ע תרבוט לעיל.

תרך תר' יקולל (ישעי' סה כ) יתרך (פֿלוך).

תרניתא (ע"ז יד.) מאי אצטרובלין תורניתא כו' פירא דארוא *στροβίλος* (צירבעלניסע) מין פרי [סד].

תרום (שנת לג:) תיפוש תירום אמתא. (ירו' יצמות עז) מתריסין כנגד ר"ה *θραους* (פֿרעך, טראַמץ) ענין

פשע והעזה. פשע (עזרא ז כד) תרעיא (טהאָר-היטטער) שומרי הפתח.

תרע (ת"י דכ"ט כ ג) ולא תתרעון (צערברעכען; פֿערצאגען).

תרעא (צ"מ ס') דקא מרווח לתרעא (פריז) שער ומקח.

תרף (פסחים עו.) היתה מונחת במקום תורפה יניחה במקום מוצנע *τυρηφι* (דרויסען, אַפֿעֿענטליך). (שבוטות עז.) שתורפה של ירושלים היתה; צד הפתוח.

תרף (צ"ז יט:) גרוגרות הא קא חזו ליה, כשהתריפו *θριπος* (וואורם) פי' שהתליעו, והושאל להשחתה (ירו' צ"ק ס) כשהתריפו מחמת אוירו.

תרפס; לעיל בע' מתרפס.

תריץ (ירו' שנת יב) המלחם את התריצין *θυρις* (טהויר, פֿענסטער) בע' תרים א.

תרק (ירו' חגיגה ה) מלובשים תרקו זהב *thorax* (קאפֿטאן, וואמס) מין בגד.

תרכיא

[סד] תורניתא (ע"ז יג:) מאי אצטרובלין (שאסור למכור לעכו"ם) תורניתא. [פי' רש"י מין ארו והוא שטה, כדאמר צ"ה (כג.)] ורמינהו הוסיפו עליהן אכלסין ואצטרובלין כו' ואי ס"ד אצטרובלין תורניתא תורניתא מי איתא בשביעית והתקן זה הכלל כל שיש לו עיקר יש לו שביעית וכל שאין לו עיקר אין לו שביעית, אלא אמר רב ספרא פירי דארזא. וכחצו הסוס' פי' רש"י מין ארו כו' וקשיא דכסמוך פריך מההיא וכל שאין לו עיקר ופירש"י שאין לו עיקר מתקיים בארץ, ואי תורניתא ארו הוא הא יש לו עיקר מתקיים כו' לכך פי' ר"ת דתרי גווי תורניתא נינהו וההיא דהכא הוא מין אדמה כעין כברייתא פי' גפרית שאין לו עיקר כו'. — ולדעתי יתכן לפרש מאמרס ז"ל ע"ד זה, כי הנה לשם אצטרובלין זה, *στροβίλος* שפי הוראות בלשון יוני, האחד, הוא כלי משחק (קרייזעל) לשחק בו, באשר הוא מסבב את עצמו (זיך אומדרעהענט) זמן רב, וכן חשבנו בראשונה לפרש שם אצטרובלין לכלי זה, ואמרו ע"כ תורניתא *torno* ובל"ל *tourno* (זיך דרעהען) וכוונתם לזה הכלי שמסבב עצמו, וחשבנו ש"כ אסור למכרו להם, באשר הם מלחקים ומתענגים בו, וע"ז הקשו מאצטרובלין שזכר דיני שביעית, ומאי ענין תורניתא, שם כלי, לשביעית, הא אינו נמח. וסירנו ע"כ שכוונתם בשם אצטרובלין למין "פרי דארזא", שנקרא גם הוא בל"י "אצטרובלין" *στροβίλος* (צירבעל ניסע) מין ארו של עץ ממני הארו (נאדעלהאָלץ) עיין תוה"א ח"ב סוג חל"ב והערה ק"ץ וקל"א שם.

תַּרְקִיָּא (צ"ר יג) ברם הכא תרקיע
עמו כו' נראים כמין תרקיא
(טורקים) הוא מין אבן ממראה ירוק
(סאלאדינגרין).

תַּרְקֵל (וי"ר טז) יתב ופשט בתרקליניה
triclina (ציממער).

תַּרְקוּשׁ (מוס' טז טו) תרקוש שנשבר,
הוא מין סולם הנקרא גם
תרכום, ע"ע תרבוס, וע' טרקוש לעיל.
תַּרְשִׁישׁ (ירו' מגילה ג); בע' אבדוקס,
ולעיל בע' תלתכים (מעער)
ים.

תַּרְתֵּק ל"ם (מ"ג יז לח); מין ע"ז
(מנהדרין סג); ומאי ניהו כלב
וחמור.

תַּרְתֵּר (ירו' תרומות ח) משרי תרתר
עליהון עפרא (שמרייען, פֿאַל-
לען לאססען) הפיל ועפר עליהם בעפר,
מע' תר ד.

תַּשׁוּבָה (אבות ד) תשובה ומע"ט
(בוסע, רייהע) ענין חזרה
וחרטה, מל"ם.

תּוֹשְׁבַחָא (ישעי' מד יג) תושבחת
אתתא (רוהם) ל"ם.

תַּשׁוּיָתָא (יחזקאל מג יג) ותשויתא
אמתא (עסטרויך) רצפה.
וכן ת' טרבידים (משלי ז טז). ות' משכב
(שם כג כז) תשויתא (טאפעטען, בעטען).

פֿאַלסמער) מצעות.
תַּשְׁחֹרֶת (אבות ג) ונוה לתשחורת;
מל"ם (קהלס יא י) והשחורת
(יוגענד).

תּוֹשְׁלָמִי (חולין סג); תושלמי ומרדא;
מין עוף ספק טמא. (מנהדרין
קה.) וכולן חזרו חוץ מתשלומי; שמרביע
מינו ושאינו מינו.

תַּשְׁלוּמִין; מע' שלם א לעיל (בע-
צאהלונג, פֿערגעלסונג,
ערגענצונג).

תַּשְׁמִישׁ (מגילה כו); תשמישי מצוה
(געברויכען, אומענסילייען)
ענין שירות וצורך.

תַּשְׁנוּק (צ"ר לז) מתים בתשנוק בלא
נר ובלא מרחץ (בערדינגען,
עלענד) מצוקה, כע' שנק.

תַּשִּׁישׁ (ירו' קדושין א) זב תשיש
(שוואך) כי בטחלה זו כל יצורי
הגיו נרפים ונחלשים.

תּוֹתָבָא (ירו' שבעות ג) ומן דדמך
אשכחנן תותבא (אנטוואָרט,
ווידערלעגונג) תשובה ומענה.

תַּתּוּבָא (מלהיס ז ג) אתקנת תתובא
(בוסע, בעסערונג) תשובה.
(וי"ר יג) צריך ליהודאי חרובא [בעת
דחקו אשר גם חרובין אין לון] עביד
תתובא.

תקון שגיאות

בע' אדל, שבעות ז"ל שביעית. בהערה טריגון טו"ב ומה דחז"ל, ז"ל „ומזה דחז"ל.
שם שורה ג', בים, ז"ל „בית". בע' סוק, סחוחים ז"ל חסחוסים. בע' פקפק (שמילבעלייא)
ז"ל (שמילבעלייא). בע' פרסן חסר מלה הרומית *paratus*. בע' קבלים ז"ל *καλλιας*.

אמרו רבותינו ז"ל: בזמן שאדם מכבד את אביו ואת אמו, אמר הקב"ה מעלה אני עליהם כאלו דרתי ציניהם—וכבדוני. (קדושין לא.).
 שם ע"כ ח"ר מכבדו בחייו ומכבדו במותו כו' אומר זכרונו לברכה לחיי עוה"ב.

אשר על כן, בראותי כי נגמרה הדפסת ספרי ערב ש"ק ט' באב, יום אשר מתה זו אמי נ"ע, זה שש עשרה שנה. אמרתי יד שלוחה היא לי לעורכי, ליחס ספרי זה לזכר הורי ז"ל, אשר טפחוני ורבוני.

וכן חליצ להם פה באחריתו **אבן זכרון** כי מידם היא לי.

ולכבוד

נשמת אבי מורתי הצנועה אשת חיל מ' שרה רחל ז"ל, בת הרב המאוה"ג, בקי בנגלה ונסתר, צדיק עובד ה' בכל דרכיו, אשר התנהג בס' בחכמה ויראה, ולא רצה להגות מכתרה של תורה, ולקבל כתבי הרבנות אשר כבדו אותו בס', מו"ה יצחק מסטאוויסק, שנקרא בפי כל "ר' איצעלע שפרינצעס" נ"ע ז"ל לחיי עד.

לכבוד

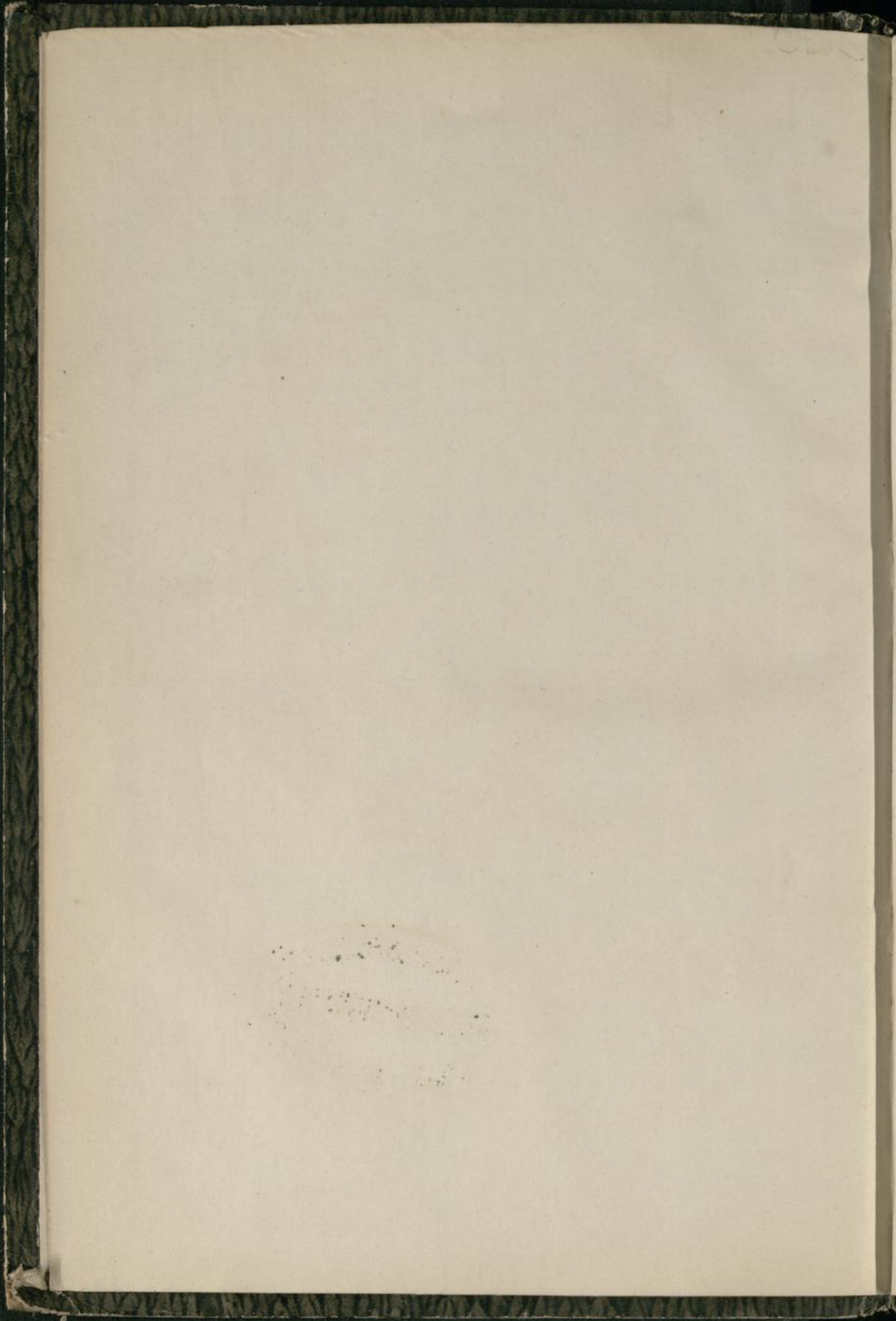
נשמת אבי מורי אשר היה בחייו מופלא בתורה, ישר הדעת, ואוהב האמת מו"ה בנימין דוב ז"ל, בן לאא"ז הוגה בתורה כל הימים, לרבות הלילות, וגבאי לצדקות בעיר טיקטין המהוללה, באמונה, מו"ה יהודא נ"ע ז"ל לחיי עד.

תהיינה נפשותיהן צדורות בצדור החיים, ותעמודנה למלאך מליץ בערו לבל תמוש התורה ממני מורעי ומורע זרעי עד עולם.

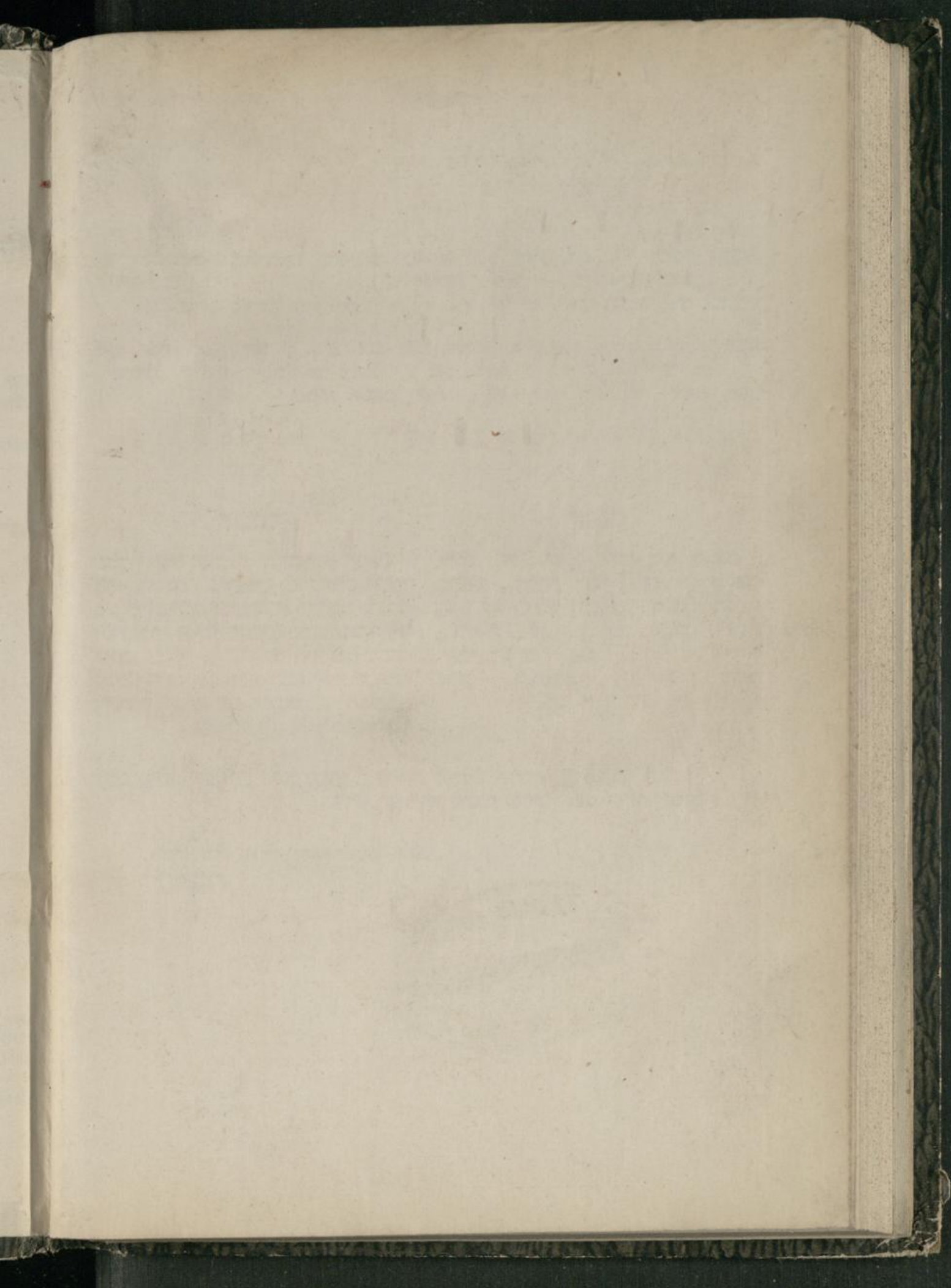
מאת בן מכבד אבותיו הכותב זכרונם כדמע

המחבר

ס
ס
'
מ'
ק
י
ה
מ
ק
ע
ד

153

